Anstalten

- frihedsberøvelse i Grønland

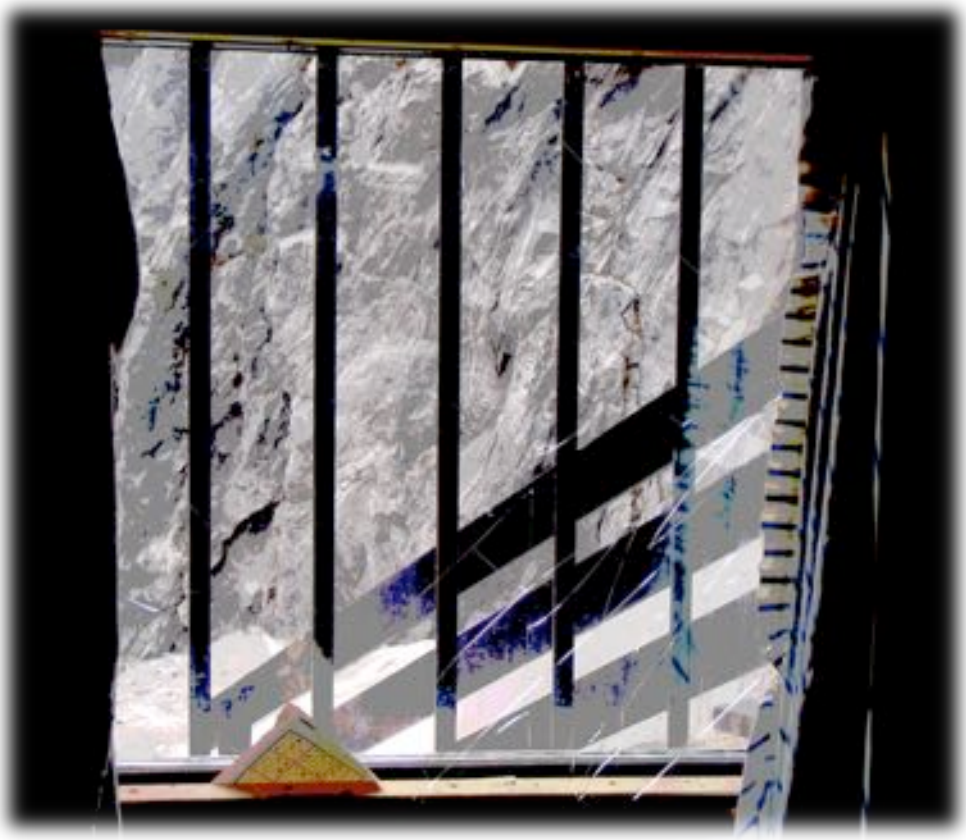

Ph.d.-afhandling af Annemette Nyborg Lauritsen

Ilisimatusarfik, Grønlands Universitet

November 2011

ANSTALTEN

- Frihedsberøvelse i Grønland

Ph.d.-afhandling af cand.scient.soc. Annemette Nyborg Lauritsen

Ilisimatusarfik, Grønlands Universitet 2011

Finansiering: Ph.d.-projektet er finansieret af Det frie Forskningsråd – Samfund og Erhverv, Forsknings- og Innovationsstyrelsen, København.

Vejledere: dr.phil. Thorkild Kjærgaard, Ilisimatusarfik og professor Cecilie Høigaard, Universitetet i Oslo.

Forsidefoto: Udsigt, cellevindue i Arrestafdelingen, Anstalten for Domfældte, Nuuk 2010.

Anvendte fotos: Annemette Nyborg Lauritsen. Samtlige anvendte fotos er godkendt af direktør for Kriminalforsorgen i Grønland.

Engelsk resumé: Oversættelse Carsten Senholt.

Tak – Qujanaq

Denne afhandling er blevet til med en lang række menneskers opbakning og lyst til at dele deres erfaringer med mig. I den forbindelse vil jeg først og fremmest rette en varm tak til de indsatte i anstalterne, Nuuk og Ilulissat. Tak for at I åbnede jeres verden for mig, og tak for den tillid I viste mig. Tak til anstaltspersonalet i Nuuk og Ilulissat for at I lod mig observere jeres arbejde, og tak til Kriminalforsorgen i Grønland for at give mig adgang til anstalterne. En særlig tak til anstaltsleder Peter Abelsen-Petersen som udviste forståelse for min forskningsmetode og som sørgede for, at mit feltarbejde kunne udføres frit og uhindret.

Gennem hele processen har jeg fået faglig opbakning af mine to vejledere professor Cecilie Høigård og dr.phil. Thorkild Kjærgaard. Tak for jeres utrættelige støtte, interesse og værdifulde kommentarer.

En tak til Ilisimatusarfik og mine kolleger dér, og til Det juridiske Fakultet, Københavns Universitet, hvor jeg var på forskningsophold. I den forbindelse skal Linda Kjær Minke have særlig tak for faglig inspiration.

Undervejs har flere personer hjulpet med gennemlæsning, tolkning og inspirerende samtaler. Her ønsker jeg særligt at rette en stor tak til: Amalia Lynge Pedersen, Evy Frantzsen, Inge S. Rasmussen, Inge Seiding og Leif Senholt. Ligesom Tine Bryld har støttet mig og fulgt mit projekt i den første tid. Tak Tine – savnet er stort.

Endelig vil jeg takke min familie og nære venner. Tak for jeres omsorgsfulde støtte, og tak for I har taget jer tid til at lytte til mine glæder og sorger undervejs. Asasara Jeremias, qujanaq – Tak for du altid er der for mig.

Nuuk, november 2011 *Annemette Nyborg Lauritsen*

Indholdsfortegnelse

INTRODUKTION **10**

1. INDLEDNING **10**
1.1 METODISKE HOVEDTRÆK 13
1.2 NOGLE GENNEMGÅENDE BEGREBER 15
1.3 STRUKTUR – EN PRÆSENTATION AF INDHOLD OG OPBYGNING 18

DEL I. HISTORISKE HOVEDLINJER **20**

2. FÆNGSLET **21**
2.1 FÆNGSLETS OPKOMST 22
2.1.1 Den store indespærring *22*
2.1.2 Det moderne fængsels fødsel *24*
2.1.3 Fra behandling til en ny stor indespærring *27*
2.2 FÆNGSLETS FUNKTIONER 29
2.2.1 De fem funktioner *33*
2.2.2 Fængsel i det nyliberale samfund *34*

3. GRØNLANDS MØDE MED EUROPÆERNE **38**
3.1 ORDENS- OG RETSMYNDIGHED UDVIKLES 39
3.2 ÆNDRINGER I DET GRØNLANDSKE SAMFUND 41
3.3 ANDEN VERDENSKRIGS BETYDNING FOR UDVIKLINGEN I GRØNLAND 42

4. GRØNLAND, ET LAND UDEN FÆNGSEL **43**
4.1 DEN JURIDISKE EKSPEDITION OG DENS UNDERSØGELSER 44
4.1.1 Den juridiske Ekspedition om kriminaliteten i Grønland *45*
4.1.2 Den juridiske Ekspedition om frihedsberøvende foranstaltninger *47*
4.1.3 Den juridiske Ekspedition om adskillelse af skyld og straf *50*
4.1.4 Den juridiske Ekspedition – et idealistisk eller politisk projekt? *53*
4.2 KRIMINALLOVENS TILBLIVELSE 55
4.2.1 Et socialt eksperiment *57*
4.3 AFVISNING AF FÆNGSLER 59

5. ET MODERNE GRØNLAND **61**
5.1 ET KLASSESAMFUND UDVIKLES 62
5.2 OPFØRELSE AF INSTITUTIONER 65
5.3 GRØNLAND I DET 21. ÅRHUNDREDE – ET SAMFUND MED KONTRASTER 68

6. ANSTALTERNES FREMVÆKST **72**
6.1 FRA FORVARINGSHJEM TIL ANSTALT FOR DOMFÆLDTE – KRIMINALLOVSÆNDRING I 1963 75
6.2 "DEN STORE GRØNLANDSKE INDESPÆRRING" 77

7. OPSAMLING OG DELKONKLUSION **82**

DEL II. DET GRØNLANDSKE KONTROLBILLEDE – I TAL **88**

8. DEN REGISTREREDE KRIMINALITET I GRØNLAND **90**
8.1 KRIMINALSTATISTIK – DATA OG DATAKVALITET 91
8.2 DEN REGISTREREDE KRIMINALITET I GRØNLAND 93
8.2.1 Anmeldte overtrædelser af kriminalloven *95*
8.2.2 Anmeldte overtrædelser af særloven *99*
8.3 KRIMINALRETLIGE AFGØRELSER 102
8.3.1 Samtlige kriminalretlige afgørelser i perioden 2000 til 2009 ..... *103*
8.3.2 Kriminalretlige afgørelser fordelt på køn *104*
8.3.3 Kriminalretlige afgørelser fordelt på alder *109*

8.3.4 Kriminalretlig afgørelser fordelt på foranstaltningsform ... *113*
8.3.5 Dømt til anstalt ... *114*
8.3.6 Gengangere ... *116*

9. INDSATTE I GRØNLANDS ANSTALTER – ET JOURNALSTUDIE ... **118**
9.1 ANSTALTERNES JOURNALARKIV ... 120
9.1.1 Journalarkivets opbygning ... *121*
9.2 JOURNALSTUDIET SOM METODE ... 122
9.2.1 Et øjebliksbillede ... *123*
9.2.2 Indsamling og behandling af data ... *124*

10. POPULATIONEN AF INDSATTE I GRØNLAND ... **124**
10.1 POPULATIONEN AF INDSATTE, JUNI 2010 ... 124
10.1.1 Kønsfordeling blandt indsatte, juni 2010 ... *125*
10.1.2 Aldersfordeling blandt indsatte, juni 2010 ... *127*
10.2 INDSATTES HJEMSTED, JUNI 2010 ... 130
10.3 FAMILIE- OG BOLIGFORHOLD ... 133
10.3.1 Indsattes familieforhold, juni 2010 ... *133*
10.3.2 Indsattes boligforhold forud for indsættelsen, juni 2010 ... *134*
10.4 OPVÆKST, HELBRED OG PSYKOSOCIALE FORHOLD ... 137
10.5 TILKNYTNING TIL ARBEJDSMARKEDET ... 139

11. INDSATTES VILKÅR UNDER ANSTALTSOPHOLDET ... **142**
11.1 TILBAGEHOLDT ELLER DOMFÆLDT ... 142
11.1.1 Isolation ... *144*
11.2 DOMSLÆNGDE ... 146
11.2.1 Anstaltserfaring ... *147*
11.3 LOVBRUD ... 148
11.4 RESOCIALISERENDE TILTAG ... 150
11.4.1 Udgang ... *150*
11.4.2 Beskæftigelse under anstaltsopholdet ... *152*
11.4.3 Disciplinær straf ... *154*
11.4.4 Prøveløsladelse ... *156*

12. OPSAMLING OG DELKONKLUSION ... **157**

DEL III. HVERDAGSLIV I ANSTALTEN ... **163**

13. KVALITATIV METODE – FELTARBEJDE I TO ANSTALTER ... **165**
13.1 UDTALEPOSITION SOM FORSKER – EN ERKENDELSESPROCES ... 165
13.2 MELLEM TO SPROG OG TO KULTURER ... 171
13.3 DELTAGEROBSERVATION ... 175
13.3.1 Vejen ind i feltet ... *176*
13.3.2 At bestå "hash-testen" ... *180*
13.3.3 Feltdagbog ... *181*
13.3.4 Vejen ud af feltet ... *182*
13.4 KVALITATIVE INTERVIEW ... 183
13.5 ETISKE OVERVEJELSER ... 188
13.6 OPSAMLING ... 189

14. RAMMER FOR OPHOLD I ANSTALTEN FOR DOMFÆLDTE ... **190**
14.1 GENERELLE REGLER OG RUTINER I DE GRØNLANDSKE ANSTALTER ... 192
14.1.1 Ændringer i regler for anstaltsophold pr. 1. januar 2010 ... *197*
14.2 ANSTALTERNE ... 199
14.3 ANSTALTEN FOR DOMFÆLDTE, NUUK ... 199

14.3.1 Fællesfaciliteter *201*
14.3.2 De lukkede afdelinger *203*
14.3.3 Fællesskabsafdelingerne *208*
14.3.4 Annekserne *211*
14.3.5 Aktiviteter *213*
14.4 ANSTALTEN FOR DOMFÆLDTE, ILULISSAT 215
14.4.1 Fællesfaciliteter *216*
14.4.2 Anstaltsafdelingen *217*
14.4.3 Annekset *218*
14.4.4 Aktiviteter *218*
14.5 OPSAMLING 219

15. ÅBEN ANSTALT OG TOTAL INSTITUTION 220
15.1 GOFFMANS DEFINITION AF DEN TOTALE INSTITUTION 221
15.1.1 Den totale institutions kendetegn *222*
15.1.2 De indsattes verden – krænkelsesprocessen *224*
15.1.3 Tilpasningsstrategier *227*
15.2 DEN ÅBNE ANSTALT SOM TOTAL INSTITUTION 228
15.3 DEN ÅBNE ANSTALT 229
15.3.1 Adgang til telefon og besøg *230*
15.3.2 Kirkelig betjening *232*
15.3.3 Udgang *234*
15.3.4 Beskæftigelse i byen *236*
15.3.5 Resocialisering *240*

16. DE INDSATTES VERDEN 245
16.1 MODTAGELSESPROCEDUREN 246
16.1.1 Det første møde – indsat i isolation *247*
16.1.2 Det første møde – indsat i lukket afdeling, anstalten i Nuuk *254*
16.1.3 Det første møde – indsat i fællesskabsafdeling, anstalten i Ilulissat *259*
16.2 DE INDSATTES HVERDAG – INDENFOR ANSTALTEN 263
16.2.1 Daglige pligter og gøremål *265*
16.2.2 Lommepenge, hash og handel *269*
16.2.3 Vigtige regler blandt indsatte *274*
16.2.4 Hierarki, grupperinger og indbyrdes konflikter *275*
16.2.5 Indsatte og vagter – når to parallelle verdner mødes *280*
16.3 MODSTAND 288
16.3.1 Gangsta-rap og bandeattitude *289*
16.3.2 Madens betydning *290*
16.3.3 Talsmandsordningen *293*
16.3.4 Oprør i Nuuk *295*
16.4 PERSONLIGT UDGANGSPUNKT 298
16.4.1 De unge *298*
16.4.2 Psykisk syge *301*
16.4.3 Kvinde i en mandeverden *302*
16.4.4 Indsat som mor eller far *305*
16.4.5 Socioøkonomisk baggrund *306*
16.5 ANSTALTSOPHOLDETS KONSEKVENSER 308
16.5.1 Socioøkonomiske ændringer *308*
16.5.2 Mentale påvirkninger af anstaltsopholdet *313*
16.5.3 Når lysten til livet forsvinder *314*
16.5.4 Tanker om løsladelse og et muligt gensyn med anstalten *316*
16.6 ANSTALTENS FUNKTIONER 319

17. KONKLUSION **324**
RESUMÉ 334
SUMMARY IN ENGLISH 337
LITTERATUR OG ANDRE KILDER **341**
BILAG **351**
BILAG 1. JOURNALKATEGORIER 351
BILAG 2. OPSLAG 355
BILAG 3. INTERVIEWGUIDE - INDSATTE 356
BILAG 4. SAMTYKKEERKLÆRING 359
BILAG 5. ANMODNINGSSEDDEL 360
BILAG 6. KLAGE, NUUK 361

Figurer oversigt:

Figur 1. Gennemsnitligt antal frihedsberøvede pr. måned
i perioden 1975-1990 side 77.

Figur 2. Antal indsatte pr. 10.000 indbyggere,
Danmark og Grønland, 1994-2011 side 80.

Figur 3. Anmeldte overtrædelser af kriminalloven og
særloven 2000 til 2009 side 94.

Figur 4. Udvikling i anmeldte overtrædelser af kriminalloven
fordelt på lovbrud side 97.

Figur 5. Anmeldte overtrædelser af lov om euforiserende stoffer,
pr. 10.000 indbyggere sammenlignet med Danmark fra 2000-2009 side 100.

Figur 6. Kriminalretlige afgørelser, hvor personer er kendt skyldige,
fordelt på love fra 2000 til 2009 side 103.

Figur 7. Afgørelser kendt skyldige i henhold til kriminalloven,
fordelt på køn fra 2000 til 2009 side 105.

Figur 8. Mænd, med afgørelser fordelt på lovbrud i henhold
til kriminalloven, 2000-2009 side 106.

Figur 9. Kvinder, med afgørelser fordelt på lovbrud i henhold
til kriminalloven, 2000-2009 side 106.

Figur 10. Afgørelser kendt skyldige i henhold til særlovgivningen,
fordelt på køn fra 2000 til 2009 side 107.

Figur 11. Antal personer kendt skyldige i kriminalretlige afgørelser
Fordelt på alder fra 2000 til 2009 side 109.

Figur 12. Procentvis skyldige personer med afgørelser fordelt på

alder 2000-2009 side 110.

Figur 13. Skyldige personer fordelt på pct. af befolkningen, 2000-2009 side 111.

Figur 14. Sager med afgørelser opgjort efter foranstaltningsform, 2000-2009 side 113.

Figur 15. Sager afgjort med anstalt eller forsorg i pct. af samtlige kriminalretlige afgørelser, 2000-2009 side 114.

Figur 16. Antal indsatte fordel på aldersgrupper, N=180, juni 2010 side 126.

Figur 17. Procentvis andel af indsatte i Nuuk og Ilulissat fordelt på alder, N= 180 (100 pct.), juni 2010 side 128.

Figur 18. Indsatte procentvis fordelt på hjemkommuner, N= 180 (100 pct.), juni 2010 side 129.

Figur 19. Grønlands befolkning procentvis fordelt på kommuner, 2009 side 130.

Figur 20. Indsattes civile status, N=180 (100 pct.), juni 2010 side 132.

Figur 21. Boligforhold indsatte, N=180 (100 pct.), juni 2010 side 135.

Figur 22. Indsattes tilknytning til arbejdsmarkedet før indsættelse, N=180 (100 pct.), juni 2010 side 139.

Figur 23. Domslængde, N=128, juni 2010 side 145.

Figur 24. Lovbrud, N=180 (100 pct.), juni 2010 side 148.

Figur 25. Udgang i procent for Nuuk og Ilulissat, N=100, juni 2010 side 151.

Tabel oversigt:

Tabel 1. Recidivprocent for anstaltsdømte i udgangsårene 2000, 2002 og 2004 side 116.

Tabel 2. Belægningsprocent, N=182, juni 2010 side 124.

Tabel 3. Kønsfordeling, N=180, juni 2010 side 125.

Tabel 4. Befolkningen over 15 år, fordelt på alder, N=56.194 (100 pct.), 2009 side 127.

Tabel 5. Anbringelsesform, N=180, juni 2010 side 142.

Tabel 6. Udgang, N=180, juni 2010 side 150.

Tabel 7. Beskæftigelse i de faste anstalter, N=151, juni 2010 side 152.

Tabel 8. Antal personer med disciplinære straf, anstalten i Nuuk, N=73, juni 2010 side 154.

Foto oversigt:

Foto 1. Anstalten for Domfældte, Nuuk side 199.

Foto 2. Fælleskøkken, Arrestafdelingen, Nuuk side 206.

Foto 3. Overbelægning i lukket afdeling, Nuuk side 207.

Foto 4. Anstalten for Domfældte, Ilulissat side 214.

Foto 5. Opslag på celledør, Nuuk side 270.

Foto 6. Cellevindue, Nuuk side 287.

Foto 7. Vægudsmykning, Ilulissat side 313.

Introduktion

"Grønland er det eneste sted i verden, hvor man ikke straffer folk for noget som helst. Der er ingen straffelov, kun en kriminallov. Der er ingen fængsler, kun anstalter. Uanset hvilken forbrydelse man måtte begå i Grønland, så kan man rent principielt ikke blive straffet. Kun hjulpet. Måske skal man hjælpes bag tremmer, og dette davel nok mod sin vilje, måske skal hjælpen påtvinges en. Men ind i en ny livssituation, det skal fyren et stykke tid, for dog, om på nogen mulig måde at få ham hevet op på land igen og få ham til at fungere fornuftigt fremover". (Finn Lynge 2010: 135).

1. Indledning

Gennem årtier er Grønland blevet fremhævet som et unikt og enestående samfund indenfor retssociologien. Baggrunden herfor skal findes i den grønlandske kriminallov, som blev til i 1954 og adskilte sig markant fra anden vestlig straffelovgivning. "Verdens bedste kriminallov" blev loven kaldt, som vakte international opsigt. Fængsler havde ingen plads i kriminalloven. Båndet mellem skyld og straf var brudt, forholdsmæssighed mellem lovbruddets grovhed og reaktionens strenghed forkastet, og almenpræventive hensyn blev ikke givet megen vægt i lovgivningen. Foranstaltninger skulle vælges ud fra hvad som tjente gerningsmandens genindtræden i samfundet bedst.

Som den grønlandske samfundsdebattør Finn Lynge fremhæver i ovenstående citat, findes der formelt ingen fængsler i Grønland, ligesom personer, der har forbrudt sig mod loven bliver "hjulpet" frem for at blive straffet. Dette var i hvert fald hensigten med den grønlandske kriminallov, og i mere end 50 år har det været en udbredt opfattelse, som stadig kommer til udtryk i den retorik, der anvendes omkring det grønlandske kriminalretssystem.

I 1963 blev der foretaget en lovændring, som gjorde det muligt at opføre såkaldte anstalter. Hensigten med denne nye foranstaltning var at anbringe domfældte i en åben anstalt med mindst mulig adskillelse fra den almindelige samfundsdeltagelse. I dag findes der anstalter i fem byer på Grønlands vestkyst: I Ilulissat, Aasiaat, Sisimiut, Nuuk og Qaqortoq. Og i slutningen af 2011 forventes en ny anstalt i Tasiilaq, på østkysten at kunne tages i brug. Betegnelsen er fortsat "anstalt", og med dette viderebringes en forventning om, at hensigten fortsat vil være at adskille domfældte mindst muligt fra deltagelse i samfundslivet – samt en forventning om, hvad anstalten *ikke* er – nemlig et fængsel.

Der findes en række studier om fængslets fremvækst med stor spændvidde i det teoretiske grundlag. Eksempelvis knytter Rusche og Kirchheimers klassiske studie fra 1939 *Punishment and Social Structure* fængselsstraffens fremvækst og brug af fængsel tæt til produktionsforholdene. Mens Michel Foucault i sit klassiske værk fra 1975 *Overvågning og straf* analyserer magtens rolle i fremvæksten og udviklingen af det moderne fængselssystem. Begrebet om subkulturer i fængslet har også stået stærkt i fængselsforskning, særlig i form af studier af en asocial fangekultur (Clemmer 1958, Wheeler 1961). I *Anstalt og menneske* fra 1967 analyserer Erving Goffman den krænkelsesproces, som indsatte i den totale institution gennemgår. I nyere fængselsstudier er der lagt større vægt på den materielle forringelse som et fængselsophold betyder for den enkelte (Nilsson 2002, Thorsen 2004, Ødegaardshaugen 2005). Der er således veldokumenteret viden om fængslets fremvækst, dets samfundsmæssige funktioner og dets påvirkning af mennesket.

Grønland er i princippet et land uden fængsel. Men til trods for at den grønlandske afsoningsform i anstalt betragtes som noget unikt, der adskiller sig fra afsoning i fængsel, er den reelle viden om anstalten og livet dér meget begrænset.

Motivationen for denne afhandling udspringer af en fascination af ideen om den åbne anstalt og nysgerrighed efter at vide, hvordan denne afsoningsform fungerer i praksis. Fra jeg første gang stiftede bekendtskab med de grønlandske anstalter, blev jeg betaget af tanken om et samfund, der frem for at gemme sine indsatte væk, udstøde og ekskludere dem, i stedet inddrager og integrerer dem i samfundslivet, og derved giver

dem mulighed for en ny begyndelse. Tanken synes smuk. Men uklart var det, om landet uden fængsel var mere end blot en smuk tanke. For at finde svar herpå rejste sig en række spørgsmål, der dybest set kan samles under ét.

Hensigten med denne afhandling er derfor at finde svar på det overordnede spørgsmål:

Hvad er anstalten?

Til besvarelse herpå synes to hovedproblemstillinger at måtte afklares:

For det første er det nyttigt at kende den historiske udvikling af fængslets fremvækst og funktioner, for derigennem at danne en forståelse for, hvorvidt og eventuelt hvorledes anstalten adskiller sig fra fængslet. I forlængelse heraf søges at afklare den historiske baggrund for anstaltens opkomst, og hvorledes anstalten gennem dens knap 50-årige eksistens har udviklet sig frem til det, som den er i dag. Til at belyse denne problemstilling opstår der en række underspørgsmål: Hvordan har det kronologiske mønster i fremvæksten været? Hvilke sammenhænge er der mellem anstalternes fremvækst og ændrede økonomiske og sociale forhold i Grønland? Sker der en tilsvarende institutionsopbygning knyttet til andre sociale problemer?

For det andet er det hensigten at undersøge, hvor "fængselsagtig" anstalten er. Både i forhold til, hvem der rammes af anstalten, om man kan tale om et specielt segment af befolkningen, og i så fald, hvorvidt det adskiller sig fra de befolkningsgrupper, der rammes af fængslet. Men også i forhold til hverdagslivet i anstalten, hvor grader af åbenhed og forekomster af eventuelle variationer af indsattekulturer og dannelsen af et eget samfund blandt indsatte indad i anstalten vil blive belyst. I den forbindelse søges svar på følgende underspørgsmål: I hvilken grad er anstalten åben? Hvor stor kontakt har de indsatte med samfundet udenfor fx i form af arbejde, uddannelse og udgang? Hvem har adgang til anstalten – familie, venner eller professionelle? Hvordan forløber en almindelig dag i anstalten? Findes der perioder med lukkede afsoningsforhold? Hvad præger det indre liv i anstalten? Hvad kendetegner forholdet mellem indsatte og ansatte? Hvilke hierarkier, alliancer og konflikter opstår i anstalten? Opstår der en særlig kultur blandt indsatte i anstalten? – Forskelle og ligheder med et lukket fængsel.

Endelig vil afhandlingen forsøge at belyse, hvorvidt internationale perspektiver på fængsel, fattigdom og sociale klasser også er generaliserbare i forhold til det grønlandske samfund og anstalterne dér.

1.1 Metodiske hovedtræk

Ifølge Thomas Mathiesen (1977) har den samfundsvidenskabelige forståelse af fængslet som "socialt system" i grove træk gennemgået tre stadier. I første fase var udforskning af fængslets indre liv, fangernes indbyrdes forhold og forhold til personalet det centrale. Her nåede blandt andet Donald Clemmer (1939) og Stanton Wheeler (1961) frem til, at indsatte under ophold i fængsel optager antisociale og kriminelle normer, således at de forlod fængslet som mere "kriminelle", end da de blev indsat. Fængslet var en "forbryderskole" (Mathiesen 1977: VII).

I næste fase som særligt sås i fængselsforskning i 1950erne og 1960erne blev der sat spørgsmålstegn ved hvorfor, der opstod en sådan fangekultur i fængslerne. Man så ikke fangerne løsrevet fra fængslets øvrige struktur. Forskningen nåede her frem til at fangekulturen opstod som svar på en række krænkelser og magtanvendelse, som fængslets struktur påførte fangerne (ibid.: VIII). Et centralt værk fra denne tid er Erving Goffmans *Anstalt og menneske* (1967), der påviser krænkelsesprocessen og institutionens nedbrydende karakter.

Det tredje stadium i fængselsforskning, som udsprang allerede før anden verdenskrig og som senere tog til, inddrager fængslets forhold til det omkringliggende samfund, hvor fængslet ses i relation til samfundets udvikling over tid. Her er det særligt produktionsformer, samfundsudvikling og fængslet som straf der er i centrum (Mathiesen 1977: VIII). Blandt klassikerne på dette område ses George Rusche og Otto Kirchheimers *Punishment and Social Structure* (1939), hvor sammenhængen mellem tilgang af arbejdskraft på arbejdsmarkedet og variationer af straffereaktioner belyses. Michel Foucaults bog *Overvågning og straf* (1975) skærer igennem alle tre stadier og viser den fundamentale sammenhæng mellem samfundsforholdenes udvikling og det moderne fængsels fremvækst. Af nyere forskning inddrages i større grad en

sammenhæng mellem arbejdsliv og velfærdssystem og et eksplosivt fangetal. Her ses David Garlands *The Culture of Control* (2001), der inddrager politiske og kulturelle perspektiver på, hvorledes der handles i forhold til kriminalitet i det senmoderne samfund. Mens Löic Wacquant i *Punishing the Poor* (2009) ser fængslet som kernen i statsdannelsen i det nyliberale samfund.

Afhandlingen her skal ses som et socialantropologisk projekt frem for et kriminologisk. Med afsæt i en række klassiske værker indenfor den kriminologiske litteratur er det hensigten at trække en linje, der beskriver fængslets udvikling og samfundsmæssige funktioner, for derigennem at danne et teoretisk fundament. Mens den overordnede metode vil være socialantropologisk, hvor en stor del af afhandlingen er baseret på den kvalitative metodik.

Til at belyse anstaltens opkomst og udvikling er taget udgangspunkt i aktuelt historisk materiale. Her står især Betænkning afgivet af Den juridiske Ekspedition til Grønland 1948-1949 centralt i forhold til afvisning af fængsler i Grønland.

Til at beskrive populationen af indsatte i Grønlands anstalter er anvendt egne arkivstudier i anstalternes journalarkiv. En række data der knytter sig til indsattes ressource-disponering, som eksempelvis boligforhold, uddannelse, tilknytning til arbejdsmarkedet, økonomi og opvækstvilkår står i den forbindelse centralt. Samtlige indsattes journaler er gennemgået og i det omfang, det var muligt, blev disse data noteret og målbare kategorier opstillet. Det blev heraf muligt at drage sammenligninger til andre nordiske lande. En nærmere beskrivelse af arkivstudiets metode indgår i afhandlingens del, der omhandler indsattepopulationen i Grønland.

I den kvalitative dataindsamling, der hovedsageligt skal føre til analyse af hverdagslivet i anstalten, er der foretaget deltagerobservation og interview i to anstalter henholdsvis i Nuuk og Ilulissat. I perioden fra oktober 2009 til juni 2010 tilbragte jeg 94 dage i anstalterne og gennemførte 35 interview med indsatte og 13 interview med fagpersoner. I gruppen af indsatte er der tilstræbt at få et repræsentativt udsnit af den samlede population af indsatte i Grønlands anstalter, ligesom der også er stræbt efter at samtlige faggrupper er repræsenteret i udvælgelsen af fagpersoner. Interviewene blev gennemført som halvstrukturerede, hvor en række temaer blev afdækket ud fra

interviewguide. I forhold til deltagerobservation opholdt jeg mig i anstalterne som "deltagende observant". Med dette menes, at jeg var tilstede i anstalten og deltog i store dele af de indsattes hverdagsliv, hvor alle var bekendt med min rolle og hensigt som observatør. En mere indgående redegørelse for den kvalitative metode indgår i afhandlingens kvalitative del.

1.2 Nogle gennemgående begreber

Nogle centrale udtryk og begreber vil være gennemgående i afhandlingen. Det vil allerede indledningsvis være på sin plads her at afdække og præsentere enkelte af disse begreber.

Gerningsmands- og gerningsprincip

Undervejs i afhandlingen vil det blive uddybet hvorfor og hvordan, den grønlandske kriminalret i udgangspunktet byggede på et gerningsmandsprincip. Et rendyrket gerningsmandsprincip og et rendyrket gerningsprincip kan ses som to yderpunkter. Med et *rendyrket* gerningsmandsprincip er der tale om et fremadrettet mål: At forhindre en gerningsmand, der er kendt skyldig i en lovbrydende handling i at begå nye lovbrud. Retten har et udvalg af forskellige sanktioner, der kan tages i brug spændende fra advarsel og bøde til behandling eller anbringelse på institution. Ved valg af foranstaltning tages der udelukkende hensyn til gerningsmandens personlige forhold og det samfund, som vedkommende lever i, med henblik på at forebygge gentagende lovbrud. I princippet er der tale om en tidsubestemt foranstaltning, idet fuldbyrdelsen først ophører, når målet er nået; at der ikke længere synes at være risiko for fornyet lovbrud.

Til forskel fra gerningsmandsprincippet er det *rendyrkede* gerningsprincip bagudrettet. Her ses udelukkende på den begåede lovbrydende handling uden hensyntagen til lovbryderens personlige forhold. Sanktionen anvendes som straf for lovbrud. Ved valg af foranstaltning skal retten kende til aktuelle forhold om eventuelle skærpende eller

formildende omstændigheder, og herefter kan en indplacering på strafskalaen ske (Den grønlandske retsvæsenskommission 2004, bind 3: 810-811).

Resocialisering

Om end resocialisering spiller en ganske central rolle i det grønlandske foranstaltningssystem, er begrebet ifølge Den Grønlandske Retsvæsenskommission ikke tidligere blevet defineret i forhold til en grønlandsk forståelse. Kommissionen beskriver, at resocialisering består af tre aspekter:

For det første stabilisering af gerningsmandens dagligmiljø. Dette indebærer for eksempel ordnede boligforhold, fast arbejde, struktureret dagligdag, hvor personen lærer at tage hånd om sin egen situation.

For det andet opbygning af gerningsmandens personlige ressourcer. Dette kan ske i form af uddannelse, hjælp til jobsøgning, træning i sociale færdigheder eller psykolog samtaler.

Det tredje aspekt omhandler behandling af misbrugsproblemer (Den grønlandske Retsvæsenskommission 2004, bind 3: 814).

Fange, domfældt eller indsat

I den gængse hverdags-retorik bliver personer i fængsel ofte beskrevet som "fanger", ligesom der i kriminologien tales om "fangesamfund", "fangetal" og "fangepopulation" (eksempelvis Christie 2000, Mathiesen 2007). Og med dette bliver ordet fange associeret med personer, der afsoner en fængsels-*straf*. I Grønland findes ingen fængsler og, som det senere vil fremgå, i princippet heller ingen straf. Det vil derfor være misvisende at anvende ordet fange om personer i anstalt. I det omfang begrebet fange bliver anvendt i denne afhandling, vil der derfor være tale om personer i fængsel.

Alle grønlandske anstalter bærer navnet ”Anstalten for Domfældte”. En person, der har modtaget dom til anstaltsanbringelse, er ”domfældt”. Det er dog langt fra alle anstaltens beboere, som er domfældte. De personer, som endnu ikke har modtaget dom er tilbageholdte, mens sagen efterforskes. Når afhandlingen beskriver domfældte i anstalten, er der således kun tale om personer, der er dømt til at afsone i anstalt. Mens betegnelsen ”indsatte” er dækkende for personer i anstalt med eller uden dom. Denne betegnelse var samtidig den mest anvendte blandt de indsatte selv. I få tilfælde omtalte de sig som fanger.

”Vagter”

Det uniformerede personale i anstalterne består af tre personalegrupper: For det første anstaltsbetjente, som har gennemført et uddannelsesforløb, der både indebærer skoleforløb og praktikforløb. For det andet anstaltsbetjente på prøve, der er i gang med at uddanne sig til anstaltsbetjente. Og endelig ses en gruppe medhjælpere. Medhjælpere har ingen uddannelse og er ikke i et uddannelsesforløb. Til forskel fra de to førstnævnte grupper, som er fastansatte, er medhjælpere løsarbejdere. Anstaltsmedhjælpere kan indkaldes til arbejde eller afskediges fra dag til dag.

Alle tre grupper bærer samme slags uniform og intet navneskilt. Det er dermed ikke muligt at skelne mellem, hvem der tilhører hvilken gruppe. Blandt anstaltens indsatte går alle repræsentanter for det uniformerede personale i daglig tale under betegnelsen ”vagterne”. Vagterne bliver uanset rang af de indsatte betragtet som en samlet gruppe, der skal udføre samme funktion. I afhandlingen vil de indsattes betegnelse for det uniformerede personale blive anvendt. Dette valg er taget for at finde en dækkende betegnelse, der inkluderer alle i denne gruppe, samtidig med at den signalerer, hvorledes de indsatte opfatter personalet; som en samlet gruppe mennesker der skal holde dem under opsyn og kontrol – vagter.

1.3 Struktur – en præsentation af indhold og opbygning

Foruden en introduktionsdel og et afsluttende og sammenfattende konklusionskapitel er afhandlingen bygget op over tre dele:

1. del Historiske hovedlinjer har til hensigt at finde svar på afhandlingens første hovedproblemstilling: Hvordan har det kronologiske mønster været for anstalternes fremvækst? Hvilke sammenhænge er der mellem anstalternes fremvækst og ændrede socioøkonomiske forhold i Grønland? Sker der en tilsvarende institutionsopbygning knyttet til andre sociale problemer? For at skabe grundlag for hvorledes anstalten adskiller sig fra fængslet, beskriver denne historiske del for det første fængslets fremvækst og samfundsmæssige funktioner med afsæt i klassiske, kriminologiske værker. Dernæst indeholder den historiske del en beskrivelse af anstaltens opkomst og udvikling samt den historiske baggrund for kriminalloven og fravalg af fængsler i Grønland, og udsendelse af Den juridiske Ekspedition til Grønland. Sideløbende hermed belyses den samfundsmæssig udvikling i Grønland med særligt fokus på tiden fra kriminallovens tilblivelse og til i dag.

2. del Det grønlandske kontrolbillede i tal, har til hensigt at besvare den del af afhandlingens anden hovedproblemstilling, der vedrører, hvad der kendetegner populationen af indsatte i de grønlandske anstalter. Dette sker ved først at skabe et billede af, hvad det kriminalretlige reaktionsapparat i Grønland er optaget af, og mod hvem og mod hvad den formelle kontrol rettes mod. Det ønskes således med denne del at følge strømmen gennem reaktionsapparatet, for at ende op med den tungeste ende – anstaltens indsatte. Afhandlingens anden del er også en analyse af hvilke befolkningsgrupper, der rammes af anstalten. Med udgangspunkt i Politiets årsrapport samt kriminalstatistik fra Grønlands Statistik indledes med en redegørelse for udvikling i den registrerede kriminalitet i Grønland. Herpå følger et kapitel, hvor den anvendte metode for journalstudiet beskrives. I det følgende kapitel analyseres populationen i de grønlandske anstalter set i forhold til den grønlandske befolkning. Dette set i forhold til indsattes socioøkonomiske forhold forud for indsættelsen. Og endelig følger et kapitel, hvor der fokuseres på indsattes forhold under anstaltsopholdet, hvor der blandt andet bliver sat fokus på resocialiserende tiltag.

3. del Hverdagsliv i anstalten. Formålet med denne del er at finde svar på den del af hovedproblemstillingen, der forholder sig til livet i anstalten: I hvilken grad er anstalten åben? Hvor stor kontakt har de indsatte med samfundet udenfor? Hvordan forløber en almindelig dag? Hvilket forhold ses mellem indsatte og ansatte? Hvilke hierarkier, alliancer og konflikter opstår i anstalten? Hvilke forskelle og ligheder ses i forhold til fængslet? Afhandlingens tredje del er en kvalitativ analyse af anstaltens dagligdag set fra de indsattes perspektiv. Der indledes med et metodekapitel, hvor der bliver redegjort for valg af kvalitative metoder. Dernæst følger et kapitel, hvor regler, rammer og rutiner for anstaltsophold i Grønland bliver beskrevet. Med henblik på at kunne afdække ligheder og forskelle til den totale institution følger en præsentation af Goffmans beskrivelse af den totale institution, samt de krænkelser indsatte i totale institutioner påføres. Derpå følger selve den kvalitative del og analyse. Her præsenteres hverdagslivet i anstalten, som analyseres ud fra, hvorledes indsatte og øvrige personer, der har deres gang i anstalten, oplever livet og hverdagen dér.

Del I. Historiske hovedlinjer

Med afhandlingens historiske del er det for det første hensigten at besvare afhandlingens første hovedproblemstilling. Således ønskes det at kortlægge det kronologiske mønster for anstalternes fremvækst. Endvidere undersøges sammenhænge mellem anstalternes fremvækst og ændrede socioøkonomiske forhold i Grønland. Ligesom denne del vil se på, hvorvidt der sker der en tilsvarende institutionsopbygning knyttet til andre sociale problemer.

Med hjælp fra kriminologiske klassikere er det hensigten i ganske korte træk at følge fængslets opkomst og udvikling. Denne del skal ses som udgangspunkt til at forstå anstaltens fremvækst i Grønland. Samtidig med at den vil udgøre et rammeværk for "hvad er fængslet", til senere anvendelse og sammenligning i den kvalitative analyse af anstalten. Dernæst følger nogle historiske hovedtræk fra Grønlands historie, udvikling af et klassesamfund, institutionsopbygning og et moderne samfunds fremkomst. Herunder den historiske baggrund for Grønlands kriminallov, fravalget af fængsler, samt hvorledes fremvæksten af anstalter er foregået.

2. Fængslet

I de fleste samfund verden over synes fængslet at være en af de mest etablerede institutioner, hvor fængselsstraffen er blevet en naturlig del af den moderne verden. Måske netop derfor vækker det opsigt, at der angiveligt ikke findes fængsler i Grønland. For at forstå om, og i givet fald hvorledes de grønlandske anstalter adskiller sig fra fængsler, er det nødvendigt at forstå fængslet som institution.

2.1 Fængslets opkomst

Indespærring af mennesker er som sådan intet nyt fænomen. Det er dog først i 1600-tallet, at de første etablerede fængselslignende institutioner for alvor vinder frem i Europa. Herfra har fængslet ifølge Thomas Mathiesen gennemgået tre faser i udvikling og fremvækst. Den første fase er med Foucaults ord kaldt "Den store indespærring" (Foucault 1991), som fandt sted i 1600-tallet, hvor der sås en voldsom fremvækst af indespærringsanstalter. Samme betegnelse mener Mathiesen er dækkende for den europæiske og nordamerikanske fængselssituation i sidste del af 1900-tallet og begyndelsen af 2000-tallet. Mellem disse to store indespærringer ses den fase, hvor det "moderne fængsel" opstod (Mathiesen 2007a: 13).

2.1.1 Den store indespærring

I *Galskabens historie* (Foucualt 1991), fremhæver Foucault året 1656 med oprettelsen af almenhospitalet "Hôpital général" i Paris, som en milepæl for det han kaldte "Den store indespærring". I løbet af få år blev mere end én procent af indbyggerne i Paris spærret inde; fattige, arbejdsløse, forbrydere og gale skulle huses under samme tag (Foucault 1991: 48). Selvom almenhospitalets oprettelse i Paris i 1656 blev sat som et skæringstidspunkt, sås der dog allerede i 1575 en lov i England om "afstraffelse af vagabonder og understøttelse af fattige", som foreskrev oprettelse af "House of Correction" i alle grevskaber. I løbet af 1600-tallet havde et netværk bredt sig over hele Europa. I England, Holland, Tyskland, Frankrig, Spanien og Italien bar institutionerne navne som fængsel, tugthus eller hospital, med det til fælles, at de bag de samme mure rummede straffefanger, unge balladeмagere, arbejdsløse og "forrykte" (ibid.: 51-53).

Det parisiske almenhospital fremstod som en kæde af institutioner, der havde til opgave at "rense" byen; *"Fra begynnelsen av satte institusjonerne seg som oppgave å forhindre "tiggeri og lediggang – roten till all uorden""* (ibid.: 54).

Ifølge Foucault havde den store indespærring i sin oprindelse den samme mening over hele Europa: *"Den utgjorde et av det 17. århundredes svar på den økonomiske krisen som rammet hele den vestlige verden: senkning av lønninger, arbeidsløshet, pengeknapphet"*.

Med tugthuse og hospitaler som redskab, blev der gennem 1700-tallet fundet en løsning på placering af arbejdsløse og landsstrygere. Således genvandt institutionerne sin økonomiske betydning i krisetider, hvor antallet af fattige voksede. Når der ikke var krise, fik indespærringen en anden betydning. Her blev den undertrykkende funktion nyttig i forhold til arbejdskraften, hvor de indespærrede skulle arbejde for at bidrage til alles velstand. En dobbeltsidig funktion, som ifølge Foucault var klar: *"i perioder med full sysselsetting og høye lønninger sørger interneringen for at det eksisterer et potensial av billig arbeidskraft, og i perioder med arbeidsløshet reabsorberer den de ledige og beskytter samfunnet mot uro og opprør"* (ibid.: 56-57).

I denne fængselsinstitutionernes første fase, opstod samtidig en ideologi om rehabilitering. De som blev placeret i institutionerne blev sat i arbejde, men samtidig havde institutionerne et moralsk ansvar. *"Hospitalet var også en moralsk institusjon som hadde ansvar for å avstraffe og irettesette en viss moralsk "hjemløshet", som ikke fortjente noen vanlig domstol, men som heller ikke kunne rettes opp igjen utelukkende gjennom anger og bot"* (ibid.: 63). Således er ideologien om rehabilitering, hvor fangen bringes tilbage til samfundet i "funktionsdygtig" tilstand, ligeså gammel som selve fængslet. Men en ideologi, som ikke fuldføres i praksis, kan virke tilslørende, idet den giver ens virksomhed – fængslet – mening uden faktisk at blive udført (Mathiesen 2007a: 41).

Med dette synes den store indespærring i 1600-tallets Europa at følge et mønster, som her er kortlagt af den norske professor Kjersti Ericsson (Ericsson 1974: 181):

1. Massefattigdom i forbindelse med det kapitalistiske samfunds fremvækst skabte fare for social uro.
2. Myndighederne sætter ind med socialpolitiske tiltag, dvs. masseinstitutionalisering, for at absorbere den sociale uro.
3. En bestemt ideologi vokser frem, en ideologi som kan tjene til at give en individuel forklaring på massernes sociale misère.

2.1.2 Det moderne fængsels fødsel

Sideløbende med indespærring sås et straffesystem, der var rettet mod at påføre kroppen pine i fuld offentlighed. Mod slutningen af det 18. århundrede begyndte straffen for forbrydelser at ændre karakter. Kroppen som afstraffelsens mål gled i baggrunden, og ligeså gjorde den offentlige tilståelse og afstraffelse. I stedet synes afstraffelsen at blive den del af straffeprocessen, som tildækkes mest. Derved blev straf gjort abstrakt, hvor visheden om straf skulle afholde folk fra at begå forbrydelser. Fra at have haft kroppen som det egentlige mål for straffen bliver kroppen et redskab eller et mellemled, hvor den spærres inde, og derved frarøves individet sin frihed. Dermed placeres kroppen i et system af tvang og berøvelse, forpligtelser og forbud (Foucault 2001: 14-15).

Denne proces, hvor ændringen i straffen går fra offentlig brutal og fysisk afstraffelse til indespærring i det moderne fængsel, er beskrevet af Foucault i *Overvågning og straf* fra 1975. Med et udtryk hentet fra Thomas Mathiesen kan denne forandring fra 1700-tallet til 1800-tallet betragtes som fremkomsten af en ny samfundsform. En samfundsform der gik fra "de mange ser de få", som tilfældet var ved de offentlige scener – til "de få ser de mange", som kendes i moderne overvågningsinstitutioner (Mathiesen 1994: XV).

Fængsling med henblik på forvandling af sjæl og opførsel gjorde sit indtog. I USA stod Blackstone og Howard allerede i slutningen af 1700-tallet for udarbejdelse af en reform, hvor de formulerede fængslets tredobbelte funktion: For det første skulle fængslet være almenpræventivt ved at tjene til skræk og advarsel, dernæst skulle fængslet være middel til fangernes omvendelse, og endelig skulle fængslet skabe vilkår for oplæring. Dette blev grundlaget for den såkaldte Philadelphia-model, der fik navn efter det første "moderne" fængsel, Walnut Street-fængslet i Philadelphia, opført i 1790. Philadelphia-modellen var knyttet til fornyelse af det politiske system i USA, og modellen blev siden kopieret og videreudviklet rundt om i verden. Et vigtigt træk ved dette fængsel var, at straffen ikke skulle være offentlig. Befolkningen skulle have kendskab til forbrydelse og dom, men fuldbyrdelsen skulle ske i stilhed. *"Avstraffelsen og den forbedring den bør avstedkomme, er noe som foregår mellom fangen og dem som bevokter ham: Dette er prosesser som fremtvinger en forvandling av hele individet – av*

hans kropp og hans vaner, ved det arbeidet han daglig tvinges til å utføre; av hans ånd og hans vilje, ved den åndelige og sjelelige pleie han er genstand for" (Foucault 2001: 113-115).

Overvågning

I løbet af det 19. århundrede udvikles nogle institutionelle magtmetoder, som ses i både psykiatriske hospitaler, forbedringsanstalter og fængsler, hvor alle former for individkontrol fungerer på en dobbelt måde: *"Dels tvedeler og stempler den individene (som gal, ikke-gal, farlig, ufarlig, normal, unormal), dels tvangsanbringes og differensieres de"* (ibid.: 179). Hensigten var at udskille de unormale – måle, forbedre og kontrollere dem.

Til at opnå dette mål udviklede Jeremy Bentham en arkitektonisk model; Panoptikon[1] og med denne en ideologi, der indebar at magten skulle være synlig og ukontrollerbar (ibid.: 181)

Med panoptikon bliver fangerne kilden til deres egen undertrykkelse, da de konstant føler sig overvåget uden reelt at vide om eller hvornår det sker, fordres de til at udøve selvdisciplin. Fængslet – med sin overvågning – skal ifølge Foucault tjene to formål; at iværksætte afstraffelse og indsamle viden om fangerne. Der bliver så at sige skabt en "fængsels-maskine", et laboratorium, hvor det blev obligatorisk at føre et "moralsk bogholderi"; *"Fengslet skal til stadighet tappe den innsatte for en kunnskap som gjør det mulig å omforme den straffende forholdsregel til et forbedringstiltak"* (ibid.: 221-223).

[1] Panoptikon-modellen består af en cirkulær bygning inddelt i celler, der er ligeså brede som bygningen, og hvor en skillevæg sikrer, at der ingen kontakt er mellem cellerne. I byggeriets centrum er placeret et tårn. Hver celle har to vinduer; hvor det ene vender ind mod tårnet, mens det andet sørger for, at lys skinner igennem cellen. Lysets gennemstrømning falder i en vinkel, så cellen oplyses, og man fra det centrale tårn kan overvåge alt, hvad der sker i cellerne. Samtidig sikrer lysets indfald, at det ikke er muligt fra cellerne at se ind i tårnet. Derved skabes et univers, hvor fangerne ved, at de til enhver tid kan blive overvåget, uden de på nogen måde er i stand til at vide, om det rent faktisk sker (Foucault 2001: 184).

Disciplinering

Gennem det 17. og 18. århundrede bliver disciplinære virkemidler mere udbredt, hvilket førte til dannelsen af det, Foucault kaldte det disciplinære samfund. Et stadig større antal disciplinære institutioner blev oprettet, og med det synes Foucault at kunne identificere tre underliggende processer (Foucault 2001: 187-190):

1. *Disciplinen skifter funktion*; fra at have haft til opgave at neutralisere farer og fiksere uroskabende grupper af befolkningen, skal disciplinen tjene til at øge individernes nytte.

2. *De disciplinære metoder bliver mere udbredt*; på den ene side stiger antallet af disciplinære institutioner. Samtidig får de lukkede anstalter, udover deres egentlige funktion, pålæg om at føre kontrol med dele af omgivelserne. Desuden synes der at opstå kontrolcentre udover de lukkede institutioner, eksempelvis religiøse grupper og velgørenhedsorganisationer.

3. *Disciplinærmekanismerne bliver gjort statslige*; hvor særligt politiet fik en disciplinær funktion. Med politiet opnås en grænseløs kontrolinstans, der i princippet tilstræber at holde opsyn med selv de mindste ting.

Med udviklingen af de disciplinære metoder får elementære hersketeknikker et helt andet økonomisk grundlag. Med hjælp af disciplinen bliver det muligt at afpasse mængden af mennesker til mængden af produktion (ibid.: 195).

Af disciplinære institutioner er fængslet et komplet, disciplinært apparat. Det tager sig af alle sider af individet. Fra legemlig udfoldelse, arbejdsevne til daglig opførsel og moral, det er "omni-disciplinært". En uafbrudt påvirkning af individet og ustandselig disciplin. Med dette opnås med fængslet et nærmest totalt herredømme over de indsatte (ibid.: 209-210).

2.1.3 Fra behandling til en ny stor indespærring

Perioden fra slutningen af 1800-tallet til 1960erne stod i individuelpræventionens tegn, der byggede på en tanke om at lovbryderen skulle helbredes og opdrages gennem forskellige behandlingstiltag, ligesom dommen skulle tilpasses lovbryderens personlighed. Med dette fulgte en række særreaktioner, der vandt frem i starten af 1900-tallet som eksempelvis sikring og forvaring, tvangsarbejde for alkoholikere og arbejdsskole for unge lovbrydere. Behandlingstanken tog til i styrke omkring 1950, og når det gjaldt fængslerne, var "behandlingsoptimismen" stor både i Norden og internationalt (Dullum 2009: 37, Mathiesen 2007b: 277).

I løbet af 1970erne begyndte behandlingstanken at smuldre. Særligt bemærkelsesværdigt i denne tid var en rapport fra 1974 foretaget af Robert Martinson, der byggede på en gennemgang af 231 undersøgelser af behandlingsoplæg i USA og Europa mellem 1945 og 1967. Heraf blev det hævdet, at der ikke havde været påviselig effekt af behandlingsprogrammer i forhold til tilbagefald. Mottoet blev derfor "Nothing Works" (Mathiesen 2007b: 277).

Det måtte ske, mente Nils Christie, idet han opsummerede nogle væsentlige årsager til behandlingstankens fald: For det første sås en uærlighed ved hele systemet. Behandlingsstederne for lovbrydere havde en påfaldende lighed med fængsler. Tidsubestemt behandling af kriminel adfærd blev oplevet som langt mere pinefuld, end den gammeldags regulære pinestraf. For det andet viste det sig at systemet ikke helbredte. Men i stedet kunne systemet med videnskabelig forankring anvendes til forskning. For det tredje sås en "løsagtig" anvendelse af farlighedskriteriet. Det var ikke muligt at forudse farlighed, og hvem som skulle underkastes særlige behandlingstiltag. I stedet blev langt flere ufarlige underlagt behandling – uden virkning (Christie 2005: 25-27).

Den nye store indespærring

Fra slutningen af 1970erne og frem startede en ny fase, som man med rette kan kalde "Den nye store indespærring". En bølge med udspring i USA, der hurtigt bredte sig til

Europa og andre dele af verden. Udviklingen synes pludselig og dramatisk, og allerede i 1980erne begyndte samfundsforskere at slå alarm. Til trods for dette er udviklingen fortsat støt (Mathiesen 2007a: 14).

I de tre store lande USA, Rusland og Polen ses en markant opgang i fangetal pr. 100.000 indbyggere. I USA var fangetallet i 2001 på 700 pr. 100.000 indbyggere – det største fangetal i verden, hvor der var foregået en jævn stigning siden 1979. Rusland og Polen som begge oplevede et liberaliserende regimeskifte omkring 1990, havde på denne tid et fald i fangetallet, men frem mod årtusindskiftet sås atter en markant vækst.

I de to store vesteuropæiske lande England og Spanien sås en jævn og markant vækst i fangetallet frem til 2000, hvor begge lande i 2002 havde et fangetal på langt over 100. Canada oplevede en kraftig vækst fra 1979 til 1993, herefter sås et fald frem til 2002, uden dog at nå ned på 1979-niveau.

I de mindre europæiske lande sås en kraftig stigning i Holland, men knap så markant i de nordiske lande fra 1995-2005. Fra 2005 synes det nordiske fangetal at have fundet et stabilt leje eller en mindre nedgang, hvor fangetallet i samtlige nordiske lande var på under 100 pr. 100.000 indbyggere (Høigård og Hennum 2011).

En særlig gruppe synes at fylde betydeligt; ubetingede straffe for narkotikalovbrud. Faktisk fylder denne kategori så meget i statistikken, at Mathisen skriver: *"… de illustrerer veksten i fengslene godt, ja, fordi veksten i fengslene antakelig i stor grad kan føres tilbake til dem"* (Mathiesen 2007a: 20).

Kampen mod narkotika fører overalt i USA og Europa til, at der sættes ind med hårdere straffe. I Norge, som er et af de lande, der har sat hårdest ind i bekæmpelsen af narkotika, var maksimumstraffen i narkosager i 1964 på 6 måneders fængsel. I 1972 var den på 10 år, mens den i 1984 var nået op på 21 års ubetinget fængsel – den hårdeste straf man kan opnå i Norge. Og det stod således klart, at det øgede pres på fængslerne i betydelig grad skyldtes narkodomme (Christie 2000: 60).

De høje og hastigt stigende fangetal førte til ny forskning, der analyserer sammenhængen mellem den økonomiske politik og en ny og ubarmhjertig kriminalpolitik, hvor David Garlands bog *The Culture of Control* (2001) står som et af de

centrale værker. Garland ser ændringerne som en afslutning på senmodernismen, hvor frygten for kriminalitet bliver en stærk drivkraft. Risiko og angst udsprunget af frygt for det åbne, porøse og mobile samfund af fremmede, som er senmoderniteten (Garland 2001: 165).

Ifølge Löic Wacquant (1999) indikerer forskning relateret til borgernes sociale profil i forhold til retslige sanktioner, at arbejdsløshed og løs tilknytning til arbejdsmarkedet medfører strengere domfældelse af de tiltalte individer. Ligesom anklagede personer uden arbejde oftere sættes i fængsel for forbrydelser som normalt afgøres med betinget dom eller bøder. Endvidere ses tendenser til at manglende evne eller vilje til at tilpasse sig arbejdslivet mindsker mulighederne for strafnedsættelse, prøveløsladelse eller løsladelse før tid (Wacquant [1999] 2008: 90). *"Middelklassen idømmes bøder, arbejderklassen får betingede domme og pjalteproletariatet sættes i fængsel"* (Aubusson Cavarlay in ibid.).

Meget er sket med fængselsinstitutionen siden den store indespærring i 1600-tallet, men dengang, som i dag, befolkes fængslerne i stor grad af samme befolkningsgruppe: Samfundets unyttige fattigfolk – "pjalteproletariatet".

2.2 Fængslets funktioner

Fængslet som institution har eksisteret i flere hundrede år, hvilket burde være udtryk for, at der ved brug af fængsler var fundet en særdeles effektiv og brugbar løsning på håndtering af lovbrydere. Dette er dog på ingen måde tilfældet. Lige fra starten blev fængslet stemplet som straffeplejens nederlag. Allerede i 1840-1845 blev der formuleret seks kritikpunkter, der begrundede fængslets fejl (Foucault 2001: 236-239):

Fængslet reducerer ikke kriminaliteten; Selvom fængslerne udvides eller der bliver bygget flere, aftager antallet af forbrydelser ikke. Det ses at antallet af tilbagefald nærmere stiger frem for at mindskes.

Fængslet fremkalder tilbagefald; Personer der forlader fængslet har større chance for at havne i fængsel igen, end de som aldrig har været fængslet. En stor del af de som idømmes fængsel er tidligere indsatte.

Fængslet fabrikerer forbrydere; Fængslets funktionsmåde bygger på magtmisbrug. Den følelse af uretfærdighed som de indsatte føler, kan gøre dem mere "uregerlige". At blive udsat for lidelser som loven hverken har forudset eller fastsat, kan føre til kronisk raseri mod omgivelserne.

Fængslet begunstiger dannelsen af et miljø af forbrydere, som er solidariske med hinanden, danner et hierarki og er rede til komplotter; Nyindsatte lærer af andre indsatte, og indføres derved i en tankegang, som lader samfundet fremstå som fjende.

Løsladte fangers livsvilkår dømmer dem til tilbagefald; De overvåges konstant af politiet, har i nogle tilfælde meldepligt til myndigheder og rejseforbud, og for flere er det umuligt at finde arbejde. Det medfører afsky for systemet og tilbagefald.

Fængslet fabrikerer indirekte nye forbrydere; Den indsattes familie havner i elendighed, når familiens overhoved bliver fængslet. Dermed er der risiko for, at forbrydelsen skaber nye forbrydelser i den øvrige familie.

Det er værd at bemærke, at disse kritikpunkter blev formuleret allerede i 1840. Det til trods er der ikke sket væsentlige forandringer ved institutionen, selvom den samme kritik har lydt i mere end 150 år. Dengang – som nu – er politikere, forskere, kriminalforsorg med flere optaget af, hvorledes man mindsker tilbagefaldsprocenten for løsladte fanger. Et selvskabt problem, kunne man fristes til at kalde det.

Ifølge Foucault har svaret på kritikken fra starten været det samme; at det var nødvendigt at reformere ud fra fængslets egne grundprincipper. De principper, som stadig udgør "de syv almengyldige regler for det gode fængsel" er følgende (ibid.: 239-241):

1. *Forbedringsprincippet*, fængselsstraffens hovedformål er at forbedre den domfældte.

2. *Klassificeringsprincippet*, de indsatte bør isoleres eller i det mindste fordeles ud fra straffens strenghed, alder, anvendte forbedringsteknikker og opnåede faser i forbedringsprocesserne.

3. *Princippet om modulering af straffen*, straflængden bør kunne tilpasses i henhold til fangernes individualitet og opnåede resultater.

4. *Princippet om arbejde som ret og pligt*, arbejde bør være et af de vigtigste virkemidler i fangernes forandring og gradvise tilpasning til samfundet.

5. *Oplæringsprincippet*, det tilsigtes at de indsatte gives en almen oplæring og opdragelse.

6. *Princippet om teknisk kontrol over fængselsopholdet*, fængselslivet bør kontrolleres og varetages af specialiseret personale, som besidder de rette moralske og tekniske færdigheder der kræves, for at sikre at fangerne udvikler sig i den rigtige retning.

7. *Princippet om tilkoblede instanser*, fængslingen bør opfølges af kontrol- og hjælpetiltag, der sikrer at fangerne føres helt tilbage til samfundet. De skal ikke blot holdes under opsyn efter at have forladt fængslet, men støttes og hjælpes.

Ved at kaste et blik på det nugældende principprogram for Direktoratet for Kriminalforsorgen i Danmark (Direktoratet for Kriminalforsorgen 1998), genfinder man en del af disse principper, som altså blev formuleret i 1800-tallet. Måske ikke alle principper, men dog er der intet nyt tilført. Selvom fængslet fra start blev betragtet som en fiasko både i forhold til resocialisering, tilbagefald og "afkriminalisering", lever det altså stadig videre på de samme principper. Hvad berettiger så fortsat fængslets eksistens – endda i stadig stigende vækst?

De disciplinære metoder, det fængselsagtige net, som har bredt sig ud over samfundet, mener Foucault, er små tekniske opfindelser, som har gjort det muligt at udnytte menneskemængdernes nytteeffekt. *"Den disiplinære pyramide dannet den lille maktcelle hvor adskillelsen, samordningen og kontrollen av oppgaver ble gjennomført og gjort*

effektiv. Og den analytiske oppdeling av tiden, gestene, kroppene og kreftene dannet et skjema som lett lot seg overføre til produksjonsmekanismene" (Foucault 2001: 196).

Hensigten er altså ifølge Foucault at skabe nyttige individer i forhold til økonomi og produktionsforhold: *"Veksten i den kapitalistiske økonomi påkaldte disiplinens særskilte form for øvrighet, men hvis almene prinsipper, metoder for underkuelse av kropper og krefter, i ett ord dens "politiske anatomi" kan iverksettes gjennom høyst forskjellige politiske styresett, apparater eller institusjoner"* (ibid.).

Fængslets nytteeffekt i forhold til produktionsforholdene og klassesamfundet er noget der har optaget marxistiske teoretikere. I Rusche og Kirchheimers klassiske værk *Punishment and Social Structure* ([1939] 2009) knyttes forskellige former for straf til faser i den økonomiske udvikling (Rusche og Kirchheimer 2009: 8). Bag fængselsstraffen, mente Rusche og Kirchheimer at se, der lå et profitmotiv: *"Of all the forces which were responsible for the new emphasis upon imprisonment as a punishment, the most important was the profit motive, both in the narrower sense of making the establishment pay and in the wider sense of making the whole penal system a part of the state's mercantilist program"* (ibid.: 68-69). Samtidig skulle foranstaltningen af fangerne ske på den mindst bekostelige måde. I deres undersøgelse fra det 19. århundrede finder forfatterne at anvendte strafformer, som indespærring og tvangsarbejde, samt hårdheden heri skal ses i sammenhæng med udsving på arbejdsmarkedet. Der skabes en form for "reserve-armé", bestående af lovbrydere og løsgængere. I tider med mangel på arbejdskraft ses en stigning i tvangsarbejde, hvor man søger at udnytte denne reserve-armé. Mens der i perioder med arbejdsløshed – overskud af arbejdskraft – ses en stigning i brugen af indespærring, der samtidig skal virke almenpræventiv (ibid.: 111-113). Dermed var det muligt at kontrollere den del af befolkningen, som var i "overskud"; de som ikke gjorde nytte på arbejdsmarkedet, tiggere, balladem agere og andre løsgængere.

Måske fængslet ikke fører til at "afkriminalisere" de indsatte, måske fængslet ikke formår at resocialisere sine fanger – måske der er en helt anden hensigt med fængslet? At dømme ud fra ovenstående, så er det muligt med brug af fængslet at holde en

utilpasset og nyttesløs gruppe af befolkningen under kontrol. Fængslet må altså udfylde nogle samfundsmæssige funktioner, siden det fortsat eksisterer.

2.2.1 De fem funktioner

Ved at gennemprøve en række teorier på fængslet; i forhold til det individuelpræventive område som rehabilitering, uskadeliggørelse og individuel afskrækkelse, samfundsforsvar – teori om almenprævention, samt teori om retfærdighed, når Thomas Mathiesen frem til følgende: *"Fengslet er, for å si det kort, en fiasko i lys av sine egne formål"* (Mathiesen 2007a: 205). Mathiesen er ikke optaget af, hvorfor fængslet opstod – men hvorfor vi fortsætter med at anvende det. Hovedårsagen til den fortsatte brug af fængsler skyldes, at samfundet har gjort sig afhængig af fængslet på en ny måde. Fængslet har fået nogle helt andre, ikke-anerkendte funktioner. Funktioner, som officielt ikke er blevet godtaget, og derfor ikke er noget, der ifølge Mathiesen, tales højt om hos "det besluttende politiske og juridiske etablissement". Mathiesen mener at kunne identificere fem sådanne funktioner, som fængslet stiltiende udfylder i samfundet (ibid.: 206-209):

1. *Hævnfunktionen*; nogle handlinger, måske særligt personfarlige påkalder følelser, som sorg, vrede og afmægtighed hos de forurettede og i samfundet, og med dette følger et ønske om en form for gengældelse. Fængslet er en måde at hævne sig på.

2. *Renovationsfunktionen*; den samfundsform, som ses i de fleste vestlige lande indebærer, at der opstår grupper uden tilknytning til arbejdsmarkedet – en "overskudsbefolkning" bestående af uproduktive elementer. Dette kan være en brutal påmindelse om, at det produktive samfund har sine mangler. Til opsamling af denne overskudsbefolkning er indrettet forskellige institutioner, heriblandt fængslet. En skillevæg mellem det produktive, velfungerende samfund og overskudsbefolkningen går langs en faktisk og symbolsk fængselsmur.

3. *Afmægtighedsfunktionen*; når den uproduktive overskudsbefolkning er sat til side, skal det helst ske på en sådan måde, så man ikke hører mere til dem – først der er renovationsdelen fuldendt. Der findes flere måder at bringe denne gruppe til tavshed

på, der primært udspringer af afmagt. Når fanger i fængslet isoleres fra omverdenen, bliver de gjort afmægtige i forhold til overordnede. Derved er det let at bringe dem til tavshed, og kvæle deres protester.

4. *Den afledende funktion*; et stigende antal af de større, farlige og lovbrydende handlinger som sker i samfundet begås af magtfulde individer, selskaber eller interessegrupper. Dette kan eksempelvis komme til udtryk ved miljøforurening, at udsætte arbejdere for livsfarlige arbejdsforhold, økonomisk underslæb eller produktion der ødelægger boligområder. Handlinger som de mest magtfulde i et samfund har ansvar for. Mens fængselsstraffen hovedsageligt bruges mod de "små" lovovertrædere, hvis handlinger i et samfundsmæssigt perspektiv er mindre skadelige. Årsagen hertil er, at lovgivningen er indrettet til at belægge disse handlinger med straf. Med fængselsstraffen er det således muligt at aflede opmærksomheden fra de større, virkelig farlige handlinger, som magtudøverne begår.

5. *Symbolfunktionen*; skal ses i forlængelse af den afledende funktion. Når en person sættes i fængsel starter en stigmatiseringsproces, hvor personen bliver stemplet som afvigende, eller "uren". Derved kan vi andre opleve os selv som bedre mennesker, der ikke er farlige – vi er normale og "rene". Ifølge Mathiesen udsættes fangen for en stigmatiseringsproces på vejen ind i fængslet – mens der på vejen ud af fængslet aldrig foregår en af-stigmatiseringsproces. Fangen forbliver uren, "en gang forbryder – altid forbryder". Med dette formår samfundet at holde en gruppe fanger ved lige, for at segmentere sine egne fortræffeligheder.

Fængslet er set i lyset af sine egne – officielle mål – en fiasko. Men fængslet har indarbejdet sig i samfundet ved at opnå fem samfundsmæssige funktioner. Og måske heri skal årsagen findes til, at fængslet består og til stadighed ekspanderer.

2.2.2 Fængsel i det nyliberale samfund

Med udgangspunkt i USA analyserer den franske sociolog Loïc Wacquant i sin bog *Punishing the Poor* (2009), den nyliberale stats fremkomst fra velfærdsstat til straffestat, som skal ses i tilknytning til den såkaldte nye store indespærring. For at

kunne foretage en analyse af et nyt magtapparats tilblivelse, der bygger på social utryghed og for at redegøre for den restriktive straffepolitik, der har udviklet sig i USA og andre lande, griber Wacquant til tre analytiske greb:

For det første er det nødvendigt at bryde med den traditionelle "forbrydelse-og-straf" tankegang, som stadig fastholdes i politiske og videnskabelige debatter om indespærring.

For det andet er det nødvendigt at lave en sammenkædning mellem social velfærd og straffepolitik. Begge områder udtrykker regeringens handlinger mod den fattige befolkning, ligesom begge områder er præget af samme behavioristiske filosofi, der er baseret på afskrækkelse, overvågning, stigmatisering og gradueret sanktioner med henblik på adfærdsregulering. *"Welfare revamped as workfare and prison stripped of its rehabilitative pretension now form a single organizational mesh flung at the same clientele…"* Med dette usynliggøres problembefolkningen ved på den ene side at tvinge dem væk fra offentlig bistand, og på den anden side at holde dem bag lås og slå – eller at presse dem ud i perifere sektorer af det sekundære arbejdsmarked.

For det tredje skal der gøres op med den sædvanlige modsætning mellem materialistiske og symbolske tilgange, så det bliver muligt at sammenkæde instrumentelle og ekspressive funktioner ved straffeapparatet. Ved at sammenholde kontrol- og kommunikationsanliggender, styring af udsatte befolkningsgrupper og fremhævelse af sociale skel, bliver det muligt at analysere hvordan ekspansion og omformning af fængslet har genskabt det sociosymbolske landskab og statens fremtrædelsesform (Wacquant 2009: 287-288).

I sin analyse tager Wacquant afsæt i Bourdieus model om statens højre og venstre hånd[2], hvor venstre hånd står for den "feminine" side, der er materialiseret ved omkostningsfulde ministerier med sociale funktioner. Mens højre hånd den "maskuline" side, har beføjelser til at føre økonomisk disciplin gennem budgetnedskæringer og skattereguleringer. Her ønsker Wacquant at føje politi, retsvæsen og fængslet til statens højre hånd (ibid.:289).

[2] Eksempelvis i: Bourdieu, Pierre (1999): *The Abdication of the State*, s. 183

Den nye statsmagt, med USA som forbillede, er baseret på social utryghed. Den indebærer et skift fra socialpolitik til straffepolitik, og kolonisering af velfærdssektorens ordninger gennem tilførelse af den overvågende og straffende logik, der kendetegner fængselsområdet. En ny prioritering af pligter frem for rettigheder, sanktioner frem for støtte, en barsk retorik om "medborgerskabets forpligtelser", en militant fremhævelse af statens magt til at indespærre fattige balladem agere (bistandsklienter og kriminelle). Samtidig fremhæves statens ledere som samfundets beskyttere. Disse elementer er med til at fremhæve og fremme overgangen fra velfærdsstatens, omsorgsfulde "nanny state" til den strenge, nyliberale "daddy state" (ibid.: 290).

En ensidig overvågning af de fattige fra statens venstre hånd bliver afløst af en dobbelt regulering af fattigdom. Dette sker ved en samordning af et straffende velfærdssystem og et omhyggeligt og magtfuldt straffebureaukrati, hvor der ses en vedvarende indskrænkning af velfærdssystemet og en ukontrolleret udbygning af fængselssystemet. *"The institutional pairing of public aid and incarceration as tools for managing the unruly poor can also be understood by paying attention to the structural, functional, and cultural similarities between workfare and prisonfare as "people-processing institutions" targeted on kindred problem populations"* (ibid.: 291). Dette giver sig til udtryk gennem en nedbrydning af offentlig bistand, der indebærer begrænsning af adgang til systemet, og en forkortelse af "ophold" på offentlig bistand og hurtigere udslusning, som har medført et markant fald i antal af bistandsmodtagere. Mens det stik modsatte gør sig gældende i forhold til fængsler. Her ses at adgangen er blevet "lettere", opholdene længere og prøveløsladelser betydeligt sværere at opnå, hvilket indebærer en dramatisk vækst i fangepopulationen. Endvidere ses at den operationelle konvergens mellem bistands- og straffepolerne – særligt i USA – indebærer, at brugernes sociale profil er stort set identiske. De er nært knyttet til hinanden i form af slægtskab, ægteskab og sociale bånd, og de bor hovedsageligt i de samme fattige kvarterer, med udsigt til den samme trøstesløse horisont fra bunden af samfundet (ibid.: 292).

Den nye styring af fattigdom, som udspringer i USA, med henblik på at normalisere social utryghed, giver begrebet "fattighjælp" en ny betydning: Straffende indespærring

tilbyder hjælp ikke *til* de fattige men *mod* de fattige. Med magt bliver det muligt at få de mest forstyrrende elementer til at forsvinde fra køen til bistandshjælp over til de overfyldte fængselsceller (ibid.: 295).

Den straffende indespærring har vist sig at være en særdeles vellykket politisk strategi. Ved at have sikkerhed mod kriminalitet som første prioritet er det lykkedes politikere og embedsværket at kanalisere den diffuse klasseangst, som opstod ved nedbrydning af velfærdsstaten, i retning mod "gadekriminelle" og bistandsmodtagere. Indespærring af byens marginaliserede, tilbagetrækning af det sociale sikkerhedsnet og øget brug af politi og fængsel kombineret med en sammensmeltning af fængsel og bistand er, mener Wacquant, dybest set en øvelse i statsopbygning. Denne fornyelse har bredt sig hurtigt og effektivt i USA, og den er stadig undervejs i de samfund, der forsøger at tilpasse sig det amerikanske mønster (ibid.: 304).

Et centralt ideologisk princip ved nyliberalismen er, at den varsler fremvækst af *small government*; indsnævring af det overvældende velfærdsregime til et hurtigt og effektivt arbejdsregime. Der skal investeres i humankapital, og individernes lyst til at arbejde og være gode medborgere skal fremmes gennem "partnerskaber", der motiverer til selvstændighed og forpligter til at tage betalt arbejde. Men i praksis viser den nyliberale stat en anden side. Mens der i samfundets øverste top tilstræbes en laissez-faire-styring, hvor der slækkes på kontrollen, og levevilkår forbedres for de som har økonomisk og kulturel kapital, så er det alt andet end laissez-faire for de, som befinder sig i samfundets lavere lag. Her ses snarere en hård, autoritær kontrol, der insisterer på at diktere underklassens adfærd. Small government på det økonomiske område afføder big government på det dobbeltsidede område, som vedrører arbejdsregime og strafferet. Med dette ses den indgribende, udbredte og bekostelige straffestat som et af nyliberalismens konstituerende elementer, som blandt andet kommer til udtryk gennem "fængselsbulimi i USA og politivanvid i Vesteuropa" (ibid.: 308-310).

Mens fængslet i 1960erne bar behandlingstanken med sig og søgte at resocialisere indsatte, synes hensigten med det nyliberale fængsel primært at være udelukkelse fra samfundet af en bestemt gruppe mennesker. Fængslet skal ikke reformere den enkelte, men opbevare en gruppe "skadelige elementer", som almindelige borgere skal

beskyttes mod. Ved brug af fængslet bliver det muligt at holde disse mennesker væk fra gaden, kontrollere, isolere og uskadeliggøre dem. I det nyliberale samfund er enhver "sin egen lykkes smed" – og sin egen ulykkes. Fængslet opsamler de som valgte den destruktive vej – afvigerne, og gennem tydeliggørelse af afvigelsen bekræftes den almindelige borger i sin egen normalitet. Det nyliberale samfund accepterer, at der findes grupper som hverken kan eller skal integreres i samfundet, i stedet skal de kontrolleres. Og med en hyppigere og længere brug af fængselsstraffen bliver det muligt at neutralisere den trussel, som denne gruppe måtte udgøre. Selvom samfundet undergår større eller mindre forandringer, synes én ting at være sikkert; det er stadig den samme befolkningsgruppe som rammes hårdest af fængslet – de udstødte og marginaliserede, samfundets fattigfolk – "pjalteproletariatet".

Hensigten med dette kapitel har været at trække de store linjer i fængslets udvikling med hjælp fra klassiske kriminologiske værker. Der er således ikke gået ind i de uenigheder, der måtte være mellem forfatterne.

3. Grønlands møde med europæerne

Mens fængslet voksede frem og udviklingen af det moderne fængsel tog til over det meste af Europa, var koloniseringen af Grønland godt på vej. Mødet mellem europæerne og den lille grønlandske befolkning blev begyndelsen til et kulturmøde, som de kommende år førte til markante skift i den grønlandske levevis og fik indflydelse på alle aspekter af samfundslivet – og dermed også retsudviklingen.

Årene fra 1721 til ca. 1782 betegnes almindeligvis som etableringsfasen for koloniseringen af Grønland. I denne periode blev en administrationsstruktur fastlagt, som blev fastholdt til langt op i det 20. århundrede. I årene efter Hans Egedes ankomst i 1721 blev en lang række dansk-norske missions- og handelsstationer langs den grønlandske vestkyst etableret. Fra 1776 blev handelen drevet af staten og organiseret i Den Kongelige Grønlandske Handel (KGH), som fik monopol på besejling af Grønland. På dette tidspunkt var alle kolonier på kyststrækningen fra Julianehåb (Qaqortoq) til

Upernavik anlagt[3]. Med *Instruksen af 19. april 1782*, blev Grønland delt i to dele, syd og nord, og administrationsprincipperne for de næste mere end 150 år blev fastlagt (Sørensen 1983: 11-12).

3.1 Ordens- og retsmyndighed udvikles

Med instruksen af 1782 blev også den første såkaldte "straffelovsparagraf" formuleret. Instruksen var hovedsageligt tænkt som en instruks for, i første omgang hvordan handelens og hvalfangstens folk skulle opføre sig, og i anden omgang hvorledes alle andre i landet, ansatte eller udsendte skulle rette sig (Gad 1974: 146).

Instruksens 4. post bar overskriften "Om grønlænderne", hvor det af § 1 fremgik, hvorledes handelens betjente, mandskab og øvrige europæere i Grønland skulle omgås lokalbefolkningen. Her fremgik det, at de: *"bør med Kierlighed og Sagtmodighed omgaaes Indbyggerne, være dem til Hielp i hvad man kan, foregaae dem med gode Exempler, samt nøie tilsee, at dem ingen Uret eller Overlast i nogen Maade vederfares"* (Instruksen af 1782, 4. post, § 1).

Instruksen gav ingen regler for, hvordan grønlændere skulle agere, ligesom der så vidt muligt ikke skulle være nogen indblanding overfor den grønlandske befolknings indbyrdes konflikter. Men *"skulle noget usømmeligt af Grønlændere begaaes, som enten Tyverie eller andre grove Laster, da maae Kiøbmanden med al Lemfældighed formane dem til at afstaae derfra. Frugter dette ikke eller Forseelsen er særdeles grov, straffes de derfor efter Omstændighederne og Forbrydelsens Beskaffenhed"* (ibid.).

Det var dermed op til købmanden, handelen, at vurdere, hvad der blandt grønlændere kunne betragtes som "grove laster". Men der var dog tale om en opsplitning i forhold til hvem, der kunne defineres som grønlændere. Børn af dansk-norske udsendte mænd og grønlandske kvinder gik under betegnelsen "blandinger", for hvem der gjaldt særlige

[3] Østgrønland blev først koloniseret i 1894, mens polarområdet Thule (Kap York) først overgik til den danske stat i 1937 (Andersen 1993: 21).

regler[4] (Gad 1974: 141). Denne opsplitning mellem dansk-norsk, grønlænder eller "blandinger" gjorde sig også gældende i forhold til indgåelse af ægteskab[5]. Ved koloniseringen blev der således skabt en social lagdeling i den grønlandske befolkning, idet der gjaldt forskellige regler for "ægte" grønlændere, "blandinger" og grønlændere gift med danskere.

Fra instruksens indførelse i 1782 og til starten af 1800-tallet syntes der ikke at ske nævneværdige ændringer i retsforholdene i Vestgrønland. Dog mener Finn Gad, at der kan spores svage forandringer i retsopfattelsen, hvor de med tiden skabte flere sociale lag i befolkningen affødte enkelte problemer i retlig henseende. Problemer og konflikter blev dog løst ved *"man klarede sig igennem fra tilfælde til tilfælde, delvis på grundlag af grønlandsk tradition, delvis ved simpel fornuft"* (ibid.: 246).

I 1908 blev forstanderskaberne erstattet af kommunalråd, bestående af personer valgt blandt den grønlandske befolkning, stadig med en ordenshåndhævende funktion og med inspektøren som øverste myndighed. En administrativ reform i 1925 førte til en to-deling af kommunalrådets beføjelser og al domsmyndighed blev overdraget til de nyoprettede sysselråd. Det var dog kun gældende for lovovertrædelser begået af grønlændere, idet det ud fra Lov nr. 134 af 18. april 1925 var bestemt, at danskere og *"personer, der er født udenfor Grønland, medmindre de saafremt de var født i Grønland, vilde høre til det grønlandske Samfund"*, stod under dansk lovgivning (Senholt 1985: 5).

Med sysselretten blev der taget skridt i retning mod et formaliseret retssystem, som vel at mærke kun indbefattede den grønlandske befolkning. Og med dette kan udviklingen med indførelse af ret og regulering ses som et led i overgangen fra et statsløst til et statsorganiseret samfund med dertilhørende retssystem og ordensmyndighed skåret efter en vestlig skabelon (Lauritsen 2003: 52).

---

[4] Instruksens bestemmelser gjaldt for drenge fra "blandede ægteskaber", og som var ansat i KGH. Ellers var "blandinger" retlig set grønlændere, når de opholdt sig i Grønland. De som kom til Danmark måtte underkaste sig dansk lov, ligesom det stod dem frit for at bosætte sig i Danmark (Gad 1974: 141).

[5] Ægteskaber blev kategoriseret i fire grupper: 1. Europæere indbyrdes. 2. Europæere og "grønlænderinder". 3. "Blandingere" og grønlændere. 4. Grønlændere indbyrdes. I de tre første kategorier var der regulering vedr. hvem der måtte gifte sig, mens i den sidste kategori var problemer af organisatorisk art i forhold til døbte vs. udøbte, samt polygami (Gad 1974: 190).

3.2 Ændringer i det grønlandske samfund

Som nævnt strakte den koloniserede del af Grønland sig i 1880 fra Julianehåb til Upernavik, fordelt på 12 kolonidistrikter[6]. Om end landet rent geografisk er vældig stort, mere end 2.500 km. fra nord til syd, er der tale om en lille befolkning. I 1880 boede der 10.000 personer i Vestgrønland, hvoraf de 280 var europæere – primært danske. 50 år senere i 1930 var befolkningen i hele Grønland på 16.901 personer, hvoraf de 413 var europæere. I 1950, fem år efter krigen, var befolkningen i Grønland steget til 23.642 personer, hvoraf antallet af europæere nu udgjorde 1.061 (Sørensen 1983: 212).

Samtidig med befolkningstilvæksten blev husstandenes gennemsnitlige størrelse stadig mindre. Fra 1890 til 1930 faldt det gennemsnitlige antal beboere pr. husstand med omkring to personer, fra 8,4 personer i 1890 til 6,1 personer i 1930. Befolkningen boede spredt langs kysten fordelt på bopladser, hvor den spredte bosættelse var en vigtig forudsætning for stabil sælfangst. Fra 1900-tallet sås en tilbagegang i antal bopladser som følge af nedgang i sælfangsten og fremkomst af fiskeriet; således var der 181 beboede steder i Vestgrønland i 1901, mens det i 1938 var faldet til 164 beboede steder. Det var særligt de mindre steder med under 50 beboere, som blev reduceret, mens antallet af bopladser med over 100 beboere voksede (Andersen 1993: 22-23).

Koloniseringen og den europæiske tilstedeværelse satte også sit præg på samfundets erhverv, eftersom mange grønlændere efterhånden blev beskæftiget indenfor den dansk ledede handels- og missionsvirksomhed. Således var 13,8 pct. af de grønlandske erhververe i 1911 beskæftiget inden for europæiske erhverv, såsom administration, handel, kirke og skole, mens 84,2 pct. var beskæftiget i grønlandske erhverv som fangere og fiskere. I 1945 var det hele 33,9 pct. af de grønlandske erhververe som var beskæftiget i europæiske erhverv. Indenfor de traditionelle grønlandske erhverv sås en omlægning i løbet af 1900-tallet, idet sælfangsten som nævnt gik tilbage. Samtidig med

[6] Julianehåb (Qaqortoq), Frederikshåb (Paamiut), Godthåb (Nuuk), Sukkertoppen (Maniitsoq), Holsteinsborg (Sisimiut), Egedesminde (Aasiaat), Christianshåb (Qasigiannguit), Jakobshavn (Ilulissat), Ritenbenk, Godhavn (Qeqertarsuaq), Uummannaq og Upernavik.

denne tilbagegang skete et opsving i nye erhverv som fiskeri og fåreavl. Denne erhvervsomlægning førte til ændringer i samfundet, hvor der blev oprettet stationer på land til forarbejdning af fisk. Ligesom antallet af træbåde ejet af grønlændere steg markant. Pengeøkonomien blev mere fremtrædende, hvor indhandling af grønlandske produkter blev fordoblet fra starten af 1900-tallet og frem til 1930erne. I 1925 blev der med lov om Grønlands styrelse indført obligatorisk undervisning i dansk i skolen, og samtidig blev der indført skolepligt fra børnenes 7. til 14. år svarende til det danske system (Sørensen 1983: 39-60).

3.3 Anden verdenskrigs betydning for udviklingen i Grønland

Da der i 1939 udbrød krig i Europa standsede al forbindelse mellem Grønland og Danmark, og de danske landsfogeder i Grønland indgik derfor handelsaftaler med USA. Fra Grønland blev kryolitten den afgørende eksportvare, mens USA sendte forsyninger af dagligvarer til Grønland. Dermed blev den grønlandske befolkning præsenteret for nye typer varer.

I april 1941 indgik landsfogederne og den danske repræsentant i USA en overenskomst med amerikanerne, der gav USA ret til at anlægge baser i Grønland. I juli 1941 startede opførelsen af flyvepladsen i Narsarsuaq. Ved krigens afslutning havde amerikanerne 17 stationer over hele Grønland, heriblandt fire flyvepladser, som USA har bevaret efter krigen.

Før krigen havde nyhedsformidlingen til offentligheden været forholdsvis sparsom. En gang årligt blev det grønlandske blad "Atuagagdliutit" udsendt til samtlige husstande. Man var dog kort før krigens udbrud startet på at telegrafere kortfattede nyheder fra Godthåb, som blev opslået i Handelens butikker. Dette system fortsatte efter adskillelsen fra Danmark. I 1941 blev der taget initiativ til at forbedre nyhedstjenesten ved at oprette en radiofonistation i Godthåb. Hver aften blev der herfra udsendt en times presse på dansk og grønlandsk, hvor stoffet var hentet fra udenlandske radiokanaler, foredrag, musik og interview. Dette medførte en markant forøgelse af informations- og nyhedsstrømmen, selvom der kun var få radioer; i 1942 var der ca.

100 modtagere, i 1945 var antallet steget til 400. Folk forsamledes derfor hos naboer og i forsamlingshuse for at høre radio.

På skoleområdet medførte krigen, at der blev oprettet en dansk skole for embedsmændenes børn. Tidligere havde danske familier valgt at sende halvstore børn til Danmark for videre skolegang. Med adskillelsen fra Danmark var dette ikke længere muligt. Derfor blev der i 1942 taget skridt til at oprette danske skoler. Det var ikke kun danske børn, som kunne optages; det blev udelukkende forlangt at børnene anvendte dansk som "naturligt udtryksmiddel og kunne følge en undervisning på fuldstændig dansk".

For Grønland betød krigen altså store ændringer. Forsyning af landet og afsætning af produkter skete via USA, og styret af Grønland blev centraliseret i Godthåb. Ligesom den amerikanske tilstedeværelse på baserne bragte grønlændere i kontakt til mennesker fra nye dele af verden. Nyhedsformidlingen blev mere udbredt, og de grønlandske debatindlæg, som begyndte at dukke op under krigens sidste år, indeholdt forestillinger om hvilke emner, der skulle tages op efter krigen. Dette var blandt andet ønsket om ligeløn mellem grønlændere og danskere, udvidet undervisning – også i dansk, samt en ensartet retsstilling for grønlændere og danskere (Sørensen 1983: 89-114).

4. Grønland, et land uden fængsel

Da Grønland og Danmark blev genforenet efter krigen, måtte den danske politik vedrørende Grønland tages op til revurdering. En særlig retsstilling for grønlændere havde tæt tilknytning til den beskyttelsespolitik, der blev ført, hvor man havde forsøgt at afspærre Grønland for andre nationer. Ved at åbne Grønland mod resten af verden, rejste der sig kritik af retstilstanden, og blandt andet Grønlands landsråd stillede spørgsmål ved det rimelige i at have særlige retsregler for grønlændere. Danskere i Grønland stod stadig under dansk lov, hvilket i praksis betød, at der kun sjældent blev skredet kriminalretligt ind. Mens de uskrevne regler, som gjaldt for grønlændere, betød en vis tilfældighed og udpræget lokal retspraksis (Senholt 1985: 32).

På baggrund af den rejste kritik besluttede statsminister Hans Hedtoft i juni 1948 at udsende en ekspedition til Grønland. Formålet var, at ekspeditionens deltagere skulle undersøge retstilstanden i landet og stille forslag til den fremtidige grønlandske retsorden.

4.1 Den juridiske Ekspedition og dens undersøgelser

Statsministerens udsendelse af Den juridiske Ekspedition skulle ses som en imødekommelse af den rejste kritik, og at der var opstået et ønske om faste regler, samt et behov hos den grønlandske befolkning om at blive ligestillet med danske. Som deltagere i ekspeditionen havde Grønlands styrelse udpeget sekretær, cand.jur. Verner Goldschmidt, og justitsministeriet i Danmark udpegede sekretær, cand.jur. Per Lindegaard. Under opholdet blev ekspeditionen suppleret med Goldschmidts hustru, cand.jur. Agnete Weis Bentzon, som ligeledes var udpeget af Grønlands styrelse.

Formål og metode for Den juridiske Ekspedition var nedfældet i en instruks, som ekspeditionen gengav i sin betænkning:

"Ifølge den for ekspeditionen udfærdigede instruks af 13. juli 1948 var opgaven under et års ophold i Grønland at foretage en undersøgelse af, hvorvidt, og i bekræftende fald hvilket omfang det vil være muligt at indføre de i Danmark gældende retsregler for den del af den grønlandske befolkning, som står under den såkaldte grønlandske ret. Undersøgelsen skulle omfatte civilretten, strafferetten, procesretten samt den del af den offentlige ret, der vedrører befolkningens adgang til lokalt selvstyre og eventuelle fremtidige deltagelse i den danske rigsdags lovgivende arbejde. Ekspeditionen skulle ved rejser i Syd- og Nordgrønland bortset fra Thule distrikt foretage undersøgelser af kommuneråds- og sysselretsprotokoller, føre forhandlinger med medlemmer af de grønlandske råd og de grønlandske og danske tjenestemænd samt overvære rets- og rådsmøder. Om undersøgelsen skulle der til styrelsen afgives en betænkning indeholdende en beskrivelse af den bestående retstilstand og af de muligheder, "som de særlige grønlandske Livsforhold frembyder for Indførelse af danske Retsregler indenfor de ovennævnte forskellige Retsområder"" (Den juridiske Ekspedition 1950: 2).

Den juridiske Ekspedition opholdt sig et år i Grønland, hvor de rejste langs hele Vestkysten og besøgte samtlige kolonisteder, et flertal af udstederne og enkelte bopladser. Men ekspeditionen nåede, i overensstemmelse med instruksen, hverken til Østgrønland eller Thule distrikt, der var de steder med mindst europæisk kontakt. Under deres rejse gennemgik ekspeditionens deltagere syssel- og kommunerådsprotokoller fra 1935 til 1948. De førte forhandlinger med medlemmer af de grønlandske råd og udsendte embedsmænd. I forhold til kriminalitetsundersøgelsen blev der foretaget interview for at skabe kendskab til hver enkelt lovbryders levnedsforløb. Ekspeditionen blev assisteret af tolken Guldborg Chemnitz på størsteparten af rejsen (ibid.).

Resultatet af Den juridiske Ekspeditions arbejde blev rapporteret i en seks binds betænkning, som indgik i Grønlandskommissionens anbefalinger indenfor retsvæsenet i 1950. Desuden dannede betænkningen grundlag for Retsplejelov for Grønland (ikraftsat 1951) og Kriminalloven (ikraftsat 1954). I de følgende afsnit vil en del af ekspeditionens fund indenfor det kriminalretlige område blive sammenfattet.

4.1.1 Den juridiske Ekspedition om kriminaliteten i Grønland

Den oprindelige inuit-befolknings opretholdelse af social orden har betaget en del europæere, ved deres første møde med Grønland. Den juridiske Ekspedition fremhæver også denne harmoni hos den før-koloniserede befolkning, idet de refererer til Hans Egedes Relation, hvori han beretter, at der *"I Grønland så godt som ikke fandtes misdædere, skønt der manglede love, øvrighed og straf"* (Den juridiske Ekspedition 1950, bind 5: 78).

I sin betænkning har Den juridiske Ekspedition forsøgt at beskrive kriminalitetsudviklingen i perioden 1938 til 1948. Det fremgår af opgørelserne, at den registrerede kriminalitet er steget markant i perioden, men der er tale om en ujævn stigning afbrudt af store fald. Dette tolker ekspeditionen som et resultat af, at retsforfølgelsen har været svingende i disse år. Om end der i ekspeditionens tabeller er en række forbehold og mangler, så fremgår det dog tydeligt, at formuekrænkelser

udgør langt den største gruppe, hvor især tyveri fra offentlig institution vejer tungt. I 1938 udgjorde formuekrænkelser 75 pct. af samtlige behandlede kriminalsager, mens tallet for 1948 var på 40 pct. Den næststørste gruppe var forbrydelser mod liv og legeme, hvor sager vedrørende udbredelse af kønssygdomme var af overvejende betydning (ibid.: 80-82).

Indenfor alle forbrydelseskategorier konstateres en stigning fra 1938 til 1948. En stigning som ifølge ekspeditionen allerede tager sit udspring ved koloniseringen, hvor den europæiske kultur trængte ind og påvirkede landets normer, og fortsat gjorde sig gældende i den undersøgte periode: *"Bortset fra de små isolerede steder er moralopfattelsen efterhånden så præget af usikkerhed, at det frembyder ikke ringe vanskeligheder for befolkningen at vide, hvad der er forbudt, og hvad der er tilladt"* (ibid.: 85).

Med indførelse af ny teknik, nye betalingsformer og nye kulturelle påvirkninger, som var tilfældet med mødet med europæerne, udviklede sig også nye former for lovbrud. Ekspeditionen nævner blandt andet, at ved anvendelse af skriftlige betalingssedler til brug ved udbetaling for udført arbejde og indhandlede varer fulgte forbrydelser med dokumentfalsk. Og efter der blev indført biler i Grønland opstod forbrydelsen motorkørsel i beruset tilstand. Til at belyse, hvorledes ny teknik og traditionel fangst støder sammen nævner Den juridiske Ekspedition en sag fra 1935, hvor en fanger fra et udsted affyrede skud mod en rejetrawler. Fangeren og hans udstedsfæller mente, at trawlerens tilstedeværelse i fjorden ødelagde fiskeri og fangstforhold for befolkningen. Forud herfor havde de gennem kommunerådet forsøgt at få udstedt forbud mod fartøjets tilstedeværelse i den pågældende fjord (ibid.: 86). Endvidere nævnes, at der sås en række tilfælde af vold mod lokale, der havde anskaffet sig motorbåd. En problematik som også skildres i den danske spillefilm *Qivittoq* (fjeldgænger) fra 1956, hvor bygdens storfanger latterliggøres i sit forsøg på at omstille sig til fisker, og hvor han derfor vælger at gå til fjelds.

Ifølge Den juridiske Ekspedition ses der en forbindelse mellem indtagelse af alkohol og kriminalitet. Af ekspeditionens materiale fremgår det, at ud af 4,1 pct. af samtlige behandlede sager i 1938 var tiltalte påvirket af alkohol, da forbrydelsen blev begået.

For at få et indtryk af, hvilke forbrydelseskategorier der særligt var berørt af alkoholindtagelse, har ekspeditionen lavet en analyse af årene 1946-1948. Heraf fremgår det, at især forbrydelser mod liv og legeme, hvor 67 pct. af samtlige sager angik personer, der var påvirket af alkohol i gerningsøjeblikket. Dette får ekspeditionen til at konstatere, at der i Grønland – som andre steder – er en sammenhæng mellem alkohol og kriminalitet, eftersom især voldsforbrydelser blev begået af personer, som var påvirket af spiritus. Heraf konkluderer ekspeditionen i sin betænkning: *"ekspeditionen er af den opfattelse, at en forøget adgang til nydelse af spirituøse drikke direkte vil have en forøgelse af særligt voldskriminaliteten til følge. Indirekte vil den ved at bidrage til at skabe uheldige milieuforhold gøre en række personer mindre modstandsdygtige overfor kriminelle tilskyndelser"* (ibid.: 106).

4.1.2 Den juridiske Ekspedition om frihedsberøvende foranstaltninger

Ved en gennemgang af de anvendte afgørelsesmidler, fandt Den juridiske Ekspedition, at der i mange tilfælde blev anvendt kombinationer af flere foranstaltninger. Den hyppigst anvendte hovedforanstaltning i ekspeditionens materiale var bøder, mens formaning og advarsel var den næstmest anvendte foranstaltning. Af mere indgribende foranstaltninger for den personlige sfære og den dømtes frihed sås tre anvendte former: Indespærring, forvisning og tvangsarbejde. Af disse tre var tvangsarbejde den mest anvendte. Ekspeditionen fremhæver dog, at tvangsarbejde i en del tilfælde blev brugt for at inddrive bøder, eftersom dommeren anså det for umuligt for den tiltalte at betale bøden (Den juridiske ekspedition 1950, bind 6: 6-10).

Indespærring

Den juridiske Ekspedition fandt at indespærring som foranstaltning havde fundet sted i fem byer: Godhavn, Godthåb, Frederikshåb, Julianehåb og Upernavik. Særligt i Upernavik distrikt var der fra dansk side stor interesse for at oprette et fængsel. På sysselråds-mødet i 1935 blev et forslag fra den danske sysselmand om oprettelse af et

fængsel vedtaget. Ekspeditionen fik oplyst, at der i Upernavik havde været indrettet en fængselscelle i en bygning, der dog var blevet revet ned i 1945 (ibid.: 13).

Der var stor forskel på hvorledes indespærringen blev gennemført. I nogle tilfælde blev indespærring anvendt i forbindelse med tvangsarbejde, hvor den dømte efter arbejdstids ophør til den efterfølgende morgen skulle opholde sig indendørs, som regel på den tilsynsførendes bopæl. Ved mere indgribende former for indespærring blev den dømte placeret i aflåst rum. Som eksempel på denne indgribende form for indespærring, nævner ekspeditionen en afgørelse fra 1941 afsagt af sysselrådet i Godthåb. Tre personer var fundet skyldige i grov uterlighed overfor en mindreårig pige. Alle tre personer blev dømt til indespærring af forskellig varighed; tre måneder, fire måneder og to år, og herefter en periode med tvangsarbejde. Alle tre personer viste tegn på depressive symptomer, hvorfor kredslægen konstaterede at de ikke tålte indespærring og frarådede dommens fortsættelse. For de to personer, som var dømt til tre og fire måneders indespærring blev dommen ændret til otte og 11 måneders tvangsarbejde med ophold i lukket rum om natten. Landsfogeden bestemte senere i begge tilfælde, at de også skulle fritages for ophold i lukket rum om natten. I stedet skulle de bo hos deres forældre med udgangsforbud efter arbejdstid.

Den sidste af de tre dømte, som blev dømt til to års indespærring, havde foruden den pågældende sag yderligere fem tilfælde af uterlighed mod mindreårige. Også han udviste tegn på depression, og ved genoptagelse af sagen blev han stillet overfor valget mellem fuldbyrdelse af den idømte sanktion eller at få foretaget kastration. Han valgte kastration (ibid.: 14).

Det var ekspeditionens indtryk, at myndighederne generelt havde store problemer med at anvende indespærring som foranstaltning. Dette skyldtes især to forhold: De dømte kunne ikke tåle indespærring, og det var svært at finde egnede opholdsrum. Endvidere oplyste ekspeditionen, *"at der blandt de danske domsmænd har været noget større interesse end blandt de grønlandske for at anvende indespærring som foranstaltning overfor kriminelle, samt at grønlandske domsmænd som regel, når de har talt om fængsel eller indespærring, blot har forestillet sig, at den pågældende skulle*

indespærres efter arbejdstidens ophør, men i øvrigt opholde sig i det fri under opsyn" (ibid.: 16).

Forvisning

En dom til forvisning bestod i, at den dømte i en fastsat periode skulle opholde sig på et nærmere angivet sted. Dog kunne det forekomme, at der ikke var et fastsat opholdssted, men blot et pålæg om at vedkommende ikke måtte opholde sig dér, hvor forbrydelsen var begået. Som regel blev forvisningsdommene fulgt af et krav om tilsyn i forvisningsperioden (ibid.: 17).

Det sås i en del af de sager, som ekspeditionen gennemgik, at domfældte blev placeret hos en erhverver, fanger eller fåreholder, *"der på grund af dygtighed og gode moralske egenskaber er fundet egnet til at føre tilsyn med, opdrage og oplære domfældte til et erhverv således, at han bliver egnet til at klare sig i samfundet uden at måtte ty til kriminalitet"* (ibid.).

Det var ekspeditionsmedlemmernes opfattelse, at dom til forvisning blev betragtet som den bedst egnede foranstaltning til opdragelse og oplæring af særligt yngre kriminelle, som havde begået alvorlige forbrydelser. Endvidere fremhævede Den juridiske Ekspedition vigtigheden af miljøforandring med henblik på forebyggelse af tilbagefald.

Tvangsarbejde

Tvangsarbejde blev anvendt som inddrivelsesmiddel, men sås også idømt som en selvstændig foranstaltning. Den dømte blev pålagt at udføre arbejde, som regel for en institution der hørte under handelen. Der blev beregnet normal løn for det udførte arbejde, men lønnen blev anvendt til betaling af erstatning, bøde og lignende. Resten af lønnen tilfaldt sysselkassen, hvorfra et mindre beløb gik til domfældtes underhold i afsoningstiden (ibid.: 20).

Den dømte var ikke pålagt særligt tilsyn under udførelsen af arbejdet, men var ligestillet med øvrige arbejdere. Ifølge ekspeditionens oplysninger var de dømtes arbejde af samme kvalitet som frie arbejdere, ligesom der ikke var noget tegn på, at de skulle have negativ indflydelse på arbejdspladsen.

Ekspeditionens medlemmer mente, at der var en udbredt opfattelse blandt befolkningen om, at tvangsarbejde var en praktisk foranstaltning, blandt andet fordi den var velegnet til at inddrive bøder og erstatninger. Dog blev det fra særligt frie erhververe påpeget, at det kunne være en uheldig foranstaltning, for de som ernærede sig med fangst og fiskeri, idet de ved at arbejde for kolonien blev taget bort fra deres mere indbringende erhverv (ibid.: 21).

4.1.3 Den juridiske Ekspedition om adskillelse af skyld og straf

Med udgangspunkt i Borgerlig straffelov af 15. april 1930, den danske straffelov, skulle Den juridiske Ekspedition gennemgå, hvorvidt det ville være muligt, under hensyn til den grønlandske retspraksis og øvrige grønlandske forhold, at sætte de danske regler i kraft overfor den del af befolkningen, som stod under grønlandsk ret. Eftersom de fremtidige strafferegler også skulle gælde for personer i Grønland, som havde stået under dansk ret, var ekspeditionens indstilling, at Grønland med den nye lovgivning ikke skulle være ly mod retsforfølgning. Ekspeditionen fulgte straffelovens systematik, hvor §§ 98 til 305 indeholdt bestemmelser om, hvad der ansås for strafbart. Ved at gennemgå den grønlandske retspraksis var det hensigten at undersøge om kriminaliseringer i forhold til disse paragraffer kunne anvendes i Grønland, eller som ekspeditionsmedlemmerne senere formulerede det i 1950: *"… har vi set det som en del af vor opgave at søge konstateret, om der skulle være danske retsregler, der var uforenelige med en almindelig grønlandsk tankegang"* (Bentzon, Goldschmidt, Lindegaard 1950: 44).

Overordnet fandt ekspeditionen intet til hinder for at indføre den danske straffelovs forbrydelseskategorier. Dette var dog ikke ensbetydende med en absolut overensstemmelse mellem forbrydelser set fra grønlandsk eller dansk ret. Eksempelvis

nævnes det i ekspeditionens betænkning , at man i grønlandsk retspraksis ofte har pålagt den, der får kendskab til en forbrydelse en mere vidtgående underretningspligt end i Danmark. Dette tolker ekspeditionen som et udtryk for, at man i mangel af politi har været nødsaget til at pålægge borgerne visse pligter, som ellers varetages af politiet, samt at man ved kriminaliseringer sætter snævrere grænser for individets frihed (Den juridiske ekspedition 1950, bind 5: 13).

Et andet eksempel på divergerende holdninger, som ekspeditionen hæfter sig ved, er synet på krænkelser af kønssædeligheden. Til ekspeditionens medlemmer gav blandt andet grønlandske myndighedspersoner og læger udtryk for, at visse kredse af befolkningen havde en anden seksualopfattelse, end den der officielt var anerkendt i Danmark. Dette sås eksempelvis i bedømmelse af voldtægt, voksnes seksuelle forhold til mindreårige samt indstilling til blufærdighedskrænkelse. Samtidig var det ekspeditionsmedlemmernes indtryk, at den herskende grønlandske retsopfattelse på dette område var præget af usikkerhed (ibid.: 43).

Den juridiske Ekspedition fandt det dog muligt at indføre regler svarende til de danske vedrørende krænkelser af kønssædeligheden. For at imødekomme et divergerende syn på området anbefalede ekspeditionen følgende i deres betænkning: *"For at opnå smidighed i retsforfølgningen og for at undgå krænkelser af den bestående moralopfattelse henstiller ekspeditionen, at der i fremtiden følges en praksis, hvorefter påtale for de her omhandlede forbrydelser undlades, når gerningsmanden har handlet i overensstemmelse med en lokal traditionel moralopfattelse, i hvilket tilfælde man bør nøjes med foranstaltninger af oplysende karakter"* (ibid.: 49).

Denne anbefaling er ikke medtaget i de senere lovbemærkninger. Under behandlingen i Folketinget modsatte Sydgrønlands repræsentant, Augo Lynge sig i skarpe vendinger, idet han blandt andet udtalte: *"Det er grimme ord, der her er nedfældet i disse uhyggelige bemærkninger – ja, læg mærke til: I bemærkningerne til lovforslaget… at det er det generelle syn i "visse kredse af befolkningen". Det er i hvert fald en misforståelse. Det må bestrides, at der noget sted i Grønland findes et almindeligt mildt syn på sædelighedsforbrydere, der behandler mindreårige uterligt"* (Folketingstidende 1953-54, sp. 3108-3110).

Det har sandsynligvis ligget Verner Goldschmidt kraftigt på sinde, at fralægge sig ansvar for en overførsel af danske synspunkter på dette område, idet han i 1954 skriver: *"Det præg af "konservatisme", som man således kan finde i lovens regler om forbrydelser, skyldes, som det vil forstås, ikke en ensidig overførelse af danske synspunkter til det grønlandske retssystem, men er begrundet i den i Grønland fremherskende moralopfattelse, som igen støtter sig på 200 års intensiv kristelig etisk påvirkning af den grønlandske befolkning"* (Goldschmidt 1954a: 248).

Hvor man i forhold til kategorisering af forbrydelser ikke havde de store betænkeligheder ved at indføre stort set samme regler som angivet i den danske straffelov, forholdte det sig anderledes i forhold til reaktion overfor normbrydere. Allerede i sin indledning til betænkningens afsnit om reaktionssystemet forkaster Den juridiske Ekspedition muligheden for indførelse af reaktioner anvendt i den danske straffelov: *"Medens det i afsnittet om normsystemet var praktisk at anvende den danske straffelovs systematik ved fremstillingen, er dette ikke tilfældet, for så vidt angår reaktionssystemet, dels er de indenfor grønlandsk ret anvendte foranstaltninger meget forskellige fra dem, der anvendes i dansk retspleje, og dels er baggrunden for anvendelsen af de enkelte sanktioner i det væsentlige en anden end i Danmark"* (Den juridiske ekspedition 1950, bind 6: 2).

Alle kender hinanden i de små grønlandske samfund, og dette smitter også af på dommene som ifølge ekspeditionen bar præg af en individualiserende holdning til personer, der har begået lovovertrædelser. Gennem sine undersøgelser mente ekspeditionsmedlemmerne at kunne konstatere, at reaktionerne i højere grad bestemmes ud fra lovovertræderens person end efter personens handling, hvorfor det konkluderes, at Grønland er *"nået længere på vejen fra et gerningsprincip til et gerningsmandsprincip, end det er tilfældet i Danmark"* (ibid.: 63).

Eftersom anvendelsen af foranstaltninger ikke var bundet af bestemmelser, var det muligt at fastsætte sanktioner overfor den enkelte kriminelle ud fra, hvad der i hvert enkelt tilfælde skønnes mest egnet. Der var således ikke i grønlandsk praksis tale om et takstsystem eller et proportionsprincip, hvorfor de dømte også havde været udsat for en vis vilkårlighed. Samtidig konstaterede ekspeditionen, at uanset foranstaltningernes

større eller mindre general- eller specialpræventive funktion, havde de ikke medført at kriminelle blev udstødt af det almindelige samfundsliv (ibid.: 64).

Således mente Den juridiske Ekspedition at kunne konkludere, at grønlandsk retspraksis var præget af et "individualiserende personlighedssystem" frem for et takstsystem baseret på den begåede lovovertrædelse. Der var ingen proportionalitet mellem sanktion og lovbrud. I betænkningen skriver de, at på baggrund af de undersøgte retsafgørelser, synes der at *"gå en linje, hvor den foranstaltning søges valgt overfor den kriminelle, som er bedst egnet til i fremtiden at holde ham fra kriminalitet, og som i mindst muligt omfang isolerer ham fra samfundet"* (ibid.: 81).

Dermed var det ekspeditionens opfattelse, at den fremtidige lov for Grønland blev udarbejdet med hensyn til normer, der mest muligt blev tilpasset dansk straffelov, mens den med hensyn til sanktioner skulle bygge på grønlandsk praksis. Denne praksis fandt ekspeditionen i øvrigt var i harmoni med den moderne kriminalvidenskab. Og med dette tilsluttede Den juridiske Ekspedition sig den behandlingstankegang og individuelle tiltag, der på samme tid voksede frem i Europa i forhold til fængslerne.

4.1.4 Den juridiske Ekspedition – et idealistisk eller politisk projekt?

"Den juridiske ekspeditions betænkning er et politisk bestillingsarbejde", skriver Jan Andersen (2008: 136) i sin ph.d.-afhandling med titlen *Den juridiske Ekspedition 1948-1949*. Ekspeditionsmedlemmerne var ikke frie forskere, der var rejst ud for at skabe ny viden om grønlandsk retspraksis. De var embedsmænd udsendt på vegne af den danske statsadministration, og deres projekt var på forhånd formuleret i et politisk-teoretisk miljø indenfor statsadministrationen (ibid.: 139).

I en artikel udgivet kort tid efter ekspeditionens hjemkomst bekræfter medlemmerne da også hensigten med deres arbejde: *"Der er ikke længere spørgsmål om at kodificere den grønlandske ret, men om at undersøge muligheden for indførelse af dansk ret. Men udsendelsen af ekspeditionen er udtryk for et ønske om hensyntagen til en eventuel bestående national retskultur…"* (Bentzon, Goldschmidt, Lindegaard 1950: 43). Hvilket som Andersen siger, bekræfter, at ekspeditionen var ude på en politisk opgave

(Andersen 2008: 216). Endvidere mener Jan Andersen, at kunne fornemme en bagvedliggende konflikt mellem ekspeditionsmedlemmerne og projektets politiske baggrund. De "unge, idealistisk indstillede jurister" ønskede kodifikation af bestående retskultur, mens opgaven var at indføre danske retsregler (ibid.).

Medlemmernes artikel indledes med beskrivelse af europæernes forundring ved deres første møde med Grønland, som et samfund uden retsregler. For senere i artiklen at konkludere: *"Det vil forstås, at der i det gamle Grønland ikke fandtes noget kriminalitetsproblem"* (Bentzon, Goldschmidt, Lindegaard 1950: 52). Til gengæld opstod problemerne med koloniseringen: *"…med kontakt med moderlandet aftog den sociale isolation, forudsætningerne for en klassedeling efter europæisk mønster skabtes, og uensartethed i kulturel henseende kom i stedse større omfang til at præge den grønlandske befolkning… De ændrede forhold medførte et stigende antal konflikter mellem individ og samfund. Hvad der før havde været selvfølgelig og rigtig handlemåde, betragtedes nu som forbrydelse"* (ibid.: 53).

Ekspeditionen fremhæver, at det "som noget bemærkelsesværdigt" skal nævnes, at befolkningen i Grønland så mildt på straffede personer, og der derfor ikke var tale om at udstøde disse personer fra samfundet. I den henseende mener ekspeditionsmedlemmerne, at *"Danmark her står langt tilbage for Grønland"* (ibid.: 55).

Spørgsmålet er dog, hvad Den juridiske Ekspedition så – og hvad de ønskede at se. Ekspeditionen besøgte ikke Østgrønland og Thule distrikt, ligesom det også kun var enkelte bopladser de nåede frem til. Disse områder var vel de mest traditionelle og "uberørte" samfund. Og såfremt ekspeditionen ønskede at studere grønlandsk retspraksis, havde disse steder, om end de var svært fremkommelige, været oplagte at tage til – om end det lå ude for kommissoriet.

Havde ekspeditionen ret, når de skrev, at der ikke fandt udstødelse sted i de grønlandske samfund? Og var det korrekt, at der intet "kriminalitetsproblem" fandtes før koloniseringen?

I *Regler og konfliktbearbejdningsmetoder hos de grønlandske eskimoer* (1982), skriver Finn Breinholt Larsen, at der i de traditionelle samfund var tale om sædvaneregler,

hvor overtrædelser blev vurderet ud fra en helhedsbetragtning, og hvor visse brud under særlige omstændigheder kunne accepteres afhængig af personens nytte for samfundet (Larsen 1982: 57-60). Blandt reaktioner i konfliktsituationer nævner Larsen, at de kunne spænde fra bagtalelse og latterliggørelse, hvor regelbryderen sættes under pres, til direkte hævnaktioner med blodhævn, udstødelse og kollektiv henrettelse af personer, som kunne udgøre en trussel for samfundet (ibid.: 60).

Beretninger fra inspektører, købmænd og missionærer op gennem 1700-tallet og 1800-tallet vidner da også om en vis brutalitet, set med vestlige øjne, hos befolkningen i Grønland, hvor indikatoren for en samfundsreaktion også kan relateres til individets nytteværdi for samfundet. I 1844 kunne inspektør Møller berette om forholdene ved Upernavik: *"Under mit Ophold ved Colonien blev det mig berettet af et Øienvidne at nogle Grønlændere (næsten alle døbte) kort i Forveien havde begravet en tiaarig Dreng levende; Barnet havde været fjottet fra lille af og havde i den sidste Tid lidt af hæftige Krampetilfælde"* (Sveistrup og Dalgaard 1945: 129).

Når Den juridiske Ekspedition vælger at fremhæve de inkluderende elementer fra det grønlandske samfund og dets retskultur, kan det skyldes, som Andersen skrev, at medlemmerne netop var tre "unge, idealistiske jurister". De var opmærksomme på de retsvidenskabelige strømninger som voksede frem i Europa, der stod i individuelpræventionens tegn med behandling og resocialisering som vigtige ingredienser. Og det idealistiske lys synes da også at trænge igennem ekspeditionens første artikel efter deres hjemkomst fra Grønland: *"Jo mere det vil lykkes at nå frem til en forståelse af de sociale og psykologiske faktorer, som bidrager til, at en sådan uheldig udvikling finder sted, i desto større omfang vil det være muligt gennem sociale, kulturelle og kriminalpolitiske foranstaltninger at fjerne årsagerne til kriminaliteten…"* (Bentzon, Goldschmidt, Lindegaard 1950: 55).

4.2 Kriminallovens tilblivelse

På baggrund af Den juridiske Ekspeditions undersøgelser fik Verner Goldschmidt i 1950 til opgave at udarbejde udkast til en straffelov for Grønland. Til trods for at

ekspeditionen var sendt ud med henblik på at undersøge muligheder for indførelse af danske retsregler, og til trods for at medlemmerne i 1950 skrev, det ikke var et spørgsmål om at kodificere grønlandsk ret, mente Goldschmidt, at valget nu stod mellem to fremgangsmåder: Enten en kodifikation af grønlandsk retspraksis, så der blev skabt en lov, der kunne anvendes både for den del af befolkningen, som hidtil havde været underlagt grønlandsk ret, men også for den del af befolkningen som havde været underlagt dansk straffelov. Den anden mulighed var at indføre den danske straffelov for alle i Grønland. Goldschmidt valgte en kodifikation af grønlandsk praksis (Goldschmidt 1954a: 242).

Ekspeditionen var gennem sine undersøgelse nået frem til, at der i Grønland skete en adskillelse mellem skyld og straf, hvorfor Goldschmidt konkluderede: *"Et af de vigtigste særtræk ved den grønlandske uskrevne kriminalret var, at de grønlandske retsmyndigheder i praksis skelnede mellem skyldfastsættelse og sanktionsfastsættelse i den forstand, at der tilsyneladende ikke var et fast forhold mellem forbrydelsens grovhed og sanktionen"* (Goldschmidt 1980: 122). Hvilket altså vil sige, at der først konstateres, om en person som er anmeldt og sigtet, har begået det forhold som vedkommende er sigtet for. Når dette er konstateret tages der stilling til, hvad der kan gøres for at forhindre fortsættelse eller gentagelse af uønskede handlinger. Med andre ord det som kendetegner gerningsmandsprincippet.

Denne praksis mente Goldschmidt udsprang af, hvad han kaldte "det eskimoiske solidaritetsmønster"; hvor det i det traditionelle inuitsamfund gjaldt om at bevare fred i samfundet og undgå, at modsætninger udviklede sig til skade for den økonomiske solidaritet (ibid.: 117). Til definition af denne konfliktløsningsform konstruerede Goldschmidt begrebet "Den arktiske fredsmodel" hvis modstykke var konformitetsmodellen[7]. Og det var denne fredsmodel, som det lå Verner Goldschmidt på sinde at værne om. Som han udtrykte det, var han: *"... stærkt engageret i ønsket om ikke blot at bevare den grønlandske "fredsmodel" for løsning af de konflikter, vi i dag*

[7] *Den arktiske fredsmodel* er kendetegnet ved genoprettelse af fredelig sameksistens, konsekvens-orienteret, individuelpræventiv, der sker ingen stigmatisering. *Konformitetsmodellen* derimod håndhæver normerne, er regel-orienteret, generelpræventiv, stempler og udstøder (Bentzon og Agersnap 2000: 378).

kalder kriminalitet, men jeg ønskede også at bidrage til at beskytte den mod den europæiske "konformitetsmodel", som jeg ikke mente havde noget med de grønlandske småsamfunds livsgrundlag og solidaritetsbevidsthed at gøre" (ibid.: 123).

Verner Goldschmidts lovudkast blev med enkelte ændringer vedtaget, og 5. marts 1954 blev Kriminallov for Grønland sat i kraft. Ved at anvende betegnelsen "kriminallov" frem for straffelov, og "foranstaltning" i stedet for straf var det hensigten at signalere, at loven byggede på en tradition for individuel behandling af lovbrydere. Endvidere havde man som mål, *"…at gennemføre regler, hvorefter kriminelle personer behandles individuelt og i mindst muligt omfang udelukkes fra deltagelse i det almindelige samfundsliv, medens lovens foranstaltninger fuldbyrdes mod dem"* (Udvalget for Samfundsforskning i Grønland I,1962: 32).

Loven var inddelt i to dele, hvor første del omhandler forbrydelsen og anden del forbrydelsens følger. Forbrydelsesdelen rummer stort set de samme gerninger, som den danske straffelov, der også har stået model hertil. Mens anden del, retsfølger for forbrydelsen, adskiller sig betydeligt fra straffeloven. De foranstaltninger, som loven giver mulighed for at anvende er: Advarsel, bøde, beskikkelse af tilsyn, anvisning af eller forbud imod ophold på et bestemt sted, tvangsarbejde, tvangsuddannelse, lægelig begrundet kur eller anstaltsbehandling, forvaring, andre indskrænkninger i handlefriheden samt konfiskation. Det var således op til dommeren at vurdere, hvilken foranstaltning som var bedst egnet til at afholde lovbryderen fra yderligere gerninger (Senholt 1985: 37-38).

4.2.1 Et socialt eksperiment

Med kriminalloven synes der at opstå en lidt underlig hybrid, der på den ene side er sat i værk i et samfund under voldsom europæisk påvirkning, og som på samme tid ønsker at værne om det traditionelle grønlandske. Baggrunden for loven, Den juridiske Ekspedition, byggede på undersøgelse af "grønlandsk tankegang" i forhold til indgriben overfor normbrydere. Det må have været særdeles problematisk at få klarlagt, eftersom ekspeditionen kun undersøgte gældende retspraksis i de vestgrønlandske

samfund, hvor tilstedeværelsen af danskere og andre europæere var mest udbredt, mens de undlod at besøge mere isolerede samfund. Det er altså ud fra undersøgelser af den mest koloniserede del af befolkningen, Goldschmidt konstruerer en "arktisk fredsmodel". Og spørgsmålet er, om befolkningen i virkeligheden delte denne indstilling til at håndtere konflikter, eller om det han så snarere var udtryk for en koloniseret befolknings mentalitet – end for en grønlandsk. Måske der viste sig et strejf af en "polarromantisk" forestilling hos Goldschmidt, som samtidig ganske belejligt passede ind i tidens strømninger på det retsvidenskabelige område. Med en retorik om at "værne om det traditionelle" som skalkeskjul, opstod en enestående mulighed for, at iværksætte og afprøve disse nye metoder i praksis.

"Verdens bedste kriminallov" blev loven kaldt (Grønlands Landsråds forhandlinger 1950), som vakte international opsigt. Men der var dog kritiske røster. Allerede før loven trådte i kraft skrev advokat Robert Mikkelsen: *"Med betydelig større velvilje, end ekspeditionens eget materiale begrunder, fortolker betænkningen ofte smøleri, vilkårlighed og uret som udslag af en "individualiseret" behandling af den enkelte anklage, og derved tilsløres og forskønnes billedet af de bestående forhold"* (Mikkelsen [1953] 1970: 35-36). Mikkelsen mente, at Goldschmidt med loven fulgte i kølvandet på "moderne kriminalister", der var mere interesseret i gerningsmanden end gerningen. Mikkelsen var ikke modstander heraf, men han mente: *"Et stabilt, klasseløst samfund, en sikker og ensartet retsfølelse og en højtkvalificeret administration er de nødvendige forudsætninger"* (ibid.: 37).

I nyere tid har Finn Breinholt Larsen tilsluttet sig Mikkelsens kritik, idet Larsen argumenterer: *"De begreber, som Goldschmidt brugte til at give sine iagttagelser mening, er hentet fra samtidens positivistiske kriminologi med dens ideer om resocialisering, individualiserede sanktioner og behandling"* (Larsen 1999: 99). Men Larsen går skridtet videre og finder det problematisk, at Goldschmidt i sin iver efter at få bekræftet en resocialiseringstankegang ind i grønlandsk retspraksis, derved skabte indtryk af, at de grønlandske retter var præget af én dominerende retsopfattelse. Han idylliserede en virkelighed, som måske i højere grad udsprang af mangler i retssystemet end af ønsker og holdninger hos den grønlandske befolkning (ibid.: 100).

Goldschmidt selv lagde ikke skjul på, at han var inspireret af internationale strafferets reformatorer, der tilsluttede sig behandlingsideologien, heriblandt Lombrosos tidligere elev, den italienske socialist Enrico Ferri: *"Nogle af de vigtigste karakteristika ved den uskrevne grønlandske kriminalret, først og fremmest adskillelsen mellem skyldsspørgsmål og reaktionsspørgsmål og vægten på at reagere på grundlag af en total vurdering af gerningsmanden med henblik på hans fremtidige individuelle og sociale situation, pegede på at søge støtte i den italienske socialist Enrico Ferri's udkast til en straffelov 1921"* (Goldschmidt 1980: 122).

Kort tid efter loven trådte i kraft, gjorde Goldschmidt klart, hvilket gennembrud den grønlandske lov var: *"Det som er nyt og uprøvet for det øvrige land og i øvrigt for de fleste lande i det hele taget, er vokset naturligt frem i Grønland og har nu fundet udtryk i en lov… Under disse forhold er det af stor interesse ikke blot for Grønland, men også for andre lande, om loven virker som den skal"* (Goldschmidt 1954b: 167).

Den grønlandske kriminallov var et socialt eksperiment, og hensigten var at loven skulle følges op af videnskabelige undersøgelser, hvor erfaringerne kunne medføre at loven måtte tages op til revision (Udvalget for Samfundsforskning i Grønland I, 1962: 33). Loven kom aldrig til at fungere fuldt ud som det redskab til resocialisering Goldschmidt havde forestillet sig (Larsen 1999: 100). Men med få ændringer var loven i brug frem til 1. januar 2010, hvor en ny kriminallov trådte i kraft. Selvom den første kriminallov måske ikke byggede på den gamle grønlandske retskultur, så har den præget en ny. Og med dette bærer den nye kriminallov en del træk med sig fra den oprindelige grønlandske kriminallov.

4.3 Afvisning af fængsler

Som tidligere nævnt så fulgte med den individuelle behandling, at domfældte i mindst muligt omfang skulle udelukkes fra deltagelse i det almindelige samfundsliv. Ifølge Goldschmidt var der allerede før kriminallovens ikrafttræden enighed om, at der ikke skulle indføres fængsler i Grønland (Goldschmidt 1953 og 1954b).

Grunden til afvisning af fængsel i Grønland skyldtes særligt fire forhold:

For det første mentes det dokumenteret, at personer der havde begået kriminelle handlinger ikke blev udelukket fra det grønlandske samfund og ikke blev isoleret fra andre mennesker. Derfor var de problemer, som findes i andre lande, med at gøre straffede egnede til at vende tilbage til samfundslivet da også fuldstændig ukendte i Grønland.

For det andet var der tale om en meget lille befolkning, der ved kriminallovens indførelse i 1954 talte knap 25.000 indbyggere. Befolkningen boede spredt i små samfund, der gjorde det let at have opsigt med hinanden. Dermed var det også let at anbringe lovovertrædere på steder, hvor de var under opsyn uden at de behøvede være låst inde.

For det tredje synes erfaringer at tale for, at de domfældte, som hidtil havde været indespærret, tålte det så dårligt, at det var nødvendigt at slippe dem ud efter kort tid.

For det fjerde ville det blive en særdeles tung økonomisk belastning at opføre fængsler i Grønland.

Om end alle fire begrundelser sandsynligvis har spillet ind, skal man nok ikke underkende den økonomiske årsag. Da Udvalget for Samfundsforskning i Grønland i 1962 foretog en undersøgelse af kriminalloven, sluttede de: *"Af de bevillinger, der stod til rådighed, skulle man såvel opføre boliger som hospitaler og bygninger til de retlige og politiske organer, som i tiden før kriminallovens indførelse var blevet indført i Grønland. Der skulle stærke grunde til at tilsidesætte byggeri af boliger og sygehuse til fordel for opførelsen af bygninger til kriminelle, f.eks. et fængsel eller anden lignende anstalt efter europæisk mønster"* (Udvalget for Samfundsforskning i Grønland I, 1962: 80).

Det er muligt, at netop økonomiske overvejelser har spillet ind i støtten til Goldschmidts idealistiske lovudkast. Ved at tilslutte sig Goldschmidts idé opnåede man fra dansk side både at fremstå som en nation, der var nytænkende på retsområdet, samtidig med man undgik at belaste finansloven med bevillinger til fængselsbyggeri i Grønland.

Afvisning af fængsler gjorde, at der ikke var tale om en straffelov i traditionel forstand. I stedet var loven tænkt som *"en lov, hvorefter mennesker, som er tilpasningsvanskelige,*

kan bringes under kriminalforsorg" (Goldschmidt 1953: 95). Lovovertrædere skulle ikke straffes – men behandles. Og med dette blev gerningsmandsprincippet og princip om resocialisering bærende elementer i kriminalloven. Det springer i øjnene, at Grønland med ét på det retslige område blev på forkant med den behandlingsideologi, som på samme tid vandt frem i Europa. En ideologi, der som beskrevet i afsnittet "Fra behandling til en ny stor indespærring" foruden resocialisering bar en række særreaktioner med sig. Det særegne ved Grønland var her, at det blev hovedprincippet, mens det eksempelvis i Norge netop var særreaktioner.

5. Et moderne Grønland

I de første efterkrigsår blev det besluttet at omlægge grønlandspolitikken, og i 1950 trådte otte love[8] i kraft, som var kernen i nyordningen – også kaldet G-50 – for Grønland. Dertil kom Lov om rettens pleje i 1951 og Kriminallov for Grønland i 1954. Ligesom også grundlovsændringen i 1953 hører med til nyordningen, hvor Grønland skulle være en lige del af det danske rige, og kolonistatus skulle ophøre (Sørensen 1983: 166).

G-50 blev startskuddet til et gennemgribende moderniseringsprogram, der blev fulgt op af anbefalinger fra et nyt grønlandsudvalg, G-60. Gennem 1950erne-1970erne foregik en hastig udvikling, hvor sundhedsvæsenet, uddannelsessystemet og boligforholdene skulle forbedres samtidig med der skete en teknisk-industriel udbygning af landet. I denne periode blev opført boligblokke i de større byer, og befolkningen skulle koncentreres i byerne. I 1950 boede cirka 45 pct. af befolkningen i byer, mens 55 pct. boede i bygder. 20 år senere i 1970, hvor koncentrationspolitikken var slået igennem, boede lidt over 70 pct. af befolkningen i byer (Trondheim 2010: 100). I samme periode steg befolkningstallet markant. Således udgjorde den grønlandske befolkning 23.642 personer i 1950, hvor 1.061 var født udenfor Grønland.

[8] Lov om Grønlands landsråd og kommunalbestyrelser, Lov om skolevæsen i Grønland, Lov om kirken i Grønland, Lov om sundhedsvæsen i Grønland, Lov om Den kgl. Grønlandske Handel, Lov om udøvelse af erhverv i Grønland, Lov om en grønlandsk erhvervslånefond, Lov om de offentlige grønlandske kasser (Sørensen 1983: 164).

I 1970 var befolkningen fordoblet og havde 46.532 indbyggere, hvor antallet af personer født uden for Grønland var steget til hele 7.620 (Sørensen 1983: 212).

5.1 Et klassesamfund udvikles

Med G-50 og G-60-programmerne skulle en modernisering af Grønland gennemføres på rekordtid. Op gennem 1950erne-1970erne blev mange grønlændere lønarbejdere i de større byer. Uddannelsesniveauet steg, sundheds- og boligforhold og levestandard blev forbedret. Men disse hastige, strukturelle forandringer blev hovedsageligt administreret og udført af udsendte danskere. Samtidig led landet af et uddannelsesmæssigt efterslæb, hvorfor G-60 mente det var nødvendigt at tiltrække arbejdskraft, primært fra Danmark, med mere gunstige løn- og ansættelsesforhold end de som gjaldt for den grønlandske befolkning. Fremmed arbejdskraft var nødvendig for så hurtigt som muligt at føre landet fra fangersamfund til industrisamfund. Og med dette indførtes "fødestedskriteriet" i 1964, som indebar særrettigheder i ansættelsen for ikke-hjemmehørende (Janussen 1995: 74). Blandt disse særrettigheder var: Grønlandstillæg, som bestod af en vis procentdel af lønnen, orlov uden løntab, boligbidrag – der var lavere end almindelig husleje, frirejse med familie i forbindelse med til- og fratræden samt orlov, pensionsmulighed ved det fyldte 55. år, uddannelsestilskud til udsendtes børn i Danmark mm. (ibid.: 75).

Der var dog ikke helt vandtætte skodder. Hjemmehørende kunne, hvis der forelå særlige begrundelser, søge dispensation og erklæres for "ikke-hjemmehørende", med de særrettigheder, det indebar. Dette krævede en stærk tilknytning til det danske samfund fx i kraft af længerevarende ophold i Danmark, familiær tilknytning eller fast ejendom i Danmark. Det var så op til et dispensationsnævn at vurdere, hvorvidt der kunne gives dispensation (ibid.: 74).

Ifølge Jens Dahl, var det i 1950erne-1970erne særligt to sociale grupper, der prægede den historiske udvikling – "det danske småborgerskab" og den grønlandske elite (Dahl 1986: 29). "Det danske småborgerskab" definerer Dahl som for det første personer ansat indenfor statsapparatets ikke-administrative dele, fx handelschefer, byggeledere

og ingeniører – personer der havde til opgave at gennemføre kolonipolitikken i praksis. For det andet personer med poster indenfor servicebetonede og ideologiske områder fx læger, lærere og præster. For det tredje de ledende bureaukrater ansat ved centraladministrationen og kommunerne. En gruppe der kom til at vokse voldsomt, og som fik enorm politisk indflydelse. Og endelig sås selvstændige håndværksmestre og småhandlende. Disse var ofte grønlandsk gift, og afhængige af statslige opgaver. En broget flok med det til fælles, at de skulle varetage og gennemføre den industrielle udvikling i Grønland. Og ifølge Dahl udgjorde de det nærmeste man kunne komme en egentlig klasse: *"Sin meget blandede sammensætning til trods, var det danske småborgerskab den gruppe i samfundet, som udviste de mest fremherskende klassetræk og som også handlede som klasse"* (ibid.: 30).

Ifølge Dahl fandtes ikke i samme grad et grønlandsk småborgerskab, derimod sås en kulturel grønlandsk elite. Med hjælp fra den græske sociolog Poulantzas definerer Dahl eliten som en social kategori, en gruppe hvis sammenhold og karakter har rod i politiske og ideologiske relationer. Eliten står ikke udenfor samfundets klasser, de tilhører blot forskellige klasser. Det er politiske og ideologiske forhold, som forener gruppen (ibid.: 38).

Den grønlandske elite opnåede sin politiske position op gennem 1960erne dels på grund af grønlandske klassers relativt svagt udviklede karakter, og dels som modstykke til det danske småborgerskab. Dahl definerer den grønlandske elite som for det første en gruppe relativt højtuddannede personer indenfor den ideologiske del af statsapparatet, fx skolelærere, præster og ansatte ved aviser og radio, som ofte var uddannet i Danmark, dansktalende og som også ofte var dansk gift. For det andet en lille gruppe højtansatte indenfor det offentlige bureaukratisk system. Klasseudviklingen i den grønlandske befolkning var i 1960erne så lidt udviklet, at der ikke kunne tales om en decideret klasse, i stedet kom eliten ind som en højere stående gruppe i samfundet (ibid.: 39-41).

Til forskel fra Dahl, mente Mads Lidegaard (1969) dog, at der i de fleste byer var tale om en slags lokal overklasse, som vel på mange måder var identisk med Dahls grønlandske elite. En klasse, der bestod af europæiserede og dansktalende

funktionærer og håndværkere, handelsfolk, kateketer, præster, lærere, sygeplejersker og kontorfolk. Denne gruppe kom til at udgøre en velstillet borgerklasse, der skilte sig ud fra den almindelige befolkning af fangere og fiskere. Samtidig fungerede den som bindeled mellem den øvrige befolkning og de danske embedsmænd, hvis sprog og livsform for mange var svær at forstå. Det var primært denne gruppe, som de udsendte danskere kom i kontakt med. Ligesom det var blandt denne gruppe, der blev opnået dispensation for fødestedskriteriet, og som dermed modtog særlige privilegier (Lidegaard 1969: 66). Og med dette synes klasseforskellene for alvor at træde frem, så der ifølge Lidegaard opstod større skel end fx i Danmark: *"Lønsystemet er efterhånden udformet, så det grønlandske samfund udviser klasseforskelle mellem de grønlandske grupper indbyrdes, som er langt større end tilsvarende forskelle i Danmark. Eksempelvis er højeste tjenestemandsløn i Grønland mindst ti gange større end laveste, mens den i Danmark kun er tre gange større"* (ibid.: 68).

Et andet område, som var med til at skabe klasseforskelle i det grønlandske samfund, var skole og uddannelse, efter et dansk mønster og med dansk gyldighed – hvor beherskelse af dansk derfor var en forudsætning for at opnå succes. Med den nye skolelov, som fulgte med G-50-lovkomplekset, blev børnene i grundskolen tilbudt klassedeling fra 3. klasse i henholdsvis grønlandsk- og dansksprogede klasser, mens undervisningssproget i realskolen var dansk. *"Systemet har effektivt udelukket børnene fra den store anonyme grønlandsktalende befolkning fra at få nogen uddannelse, for kun de exceptionelt godt begavede fra denne gruppe har kunnet klare de overvældende akademiske krav, som systemet måtte stille til ikke-dansktalende elever"* (ibid.).

Den hastige moderniseringsproces med assimilation, fokus på det danske sprog, stor tilflytning af danskere, som bestred ledende poster, var blandt de faktorer, som førte til øget bevidstgørelse om at tilhøre en etnisk gruppe, der oplevede økonomisk, administrativ og etnisk undertrykkelse. En gruppe i opposition til det danske. Frem for at se undertrykkelsen som den ene klasses dominans over den anden, opfattede mange grønlændere det som en dansk undertrykkelse (Dahl 1986: 33). I den forbindelse gik den grønlandske elite i spidsen med krav om samfundsændringer, hvor den nationale ideologi var drivkraften bag ønsker om politiske og sociale ændringer i Grønland (ibid.: 41). Det var eliten, der banede vejen for Hjemmestyret, som blev indført i 1979. Ifølge

Dahl blev Hjemmestyret indført før de foregående 25-30 års udvikling endnu havde sat igennem i sin fulde konsekvens. Men grunden var lagt for den interne stratificering og klassedannelse, som først for alvor slog igennem i årene efter Hjemmestyrets indførelse (ibid.: 76-77).

5.2 Opførelse af institutioner

Børnesanatorierne er så vidt vides de første institutioner indenfor socialt arbejde i Grønland, hvis etablering skyldtes private humanitære og kristelige organisationers arbejde med socialt arbejde i Grønland. Blandt disse organisationer var det særligt Foreningen Grønlandske Børn, KFUM og KFUK, Røde Kors og Red Barnet. I 1925 etablerede Foreningen Grønlandske Børn det første børnesanatorium i Maniitsoq, og frem til 1957 blev der opført yderligere fire børnesanatorier i henholdsvis Uummannaq, Qaqortoq, Ilulissat og Tasiilaq. Etablering og drift af disse institutioner var i starten udelukkende finansieret af private bidrag. At målsætningen var sygdomsbekæmpelse, sås blandt andet ved rekruttering af forstanderinder, som skulle være uddannede sygeplejersker. I 1950erne syntes tuberkulosen at være under kontrol, og herefter blev institutionerne i stigende grad anvendt til børnehjem for forældreløse og socialt belastede børn (Kreutzmann 2002: 14-15).

Med G-50 og den deraf følgende moderniserings- og fordanskningsproces opstod der i starten af 1950erne et samarbejde mellem Dansk Røde Kors, Red Barnet og Grønlandsdepartementet. En gruppe på 22 særligt udvalgte grønlandske børn i alderen 5-8 år blev sendt på halvandet års ophold i Danmark hos danske plejefamilier. Hensigten var at lære børnene dansk, så de kunne udgøre grundstammen i det nye grønlandske skolesystem (Bryld 1998: 8). Ved hjemkomsten til Nuuk blev børnene placeret på et nyopført Røde Kors Børnehjem i Nuuk, adskilt fra deres familier, og hvor der udelukkende blev talt dansk. Konsekvenserne for disse 22 børn kan henholdsvis læses i Tine Brylds bog *I den bedste mening* (1998), samt i et af børnene, Helene Thiesens egen beretning i bogen *For flid og god opførsel – vidnesbyrd fra et eksperiment* (2011).

Som led i den nye socialpolitik i forbindelse med G-50 blev der nedsat lokale forsorgsudvalg, som havde til opgave at vurdere behovet for underholds- og trangsvurderet hjælp. Men udvalgene havde også en anden opgave: *"På grund af deres lokalkendskab påhvilede det også forsorgsudvalgene at anmelde tilfælde, hvor sindssyge, åndssvage og invalider af enhver art havde behov for anstaltsbehandling i Danmark"* (Hecksher 1969: 49).

Med de ændrede livsformer, der vandt frem gennem 1950erne og 1960erne, svandt tidligere tiders grundlag for at tage sig af syge, gamle og handicappede i nærmiljøet. Da det ikke blev anset for praktisk muligt at opføre specialinstitutioner i Grønland, blev de som dengang kaldtes åndssvage og sindssyge sendt bort til institutioner i Danmark (Jensen 2010: 113). I sit essay *Er der nogle åndssvage her?* i Tidsskriftet Socialkritik beskriver antropolog Stine Grønbæk Jensen, hvorledes Grønland op gennem 1950erne og 1960erne blev "støvsuget for åndssvage" (ibid.). Effekten blev paradoksal, som Benny Lihme formulerer det i samme tidsskrift: *"Når Grønland således pga. dårlig økonomi og mangel på uddannet personale, tilsat lidt politisk bekvemmelighed, ikke havde fået bygget egne institutioner til egne åndssvage, havde de qua en af historiens ironiske pointer undgået den fejltagelse, som Danmark med den nye ideologi om normalisering var ved at kæmpe sig ud af: de store anstalters dehumaniserende effekter. Uden at have haft det som en klar målsætning, havde Grønland sprunget institutionaliserings epoken i velfærdsstaten over!"* (Lihme 2010: 111).

Med moderniseringsprogrammerne op gennem 1960erne lykkedes det altså Grønland på dette tidspunkt at springe den daværende store institutionsindespærring over. Det er dog vigtigt samtidig at nævne, at det skete på bekostning af de mennesker, der blev nedsendt til Danmark, det være sig ovennævnte børn og personer med behov for specialinstitutioner. For mange af disse personer og deres familier fik det uoprettelige personlige konsekvenser.

I løbet af 1950erne og 1960erne blev der opført en række sociale institutioner som børnehjem, børnehaver og alderdomshjem i Grønland. En del af disse institutioner blev opført på privat initiativ. Og eftersom tuberkulosen var ved at være udryddet, blev

sanatorierne anvendt til børnehjem for fattige og forældreløse børn (Kreutzmann 2002: 17).

Med indførelse af Grønlands Hjemmestyre i 1979 overtog Grønland det sociale område. Dermed overtog Hjemmestyret både organisering og forvaltning af det sociale område, ligesom lovgivningen blev et rent grønlandsk anliggende. På børneområdet blev døgninstitutioner en del af en socialpolitisk løsning. Med koncentrationspolitikken til byerne sås ændringer i familiemønstret, der blandt andet indebar opløsning af storfamilien, mens kvinderne søgte ud på arbejdsmarkedet. Som følge af udviklingen ændrede børns problemer karakter. Fattigdommen synes ikke så påtrængende som tidligere, idet det sociale system ydede et minimum af offentlig hjælp til forsørgelse, for de som ikke kunne skaffe sig arbejde. Samtidig stod samfundet overfor et stigende antal forsømte børn, som følge af forældrenes forskellige sociale problemer. Således skiftede sanatorier og børnehjem karakter fra tidligere at skulle varetage tuberkuloseramte, fattige eller forældreløse børn til nu at være børnehjem for omsorgssvigtede og adfærdsvanskelige børn (ibid.: 18).

Med overtagelsen af det sociale område fulgte også ansvaret for handicappede grønlændere – også de, der var nedsendt til Danmark. På daværende tidspunkt var der to kostskoler for udviklingshæmmede børn i Aasiaat og Maniitsoq og et pensionat for voksne udviklingshæmmede i Ilulissat. I tiden efter overtagelsen oprettede hjemmestyret flere døgninstitutioner i Grønland, mindre bokollektiver og beskyttede boenheder. Det var hjemmestyrets ambition, at alle grønlændere med handicap indenfor kort tid skulle hjemtages til Grønland. I begyndelsen af 1990erne blev 10 udviklingshæmmede hentet hjem. Hjemslusningen blev betragtet som en succes – men blev en engangsforestilling. I 2010 – hvor Grønland var overgået til Selvstyre – var der 102 handicappede grønlændere med permanent ophold i Danmark (Jensen 2010: 121-125).

I dag – i 2011 – hører det sociale område under Departementet for Familie, Kultur, Kirke og Ligestilling i Grønlands Selvstyre. Af Departementets status for 2010 fremgår det, at der i Grønland rådes over syv selvstyreejede handicapinstitutioner og tre handicapafdelinger/ satellitter ved børn og unge institutioner. Dertil kommer otte

selvstyreejede døgninstitutioner for børn og unge, fem selvejende døgninstitutioner og tre kommunale døgninstitutioner for børn og unge[9].

5.3 Grønland i det 21. århundrede – et samfund med kontraster

Selvom den grønlandske levevis har været under påvirkning af den danske siden kolonitiden, var det i 1950erne med G-50, der for alvor rent politisk blev iværksat en ny dansk samfundsplanlægning af Grønland. Det var da blevet klart, at erhvervsgrundlaget, fangsten af havpattedyr, ikke var tilstrækkeligt, og der skulle skabes betingelser for et nyt erhvervsgrundlag. En samfundsplanlægning blev sat i værk ud fra tre overordnede mål (Adolphsen 2003: 33):

1. At gøre Grønland til et moderne samfund.
2. At reproducere nogle af de træk, der kendetegnede det danske samfund, eksempelvis udjævning af indkomstforskelle, og at det offentlige påtog sig ansvaret for udviklingen.
3. At gøre Grønland til et "almindeligt" kapitalistisk samfund.

Mens den danske stat skulle stå for opbygning af infrastruktur, skoler, sygehus o. lign., håbede man på udefrakommende investeringer i fiskeriet. Investeringerne udeblev, og i stedet måtte staten foretage investeringer på disse områder. I Østgrønland og Thule-distrikt syntes erhvervsfangsten at gå godt, det var derfor hovedsageligt i Vestgrønland, der blev sat ind med en massiv dansk samfundsomlægning og med dette også dansk livspraksis. Således har de materielle betingelser i Grønland ændret sig markant i løbet af de seneste 60 år, men livspraksis ændrer sig langsomt, og derfor fylder den oprindelige grønlandske livspraksis fortsat meget. Med henvisning til Annalesskolen og Fernand Braudel, beskriver Adolphsen i sit essay "Hvad er magt – i Grønland?" mentalitet og livspraksis, som forhold der ændrer sig langsomt over tid, "longue durée", lange bølger af forandring. Adolphsen mener derfor, at der i Grønland

[9] http://dk.nanoq.gl/Emner/Landsstyre/Departementer/Departement_for_familie_kultur_kirke_ligestilling.aspx

"kan opstå en usamtidighed mellem en livspraksis og de materielle omstændigheder for dagligdagen" (ibid.: 34).

Ifølge Adolphsen er livet i Grønland præget af to former for livspraksis, som han definerer som "identitetslinjen" og "modernitetslinjen". Identitetslinjen står for at bevare de kendetegn, man anser for oprindelig grønlandsk identitet. En identitet, som er bygget op omkring den levevis, normer og idealer, som primært leves efter i bygder og yderdistrikter. Mens modernitetslinjen er præget af vestlig levevis, og som særligt udtrykkes i erhvervspolitikken, med de udfordringer og muligheder, der ligger for at være medspiller på verdensmarkedet. De to linjer står som yderpoler, hvorimellem der findes et spektrum af forskellige former for livspraksis. Samfundsstrukturen i Grønland er moderne, men befolkningen lever ud fra begge linjer. Når politiske tiltag skal sikre et moderne samfund på grønlandske betingelser, er det dermed ud fra to fundamentalt forskellige former for livspraksis (ibid.: 34-36).

På utallige måder er Grønland præget af store afstande. Det er vel et af de eneste lande i verden, hvor der ikke er mindst to byer som er forbundet af veje. Vil man fra by til by, er der ofte tale om en længere rejse, der indebærer fly eller båd – for mange en bekostelig affære, der er uden for rækkevidde. På den måde udgør byerne i Grønland små lukkede ø-samfund, med hver deres særpræg, og hvor nogle af naturmæssige årsager er mere fremkommelige end andre.

I det arealmæssige meget store land lever en lille befolkning på størrelse med antallet af indbyggere i en mellemstor dansk provinsby. Pr. 1. januar 2009 boede der 56.194 personer i Grønland, hvoraf 11 pct. var født i et andet land. 84 pct. af befolkningen er bosat i byer, heraf var ca. 53 pct. bosat i landets tre største byer Nuuk, Sisimiut og Ilulissat (Grønlands Statistik 2009a: 43-45).

Grønland er kontrasternes land. Således er der stor forskel på det liv, der leves i en østgrønlandsk bygd med under 100 indbyggere, og livet i hovedstaden Nuuk, hvor der bor ca. 15.000 indbyggere. Nuuk er en moderne by, den lille by med storbyens præg. Med centraladministration, rådhus for landets største kommune og hovedkontorer for en række af landets større virksomheder, er Nuuk landets magtcentrum. Mange unge tager til byen for at uddanne sig ved en af de mange uddannelsesinstitutioner, som

ligger i Nuuk. Byen rummer storbyens forlystelser med cafeer, kulturhus, natklub, sportshaller, skilift og golfbane. Ligesom den rummer storbyens problemer som hjemløshed, misbrug, gadebørn og hærværk. Boligmassen i Nuuk repræsenterer alt fra store million-villaer til boligblokke, der sygner hen i slum. De få kilometer vejnet, som findes i Nuuk bliver flittigt benyttet af et stadigt stigende antal biler, og i lystbådehavnen ligger store motorbåde i millionklassen side om side med små fangstjoller. Til trods for at antallet af grønlandske akademikere er stigende, er der fortsat mangel på faglært arbejdskraft indenfor særligt centraladministration og sundhedsvæsenet. Behovet for tilkaldt arbejdskraft ses tydeligst i Nuuk, hvor mere end en femtedel af befolkningen er født udenfor Grønland – flertallet i Danmark, og sproget er langt hen af vejen dansk. Mange af disse "tilkaldte", opholder sig kun kort tid i Grønland, og med det at Nuuk er en uddannelsesby, har byen præg af at være et "transit-sted". En by, hvor man opholder sig i en periode for at arbejde eller uddanne sig.

Som i en anden verden leves livet i Grønlands små bygder. Her er ingen biler eller asfalterede veje. De små træhuse varmes op med solarolie, og har ikke indlagt vand. Toiletspanden tømmes af renovationsarbejdere, og skal man i bad kan det i de bygder, hvor et sådant findes, foregå i servicehuset. De fleste bygder har en butik, men det er ikke en hverdagsbegivenhed med friske varer. I mange bygder går der måneder, nogle steder op til et halvt år mellem der kommer skib med varer til butikken. Bygdebørn må ofte ved 5.-7. klassetrin sendes til større byer for at gå på skole, og de har ikke mulighed for at komme hjem på weekend. De fleste bygdebeboere ernærer sig med fangst, fiskeri og husflid. Sproget er grønlandsk, og for mange bygdebeboere er afstanden stor til det moderne og danskprægede Nuuk – både fysisk og mentalt.

Også afstanden mellem fattig og rig er stor i den lille grønlandske befolkning. I 2008 havde næsten halvdelen, 47 pct., af skattepligtige personer en årsindkomst på under 100.000 kr. efter skat, mens 16 pct. havde en årsindkomst efter skat på 50.000 kr. eller

derunder. I den modsatte ende sås, at 7 pct. af de skattepligtige havde en årsindkomst på over 300.000 kr. efter skat, mens 3 pct. havde 500.000 kr.[10] eller derover.

I en kronik med titlen *Det skæve Grønland*, i den grønlandske avis Sermitsiaq (2006) fremlagde to forskere fra Grønlands Statistik, Rasmus Ole Rasmussen og Carsten Petersen en række data, hvormed de konstaterede: *"at der i landet ikke alene forekommer en gruppe af personer, hvis indtægtsforhold er alarmerende. Men analysen viser også, at der også er tale om nogle markante regionale forskelle, hvor ikke mindst de grønlandske bygder og gruppen af fangere og fiskere er stærkt udsatte"* (Rasmussen og Petersen 2006). Rasmussen og Petersens data viste, at de 10 pct. af Grønlands befolkning med lavest indkomst i 2004 modtog 1 pct. af den samlede indkomst, mens de 10 pct. af befolkningen med højest indkomst modtog 32,4 pct. af den samlede indkomst.

En partiel analyse af de skattepligtige indkomster, foretaget af Grønlands Statistik, viser, at de højeste indkomster tjenes af mænd, der er mellem 45 og 49 år, født uden for Grønland, bosiddende i en by i hovedstadskommunen Kommuneqarfik Sermersooq. Mens de laveste indkomster tjenes af kvinder mellem 15 og 19 år, født i Grønland, bosiddende i en bygd i den nordligste kommune Qaasuitsup Kommunia (Grønlands Statistik 2009a: 237).

I forbindelse med den danske magtudredning, blev der udgivet et bind om *Demokrati og magt i Grønland* (2003), hvori Peter Munk Christiansen og Lise Togeby foretog en analyse af Grønlands elite; personer der indtog de mest magtfulde positioner i landet. Undersøgelsen er foretaget i 2003. I mellemtiden er Grønland i 2009 overgået til selvstyre, og et nyt parti (I.A.) er ved regeringsmagten. Om end tallene ikke er fuldt dækkende for eliten i dag, giver de nogle indikationer for, hvorledes billedet tegner sig.

I undersøgelsen fra 2003 er eliten inddelt i fire grupper: Politik, forvaltning, offentligt erhvervsliv og privat erhvervsliv. Det fremgik her, at samlet set bestod 57 pct. af Grønlands elite af grønlændere, mens 40 pct. var danskere. Der var dog væsentlig forskel på de fire grupper, idet den politiske elite bestod af 98 pct. grønlændere, mens

[10] www.stat.gl: Grønlands Statistik, Statistikbank, tabel 4: Antal personer fordel på indkomstintervaller 2008.

der i de øvrige tre elitegrupper var overvægt af danskere; 67 pct. i forvaltningsgruppen og 58 pct. i begge grupper indenfor erhvervslivet bestod af danskere (Christiansen og Togeby 2003: 84). Det antages at de danskere, som er med til at tegne Grønlands elite har fået deres uddannelse og oplæring i Danmark. For de grønlandske repræsentanter gjaldt, at blandt den politiske elite havde lidt over en tredjedel fået deres uddannelse i Danmark. Af de øvrige grupper var over halvdelen uddannet i Danmark (ibid.: 86).

Som det fremgår, er det danskere eller personer uddannet og oplært i Danmark, der udgør en betydelig del af den grønlandske magtelite, og som er modtagere af de højeste indkomster. De taler dansk og er ofte uddannet ud fra en vestlig forestillingsverden. Tendensen synes at være, at jo tættere livspraksis nærmer sig det, som Adolphsen benævnte som modernitetslinjen, jo højere magt, indflydelse og indtjening synes det at medføre. Mens det ses, at jo tættere ens livspraksis følger identitetslinjen, desto ringere indflydelse og eksistensgrundlag har man.

Materielt og økonomisk er Grønland et polariseret samfund, hvor der er langt mellem fattig og rig. Og på mange områder er Grønland kontrasternes land, hvor landets natur og demografiske forhold skaber store afstande. I alle livets forhold synes afstandene at være store i Grønland, både fysisk, mentalt og materielt, hvor alt er enten stort eller småt i landet med den storslåede, barske natur og den lille befolkning.

6. Anstalternes fremvækst

Da institutionaliserings bølgen rullede ind over Europa, lykkedes det paradoksalt Grønland at gå fri. Og med kriminallovens afvisning af fængsler syntes lovbrydere også at undgå indespærring. Da kriminalloven i 1954 trådte i kraft, var det særligt bemærkelsesværdige, at der ikke fandtes strafferammer i loven, at foranstaltningerne holdtes adskilt fra reglerne for forbrydelser og at der ikke fandtes fængsler. Den enkelte foranstaltning skulle tilpasses gerningsmandens individualitet – altså gerningsmandsprincippet. Loven indeholdte dog tre foranstaltninger, som var særligt indgribende overfor individets frihed (Kriminallov for Grønland af 5. marts 1954):

§ 100: *Anvisning af ophold på bestemt sted kan bringes i anvendelse, når gerningsmanden er hjemmehørende der, eller bolig og passende arbejde kan skaffes ham på stedet, og der er grund til at antage, at forbliven i de omgivelser, hvor han befandt sig på lovovertrædelsens tidspunkt, i særlig grad udsætter ham for at begå forbrydelser.*

Denne paragraf åbnede mulighed for forvisning af domfældte. I nogle tilfælde blev de domfældte anbragt hos fangere eller fåreholdere på små isolerede bopladser. Foranstaltningen var primært tiltænkt unge mennesker, og blev blandt andet anvendt mod unge piger, som ved ophold på fremmede skibe eller i danske håndværkeres barakker havde gjort sig skyldige i udbredelse af kønssygdomme. Ligesom den også sås anvendt ved vold, drabsforsøg og seksuelle krænkelser (Udvalget for Samfundsforskning i Grønland II,1962: 121-125).

§ 106: *Stk. 1. Såfremt gerningsmanden er i en tilstand af psykisk abnormitet, herunder seksuel abnormitet, eller en ved misbrug af alkohol, narkotika eller andre medikamenter fremkaldt tilstand, kan det, for så vidt hensynet til retssikkerheden gør det påkrævet, ved dommen bestemmes, at han skal anbringes på anstalt eller hospital eller i forvaring (§ 107). I tilfælde, hvor behandling under anden form findes tilstrækkelig, kan sådan behandling idømmes.*

Stk. 2. Når gerningsmandens kriminalitet i øvrigt antages at have særlig sammenhæng med en sygelig tilstand, der gør lægebehandling påkrævet, kan den pågældende dømmes til at undergive sig en sådan behandling.

Stk. 3. De her nævnte foranstaltninger kan kun idømmes efter indhentet lægeerklæring.

(Kriminallov for Grønland af 1954).

Med denne paragraf var der tale om en behandlingsdom, der åbnede for anbringelse på, hvad der dengang kaldtes sindssygehospital eller psykopatforvaringsanstalt i Danmark. Og med dette blev der åbnet for mulighed for anbringelse i Anstalten ved Herstedvester, hvor den første dom blev afsagt til i 1957. Af mindre indgribende domme indenfor denne paragraf sås antabuskur – i nogle tilfælde med indlæggelse på sygehus eller anbringelse på forvaringshjemmet i Nuuk (Udvalget for Samfundsforskning i Grønland II,1962: 136-143).

§ 107: *Forvaring kan bringes i anvendelse over for lovovertrædere, der må betegnes som erhvervs- eller vanemæssige eller særlig farlige forbrydere, når hensynet til samfundets sikkerhed gør det påkrævet*

§ 108: *Stk. 1. Forvaring fuldbyrdes i bygning eller lejr, hvor det er muligt at holde den forvarede afsondret fra omverdenen.*
Stk. 2. Den forvarede må kun i det omfang, hensynet til retssikkerheden gør det påkrævet, afsondres fra omgang med andre mennesker og skal så vidt muligt beskæftiges med arbejde, hvortil han er egnet, eller om formålstjenligt oplæres i et for ham passende erhverv.

(Kriminallov for Grønland af 1954).

Med forvaring var der tale om kriminallovens mest indgribende foranstaltning. Da man forudså, at såfremt der ikke var egnede steder i Grønland, ville det være nødvendigt at sende visse lovovertrædere til afsoning i Danmark, blev det besluttet forsøgsvis at indrette et forvaringshjem i en barak ved sanatoriet i Nuuk. Forvaringshjemmet blev taget i brug i 1956 og var indrettet til seks domfældte. Barakken var omgivet af et to meter højt pigtrådshegn i en fem meters afstand fra bygningen. Overbetjenten i Nuuk og hospitalsinspektøren ved Dronning Ingrids Hospital stod for den daglige ledelse af hjemmet, mens hospitalsinspektøren skulle udpege en person til varetagelse af det daglige tilsyn med hjemmet og de domfældtes beskæftigelse. Det første år var belægningen på tre personer, året efter i 1957 var belægningen på syv og i de øvrige år frem til 1960 var der en belægning på seks personer. De domfældte havde mulighed for udgang i flere tidsrum om dagen, ligesom der også var mulighed for arbejde udenfor hjemmet.

Da Udvalget for Samfundsforskning i Grønland i 1962 udarbejdede deres rapport om Kriminalloven, fandt man det betænkeligt, at forvaringshjemmet ikke i tilstrækkelig grad sikrede samfundet beskyttelse mod "den virkelig farlige forbryder". Ligesom der sås forvaringsdomme afgivet for mindre forseelser; eksempelvis en person, der havde stjålet en kasse øl fra et skib. Årsagen hertil mentes blandt andet at være, at det var blevet vanskeligere at finde fåreholdere og fangere, til at tage sig af domfældte. Det var derfor Udvalgets forslag, at forvaring fuldbyrdet i Grønland udgik som foranstaltning –

i stedet skulle der kunne dømmes til sindssygehospital, åndssvageanstalt eller psykopatforvaring i Danmark. Til gengæld anbefalede Udvalget, at der blev oprettet en eller flere anstalter i Grønland, *"hvor domfældte af den mere vanemæssige og skadelige type kan anbringes under mere eller mindre frie ophold, således at man navnlig uden for arbejdstiden kan isolere de anbragte og i det hele taget have dem under kontrol"* (Udvalget for Samfundsforskning i Grønland II,1962: 151).

6.1 Fra forvaringshjem til anstalt for domfældte – kriminallovsændring i 1963

En ændring af Kriminalloven førte i 1963 til, at der blev indført mulighed for at idømme til anstaltsanbringelse i Grønland, når hensynet til retssikkerheden eller den almindelige lovlydighed gjorde det påkrævet, og ingen anden foranstaltning fandtes egnet (lovbekendtgørelse nr. 288 af 2. juli 1963: § 107). I bemærkningerne til lovforslaget var følgende nævnt: *"Det er tanken, at en eller flere sådanne anstalter ikke skal have karakter af (lukket) fængsel, men blot skal være steder, hvor de domfældte kan bo og være under et vist effektivt tilsyn, således at det i givet fald vil være muligt for en kortere periode at holde dem afsondret fra samkvem med andre"* (Folketingstidende 1962-63, tillæg A, sp. 703).

Med dette ændrede forvaringshjemmet status til anstalt, og den praktiske mulighed for gennemførelse af foranstaltningen lå i første omgang ved brug af forvaringshjemmets seks pladser, indtil der blev opført en ny og større anstalt. Snart kæmpede den lille anstalt med overbelægning og ventelister. I 1965 skrev afdelingsleder ved Dansk Forsorgsselskab, Niels Therbild: *"Når man i de sidste par år kan konstatere en stigning i antallet af domme til "anstalt" skyldes det formentlig, at domspraksis har ændret sig, således at mindre alvorlige forbrydelser end tidligere nu medfører anstaltsanbringelse, hvilket i øvrigt er i overensstemmelse med lovændringen i 1963"* (Therbild 1965: 86).

Da muligheden for at frihedsberøve i Grønland fra 1963 blev indført, synes der altså herefter at være en øget tendens til at gøre brug heraf. Og med dette blev de seks pladser i Nuuk hurtigt alt for få. En ny og større anstalt blev opført, og i 1967 blev Anstalten for Domfældte i Nuuk taget i brug og forvaringshjemmet nedlagt.

Anstalten for Domfældte var en bygning i to etager med 18 pladser. I stueetagen var der en lukket afdeling med seks pladser, som var beregnet til modtagelsesafdeling og til anbringelse af tilbageholdte. I stueetagen var der desuden vagtstue, hobbyrum, køkken og en sikringscelle. På 1. etage var der en åben afdeling med 12 pladser, opholdsstue, skolestue, forsorgskontor og kontor til anstaltsleder og vagtmester. I anstaltsbygningen var der indrettet to lejligheder til anstaltsleder og vagtmester (Goldschmidt og Chemnitz 1975: 45-46).

I et udateret reglement for anstalten fremgik, at anstalten hørte under politimesteren, hvor den daglige ledelse blev varetaget af anstaltslederen. Alle domfældte skulle modtages i den lukkede afdeling, hvor der skulle foretages lægeundersøgelse inden vedkommende kunne flyttes til den åbne afdeling. De indsatte havde arbejdspligt, så vidt muligt på en af byens arbejdspladser til tarifmæssig løn. Anbragte i den lukkede afdeling skulle dog beskæftiges på anstaltens område, men aflønnes som i den åbne afdeling. Der kunne opnås udgangstilladelse, og de indsatte havde ret til at modtage besøg (ibid.: 44-45).

Anstalten, der var beregnet til 18 personer var i de første år for det meste overbelagt. I 1970 var gennemsnitsbelægget på 23, i 1971 var det 21,5, i 1972 var det på 24, mens det i 1974 var faldet til 18 (ibid.: 46).

I et oplæg på landsrådets efterårssamling i 1974 satte daværende landsrådsmedlem Lars Emil Johansen spørgsmålstegn ved, om kriminallovens sanktionssystem var tilstrækkeligt effektivt i forhold til den voksende kriminalitet i samfundet. På baggrund heraf blev der nedsat et udvalg, der skulle gennemgå kriminallovens sanktionssystem. I 1975 afgav et udvalg nedsat af Landsrådet "Betænkning om kriminallovens sanktionssystem". På daværende tidspunkt rådede Kriminalforsorgen over følgende institutioner: Anstalten for Domfældte i Nuuk med 18 pladser, en ungdomspension i Nuuk med ti pladser til unge lovbrydere mellem 16 og 21 år, samt en ungdomspension i Sisimiut med seks pladser. Mens det var besluttet at opføre to mindre "arresthuse" i henholdsvis Aasiaat og Qaqortoq med hver otte pladser (Landsrådsudvalg 1975: 39-41).

6.2 "Den store grønlandske indespærring"

Til trods for at de to mindre anstalter var kommet til, kæmpede de grønlandske anstalter fortsat op gennem 1980erne med overbelægning. Problemet søgtes blandt andet løst ved flere udvidelser af anstalten i Nuuk. Således havde anstalten i Nuuk 60 pladser i 1992 (Højbjerg 1992).

Af figur 1 fremgår hvorledes udviklingen har været inden for de fire frihedsberøvende foranstaltningsformer fra 1975 til 1990: Anstalt i Grønland, ungdomspension i Grønland, Nedsendelse til Anstalten ved Herstedvester, privat anbragte hos fangere og fåreholdere.

Figur 1. Gennemsnitligt antal frihedsberøvede pr. måned i perioden 1975-1990.

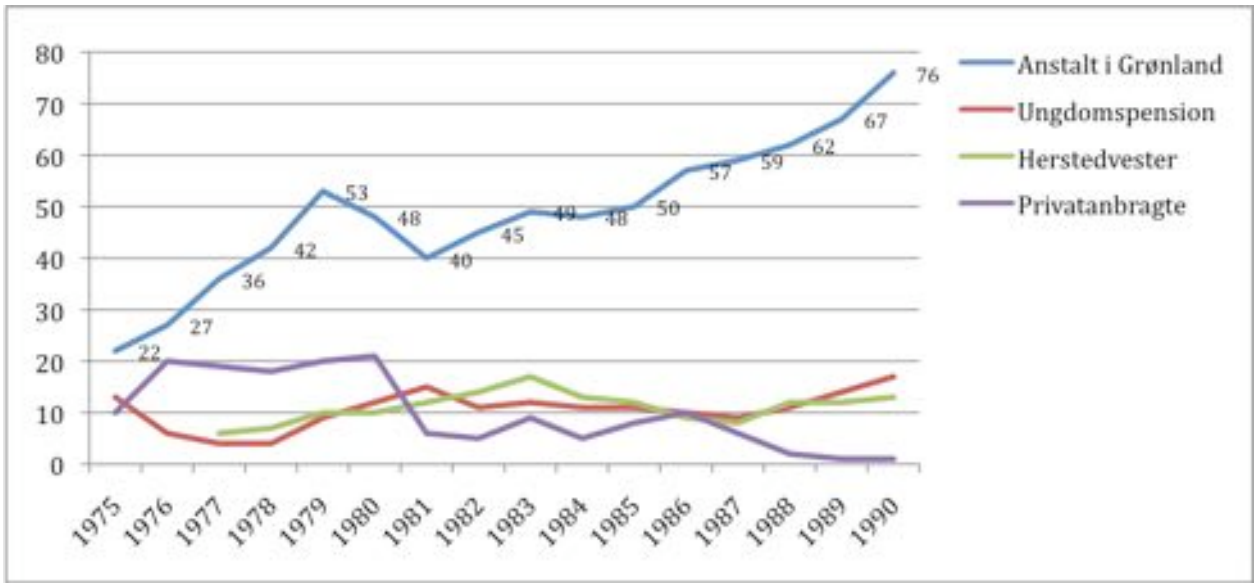

Kilde: Kriminalforsorgens foranstaltningsstatistik i Grønland 1975-1990 (Kreutzmann 1992).

Som det fremgår ses en nærmest eksplosiv udvikling i antal frihedsberøvede domfældte. I 1975 var der 45 frihedsberøvelser i gennemsnit pr. måned, hvoraf 22 var dømt til anstalt i Grønland. I 1990 var antallet af frihedsberøvede mere end fordoblet til 107 domfældte, hvoraf de 76 var dømt til anstalt i Grønland. Det er altså anstaltsanbringelser der står bag denne vækst med en mere end tredobling i antallet.

Mens antallet af privatanbringelser hos fangere og fåreholdere i perioden mere eller mindre ebbede ud.

Om den kriminalpolitiske udvikling på denne tid skrev forhenværende landsdommer Henning Brøndsted: *"I den kriminalpolitiske udvikling i Grønland spores en tendens til at rettens valg af foranstaltning, på grundlag af en individuel bedømmelse af gerningsmandens personlige situation, i nogen grad – i overensstemmelse med politiets påtalepraksis – er afløst af en mere ensartet sanktionsfastsættelse, der mere sættes i forhold til den begåede gerning. Den grønlandske tradition for en konkret vurdering af sagen, ud fra rettens kendskab til lovovertræderens person, er i et vist omfang veget for det europæiske retfærdighedsbegreb om samme reaktion for samme forbrydelse, lighed for loven"* (Brøndsted 1991: 153).

I sin artikel forklarede Brøndsted, hvilke faktorer han så, der spillede ind på den voldsomme udvikling i forhold til frihedsberøvelse. For det første syntes kriminaliteten at være blevet grovere med mange drabssager. Dette sammenholdt med kritik fra offentligheden om for milde domme, mente han, havde lagt et vist pres på domstolene. Dertil var nye kriminalitetsformer, som hashsager kommet til, hvor man af generalpræventive grunde havde ønsket at sætte hårdt ind fra starten med takstprægede domme til anstalt. For det andet at der gennem årene var sket en tilnærmelse mellem kriminalloven og den danske straffelov (ibid.: 154).

En ændring af kriminalloven i 1978 førte til den nævnte tilnærmelse til dansk straffelov. Dette indebar endvidere, at de grønlandske foranstaltningsregler nærmede sig de danske sanktionsbestemmelser. Således var kriminallovens regler om dom til forsorg med små nuancer identisk med straffelovens bestemmelser om betinget dom med udsat straffastsættelse. Ligesom at kriminallovsændringen førte til begrænsning af kredsretternes mulighed for at tilpasse foranstaltningerne til gerningsmandens behov for resocialisering. De forskellige foranstaltninger kunne ikke længere frit kombineres (ibid.: 155).

Ændringen i 1978 betød også, at regler om prøveløsladelse fra anstalt blev tilpasset den danske straffelov. Den hidtidige bestemmelse hvor en idømt foranstaltning til enhver tid kunne ændres af retten, på prøve eller endeligt, dog kun i skærpende

retning, hvis der var taget forbehold herfor i den oprindelige dom, blev ophævet. Fremover skulle afgørelse om prøveløsladelse, ligesom i Danmark, træffes af et administrativt organ, Det grønlandske Kriminalforsorgsnævn. Ligesom i straffeloven blev det en betingelse for prøveløsladelsen, at domfældte erklærede sig villig til at overholde særlige vilkår, der var knyttet til prøveløsladelsen (ibid.).

Med lovændringen i 1978 fik kriminallovens bestemmelser om anstaltsanbringelse, den formulering som var gældende frem til en ny kriminallov trådte i kraft 1. januar 2010. Dagældende kriminallov § 102 fra 1978: *Når det må anses for påkrævet for at forebygge, at tiltalte begår yderligere lovovertrædelser, eller nødvendigt af hensyn til den almindelige lovlydighed, kan tiltalte dømmes til anbringelse i anstalt. Tiden for anbringelsen, som ikke kan overstige 10 år, fastsættes i dommen.* Hvilket i praksis vil sige, at individuelprævention og almenprævention herfra ligestilles.

Maksimumlængden for en tidsbestemt anstaltsanbringelse var altså ti år. Der var dog mulighed for at idømme tidsubestemt anstaltsanbringelse, såfremt det måtte antages, at personen frembød nærliggende fare (dagældende kriminallov § 102, stk. 2). Hvis en person på grund af psykisk abnormitet ansås for uegnet til anbringelse i anstalt i Grønland eller en sådan anbringelse ikke gav tilstrækkelig sikkerhed hjemlede lovens § 102, stk. 3 mulighed for tidsubestemt anbringelse i psykiatrisk ledet anstalt under kriminalforsorgen i Danmark – Anstalten ved Herstedvester.

Selvom anstaltskapaciteten i 1990 var på cirka 70 pladser fortsatte problemet med overbelægning og ventelister at stige op gennem 1990erne. I 2002 blev en ungdomspension i Ilulissat lavet om til anstalt med 19 pladser, anstalten i Nuuk blev udvidet til at have 64 pladser, og de to små anstalter i henholdsvis Aasiaat og Qaqortoq udvidet til hver at have 10 pladser. Med 103 pladser voksede problemet dog fortsat, og i 2006 blev en ny anstalt taget i brug i Sisimiut med 20 pladser, så der nu var anstalter i alle de større byer på vestkysten. Selvom anstaltskapaciteten i 2006 var oppe på 123 pladser, voksede ventelisten alarmerende. Anstalten i Sisimiut blev udvidet med yderligere 10 pladser, og Direktoratet for Kriminalforsorgen valgte i 2008 at oprette en midlertidig anstalt i Kangerlussuaq med 40 pladser til korttidsafsonere, som i første

omgang var i brug et år. Den midlertidige anstalt blev atter åbnet i 2010, hvor den var i brug et halvt år.

I 2000-tallet synes den store indespærring for alvor at være nået til Grønland. Anstaltskapaciteten bliver kraftigt udvidet, og antallet af indsatte eksploderer. Med tal fra International Centre of Prison Studies ses i nedenstående figur, hvorledes antallet af indsatte pr. 10.000 indbyggere i Grønland har udviklet sig i perioden 1994-2011 til sammenligning med de tilsvarende tal for Danmark.

Figur 2. Antal indsatte pr. 10.000 indbyggere, Danmark og Grønland, 1994-2011.

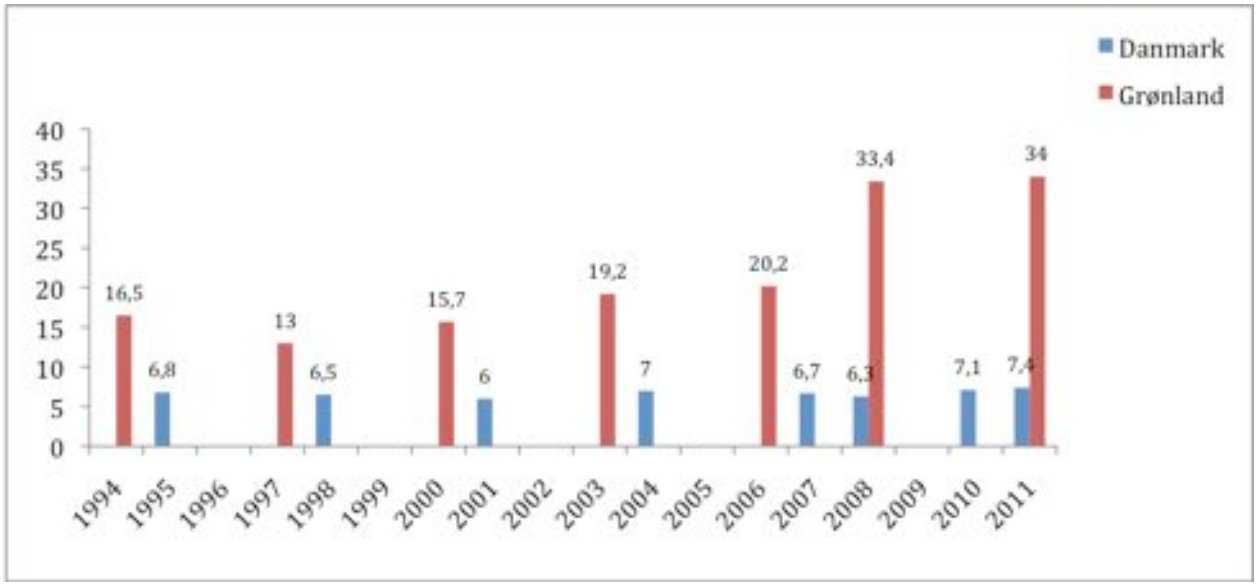

Kilde: International Centre for Prison Studies, www.prisonstudies.org, 2011.

Som det fremgår er væksten i antal indsatte i Grønlands anstalter blot fortsat med at stige op gennem 1990ern og 2000-tallet. Et fangetal på over 30 indsatte pr. 10.000 indbyggere er særdeles højt. Og med de seneste tal fra International Centre for Prison Studies (august 2011) ligger Grønland med et fangetal på 34 indsatte pr. 10.000 indbyggere på linje med lande som Maldiverne, Panama, Ukraine og Thailand. Intet land i Vesteuropa kommer i nærheden af det grønlandske fangetal. Til sammenligning havde Canada på samme tid 11,7 indsatte pr. 10.000 indbyggere, mens de skandinaviske fangetal henholdsvis var: 7,8 i Sverige, 7,4 i Danmark, 7,3 i Norge, 6 i

Island, 5,9 i Finland, mens fangetallet på Færøerne kun udgjorde 2,3 indsatte pr. 10.000 indbyggere (International Centre for Prison Studies, august 2011).

Da Den Grønlandske Retsvæsenskommission i 2004 afgav sin betænkning (Betænkning nr. 1442/ 2004), var fangetallet i Grønland på knap 20 indsatte pr. 10.000 indbyggere. I betænkningen blev det høje fangetal forklaret således: *"En del af forklaringen på det i forhold til befolkningens størrelse store antal frihedsberøvelser angives i stedet at være, at selv om det samlede kriminalitetsniveau er lidt lavere i Grønland end i Danmark, er det i Grønland forholdsmæssigt mere personfarlig kriminalitet. Desuden peges der på, at politiets opklaringsprocent i Grønland er højere og derved indbringes relativt set flere sager for domstolene"* (Retsvæsensbetænkningen, bind 3, 2004: 919).

Med vedtagelse af ny kriminallov for Grønland, der trådte i kraft 1. januar 2010, valgte man at tage konsekvensen af den praksis, der over tid havde udviklet sig. Fremover skulle gerningsmandsprincippet og gerningsprincippet sidestilles. Dette fremgår af lovens § 121, idet der ved valg og udmåling af foranstaltning for det første skal tages hensyn til lovovertrædelsens grovhed og samfundets interesse i at modvirke handlinger af pågældende art (§ 121, stk. 1). For det andet skal der tages hensyn til gerningsmandens personlige forhold, og hvad der skønnes nødvendigt for at afholde pågældende for yderligere lovovertrædelser (§ 121, stk. 2). Den nye lov har fortsat ti år som maksimumlængde for anstaltsanbringelse (§ 147), ligesom lovens § 161 giver mulighed for at idømme forvaring på ubestemt tid i Grønland eller Danmark.

Med vedtagelse af den nye kriminallov og retsplejelov for Grønland fulgte også vedtagelsen af en gennemgribende reform på retsvæsensområdet. For anstalterne betød det, at der i samtlige anstalter skulle indrettes såkaldte halvlukkede afdelinger, at der skal opføres en ny lukket anstalt i Nuuk, og en mindre anstalt på Østkysten. I april 2010 stillede Folketingets Grønlandsudvalg en række spørgsmål til justitsministeren angående tilbageslusning af Herstedvester-indsatte, ventelister til de grønlandske anstalter og kommende anstaltskapacitet. I sit svar skrev ministeren: *"Det nye fængsel i Nuuk får i alt 76 pladser fordelt med 40 lukkede pladser, heraf 20 pladser til forvaringsdømte, og en åben afdeling med henholdsvis åbne/ halvlukkede pladser og 12 udslusningspladser"* (Folketinget 2009-2010, svar nr. 29).

Anstaltskapaciteten vil derudover blive yderligere udvidet med 35 pladser, idet en ny anstalt i Tasiilaq på Østkysten ville få 15 pladser, anstalten i Ilulissat udvides med ti pladser og de to små anstalter i Aasiaat og Qaqortoq udvides med hver fem pladser. Disse 35 pladser tages i brug i løbet af 2010-2011. Når reformen er fuldendt vil Grønland råde over 180 anstaltspladser, heriblandt et lukket fængsel med ringmur og alt, hvad der hører fængslet til.

Dermed er Grønland som land uden fængsel uigenkaldeligt fortid. Fra at have stået over da institutionaliseringen tog til i Europa, har Grønland over få årtier indhentet og i den grad overhalet Vesteuropa, hvad angår indespærring. Når retsvæsensreformen er fuldt implementeret, er Grønland i besiddelse af et moderne fængsel, anstalter i seks byer med en samlet kapacitet på 180 anstaltspladser til en befolkning på under 57.000 indbygger. Bortset fra den lukkede anstalt i Nuuk, er benævnelsen for de øvrige anstalter fortsat "åben anstalt". Men med indretning af "halvlukkede" afdelinger i samtlige anstalter, er der mulighed for, at de med tid kan udvikle mere fængselslignende forhold.

7. Opsamling og delkonklusion

Afhandlingens historiske del har søgt at trække de lange linjer i fængslets fremvækst, udvikling samt fængslets samfundsmæssige funktioner. Ligesom det var hensigten at undersøge den historiske baggrund for anstaltens opkomst i Grønland, og hvorledes anvendelsen af anstalten har udviklet sig frem til i dag. Dette sammenholdt med nogle historiske hovedtræk i Grønlands historie, herunder institutionsopbygning og social lagdeling.

Denne historiske del viser, at alt imens Europa gennemgik den store indespærring, og det moderne fængsel voksede frem, gik Grønland etableringsfasen for landets kolonisering i møde. I 1782 blev administrationsprincipper fastlagt i en instruks og med den, hvad der blev kaldt Grønlands første "strafferetsparagraf", formuleret. En administrativ reform førte i 1925 til, at domsmyndighed i Grønland blev overdraget til sysselretten. Med oprettelse af sysselretten var første skridt taget i retning af et

formaliseret retssystem i Grønland – udsprunget af vestligt mønster, men som dog kun indbefattede den grønlandske befolkning.

Koloniseringen af Grønland satte sit præg på hele samfundsstrukturen med ændringer i bosætningsmønster, erhvervsgrundlag og familiernes organisation til følge. Fra dansk side var der ført en form for beskyttelsespolitik af Grønland, hvor man forsøgte at holde landet væk fra samkvem med omverdenen. Da der i 1939 udbrød krig, blev skibsforbindelsen mellem Grønland og Danmark afskåret, og i stedet blev kontakt til USA etableret. Ved at åbne Grønland mod resten af verden rejste der sig kritik af retstilstanden, og Grønlands Landsråd udtrykte ønske om en ensartet retsstilling for grønlændere og danskere.

Den behandlingsideologi, som så sin begyndelse i Europa i slutningen af det 19. århundrede tog til i styrke frem mod 1950erne. I forhold til fængslerne vandt individuelprævention og resocialisering frem og behandlingsoptimismen var stor. Med behandlingsideologien opstod en række institutioner og særlige tiltag; forvaring, sikring og tidsubestemte domme, hvor eksperter skulle vurdere løsladelsestidspunkt, og afvigere blev holdt under kontrol.

På samme tid valgte den danske regering at udsende Den juridiske Ekspedition til Grønland for at undersøge retstilstanden og stille forslag til en fremtidig grønlandsk retsorden. Af sine undersøgelser mente Den juridiske Ekspedition at kunne konkludere, at den grønlandske retspraksis var præget af et "individualiserende personlighedssystem", frem for et takstsystem baseret på en begået lovovertrædelse. Det var derfor ekspeditionens opfattelse, at en fremtidig lov for Grønland skulle udarbejdes ud fra normer, der mest muligt blev tilpasset dansk straffelov, mens den med sanktioner skulle bygge på grønlandsk praksis.

På baggrund af Den juridiske Ekspeditions undersøgelser udarbejdede Verner Goldschmidt et udkast til en grønlandsk kriminallov. I den forbindelse blev der lagt vægt på, at det var et særpræg for den uskrevne grønlandske kriminalret, at retsmyndighederne skelnede mellem skyldsfastsættelse og sanktionsfastsættelse. Ligesom der tilsyneladende ikke var et fast forhold mellem forbrydelsens grovhed og sanktion. En konfliktløsningsform Goldschmidt kaldte "Den arktiske fredsmodel".

Ekspeditionens undersøgelser var foretaget i de mest koloniserede områder af landet, og man kunne derfor stille spørgsmålstegn ved, om der i virkeligheden var tale om en særligt arktisk fredsmodel – eller om Goldschmidt tolkede ekspeditionens materiale i en retning, der passede til at iværksætte og afprøve tidens behandlingsideologiske strømninger. Goldschmidts lovudkast blev vedtaget, og Grønland fik en kriminallov, som blev kaldt den mest moderne i verden.

Med loven fulgte også afvisning af fængsler af fire årsager: Ekspeditionen mente at have dokumenteret, at man i Grønland ikke isolerede personer, der havde begået kriminelle handlinger. De små tætte samfund gjorde det muligt at holde opsyn med alle. De som havde været indespærret, tålte det så dårligt, at det var nødvendigt hurtigt at slippe dem fri. Endelig ville opførelse af fængsel blive særdeles kostbart. Ved at støtte det idealistiske lovudkast fremstod man som nytænkende på retsområdet, samtidig med at man undgik at afsætte store beløb til opførelse af fængsler.

Da kriminalloven i 1954 trådte i kraft, fulgte den i forlængelse af et lovkompleks fra 1950, som udgjorde nyordningen også kaldet G-50, hvor Grønlands status som koloni ophørte. Med G-50 og senere G-60 blev en gennemgribende moderniseringsproces sat i gang. Erhvervsgrundlaget skulle omlægges, træk fra det danske velfærdssamfund skulle reproduceres og Grønland skulle gøres til et moderne samfund. I løbet af de følgende 20 år gennemgik landet en hastig udvikling og opbygning, som i høj grad indebar tilkaldt dansk arbejdskraft. For at tiltrække den eftertragtede og kvalificerede arbejdskraft, en opbygning af et moderne samfund krævede, fandt man det nødvendigt at indføre "fødestedskriteriet", der gav ikke-hjemmehørende nogle særlige privilegier. Privilegier, som særligt udvalgte hjemmehørende dog kunne opnå dispensation til også at få, hvormed udvikling af et klassedelt samfundet syntes at tage til.

Da en bølge af institutionalisering rullede over Europa, gik Grønland i første omgang fri. Med moderniseringsprogrammerne G-50 og G-60 tog udviklingen fart i retning af et moderne samfund med kapitalistiske produktionsforhold og stigning i lønarbejde. Dette førte til opbrud i de gamle samfundsformer med de små fællesskaber, hvormed en stærk primærkontrol nedbrydes. Hvor landets institutioner hidtil primært var børnehjem til fattige og forældreløse børn, ændrede målgruppen med

moderniseringsprocessen sig til i højere grad at være omsorgssvigtede og adfærdsvanskelige børn. Mens de personer, som det blev vurderet havde behov for specialinstitutioner, blev sendt til egnede institutioner i Danmark.

Med udspring i USA startede en ny stor indespærring i 1980-90erne, der hurtigt bredte sig til Europa. Hvor en gruppe syntes at fylde betydeligt: Ubetingede straffe for narkotikalovbrud. Kampen mod narkotika førte til, at der blev sat ind med hårdere straffe. Og med krigen mod narkotika fulgte muligheder for kontrol af uønskede befolkningsgrupper – en krig mod egenskaber, der kan relateres til stofbrug fx ungdom, arbejdsløshed, bo i fattigdomskvarterer og føre et liv, som strider mod middelklassens standarder. Og med dette ses, at arbejdsløshed og løs tilknytning til arbejdsmarkedet medfører hårdere domfældelse, mens fængslerne i høj grad befolkes af samme befolkningsgruppe: De marginaliserede, samfundets unyttige fattigfolk – "pjalteproletariatet".

I det nyliberale samfund med USA som forbillede sker et skift fra socialpolitik til straffepolitik, hvor fængslet fremstår som middel til styring af fattigdom. Dette sker ved en nedbrydning af offentlig bistand, som fører til en begrænset adgang til systemet, og dermed et fald i antallet af bistandsmodtagere. Mens det modsatte sker i forhold til fængsler. Her er adgangen blevet "lettere", mindre forseelser straffes hårdere og i længere tid, og prøveløsladelser bliver sværere at opnå. Dette medfører vækst i fangepopulationen og udbygning af fængselssystemet. Med magt bliver det muligt at få de mest forstyrrende elementer til at forsvinde fra køen til bistandshjælp over til de overfyldte fængsler.

Med afvisning af fængsler og en tøvende institutionsopbygning undgik Grønland at blive ramt af de store institutionsindespærringer, som gjorde deres indtog i Europa i takt med kapitalismens fremkomst og senere industrielle revolution. I årene efter G-60 ændrede det grønlandske samfund sig markant. Nye bosætningsmønstre, gradvis nedbrydning af småsamfundenes primærkontrol, ændringer i erhvervsgrundlaget og stigning i lønarbejdet, og i årene frem sås en voksende gruppe af befolkningen som ernærede sig ved løsarbejde, og flere blev afhængig af socialhjælp.

I 1963 valgte man at ændre kriminalloven, således det skulle være muligt at anbringe domfældte i anstalt, idet der blev lagt vægt på, at grønlandske anstalter ikke skulle have karakter af fængsel. En lovændring i 1978 førte til, at kriminalloven blev tilnærmet den danske straffelov, ligesom retsmyndighederne så småt begyndte at arbejde med et takseringssystem. Nye kriminalitetsformer, som hashsager var kommet til, og af generalpræventive grunde valgte man fra starten at sætte hårdt ind med takstprægede domme til anstalt.

Grønland er i 2000-tallet et stærkt polariseret samfund, hvor der er langt mellem fattig og rig, og på sin vis genfindes en del af den nyliberalistiske stats træk. Hvor der i den nyliberale stat ses en nedbrydning af offentlig bistand, ses i Grønland en mangel på opbygning af samme i takt med et stigende behov herfor. Havde Grønland i første omgang undgået den store europæiske institutionaliseringsbølge, så var man i den grad med da en ny stor indespærring i 1980-90erne bredte sig. I løbet af få år blev anstaltskapaciteten fordoblet, og antallet af indsatte, der fortsat stiger, sprængte alle rammer for, hvad der gør sig gældende i Vesteuropa. Mens man i Europa fører krig mod narkotika, så er Grønland i krig mod hash.

Med vedtagelse og ikrafttræden af ny retsplejelov og kriminallov for Grønland følger fra 2010 en gennemgribende reform af det grønlandske retsvæsen. Implementering af retsvæsensreformen indebærer, at med udgangen af 2011 vil der være anstalter i seks byer, der dog fortsat kaldes "åbne anstalter". Men i alle anstalter vil der være halvlukkede afdelinger, ligesom et lukket fængsel skal opføres. Og med dette synes Grønland som landet uden fængsel at være uigenkaldeligt fortid.

Mens der tegner sig et billede af, hvilke befolkningsgrupper der befolker de europæiske fængsler, er der ikke lavet undersøgelser, der viser hvem de indsatte i Grønlands anstalter er. Afhandlingens følgende del, "Populationen i de grønlandske anstalter" er en analyse af, hvem der befolker anstalterne, ligesom det ønskes at undersøge, om der findes lighedstræk mellem anstaltens indsatte og de europæiske fængselspopulationer.

Del II. Det grønlandske kontrolbillede – i tal

"Vis meg dine fanger, og jeg vil si deg hvem du er".

Sådan skriver den norske professor Nils Christie, idet han argumenterer, at hvis der i samfundet var taget vare på lighedsidealer ville det afspejle sig i fangebefolkningen (Christie [1974] 2001: 117).

En række internationale undersøgelser har gennem tiden tegnet et billede af indsatte i fængsler rundt om i verden som fattige og marginaliserede. De er primært mænd, yngre end gennemsnitsbefolkningen, oftere syge, ugifte eller fraskilte, dårligt uddannet, uden fast arbejde og – eller bosted og fra lavere sociale klasser (se eksempelvis Kyvsgaard 1989, Christie 2001, Nilsson 2002, Skardhamar 2003, Wacquant 2008).

I forhold til populationen af indsatte i Grønlands anstalter findes der kun begrænset viden. Det er således uvist om, der er den samme befolkningsgruppe, der i Grønland rammes af anstalten, som den der rundt om i verden rammes af fængslet.

Hensigten med afhandlingens anden del, er at skabe et billede af, hvad det kriminalretlige reaktionsapparat i Grønland er optaget af, mod hvem og mod hvad rettes den formelle kontrol? Det ønskes således med denne del at følge strømmen gennem reaktionsapparatet, for at ende op med den tungeste ende – anstaltens indsatte. Herfra er det hensigten at finde svar på det overordnede spørgsmål: Hvem er de indsatte i Grønlands anstalter? De indsattes socioøkonomiske forhold forud for indsættelsen analyseres i forhold til resten af befolkningen. Og endelig vil der blive sat fokus på indsattes forhold under anstaltsopholdet, særligt med henblik på resocialiserende tiltag.

8. Den registrerede kriminalitet i Grønland

Indenfor kriminologien har diskussioner om faktisk og registreret kriminalitet haft anmeldelseshyppighed og opdagelsesrisiko som temaer. I den forbindelse påpeger professor Cecilie Høigård, at det i stedet vil være væsentligt mere relevant at rette blikket mod diskussioner af hvad kriminalitet er og hvilke fænomener, som tælles i kriminalstatistikken. Det er kun en lille andel af lovbrud, som havner i retssystemet. Men når handlinger og personer behandles gennem retssystemet transformeres de til "kriminalitet" og "kriminelle". Der er en social og fundamental adskillelse mellem lovbrud, der bliver behandlet udenfor straffesystemet, og det som betegnes som kriminalitet. Ved at anvende begreber som mørketal, faktisk eller total kriminalitet er der en risiko for, at kriminalitet ses som en iboende egenskab ved handlingen frem for i relationen mellem de involverede og reaktionen på handlingen, og dermed ses handlingen også isoleret fra den institutionelle fortolkning af handlingen (Høigård 2006: 71).

Dagligt begås der en række handlinger, som tolkes som lovbrud af omgivelserne – og stort set ingen kan sige sig fri for at have begået en sådan en handling. Det er dog ikke dette billede, som kan læses ud af kriminalstatistikker. Ved at studere kriminalstatistik ses et billede af den registrerede kriminalitet; de handlinger og de mennesker, som retsvæsenets institutioner beskæftiger sig med, og som magtapparatet har valgt at definere som kriminalitet og kriminelle.

For at få en forståelse af samfundet og hvem frihedsberøvende foranstaltninger anvendes mod, er det nødvendigt at danne sig et indtryk af det kriminalitetsbillede, som viser sig i samfundet gennem den institutionelle fortolkning af, hvad som er kriminalitet. Dette kapitel vil derfor sætte fokus på den registrerede kriminalitet i Grønland.

8.1 Kriminalstatistik – data og datakvalitet

Kriminalstatistik er det ultimative udtryk for hvad den formelle kontrol – det strafferetlige reaktionsapparat – beskæftiger sig med. Således kan kriminalstatistik læses som en "kontrol-kurve", et slutresultat af kompromisser og retspolitiske påvirkninger udenfor reaktionsapparatet, og interne prioriteringer indenfor reaktionsapparatet. Ligesom kriminalstatistik også vil afspejle problematiske forhold og konflikter, hvor befolkningen mener, at politiet må være rette instans at henvende sig til (Høigård 2006: 73).

Til at beskrive det grønlandske billede af hvad reaktionsapparatet i Grønland beskæftiger sig med er anvendt data fra henholdsvis Den grønlandske Retsvæsenskommission, Årsstatistik fra Politiet i Grønland samt Grønlands Statistik.

Den grønlandske Retsvæsenskommission. Denne kilde giver oplysninger om den registrerede kriminalitet i perioden fra 1952-1999 (Den grønlandske Retsvæsenskommission, betænkning 1442/2004). I sin betænkning om det grønlandske retsvæsen, har retsvæsenskommissionen beskrevet udviklingen i den registrerede kriminalitet siden oprettelsen af det grønlandske politi i 1952. Tallene som retsvæsenskommissionen har anvendt er fra henholdsvis kredsretterne og politiet. Det bliver i betænkningen fremhævet, at særligt for de tidligste år, er der en vis usikkerhed forbundet med datamaterialet, idet politiets procedure for at udarbejde statistik blev ændret i 1974. Tallene før og efter dette år er således opgjort ud fra forskellige principper. Kommissionen anser dog tallene for at være tilstrækkelige pålidelige til at kunne give indtryk af den generelle udvikling i den registrerede kriminalitet (Retsvæsenskommissionen 2004, bind 3: 673).

Politiets Årsstatistik. Hvert år offentliggør Politimesterembedet en årsstatistik for det foregående år. Politiets statistik bygger på de anmeldelser, som politiet har modtaget i årets løb i forbindelse med kriminalloven det vil sige drab, vold, sædelighedsforbrydelser og ejendomskriminalitet, særloven herunder narkotikakriminalitet samt færdselsloven. Afslutningsvis laver politiet en opgørelse over det samlede antal anmeldelser holdt op mod de trufne afgørelser vedrørende lovovertrædelser i årets løb. I den forbindelse kan politiet selv træffe afgørelser om

udenretlige bøder og tiltalefrafald, mens det er retterne der afgør indenretlige bødesager, samt afsiger domme. Det er dog ikke muligt at læse ud af politiets årsstatistik, hvor mange af årets anmeldelser der er truffet afgørelser i, der er henlagt, eller hvilke foranstaltninger der er idømt. Grundet efterforskning, sagsbehandlingstid hos henholdsvis politi og retsvæsen, kan der gå lang tid – op til over et år – fra en sag starter, til der falder afgørelse. Når det eksempelvis fremgår, at der i 2009 var ni personer, som blev anmeldt for drab, og der samme år blev afsagt tre domme for drab til anstaltsafsoning, og en blev henlagt som grundløs, er det altså langt fra sikkert, at det er de samme sager, som ligger bag de fire afgørelser og de ni drabsanmeldelser i 2009.

Kriminalstatistik. I november 2010 udgav Grønlands Statistik Kriminalstatistik 2009, som indeholder samtlige kriminalretlige afgørelser, hvilket vil sige både afgørelser truffet af politiet, og de som er truffet af domstolene, i perioden 2000-2009. Det anvendte datagrundlag, som Grønlands Statistik har benyttet sig af, er baseret på afgørelsesblanketter fra de enkelte politikredse, som indeholder oplysninger om afgørelsesform, gernings- og afgørelsesdato, udfald og foranstaltning. Hvor politiet primært opererer med anmeldelser, er det afgørelserne – både politiets og domstolenes – som er i fokus hos Grønlandsk Statistik.

Der er altså tale om to forskellige metoder hos henholdsvis politiet og Grønlands Statistik til at beskrive omfanget af den registrerede kriminalitet i Grønland, hvilket har ført til uenighed om, hvorvidt særligt tallene fra Grønlandsk Statistik er brugbare. Således fremførte vicepolitimesteren i pressen få dage efter offentliggørelsen af Kriminalstatistik 2009: *"Man kan ikke bruge tallene til særlig meget, da der er usikkerhed om tallene"* (KNR 25.11.10). Med dette mente vicepolitimesteren, at en metode der bygger på kriminalretlige afgørelser intet fortæller om den faktiske kriminalitet. Der er mange forhold som gør sig gældende i forhold til det årlige antal afgørelser fx den anvendte tid på efterforskning, sagsbehandlingstid hos henholdsvis politi og retsvæsen samt berammelsestiden i retterne. Vicepolitimesteren blev bakket op af dommeren fra Retten i Grønland, som udtalte: *"Opgørelsen fra Grønlands Statistik skal tages med et gran salt. Retten i Grønland har ikke opgørelser over, hvor mange af sagerne, der er afsluttet, og hvor mange, der stadig er under behandling"* (KNR 25.11.10).

Der er tale om to forskellige indvendinger i forhold til Grønlands Statistiks opgørelser; for det første at den intet siger om den faktiske kriminalitet – hvilket politiets opgørelser for så vidt heller ikke gør. For det andet at der er fejlkilder i optællingen af de institutionelle afgørelser. I tillæg er der også metodiske uenigheder mellem de to institutioner, der frembringer datagrundlaget for den institutionelle kontrol af lovbrud. For politiets metode gælder, at den bygger på antal anmeldelser, men hvor der ikke tages forbehold for tiltalefrafald. Mens der for Grønlands Statistiks vedkommende er tale om en metode, der bygger på antal afgørelser i årets løb, men intet fortæller om antal registrerede anmeldelser om lovbrud i det pågældende år. Således er der tale om opgørelser fra forskellige niveauer indenfor reaktionsapparatet. Hvorvidt den ene metode er at foretrække frem for den anden, er afhængig af problemstilling. For flere af de problemstillinger, som indgår i afhandlingen, som eksempelvis hvilke lovbrud der fører til anstaltsdom, giver både kriminalstatistik fra Grønlands Statistik og politiets årsstatistik et udmærket indblik i.

8.2 Den registrerede kriminalitet i Grønland

I 1950erne og 1960erne sås en kraftig vækst i den registrerede kriminalitet, overtrædelser af kriminalloven, i Grønland, målt ud fra antallet af sager indgået hos kredsretterne. Fra perioden 1952-55 til 1964-67 øgedes antallet af registrerede lovovertrædelser fra knap 500 pr. 10.000 indbyggere til 1.000 om året. Hvorefter hyppigheden af lovovertrædelser holdt sig nogenlunde konstant frem til begyndelsen af 1980erne (Retsvæsenskommissionen 2004, bind 3: 674). Op gennem 1980erne var udviklingen i den registrerede kriminalitet præget af en høj og gennem årene næsten konstant stigende frekvens, målt ved antal anmeldelser. Således steg den registrerede kriminalitet fra 1974 til 1986 med hele 36 pct. (ibid.: 679). Fra 1988 til 1992 var antallet af anmeldte overtrædelser af kriminalloven nedadgående. I denne periode sås et mindre, men konstant, årligt fald af anmeldelser på sammenlagt 20 pct. Denne udvikling må – ifølge politiet – tilskrives et stort fald i antallet af unge i denne periode. Fra 1992 til 1995 sås en mindre stigning i anmeldelser, hvorefter anmeldelserne igen

faldt, således at der i 1998 sås det laveste anmeldelsestal siden 1979. Herefter sås atter en stigning i anmeldelser (Politimesterembedet 2009: 158).

Særlovsområdet vedrører hovedsageligt lov om euforiserende stoffer, færdselsloven og fiskerilovgivningen. Bortset fra udviklingen af overtrædelser af lov om euforiserende stoffer, har udviklingen på særlovsområdet overordnet generelt fulgt samme udvikling som ses for overtrædelser af kriminalloven. I perioden fra 1977 til 1988 steg antallet af anmeldelser markant, hvor de gik fra 724 anmeldelser i 1977 til at toppe i 1988 med 2.123 anmeldelser. Op gennem 1990erne sås ikke de store udsving i antallet af anmeldelser om særlovsovertrædelser, hvor det årlige gennemsnit har ligget på ca. 1.600 anmeldelser. Anmeldelser om overtrædelser af særlovgivningen har primært været udbredt i de større byer samt Kangerlussuaq, hvilket forklares med det store antal sager vedrørende overtrædelser af lov om euforiserende stoffer (ibid.: 185).

Af figur 3 fremgår udviklingen i anmeldte overtrædelser af kriminalloven og særlovgivningen i perioden fra 2000 til 2009.

Figur 3. Anmeldte overtrædelser af kriminalloven og særloven 2000 til 2009.

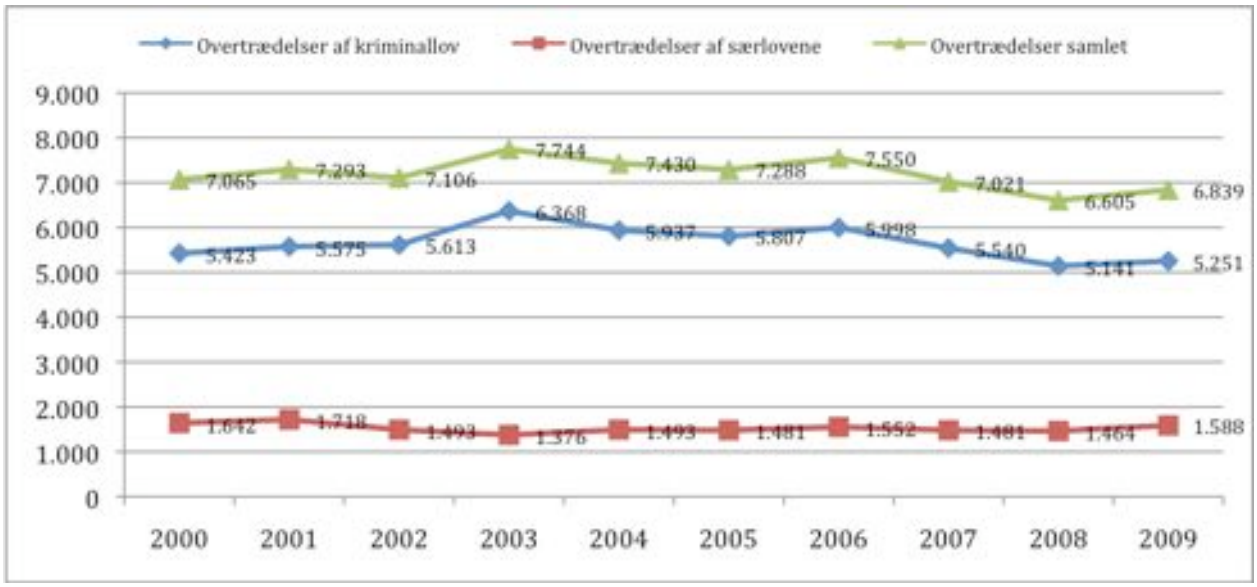

(Politimesterembedet 2010: 11)

Fra 2000 til 2009 ses et fald i det samlede antal anmeldelser fra 7.065 i 2000 til 6.839 i 2009. I forhold til anmeldte overtrædelser af kriminalloven er der et fald fra 5.423 i 2000 til 5.251 i 2009 i absolutte tal. For anmeldte lovovertrædelser af særlovene er faldet lidt mindre, idet der i 2000 blev registreret 1.642 anmeldelser, som i 2009 var faldet til 1.588. Det højeste antal samlede anmeldte overtrædelser var registreret i 2003, hvor der var registreret 7.744 anmeldelser, hvoraf overtrædelser af kriminalloven udgjorde 6.368.

Hvordan den seneste udvikling fordeler sig i forhold til de enkelte lovbrud vil blive beskrevet i de følgende afsnit fordelt under overtrædelser af henholdsvis kriminalloven og særlovgivningen.

8.2.1 Anmeldte overtrædelser af kriminalloven

Det er Politiet i Grønland som modtager og registrerer anmeldelser om lovbrud. Politiet i Grønland udgør én politikreds som rigsmyndighed organisatorisk er placeret under Justitsministeriet i Danmark. Politimesteren og politimesterembedet er placeret i Nuuk, hvorfra politidistrikter, anklagevirksomhed, politiskole og politikuttere administreres. Politikredsen er inddelt i 16 politidistrikter med hver sin politistation. Med udgangen af 2009 udgjorde den uniformerede del af politistyrken i alt 144 politiansatte, hvoraf 28 betjente var udsendt fra Danmark, og 29 var under uddannelse. Dertil kom 48 reservebetjente og 49 kommunefogeder og kommunefogedassistenter, mens der til at betjene politikutterne var 21 personer ansat (Politimesterembedet 2010: 23).

I 2000 var der registrerer 966 anmeldelser pr. 10.000 indbyggere for overtrædelse af kriminalloven i Grønland. I 2004 var tallet for Grønland oppe på 1.042 anmeldelser, mens der i 2009 sås et mindre fald til 930 anmeldelser pr. 10.000 indbyggere. Generelt ligger de samlede antal anmeldelser årligt i 10-års perioden 2000 til 2009 en anelse højere pr. 10.000 indbyggere end i Danmark, hvor der i 2000 var registreret 941 overtrædelser af straffeloven, og i 2009 var der 889 registrerede overtrædelser pr.

10.000 indbyggere i Danmark (ibid.: 3). Ser man på de enkelte lovbrudskategorier, er der dog væsentlige større forskelle at registrere mellem de to lande.

Som det fremgår af figur 3, registrerede politiet 5.423 anmeldelser om overtrædelse af kriminalloven i 2000, mens de i 2009 registrerede 5.251 anmeldelser. Figur 4 viser, hvorledes de registrerede anmeldelser fordeler sig i forhold til lovbrud.

Figur 4. Udvikling i anmeldte overtrædelser af kriminalloven fordelt på lovbrud, fra 2000 til 2009.

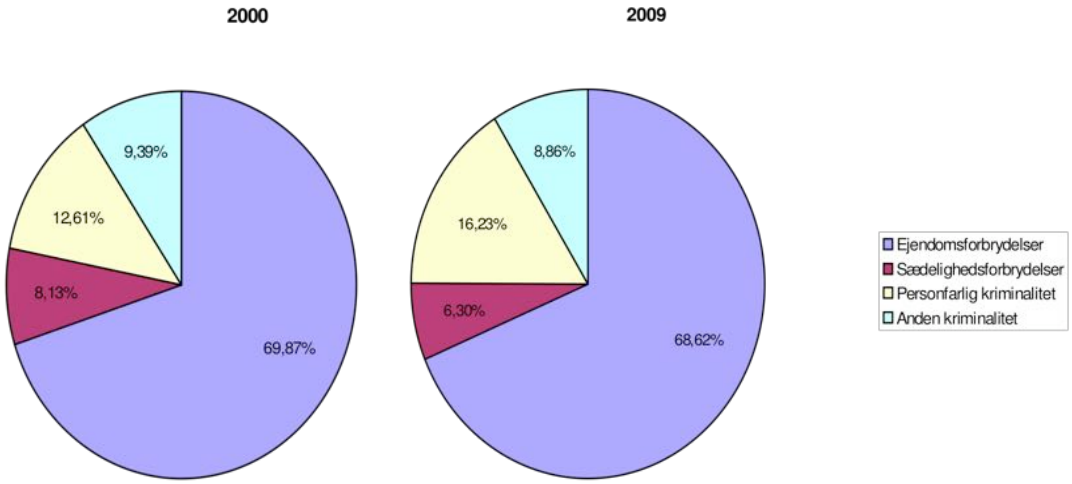

(Politimesterembedet 2010: 4)

Det ses, at ejendomsforbrydelser udgør langt størstedelen af anmeldte overtrædelser af kriminalloven. Derefter kommer personfarlig kriminalitet, der i 2009 udgjorde en større andel af samtlige anmeldte overtrædelser end det var tilfældet i 2000; en stigning fra 12,61 pct. til 16,23 pct.

Ejendomsforbrydelser (Formueforbrydelser, kriminallovens[11] §§ 72-81)

Formueforbrydelser udgør den største andel af samtlige anmeldelser. Som det ses i figur 4 var der et lille fald i anmeldelser af formueforbrydelser i perioden fra 69,87 pct. i 2000 til 68,62 pct. i 2009. Antallet af anmeldelser af formueforbrydelser i 2009 udgjorde 3.603, hvoraf størsteparten af anmeldelserne, 1.614 var anmeldelser om tyveri. Anmeldelser om hærværk og indbrud var næsten lige store på henholdsvis 774 og 741. Mens antallet af anmeldelser om brugstyveri udgjorde 312 (ibid.: 14).

Årsgennemsnittet for anmeldelser af formueforbrydelser i perioden 2000-2004 udgjorde 4.104, hvor de i den følgende periode fra 2005-2009 var faldet til 3.772 anmeldelser. Heraf var der i den første 5-års periode indgået 908 anmeldelser af indbrudstyveri, og i den efterfølgende periode fra 2005-2009 var tallet faldet markant til 771 anmeldelser i gennemsnit. Hvad angår anmeldelser af indbrudstyveri ligger Grønland generelt lidt lavere end Danmark[12]. I 2000 blev der pr. 10.000 indbyggere i Grønland foretaget 141 anmeldelser, hvorimod der i Danmark var 186 anmeldelser. I 2004 var det grønlandske tal oppe på 177 anmeldelser, mens det danske var faldet til 168. I 2009 faldt antallet af anmeldelser i Grønland til 131, mens det i Danmark var steget til 193 (ibid.: 8).

Personfarlig kriminalitet (Forbrydelser mod liv og legeme, kriminallovens §§ 57-64)

I det registrerede antal anmeldelser af forbrydelser mod liv og legeme var der en stigning fra 12,61 pct. i 2000 til 16,23 pct. i 2009. Det samlede antal anmeldelser om forbrydelser mod liv og legeme udgjorde 852 anmeldelser i 2009. Hovedparten var anmeldelser af vold, som udgjorde 812. Dertil kom 21 anmeldelser om drabsforsøg og ni anmeldelser om drab (ibid.: 14).

---

[11] Alle henvisninger til kriminalloven i dette afsnit er til dagældende Kriminallov for Grønland, Lovbekendtgørelse nr. 49 af 13.februar 1979. Loven blev erstattet af ny kriminallov 1.januar 2010.

[12] Der er i politiets årsstatistik ikke lavet en optælling og sammenligning mellem Grønland og Danmark for den samlede ejendomskriminalitet.

I 5-års perioden 2000-2004 var der i gennemsnit syv drabsanmeldelser pr. år i Grønland. Mens gennemsnittet af drabsanmeldelser i den følgende periode var steget til otte. Dette svarer til, at der pr. 10.000 indbyggere i 2000 var 1,1 drabsanmeldelser. I 2004 var det faldet til 0,9, mens det i 2009 igen var steget til 1,6. Tallene er små, med dette forbehold er der alligevel grund til at påpege, at der her er tale om et ekstremt højt antal anmeldelser set i sammenligning med Danmark. Her var der i hele 10-årsperioden et konstant gennemsnit på 0,1 drabsanmeldelser pr. 10.000 indbyggere (ibid.: 5).

En tilsvarende forskel gør sig gældende i forhold til voldsanmeldelser, hvor der fra 2000-2004 i gennemsnit var 745 voldsanmeldelser pr. år. I perioden 2005-2009 var tallet steget til 810. I 2000 blev der således pr. 10.000 indbyggere anmeldt 118 tilfælde af vold i Grønland, mens det samme tal for Danmark udgjorde 18. I 2004 var der 134 voldsanmeldelser i Grønland, mod 20 i Danmark. Og i 2009 var der 144 voldsanmeldelser pr. 10.000 indbyggere, mens det i Danmark var på 19 (ibid.: 6).

Sædelighedsforbrydelser (Forbrydelser mod kønssædeligheden, kriminallovens §§ 57-64)

I 2000 udgjorde anmeldelser om forbrydelser mod kønssædeligheden 8,13 pct. af samtlige anmeldelser. Dette var i 2009 faldet til 6,30 pct. I 2009 var der dermed i alt 331 anmeldelser om forbrydelser mod kønssædeligheden. Heraf udgjorde de 145 anmeldelser om blufærdighedskrænkelse, mens 119 anmeldelser var om voldtægt eller voldtægtsforsøg, og 63 anmeldelser var om kønsligt forhold til børn under 15 år (ibid.: 14).

I 5-års perioden 2000-2004 udgjorde det gennemsnitlige antal anmeldelser for sædelighedsforbrydelser årligt 408. Heraf var de gennemsnitlige anmeldelser af voldtægt og voldtægtsforsøg i perioden på 177. I den følgende 5-årsperiode var det samlede gennemsnitlige antal anmeldelser for sædelighedsforbrydelser ligeledes på 408, mens anmeldelser for voldtægt og voldtægtsforsøg var faldet til 159. Det betyder, at der i 2000 blev anmeldt 79 forhold om sædelighedsforbrydelser pr. 10.000 indbyggere, i 2004 var der tale om 73 anmeldelser og i 2009 var tallet 59. I forhold til

Danmark er der igen tale om en dramatisk forskel. I 2000 var der i Danmark 5 anmeldelser pr. 10.000 indbyggere, i 2004 blev der indgivet 6 anmeldelser, mens der i 2009 var tale om 4 anmeldelser af sædelighedsforbrydelser (ibid.: 7).

Anden kriminalitet (bl.a. krænkelse af offentlig myndighed, kriminallovens § 16, og Forbrydelse i familieforhold, kriminallovens §§ 48-50)

Anmeldelse af anden kriminalitet end allerede nævnt udgjorde i 2000 9,39 pct. Dette var i 2009 faldet til 8,86 pct. Blandt disse tal gemmer sig blandt andet anmeldelser af krænkelse af offentlig myndighed, hvorom der i 2009 var 93 anmeldelser. Endvidere indgår forbrydelser i familieforhold – herunder blodskam – også i denne kategori. I 2009 var der registreret 5 forhold om blodskam (ibid.: 14).

Som det fremgår er det formueforbrydelser, der udgør den største andel af registrerede anmeldelser. Hvor det grønlandske anmeldelsestal ligger en anelse under det, som ses i Danmark. Mens Grønland skiller sig dramatisk ud i antal af anmeldelser for forbrydelser mod liv og legeme samt sædelighedsforbrydelser i forhold til de danske tal. Ud fra antallet af registrerede anmeldelser at dømme, er kriminaliteten i Grønland særdeles brutal i forhold til den danske. Her ses at anmeldelsestallet for henholdsvis drab og sædelighedsforbrydelser er 10-15 gange så højt som det danske, mens det for vold er ca. 7 gange så højt.

8.2.2 Anmeldte overtrædelser af særloven

Af figur 3 på side 91 ses, at der i 2000 blev registreret 1.642 anmeldelser om overtrædelse af særlovgivningen, mens der i 2009 var registreret 1.588 anmeldelser.

Lov om euforiserende stoffer

Overtrædelser af lov om euforiserende stoffer drejer sig i Grønland hovedsageligt om indførsel, salg og besiddelse af hash. Fra 2000 til 2009 har politiet kun konfiskeret ganske små mængder såkaldte hårde stoffer[13]. Af figur 5 ses antallet og udviklingen i anmeldte overtrædelser af lov om euforiserende stoffer til sammenligning med Danmark.

Figur 5. Anmeldte overtrædelser af lov om euforiserende stoffer, pr. 10.000 indbyggere sammenlignet med Danmark fra 2000 til 2009.

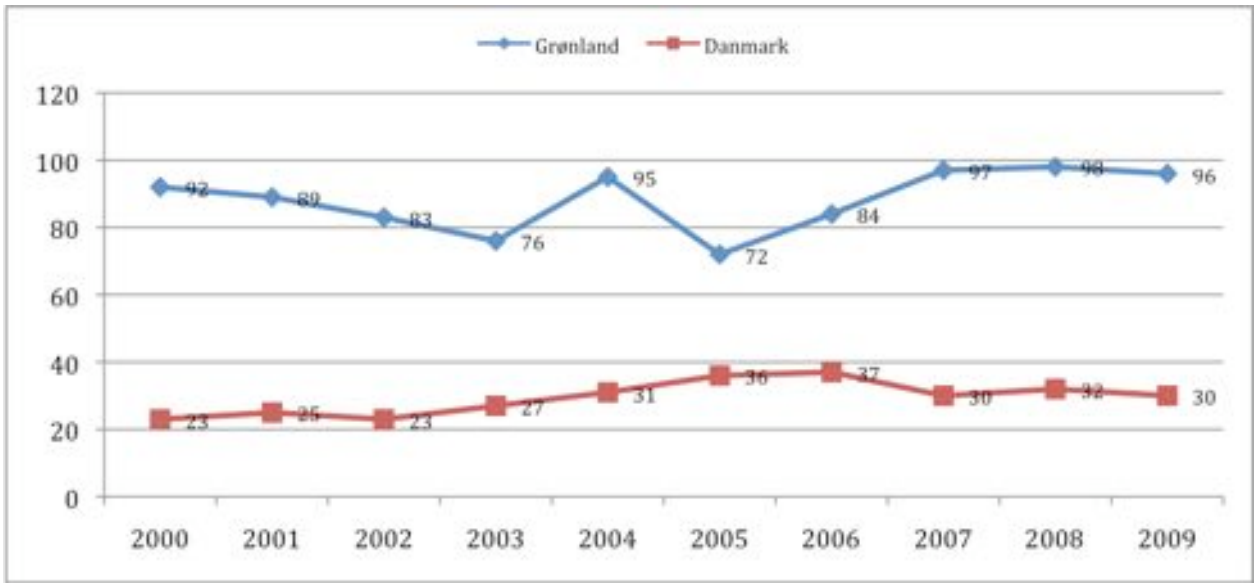

(Politimesterembedet 2010: 12)

Generelt ligger antallet af anmeldelser om overtrædelser af lov om euforiserende stoffer betydeligt højere end i Danmark. Det ses at der er en mindre stigning i anmeldelser af overtrædelser af lov om euforiserende stoffer i Grønland fra 92

[13] Amfetamin, kokain, heroin eller designerdrugs.

anmeldelser pr. 10.000 indbyggere i 2000 til 96 anmeldelser i 2009. I 5-års perioden 2000 til 2004 var det årlige gennemsnit på 493 anmeldelser om overtrædelser af lov om euforiserende stoffer. I den følgende periode 2005 til 2009 var tallet steget til i gennemsnit 507 anmeldelser årligt (ibid.: 12).

Som nævnt relaterer overtrædelserne af lov om euforiserende stoffer i Grønland sig stort set kun til hash. Hvorimod en væsentlig andel af overtrædelserne i Danmark også dækker over kategorier som fx heroin, kokain, amfetamin. Politiet vurderer, at den store forskel på tallene mellem Danmark og Grønland både kan tyde på et relativt større antal overtrædelser, men også at der i Grønland registreres en større andel af overtrædelserne, end tilfældet er i Danmark (Politimesterembedet 2009: 189-190). Kurven udtrykker derfor en tendens, hvor indsatsen overfor hash er et område som prioriteres højt hos politiet i Grønland, og derfor vejer tungt i kontrolbilledet.

Færdselskriminalitet

I 5-års perioden 2000-2004 blev der i gennemsnit registreret 664 anmeldelser årligt om overtrædelser af færdselslovgivningen. Heraf var der i samme periode registreret 175 anmeldelser årligt for promillekørsel. I den næste periode fra 2005-2009 var det årlige gennemsnit ligeledes 664, hvor det dog skal bemærkes, at der fra 2008 til 2009 sås en kraftig stigning fra 622 anmeldelser i 2008 til 844 i 2009. Promillekørsel derimod er faldet til 119 anmeldelser i gennemsnit årligt, hvor dog 2005 skiller sig markant ud med kun 63 anmeldelser (Politimesterembedet 2010: 13). Forklaringen herpå kan være, at politiet dette år ikke har haft ressourcer til at foretage kontrol for spirituskørsel. Der er ikke foretaget nogle sammenligninger på færdselsområdet med Danmark, hvor der findes langt flere køretøjer pr. indbygger, end der findes i Grønland, ligesom færdselsforholdene er markant anderledes.

Formueforbrydelser udgør den højeste andel af anmeldelser, hvor Grønland i antal ligger nogenlunde på samme niveau som Danmark. Mens der som det fremgår i Grønland ses et voldsomt højt antal anmeldelser om forbrydelser mod liv og legeme

samt sædelighedsforbrydelser. Hvad angår drab og sædelighedsforbrydelser er der i perioden fra 2000 til 2009, årligt indgået mere end 10 gange så mange anmeldelser som i Danmark. På voldsområdet er tallet en anelse lavere. Også overtrædelser af lov om euforiserende stoffer ligger væsentligt højere i forhold til Danmark, hvor der dog primært i Grønland er tale om hash frem for hårdere stoffer. Hovedtendensen synes at være at brug af kontrol i forhold til hash er forskellig fra Danmark.

8.3 Kriminalretlige afgørelser

I de forrige afsnit sås en gennemgang af udviklingen i de registrerede anmeldelser for overtrædelse af henholdsvis kriminalloven og særlovgivningen. Næste skridt i reaktionssystemet er, at der skal finde en afgørelse sted. Grønlands Statistik definerer *afgørelse* som en beslutning på politiniveau, hvor anklagemyndigheden enten vælger at opgive at rejse tiltale eller at udstede bøde eller advarsler. Ligesom der kan være tale om afgørelser truffet af domstolene, som kan afgøres med idømmelse af frihedsberøvelse, bøde, advarsel, tiltalefrafald eller frifindelse (Grønlands Statistik 2010a: 4). Der er altså tale om afgørelser truffet af enten politi eller domstole.

Med udgangspunkt i Kriminalstatistik 2009 (Grønlands Statistik 2010a) vil der i dette afsnit blive sat fokus på de kriminalretlige afgørelser – særligt i forhold til anstaltsanbringelse.

I statistikken opererer Grønlands Statistik med tre former for opgørelser; personer, sager og forhold. Hvor en person defineres som modtager af en kriminalretlig afgørelse. Tælleenheden er opgjort på personer, hvor én person tæller én gang i de årlige opgørelser. Når tælleenheden er sager i afgørelser, tæller en person hver gang han får en afgørelse i løbet af statistikåret. Når et forhold er tælleenhed, tælles samtlige lovbrud en person har fået afgørelse for i løbet af statistikåret. Hvis en person anmeldes flere gange i løbet af et år tæller altså samtlige lovbrud for hver gang i tælleenheden forhold (ibid.: 4). Efter som det er populationen – altså personerne – i anstalterne, der er omdrejningspunkt for denne del, har jeg valgt at anvende personopgørelserne. Afvigelser herfra vil fremgå.

8.3.1 Samtlige kriminalretlige afgørelser i perioden 2000 til 2009

I 10-års perioden 2000 til 2009 var der i årsgennemsnit 4,7 pct. af befolkningen over 15 år (1.978 personer), som modtog en kriminalretlig afgørelse, mens 4,6 pct. af befolkningen blev fundet skyldige. I 2000 var der tale om 5,2 pct. af befolkningen som modtog en kriminalretlig afgørelse, mens 5,1 pct. blev fundet skyldige. I 2004 fordeler tallene sig med 5,0 pct. med afgørelser og 4,9 pct. fundet skyldige. Mens det i 2009 var faldet til 4,0 pct. af befolkningen med en kriminalretlig afgørelse, og 3,9 pct. som var fundet skyldige (ibid., tabel 3: 7). Den konstante difference på 0,1 pct. må forklares med, at der enten har fundet frifindelse eller tiltalefrafald sted. Det ses altså, at der i 10-års perioden er et fald på 1,2 pct. fra 5,1 pct. af befolkningen i 2000 til 3,9 pct. i 2009, som modtog en kriminalretlig afgørelse, hvor de blev kendt skyldig.

Af figur 6 fremgår det, hvorledes fordelingen af personer med en kriminalretlig afgørelse fordeler sig på de enkelte love i perioden 2000 til 2009. Der er bare medtaget personer, som er fundet skyldige.

Figur 6. Kriminalretlige afgørelser, hvor personer er kendt skyldige, fordelt på love fra 2000 til 2009.

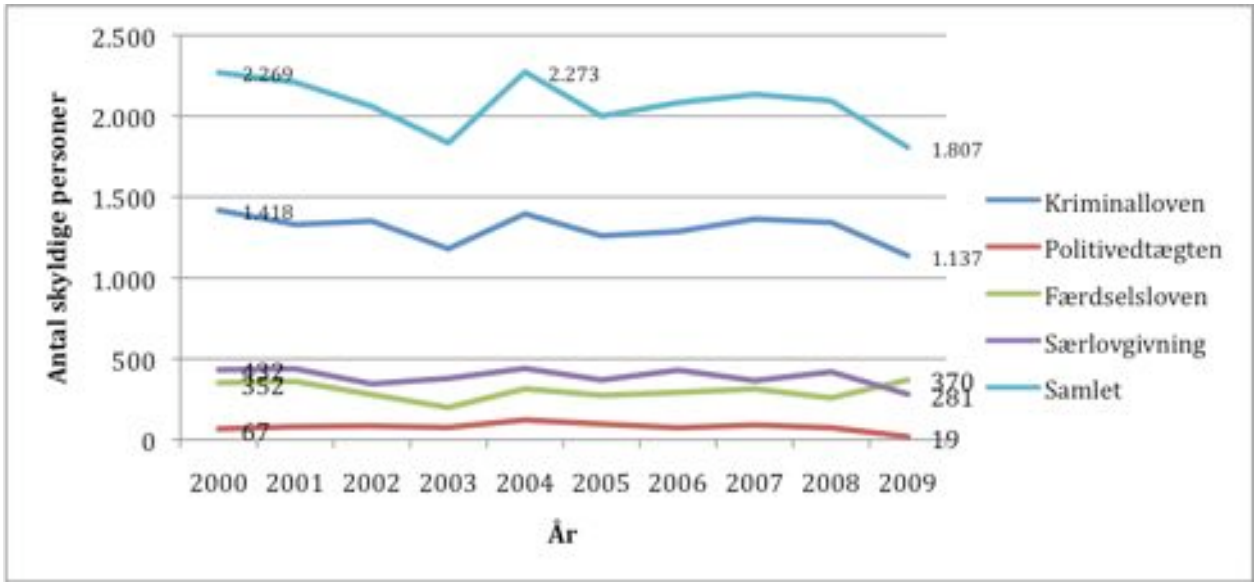

(Grønlands Statistik 2010a, tabel 4: 8).

Det fremgår, at der i 10-årsperioden var et fald i antallet af personer, som blev fundet skyldige for lovovertrædelse. I 2000 blev der truffet 2.269 afgørelser, hvor personen blev fundet skyldig, mens det i 2009 var faldet til 1.807 personer

Som det ses er flertallet af samtlige afgørelser truffet i henhold til kriminalloven. Naturligt nok eftersom råmaterialet for straffeapparatet er anmeldelserne, og her vejer anmeldelser mod kriminalloven tungest, som det sås i figur 3 på side 91. Bortset fra afgørelser i henhold til færdselsloven, er der for de øvrige love registreret et fald i afgørelserne.

I 10-års perioden er der registreret et fald i afgørelser for overtrædelser af kriminalloven fra 1.418 personer, svarende til 3,45 pct. af befolkningen over 15 år, der i 2000 blev fundet skyldige, til 1.137 personer, 2,61 pct. af befolkningen over 15 år i 2009. Som det fremgik i afsnittet om anmeldte overtrædelser af kriminalloven, havde politiet ligeledes registreret et mindre fald i anmeldelser om overtrædelser af kriminalloven.

På samme vis er der for afgørelser truffet i henhold til overtrædelse af særlovgivningen registreret et fald. Her blev 432 personer, 1,05 pct. af befolkningen over 15 år, fundet skyldige i 2000. Mens tallet i 2009 var faldet til 281 personer, 0,65 pct. af befolkningen over 15 år (ibid.: 8). Også her havde politiet ligeledes registreret et mindre fald i antal anmeldelser.

Overtrædelser der kan føre til anstaltsanbringelse sker hovedsagligt i henhold til kriminalloven og særlovgivningen (primært lov om euforiserende stoffer). På begge områder er registreret et mindre fald fra 2000 til 2009, både hvad angår anmeldelser og i antal kriminalretlige afgørelser, hvor personen findes skyldig.

8.3.2 Kriminalretlige afgørelser fordelt på køn

Størsteparten af de som modtager en kriminalretlig afgørelse er mænd, mens kvinder kun udgør en mindre andel. Af figur 7, fremgår fordelingen af mænd og kvinder, som

har modtaget en kriminalretlig afgørelse i henhold til kriminalloven, hvor de er fundet skyldige i perioden 2000 til 2009.

Figur 7. Afgørelser kendt skyldige i henhold til kriminalloven, fordelt på køn fra 2000 til 2009.

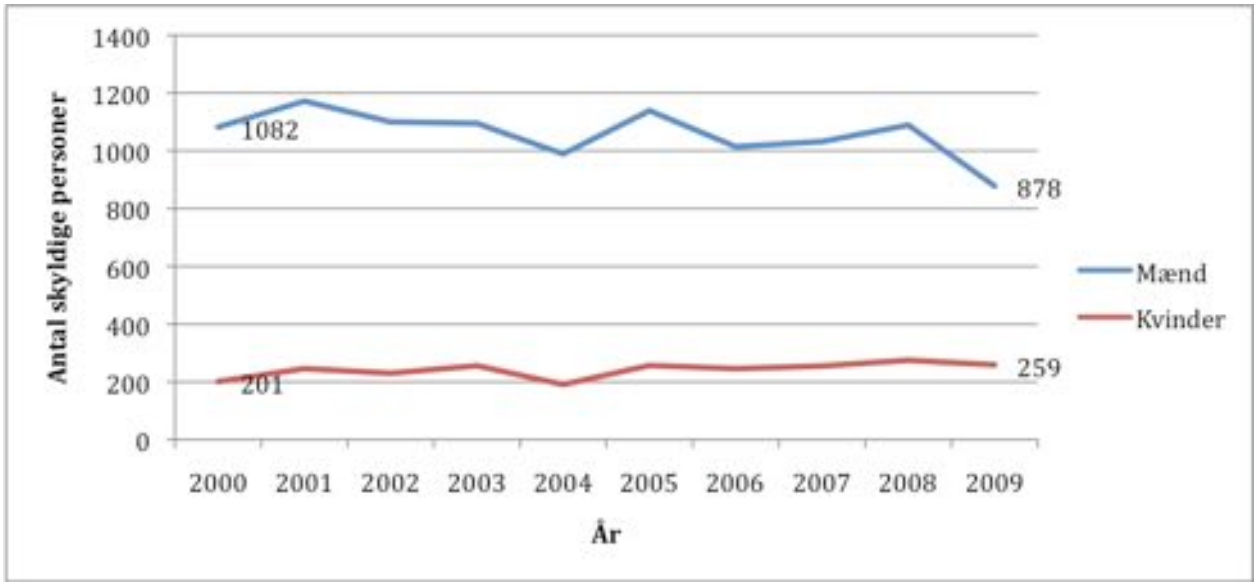

(Grønlands Statistik 2010a, tabel 10: 12)

I 10-års perioden er registreret et fald i antallet af mænd, hvor afgørelsen er skyldig i henhold til kriminalloven, mens der i samme periode ses en svag stigning i antallet af kvinder. I 2000 var der i alt 1.283 personer, der modtog en afgørelse som skyldig i

overtrædelse af kriminalloven, heraf var 17,3 pct. kvinder. I 2009 udgjorde kvinderne 22,8 pct. af de i alt 1.137 personer, hvor afgørelsen var skyldig i henhold til kriminalloven (ibid.: 13). Dermed er der sket en forskydning i andelen af kvinder.

Grønlands Statistik har opdelt overtrædelser af kriminalloven i følgende fire grupper; sædelighedsforbrydelser, voldsforbrydelser, formueforbrydelser samt andre overtrædelser (ibid.: 12-13). Herudfra er de følgende to diagrammer opbygget. Det vil her fremgå, hvordan henholdsvis mænd og kvinder er fundet skyldige i overtrædelser indenfor kriminalloven.

Figur 8. Mænd, med afgørelser fordelt på lovbrud i henhold til kriminalloven, 2000-2009.

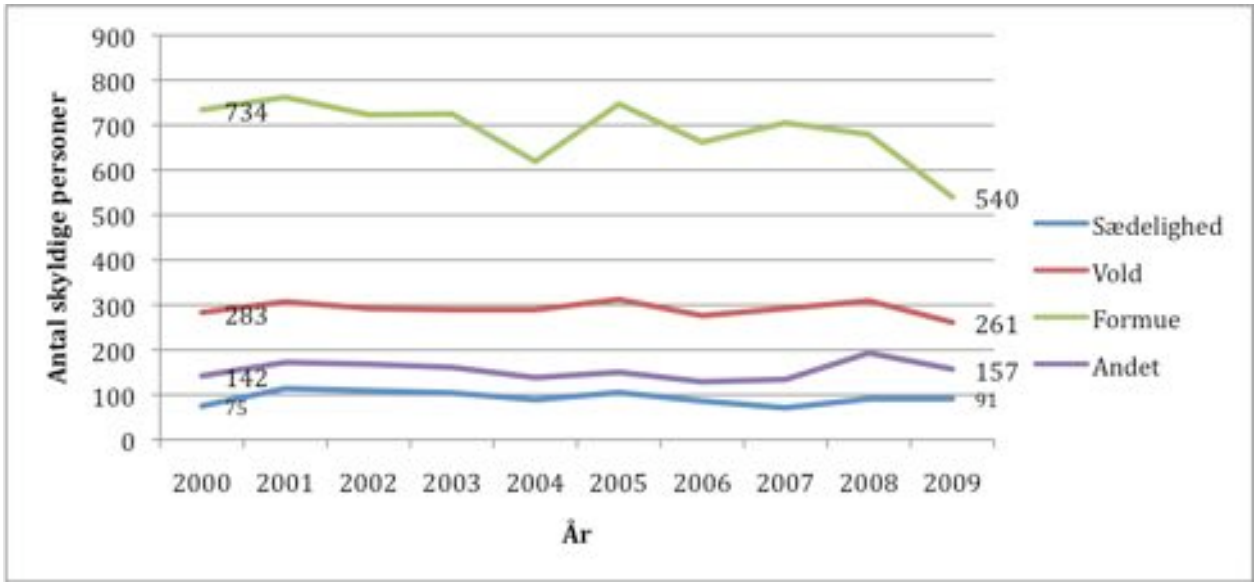

(Grønlands Statistik 2010a, tabel 10: 12)

Som det ses er der for mændenes vedkommende et markant fald i forhold til formueforbrydelser, hvor 734 mænd i 2000 var kendt skyldige, mens det i 2009 var

faldet til 540 personer. Der ses også et svagt fald i forhold til voldsforbrydelser, hvor 283 mænd blev fundet skyldige i 2000, hvilket i 2009 var faldet til 261.

Figur 9. Kvinder, med afgørelser fordelt på lovbrud i henhold til kriminalloven, 2000-2009.

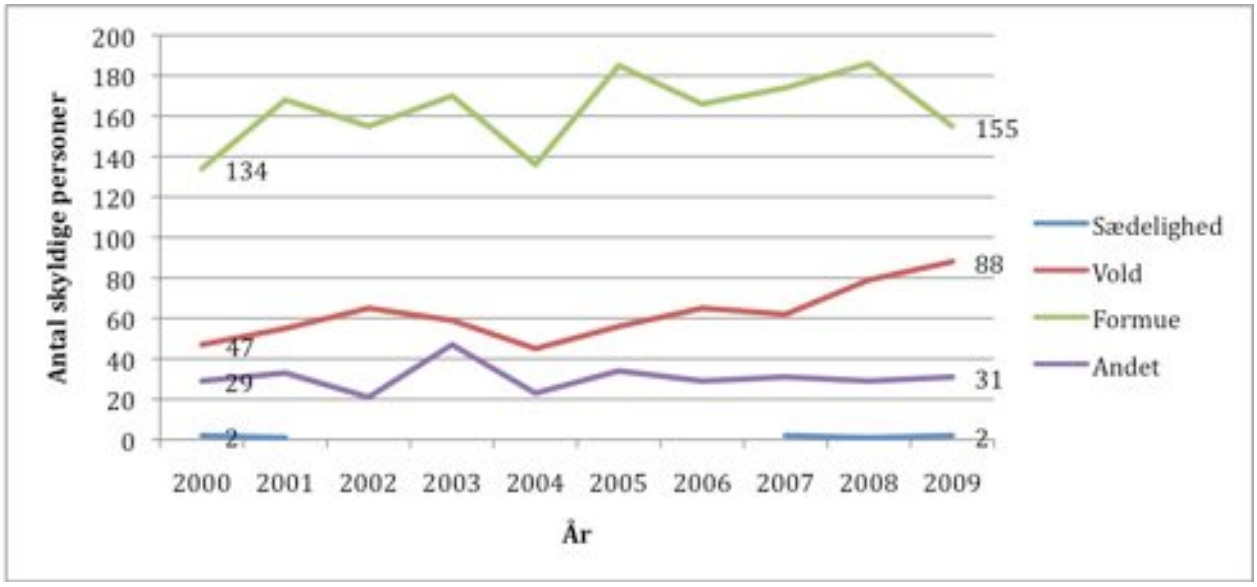

(Grønlands Statistik 2010a, tabel 10: 12).

Kvinderne udgør en væsentlig lavere andel af de kriminalretlige afgørelser. Men mens der for mændenes vedkommende er registreret et fald, særligt i forhold til formue- og til dels også voldsforbrydelser, er billedet et andet hos kvinderne. I 2000 blev 47 kvinder kendt skyldige i voldsforbrydelser, hvilket svarer til at kvinderne udgjorde 15,2 pct. af de personer, som blev kendt skyldige for voldsforbrydelser. I 2009 var antallet af kvinder kendt skyldige i voldsforbrydelser næsten fordoblet, idet 88 kvinder blev fundet skyldige i vold, svarende til hele 25,2 pct. (ibid., tabel 11: 13).

På samme vis ses en stigning i den procentvise andel af kvinder, som er kendt skyldige for formueforbrydelser. I 2000 udgjorde kvinderne 18,1 pct., mens andelen af kvinder kendt skyldige for formueforbrydelser i 2009 var oppe på 22,3 pct. (ibid.).

Hvordan fordelingen af mænd og kvinder har været i henhold til særlovgivningen vil fremgå af figur 10. Det er ikke muligt at se, hvordan fordelingen har været inden for de enkelte særlove.

Figur 10. Afgørelser kendt skyldige i henhold til særlovgivningen, fordelt på køn fra 2000 til 2009.

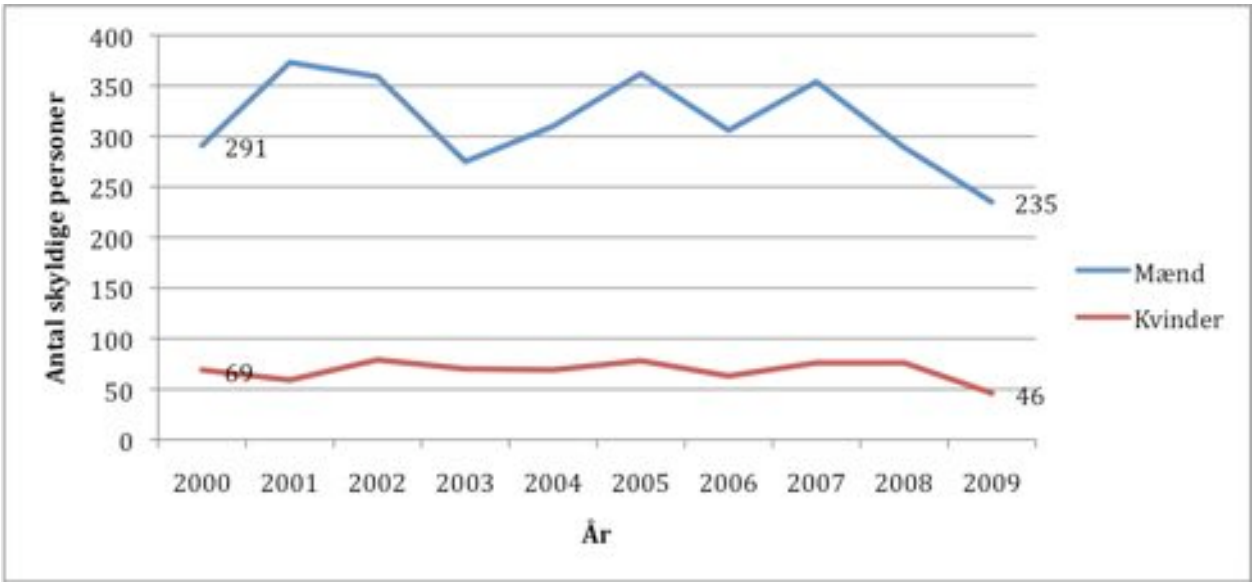

(Grønlands Statistik 2010a, tabel 10: 12)

Som det fremgår ses der i 10-års perioden et fald i afgørelser indenfor særlovgivningen hos begge køn. Til forskel fra afgørelser i forhold til kriminalloven er der ved afgørelser i henhold til særlovgivningen et fald i den kvindelige andel. Således var der i 2000 i alt 360 personer, som blev kendt skyldige for overtrædelser af særlovgivningen, hvoraf de 69 var kvinder. I 2009 blev 281 personer kendt skyldige for overtrædelser af lovgivningen, hvor antallet af kvinder var faldet til 46 personer (ibid.: 12).

Det er altså særligt overtrædelser af kriminalloven, hvor kvinderne udgør en stadig større andel af de afgørelser, som kendes skyldige. Således var 17,3 pct. af personer kendt skyldig i henhold til kriminalloven i 2000 kvinder, mens andelen af kvinder i 2009 var steget til 22,8 pct. en stigning på mere end 5 pct. i 10-årsperioden.

I sin artikel "Kvinnelige lovbrytere", analyserer Cecilie Høigård ([1983] 1988) hvorledes kvinders andel øger i kriminalstatistikker i takt med, at de vinder frem i lønarbejdet. I studier af mænds kriminalitet ses, at det primært er mænd med et problematisk forhold til arbejdslivet, som registreres for kriminalitet, ligesom de ofte har et problematisk forhold til familieliv og rusmidler. For at vinde må man deltage,

men også for at tabe må man deltage, skriver Høigård, idet hun hævder at kvinder er i færd med at få deres egne sociale klasser. Og med dette vil kvinder sandsynligvis også i større omfang end tidligere have deres egen, selvstændige rekruttering til "pjalteproletariatet". Jo flere kvinder, der deltager i arbejdslivet, jo flere kvinder vil samtidig udstødes af arbejdslivet. Og mens ægteskabets betydning bliver mindsket, bliver kvinders sikkerhedsnet ved udstødning mere grovmasket. Mødet med registrerede lovovertrædere er et møde med udstødte kvinder og mænd, og når flere deltager vil flere udstødes (Høigård 1988: 69). Ved kønsforskning i Grønland bliver der i høj grad fokuseret på, at de grønlandske kvinder har været bedre til at tilpasse sig urbaniseringen og industrialiseringen. Mens de grønlandske mænd fremstilles som at udvise manglende vilje til at tilpasse sig det moderne samfund, med sociale problemer og misbrugsproblemer til følge (Tróndheim 2005: 217). Paradoksalt nok er det, såfremt man godtager Høigårds teori, sandsynligvis også i kvindernes tilpasningsevne til det moderne samfund og deres evne til at indtage arbejdsmarkedet, at årsagen skal findes til den øgede andel af kvindelige lovbrydere. Eftersom også de grønlandske kvinder er i færd med at udvikle egne sociale klasser, og flere kvinder udstødes af arbejdslivet.

8.3.3 Kriminalretlige afgørelser fordelt på alder

I forhold til aldersfordelingen fremgår det af figur 11, hvor mange personer der inden for hver alderskategori er fundet skyldig i en kriminalretlige afgørelse i perioden 2000 til 2009.

Figur 11. Antal personer kendt skyldige i kriminalretlige afgørelser fordelt på alder fra 2000 til 2009.

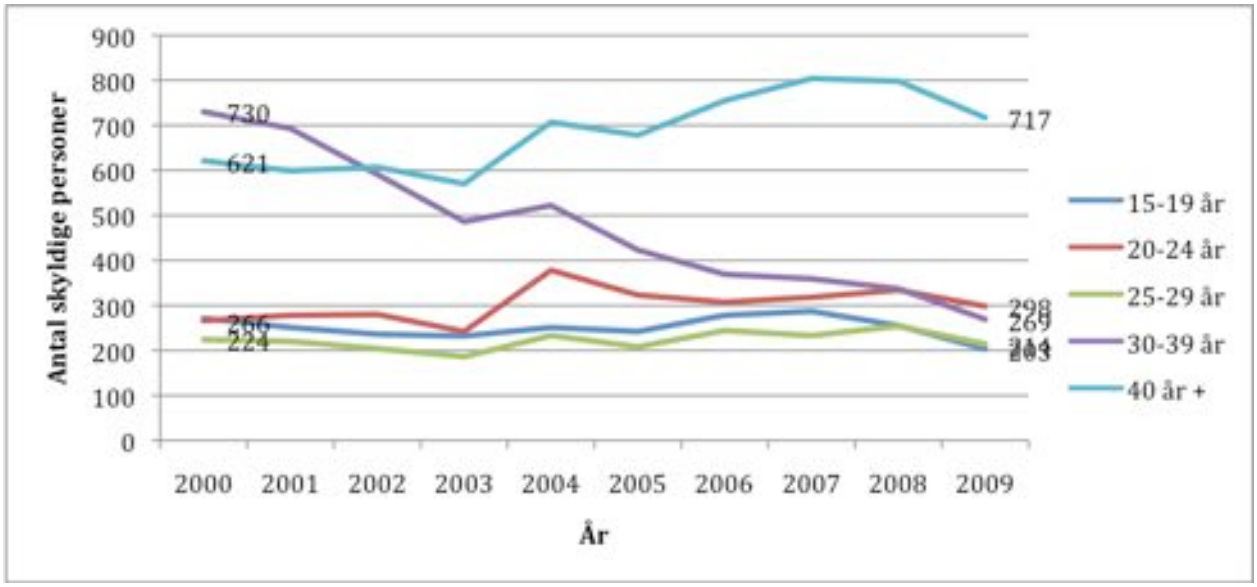

(Grønlands Statistik 2010a, tabel 13: 14)

Særligt bemærkelsesværdigt er det kraftige fald fra 2000 til 2009 i antallet af 30-39-årige. 730 personer i denne aldersgruppe, var i 2000 fundet skyldig i en kriminalretlig afgørelse, mens antallet i 2009 var faldet til 269 personer i alderen 30 til 39 år. Personer over 40 år tegner sig for det højeste antal, hvor der i 2000 var 621 personer over 40 år, der blev fundet skyldige, mens det i 2009 var steget til 717.

Figur 12 viser, hvordan de enkelte aldersgrupper procentvis fordeler sig indenfor hvert år i perioden 2000 til 2009. Opgørelsen er for samtlige kriminalretlige afgørelser, hvor personer er kendt skyldig.

Figur 12. Procentvis skyldige personer med afgørelser fordelt på alder 2000-2009.

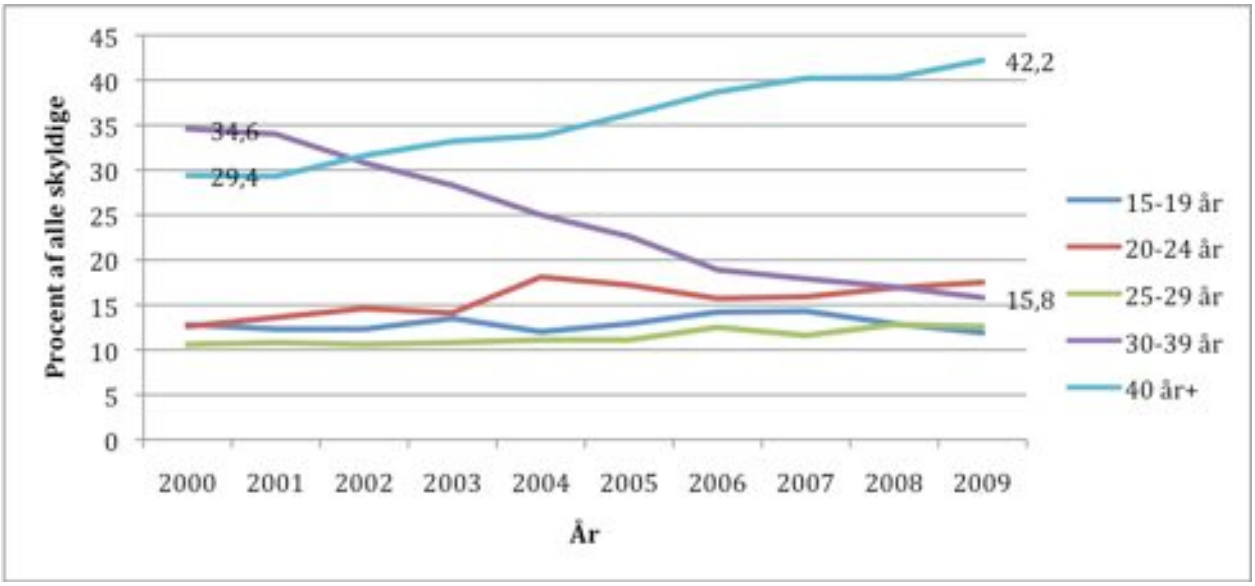

(Grønlands Statistik 2010a, tabel 13: 14)

Her ses en kraftig stigning af personer over 40 år. I 2000 udgjorde personer over 40 år 29,4 pct. af samtlige afgørelser, hvor personen var kendt skyldig, mens denne gruppe i 2009 udgjorde 42,2 pct. af samtlige afgørelser. Ligeså bemærkelsesværdigt er det fald, som ses hos gruppen af 30-39-årige. Denne gruppe udgjorde i 2000 34,6 pct. af samtlige afgørelser, mens de i 2009 kun stod for 15,8 pct. (ibid., tabel 13: 14).

Hvis man i stedet ser på, hvorledes personer kendt skyldige procentvis fordeler sig i forhold til den øvrige befolkning på samme alder, vil kurven, som det fremgår af figur 13, danne et noget anderledes billede.

Figur 13. Skyldige personer fordelt på pct. af befolkningen, 2000-2009.

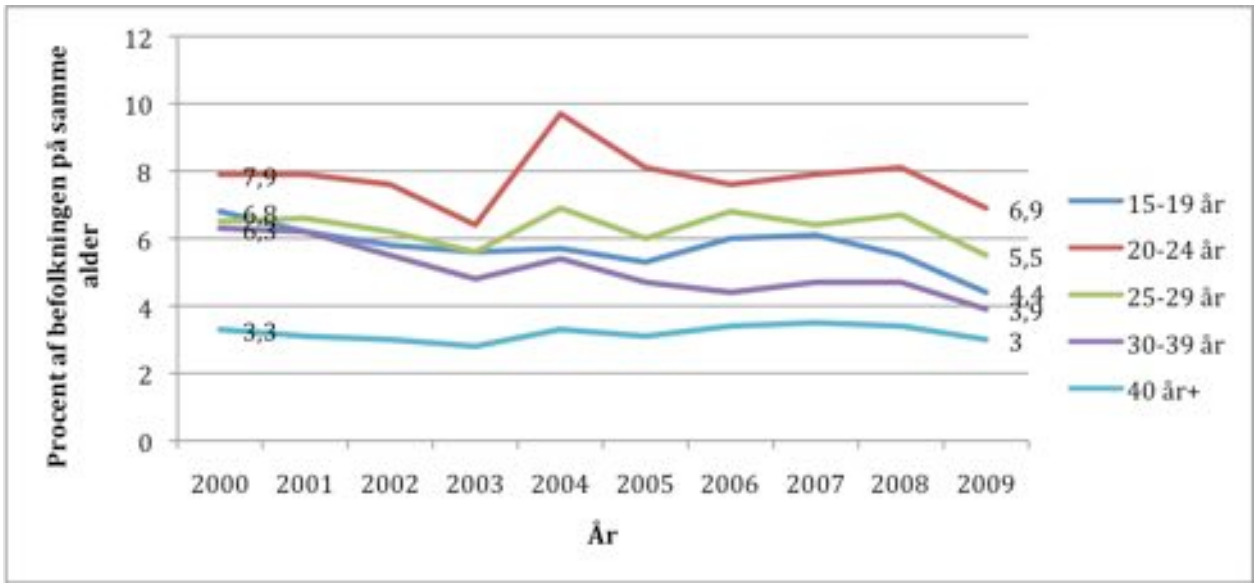

(Grønlands Statistik 2010a, tabel 14: 15)

Her fremgår det, at det er en faldende andel indenfor hver aldersgruppe af befolkningen, der har modtaget en kriminalretlig afgørelse, hvor de blev kendt skyldige. Til trods for at gruppen af personer over 40 år i 2009 udgjorde den største andel af samtlige afgørelser, er det den aldersgruppe, hvor færrest – 3 pct. af samtlige personer over 40 år – er kendt skyldige. Personer over 40 år, der er kendt skyldige, har i hele 10-års perioden udgjort ca. 3 pct. af den samlede befolkning på denne alder. De 20-24-årige, som kendes skyldige udgør den største procentvise andel af befolkningen på samme alder, men der ses et fald i andelen. Således var der i 2000 7,9 pct. af befolkningen mellem 20 og 24 år, som blev kendt skyldige mens det i 2009 var faldet til 6,9 pct. Det største fald ses hos personer mellem 30 og 39 år. I 2000 var 6,3 pct. af befolkningen mellem 30 og 39 år kendt skyldige. I 2009 var tallet faldet til 3,9 pct. Men også blandt de helt unge, gruppen af 15-19-årige ses et stort fald. Fra i 2000 hvor 6,8 pct. af unge mellem 15 og 19 år var registreret som skyldige, var det i 2009 faldet til 4,4 pct. (ibid., tabel 14: 15).

Som det fremgår er det personer fra 40 år og opefter, som tegner sig for den procentvise største andel af afgørelser, der kendes skyldige. Mens det er personer i alderen 20 til 24 år, hvor der registreres den største hyppighed i absolutte tal.

I forhold til de enkelte forbrydelser indenfor kriminalloven, sås den højeste gennemsnitsalder ved sædelighedsforbrydelser. Her var den gennemsnitlige alder 37 år i 2000, mens den i 2009 var på 36 år. Den laveste gennemsnitsalder sås ved formueforbrydelser, som i 2000 var på 30 år, og som i 2009 var steget til 33 år. Højeste gennemsnitsalder ses dog ved overtrædelse af særlovene, hvor den gennemsnitlige alder i 2000 var på 37 år, og i 2009 var steget til 38 år (ibid., tabel 15-16: 15).

8.3.4 Kriminalretlig afgørelser fordelt på foranstaltningsform

Eftersom der kun findes tal for kriminalretlige afgørelser fordelt på foranstaltningsform i forhold til sager, er der i dette afsnit taget udgangspunkt i antal *sager* og altså ikke som hidtil i antal *personer*. I 10-års perioden 2000 til 2009 modtog 1.978 personer årligt i gennemsnit en kriminalretlig afgørelse, mens der årligt i gennemsnit blev truffet afgørelser i 2.310 sager. Det betyder, at hver person i gennemsnit havde 1,2 sager (ibid.: 6).

Den mest anvendte foranstaltningsform er bøde, hvoraf de fleste bøder er udstedt af politiet som en udenretlig afgørelse. I perioden fra 2000 til 2009 har antallet af sager i gennemsnit årligt været på 1.993 sager. I 2000 blev 2.181 sager afgjort med bøder, i 2004 var der 2.153 bødeafgørelser, mens det i 2009 var faldet til 1.626 sager, der blev afgjort med bøder (ibid., tabel 19: 18).

Af øvrige foranstaltningsformer ses betinget dom, forsorgsdom samt anstaltsanbringelse i Grønland eller Danmark. I figur 14 ses, hvor mange sager der i perioden er afgjort med henholdsvis betinget dom, forsorg eller anstaltsanbringelse i perioden 2000 til 2009.

Figur 14. Sager med afgørelser opgjort efter foranstaltninger, 2000-2009.

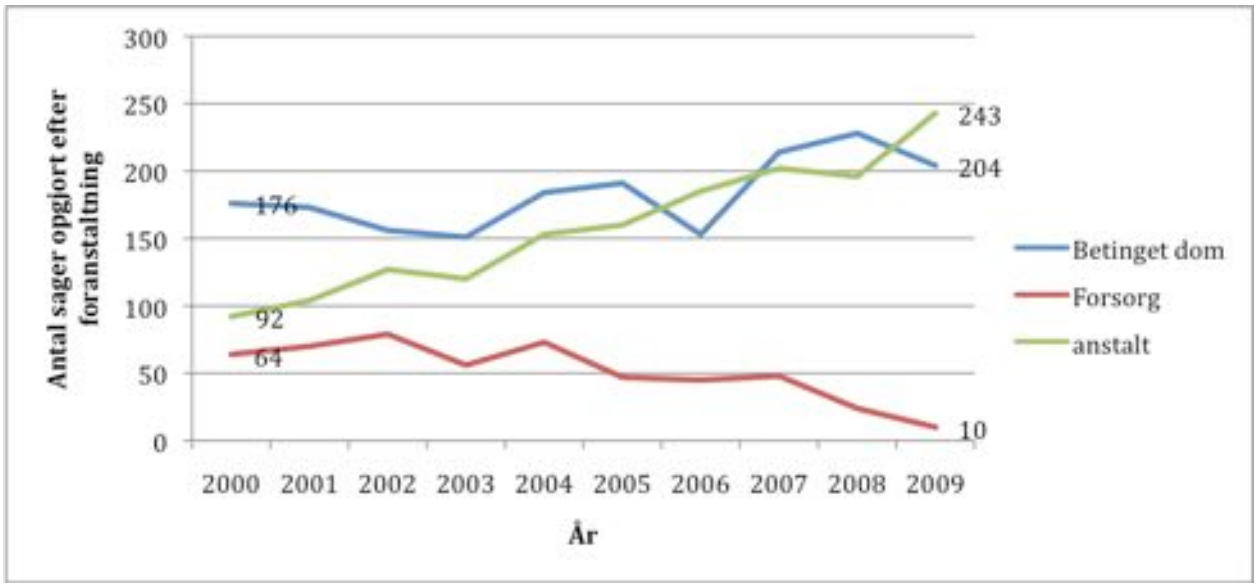

(Grønlands Statistik 2010a, tabel 19: 18)

Når en sag afgøres med en forsorgsdom betyder det, at den dømte i en tidsbestemt periode skal være under tilsyn af Kriminalforsorgen i Frihed, hvor det kan indebære nogle vilkår som skal overholdes eksempelvis misbrugsbehandling. Der ses et støt fald i antal sager, der afgøres med forsorgsdom. Således var der i 2000 64 sager som blev afgjort med dom til forsorg, mens der i 2009 kun var 10 sager, der førte til forsorgsdom. Antallet af sager afgjort med betingede domme er steget fra 176 i 2000 til 204 i 2009. Den mest markante stigning ses dog i antallet af sager, der afgøres med anstaltsanbringelse. Her er tale om mere end en fordobling idet der i 2000 var 92 sager, der førte til anstaltsanbringelse, mens det i 2009 var hele 242 sager.

8.3.5 Dømt til anstalt

I forhold til den procentvise fordeling ses, at i perioden fra 2000 til 2009 blev 76,1 pct. af samtlige kriminalretlige sager afgjort ved bøder. Dernæst fulgte betinget dom, som i gennemsnit fandt sted i 7 pct. af sagerne. I samme periode blev gennemsnitligt 6 pct. af samtlige kriminalretlig sager årligt afgjort med anstaltsanbringelse i Grønland eller Danmark. Mens dom til forsorg udgjorde 2 pct. (ibid., tabel 19: 18). Når en

kriminalretlig afgørelse fører til anstaltsanbringelse, er afgørelsen altid truffet ved en domstol. Størsteparten af de afgørelser, som fører til anstaltsanbringelse skyldes overtrædelse af kriminalloven. Som mindre indgribende foranstaltning kan retterne vælge at gøre brug af forsorgsdom.

Udviklingen i kriminalretlige afgørelser, som medfører dom til anstalt eller forsorg vil fremgå af figur 15. Her ses hvor stor en procentvis andel af samtlige kriminalretlige sager med afgørelser, der har ført til anstalt eller forsorg.

Figur 15. Sager afgjort med anstalt eller forsorg i pct. af samtlige kriminalretlige afgørelser, 2000-2009.

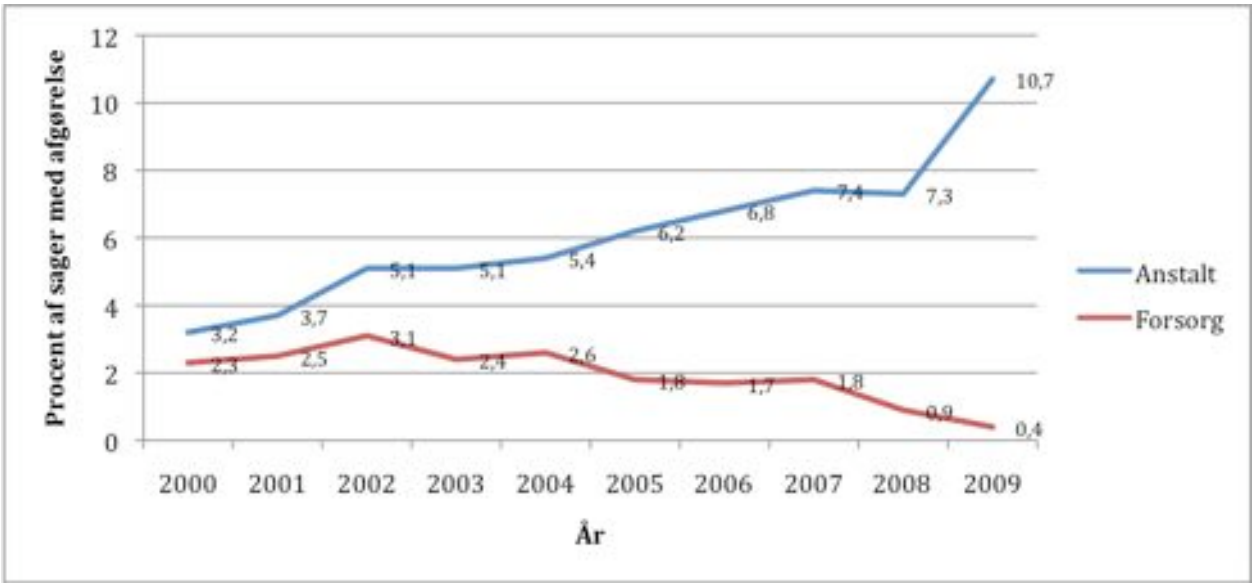

(Grønlands Statistik 2010a, tabel 19: 18)

Som det ses tegner der sig en støt stigende kurve over afgørelser af sager, der fører til anstaltsanbringelse i perioden 2000 til 2009. Mens kurven af dom til forsorg har den modsatte retning. Således førte 2,3 pct. af samtlige kriminalretlige afgørelser i 2000 til en forsorgsdom, mens 3,2 pct. førte til anstalt. I 2009 var billedet vendt markant; her var det kun 0,4 pct. af de kriminalretlige afgørelser, der medførte en forsorgsdom, mens hele 10,7 pct. førte til anstalt.

Anstaltsdommens længde

Ifølge Grønlands Statistik var den hyppigst afsagte anstaltsdom på mellem 1 og 6 måneder i perioden fra 2000 til 2009, hvor 35,4 pct. af sager med kriminalretlig afgørelse til anstalt gennemsnitligt årligt førte til anbringelse i anstalt i mellem 1 og 6 måneder. I 19,1 pct. af sagerne førte dommen til anstaltsanbringelse i over et år. De længste domme på over 3 år blev i årsgennemsnit afsagt i 5,5 pct. af sagerne (ibid., tabel 23: 20). Det fremgår ikke af Grønlands Statistiks oplysninger, hvor mange tidsubestemte domme, der er blevet afsagt.

8.3.6 Gengangere

Gengangere eller recidivister er personer, som er fundet skyldige i en kriminalretlig afgørelse, og som efterfølgende igen kendes skyldig. I opgørelse af recidiv opereres med henholdsvis *generel* recidiv og *specifik* recidiv. For generel recidiv gælder, at en person som har modtaget dom, efterfølgende kendes skyldig i et nyt lovbrud. Mens specifik recidiv henviser til, at en person som har modtaget dom igen kendes skyldig i samme type lovbrud.

Grønlands Statistik har i sin recidivstatistik taget udgangspunkt i årene 2000, 2002 og 2004 hvor samtlige dømte personer er fulgt i en 5-års periode. For de tre udgangsår var den gennemsnitlige generelle recidivprocent på 45,9 pct. Dermed blev næsten halvdelen af personerne dømt for ny overtrædelse i de efterfølgende fem år. Personer der har overtrådt kriminalloven er hyppigere recidivister end overtrædere af de øvrige love. Ligesom den største gruppe af recidivister ses blandt de helt unge, således var hele 56 pct. af personer, der var 15 og 19 år i udgangsåret dømt for ny overtrædelse indenfor 5 år (Grønlands Statistik 2010: 25-26). Af tabel 1 fremgår, hvorledes recidivprocenten er for personer dømt til anstalt i Grønland. Tabellen er opbygget ud fra Grønlands Statistiks data (ibid., tabel 30-32: 34-35).

Tabel 1. Recidivprocent for anstaltsdømte i udgangsårene 2000, 2002 og 2004.

Udgangsår	Generel recidiv 1-3 år	Generel recidiv 4-5 år	Specifik recidiv 1-3 år	Specifik recidiv 4-5 år
2000	41,6 pct.	11,7 pct.	26,0 pct.	2,6 pct.
2002	50,9 pct.	11,2 pct.	22,4 pct.	5,2 pct.
2004	46,5 pct.	13,9 pct.	21,5 pct.	4,9 pct.

Som det ses var der i udgangsårene en særdeles høj generel recidivprocent for personer dømt til anstalt. Mere end halvdelen af anstaltsdømte findes skyldige i nyt lovbrud inden for de første fem år. For størsteparten sker nyt lovbrud inden for de første tre år. Det er dog ikke nødvendigvis lovbrud, som atter vil føre til anstaltsanbringelse, som disse personer findes skyldige i. Over en fjerdedel af de anstaltsdømte i udgangsårene blev inden for de følgende 5 år fundet skyldig i samme type lovbrud, som det der havde ført dem til anstalten. Det fremgår ikke af opgørelsen hos Grønlands Statistik, hvorvidt de atter bliver dømt til anstalt. Men eftersom de dømmes for samme type lovbrud er der stor sandsynlighed for, at de ikke blot er gengangere i kriminalstatistikken, men også ses som gengangere i anstalten.

At den grønlandske kriminallov hviler på et gerningsmandsprincip gør, at dommeren kan vælge den foranstaltning, der tjener gerningsmandens genindtræden i samfundet bedst. Det er derfor ganske bemærkelsesværdigt, at dom til forsorg i 10-års perioden i stadig højere grad fravælges, mens der i samme periode ses en særdeles øget tilbøjelighed til at afgøre kriminalretlige sager med anstaltsanbringelse.

Det fremgik, at bortset fra færdselsloven var der fra 2000 til 2009 registreret et fald i kriminalretlige afgørelser, hvor personer var fundet skyldige. I forhold til overtrædelser af kriminalloven blev 3,45 pct. af befolkningen over 15 år i 2000 fundet skyldige, mens det i 2009 var faldet til 2,61 pct. Til trods for dette registrerede fald ses mere end fordobling i sager der afgøres med anstaltsanbringelse, fra i 2000 at lade 92 kriminalretlige afgørelser føre til anstaltsanbringelse, til i 2009 at afgøre 243 sager med anstalt. Denne skævhed kan være et udtryk for en større og større udhulning af gerningsmandsprincippet, der hen mod 2009, synes at være trådt fuldstændig i

baggrunden. Frem for at have fokus på gerningsmandens resocialisering og genindtræden i samfundet, synes det i stedet at være selve handlingen, der er blevet det essentielle. Udviklingen ses som et udtryk for, at afgørelserne i større grad bliver afgjort gennem en form for takseringssystem i forhold til visse forbrydelser.

Den oprindelige tanke bag anstalterne i Grønland var, at der skulle foregå en form for resocialisering, for herigennem at motivere indsatte til en mere lovlydig livsførelse. Det er derfor særdeles opsigtsvækkende, at over halvdelen af anstaltsdømte inden for 5 år atter findes skyldige i en kriminalretlig afgørelse, og mere end en fjerdedel dømmes skyldige i et lignende lovbrud, som det der bragte dem til anstalten.

9. Indsatte i Grønlands anstalter – et journalstudie

Som det fremgår af forrige kapitel har der været en voldsom vækst i anstaltsanbringelser indenfor de seneste 10 år. 2009 var det år i perioden med færrest kriminalretlige afgørelser – men samtidig året med det største antal anstaltsanbringelser. Hvem der gemmer sig bag tallene står uklart, eftersom der i dag findes meget lidt viden om de, som modtager en dom til anstaltsanbringelse i Grønland.

Mens Den Grønlandske Retsvæsenskommissions arbejde stod på, blev der undervejs udarbejdet syv delrapporter. Tre af disse rapporter har berørt indsatte i anstalterne: Delrapport 4; *Anstalt, tilsyn, pension* (Brochmann 1997), er en undersøgelse af, hvorledes dømte og personale oplevede de tre forskellige foranstaltningsformer i praksis. Delrapport 5; *Flergangskriminelle* (Brochmann 1998) har fokus på gengangere i det grønlandske retssystem, deres sociale baggrund, kriminalitet og kriminelle karriere. Og endelig er delrapport 6; *Recidivundersøgelse* (Jensen og Hackendorff 2000) en registerundersøgelse af recidivister i perioden 1992-1997. De to sidstnævnte undersøgelser beskæftiger sig med samtlige gengangere i retssystemet. Det vil sige, at der ikke her er tale om gengangere i anstalterne. Langt fra alle personerne, der indgår i de to undersøgelser har været anstaltsanbragt. Mens den første undersøgelse *Anstalt, tilsyn, pension* beskriver, hvad der foregår i anstalten, og hvorledes livet dér opleves af indsatte og personale. Undersøgelsen indeholder beskrivelser af de indsatte

interviewpersoners baggrund, men hvorvidt de er repræsentative for samtlige indsatte fremgår ikke. Brochmanns undersøgelse fra 1997 giver således ikke et indtryk af den samlede gruppe af indsatte, men undersøgelsen er relevant som sammenligningsgrundlag for hverdagslivet i anstalten, og hvilke ændringer der har fundet sted fra 1997 til 2010. Der findes således ingen kvantitativ beskrivelse af indsattepopulationen i Retsvæsenskommissionens omfangsrige betænkning.

Kriminalforsorgen i Grønland og herunder Anstaltssektoren har ikke ført systematisk statistik over andre kendetegn ved de indsatte i anstalterne end køn og antal årlige indsættelser. Af deres årsrapporter fremgår det, hvor mange indsættelser, der har været i det forgangne år. Derudover føres der oversigt over kønsfordelingen, antal prøveløsladelser, udgangstilladelser, tvangsindgreb og personalestatistik. Det er altså ikke herigennem muligt at finde oplysninger om indsattes socioøkonomiske baggrund, aldersfordeling eller hvor mange, der er gengangere i anstalten.

I 2007 udgav dr.jur. Evy Frantzsen *Grønlandske Herstedvesterfanger – et arkivstudie,* et registerstudie om de grønlandske indsatte, som blev sendt til afsoning i Anstalten ved Herstedvester i Danmark. Frantzsens erfaring var ligeledes, at der ikke fandtes statistiske opgørelser om Herstedvester-nedsendelserne. I sin jagt på journaler for tidligere Herstedvester-indsatte erfarede hun, at disse blev makuleret ved løsladelsen, og der derfor ikke længere eksisterede brugbare data (Frantzsen 2007: 16). Gennem et større detektivarbejde, såsom samtaler med tidligere indsatte, bistandsværger og forhenværende personale, kontakt til sociale myndigheder og søgen efter navne på kirkegården, lykkedes det Evy Frantzsen at finde frem til en stor del af de tidligere Herstedvester-indsatte. Dette arbejde gør, at vi i dag har et vist kendskab til denne gruppe indsattes baggrund. Denne viden er suppleret at Tine Brylds to bøger *De nederste i Herstedvester* (1992a) og *Abel* (1992b). Brylds bøger bygger på livshistorier, hvor hun har ført samtaler med indsatte og en del af deres pårørende. Gennem Tine Brylds bøger gives ligeledes et billede af de opvækstvilkår og sociale forhold, som de grønlandske indsatte i Herstedvester kommer fra.

Det er altså muligt – via Frantzsens og Brylds arbejder – at danne sig et indtryk af den gruppe, som anstaltsanbringes i Danmark. Ved at bevæge mig ind i anstalternes

journalarkiv, vil jeg i det følgende se, om det ligeledes er muligt at få et overblik over populationen i de grønlandske anstalter.

9.1 Anstalternes journalarkiv

Da jeg i forbindelse med feltarbejdet fik min gang i anstalten – først i Nuuk og senere i Ilulissat – forhørte jeg mig om muligheden for at få adgang til at gennemgå anstaltens journaler. I anstalten i Nuuk var der stor åbenhed for dette, og en anstaltsbetjent viste mig et arkivskab i vagtstuen. En tidlig morgen valgte jeg at starte dagen med at gennemgå et par journaler. Stor var min overraskelse, da jeg opdagede at flere af journalmapperne var tomme. Andre mapper indeholdte få oplysninger som fx inventarliste over en indsats celle eller en enkelt udtalelse fra kontaktpersonen. Det viste sig at selve journalarkivet primært lå elektronisk, og det var at finde på anstaltssektorens intranet. Hvis jeg skulle have adgang til dette, skulle jeg oprettes som bruger i Kriminalforsorgen og have adgang til en af anstaltens computere. Anstaltslederen lovede at få mig oprettet som bruger, og eftersom det sandsynligvis skulle igennem en form for godkendelsesprocedure, gik der et par måneder før jeg stod med adgangskode og password i hånden. Næste skridt var så at få computeradgang. I vagtstuen var der 2-3 computere, som stort set hele tiden var i brug af personalet. Sandsynligvis kunne jeg i perioder have fået lov at benytte en af disse, men det ville sende et forkert signal til de indsatte, hvis jeg sad blandt personalet i vagtstuen og arbejdede. Det ville se ud som om, at jeg var en del af personalegruppen, og dermed kunne jeg risikere at miste de indsattes tillid. Derfor foreslog anstaltslederen at jeg kunne anvende en af de to computere, som befandt sig på socialrådgiverens kontor. Løsningen virkede i princippet fin, idet jeg ville befinde mig på mere "neutral grund". Her var problemet, at jeg naturligvis ikke ønskede at forstyrre socialrådgiveren i hendes arbejde. Hun skulle kunne telefonere og have fortrolige samtaler med indsatte uden, at jeg lyttede med.

I anstalten i Ilulissat, hvor jeg var i ca. en måned, spurgte jeg ligeledes om adgang til journalarkivet. Her var anstaltslederen dog anderledes forbeholdende. Han ønskede at se en form for dokumentation for, at jeg som forsker havde ret til dette. Jeg viste ham et

kort, som anstaltslederen i Nuuk og den ledende anstaltsleder var blevet enige om, at jeg skulle udstyres med, som skulle give mig adgang til samtlige anstalter. Til dette lød svaret: *"Den slags kort bruger vi ikke længere – de er forældede".* Jeg måtte i stedet fremvise en e-mail fra den ledende anstaltsleder samt Datatilsynets godkendelse af mit projekt. Dette krævede dog internet- og printeradgang, hvilket ikke var muligt for mig i anstalten før denne dokumentation. Med hjælp fra en god ven i byen lykkedes det at få printet dokumentation til anstaltslederen. Og herefter kunne jeg for så vidt gå i gang med at læse journaler. Nu var der imidlertid gået så lang tid, at opgaven syntes umulig, hvis jeg samtidig skulle nå at gennemføre de planlagte interview før min afrejse.

Mens jeg havde været væk fra Nuuk, havde anstaltslederen fået klargjort en computer til mig på et nedlagt kontor, som lå på bagsiden af anstalten. Jeg fik udleveret nøgle til kontoret, og i perioden fra slutningen af maj 2010 og en måned frem, fik jeg mulighed for at gennemgå anstaltssektorens journalarkiv. Det viste sig, at gennem det elektroniske journalarkiv kunne jeg få adgang til samtlige anstalter. Med en særdeles imødekommende og hjælpsom anstaltsleder i Nuuk kunne journalstudiet blive en realitet.

9.1.1 Journalarkivets opbygning

På Anstaltssektorens intranet er det som nævnt muligt at få adgang til alle landets anstalter. Anstalternes journalarkiv er bygget nogenlunde ens op. De indeholder to mapper, den ene med indsattes journaler og den anden med journaler fra tidligere indsatte. Hver journalmappe er påført et journal nr. Systemet er, at hver gang anstalten modtager en ny indsat, det være sig en tilbageholdt, en ny domfældt eller en indsat overført fra anden anstalt, så oprettes en ny journal med nyt nr. Når en indsat løslades eller overflyttes til anden anstalt, flyttes vedkommendes journalmappe over i anstaltens mappe over tidligere indsatte. Det vil sige, at ved overførsel mellem anstalterne, så flytter journalmappen ikke med over i den nye anstalts arkiv. Her bliver der blot oprettet en ny journalmappe med nyt nr. Det samme gør sig gældende ved genindsættelser. Hvis en person bliver løsladt, for senere at blive indsat i samme anstalt, eller hvis en person flyttes tilbage til en tidligere anstalt, så oprettes en ny

journal på vedkommende. Dette gælder også, hvis vedkommende blot har været ude af anstalten i kort tid. Denne procedure gør, at der kan ligge adskillige journaler i systemet på samme person. Ligesom det ikke er muligt at følge personen rundt i systemet via journal nr.

Journalmapperne skal vel i princippet indeholde nogenlunde det samme: Foto af den indsatte, indsættelsesblad med stamoplysninger som civilstand, adresse, indsættelse som domfældt eller tilbageholdt, beskæftigelse. Desuden findes der forskellige skemaer til udfyldelse: Inventarliste, inddragede effekter ved indsættelse, medicinske oplysninger, udgangstilladelse eller prøveløsladelse, udarbejdelse af handlingsplan. Hvis der har været brud på anstaltens regler ligger der optagede rapporter og afrapporteringer om disciplinære foranstaltninger i journalen. Endelig indeholder journalen et journalblad, hvor personalet noterer forskellige samtaler med – og observationer af den indsatte. Ved en gennemgang af journalerne ses store udsving i journalførelsen. Nogle journaler er grundigt udførte med udførlige oplysninger i de enkelte skemaer, mens andre er særdeles mangelfulde og stort set kun indeholder indsættelsesdato og navn, samt tomme skemaer. Ligesom der også synes at være forskel på, hvad de forskellige anstalter lægger vægt på i deres journalførelse. Fx er der i anstalten i Ilulissat udarbejdet handlingsplan for størsteparten af de indsatte, mens der ikke er skrevet ret meget på journalbladet. I Nuuk er der forholdsvis udførlige fortegnelser på journalbladet. Mens journalerne fra Kangerlussuaq – der er en midlertidig anstalt primært for korttidsafsonere – generelt indeholder ganske få oplysninger om de indsatte. Det er således meget varierende oplysninger, der er tilgængelige via journalerne. Alligevel har jeg dog gjort forsøget; at lave et journalstudie af populationen i de grønlandske anstalter, sommeren 2010 ud fra det forhåndenværende materiale, der ligger i anstalternes journaler.

9.2 Journalstudiet som metode

Hensigten med journalstudiet har været at foretage en kortlægning af indsatte-populationens køn, alder, tidligere registrerede kriminalitet og nuværende lovbrudskategori. I tillæg hertil var det mit ønske at lægge vægt på de data, som knytter

sig til ressourcedisponering, hvor boligforhold, uddannelse, tilknytning til arbejdslivet, økonomi, psykosociale forhold, familiebaggrund og opvækstvilkår står centralt. I den forbindelse havde jeg håbet på at kunne udvælge et par nedslagsår for at spore en eventuel udvikling.

9.2.1 Et øjebliksbillede

Det viste sig hurtigt, at den procedure anstalterne anvender med oprettelse af nye journaler ved hver ny indsættelse, gjorde det stort set umuligt at finde frem til, hvilke indsatte der var anstaltsanbragt i et givent år. Det har derfor ikke på nuværende tidspunkt været muligt at inddrage udviklingen i indsattepopulationen. For at fremme disse data, bør der fremover laves rutinemæssige specialundersøgelser af lignende type, som den jeg har udført. Med den store vækst i brug af anstaltsanbringelse bør det gøres ud fra samme metode, som anvendes i de øvrige nordiske lande.

En beskrivelse af populationen i en anstalt er ikke et stationært billede. Løsladelser, nyindsættelser og overflytninger forrykker dagligt billedet. I 2009 blev det desuden besluttet, at tilbageholdte i byer med en anstalt inden for et døgn skulle flyttes fra detentionen til anstalten (Anstaltssektoren 2010:9). Dette har medført, at ledelsen i anstalterne aldrig kan vide sig sikre på, hvor mange indsatte de vil have den følgende dag.

Populationen for mit journalstudie udgør 180 indsatte – det samlede antal indsatte i landets anstalter, juni 2010. Med undersøgelsen kan jeg give et billede af, hvem der befinder sig i Grønlands anstalter, juni 2010, hvilket bliver et tværsnitsbillede for denne måned. I forhold til andre lande i Norden er dette tal, som er tilgængelige i nordiske statistikker fra Kriminalforsorgen, men det er ikke tilfældet for Grønland. Jeg har derfor selv været nødt til at dykke ned i samtlige journaler for at finde mit datamateriale.

9.2.2 Indsamling og behandling af data

Efter at have dannet mig et overblik over anstalternes system, startede jeg fra en ende af og gennemgik journalerne anstalt for anstalt. For at målrette min søgning, havde jeg opstillet en liste af kategorier, som jeg ønskede oplysninger om. Når en journal var gennemgået og jeg havde noteret, hvad som fandtes af ovennævnte oplysninger, søgte jeg efter personen i anstaltens arkiv over tidligere indsatte. Eventuelle supplerende oplysninger blev ligeledes noteret, hvorefter jeg igen søgte efter personen i de øvrige anstalters arkiver. Om aftenen når jeg kom hjem blev oplysningerne ført ind i et skema under hver anstalt, hvorfra materialet blev mere overskueligt og mulige målbare faktorer trådte tydeligere frem. Da samtlige journaler fra alle anstalter var gennemgået og oplysningerne noteret i nævnte skema, fulgte næste skridt; at opstille målbare kategorier.

I bilag 1 findes en oversigt over kategorierne og deres undergrupper, samt hvorledes de er kodet. Ud fra den opstillede kategori-oversigt er de indsamlede data herefter blevet indtastet i Excel, hvorfra det blev muligt at lave en optælling.

10. Populationen af indsatte i Grønland

Dette kapitel vil sætte fokus på hvem det er, som befinder sig i Grønlands anstalter. Ud fra journalstudiet vil det fremgå, hvorledes indsattepopulationen så ud juni 2010. Med henblik på at undersøge, hvorvidt indsatte i anstalterne afspejler den samlede befolkning i Grønland eller afviger herfra, vil der så vidt der er sammenligningsgrundlag herfor indgå en komparativ analyse, hvor anstaltsbefolkningen sammenlignes med Grønlands befolkning.

10.1 Populationen af indsatte, juni 2010

Da journalstudiet stod på i juni 2010 var den samlede anstaltskapacitet på 182 pladser. 142 pladser, som fordelte sig på 19 pladser i Ilulissat, 10 pladser i Aasiaat, 39 pladser i

Sisimiut, der fordeler sig med 30 pladser i hovedanstalten i Sisimiut og yderligere 9 pladser på en pension, som anvendes til udslusning, Nuuk med 64 pladser samt 10 pladser i Qaqortoq. Dertil kom en midlertidig anstalt i Kangerlussuaq med 40 pladser. Den midlertidige anstalt lukkede med udgangen af 2010.

Juni 2010 bestod populationen af 180 indsatte. Af tabel 2 fremgår det, hvorledes belægningen fordeler sig i de enkelte anstalter.

Tabel 2. Belægningsprocent, N=182 , juni 2010.

Anstalt	Anstaltspladser	Indsatte	Belægsprocent
Ilulissat	19	25	131,6
Aasiaat	10	12	120
Sisimiut	39	28	71,8
Kangerlussuaq	40	29	72,5
Nuuk	64	73	114
Qaqortoq	10	13	130
I alt	**182**	**180**	**98,9**

Som det fremgår, var belægningsprocenten i alt på 98,9 pct. På optællingstidspunktet var der ledige pladser på anstalterne i Kangerlussuaq og Sisimiut, mens de øvrige fire anstalter havde overbelægning. Som nævnt blev den midlertidige anstalt i Kangerlussuaq anvendt til korttidsafsonere. Bortset fra Sisimiut ses altså overbelægning i de anstalter, hvor der afsones længere domme.

Kriminalforsorgen i Grønland har lavet en opgørelse for perioden 2009-2010, hvor der i den samlede periode konstateres en gennemsnitlig belægningsprocent på 116 (Kriminalforsorgen i Grønland 2011). Kriminalforsorgen i Grønlands opgørelse er lavet uden at indregne den midlertidige anstalt i Kangerlussuaq.

10.1.1 Kønsfordeling blandt indsatte, juni 2010

Tabel 3 viser hvor mange indsatte der er i hver anstalt, samt hvor stor en procentvis andel kvindelige indsatte udgør.

Tabel 3. Kønsfordeling, N=180 (100 pct.), juni 2010.

Anstalt	Antal indsatte	Andel af kvinder i pct.
Ilulissat	25	24,0 pct.
Aasiaat	12	8,3 pct.
Sisimiut	28	10,7 pct.
Kangerlussuaq	29	13,8 pct.
Nuuk	73	13,7 pct.
Qaqortoq	13	15,4 pct.
I alt	**180**	**14,4 pct.**

Hovedparten af de indsatte er mænd. I juni 2010 var 14,4 pct. af de indsatte kvinder. Der var 156 mænd (85,6 pct.) og 26 (14,4 pct.) kvinder. Kriminalforsorgen i Grønland har lavet en opgørelse over kønsfordelingen for perioden 2008-2010, hvor den gennemsnitlige fordeling i perioden var på 91 pct. mænd og 9 pct. kvindelige indsatte. Ved fremlæggelse at tallene, lagde Kriminalforsorgen vægt på, at deres tal skulle ses med en vis usikkerhed (Kriminalforsorgen i Grønland 2011). Forskellen på lidt over 5 pct. mellem tallene i dette journalstudie og Kriminalforsorgens tal kan forklares ved forskellige metoder for optælling. Hvor Kriminalforsorgens tal er et gennemsnit af samtlige indsatte i en to års periode, er tallene til journalstudiet et øjebliksbillede af kønsfordelingen på et givent tidspunkt, juni 2010.

Selvom henholdsvis 14,4 pct. eller 9 pct. kvindelige indsatte udgør en væsentlig mindre andel end mænd i anstalterne, så udgør kvinder i de grønlandske anstalter dog en betydelig større andel end i de øvrige skandinaviske lande. Til sammenligning bestod andelen af kvinder i danske fængsler af 3 pct. af samtlige indsatte i 2008, mens Island med 6,3 pct. kvinder stod for den højeste andel i de øvrige nordiske lande[14] (Kristoffersen 2010: 41-45).

Med seks kvindelige indsatte ud af 25 har anstalten i Ilulissat den største andel af kvindelige indsatte. For de to mindre anstalter er kvinderne henvist til at afsone som eneste eller med meget få andre kvinder.

[14] Kvinder i fængsler i Finland udgjorde 6 pct., i Norge 6,2 pct. og i Sverige 5,3 pct. (Kristoffersen 2010: 41:45).

10.1.2 Aldersfordeling blandt indsatte, juni 2010

Hvorledes den aldersmæssige fordeling er blandt indsatte i grønlandske anstalter vil fremgå af figur 16.

Figur 16. Antal indsatte fordelt på aldersgrupper, N=180, juni 2010.

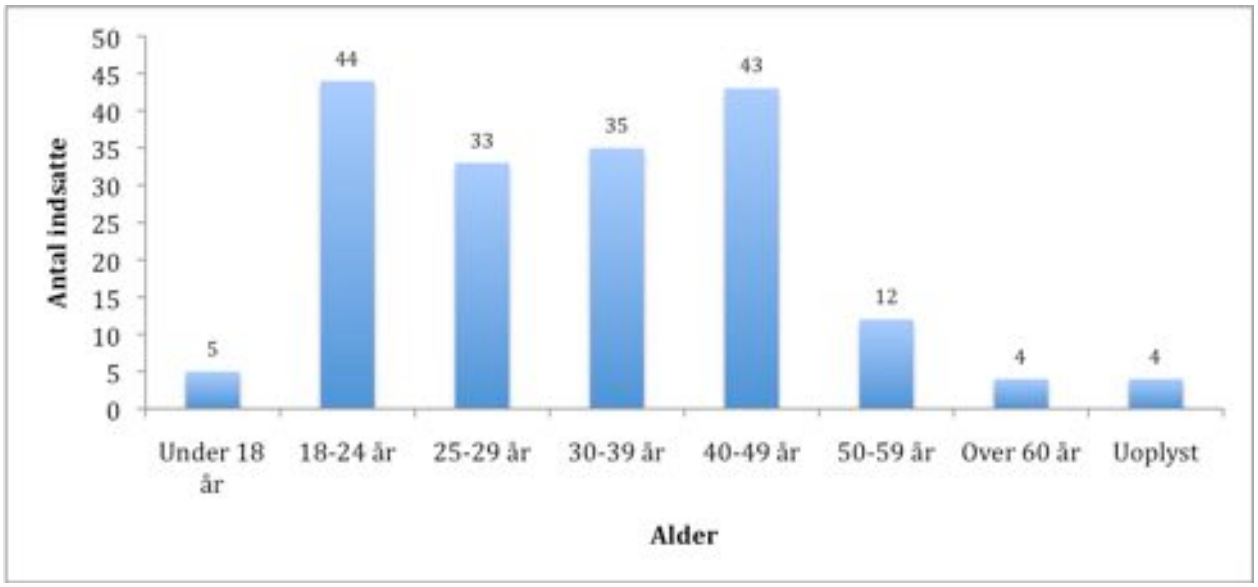

Cirka en tredjedel af samtlige indsatte, 32,8 pct. er over 40 år. Som det ses, er det gruppen af indsatte mellem 40 og 49 år der her udgør den største andel. Ud af den samlede indsattepopulation er 23,8 pct. 40-49-årige.

Knap halvdelen af de indsatte, 45,5 pct. er under 30 år. Hvor særligt gruppen af 18-24-årige skiller sig ud, idet denne gruppe udgør 24,4 pct. af samtlige indsatte, og dermed er denne gruppe den største. En mindre andel 2,8 pct. er under 18 år. Denne andel af mindreårige er dog væsentligt større end i det øvrige nordiske lande. Således var der i 2008 ingen indsatte under 18 år i norske og svenske fængsler, mens indsatte mellem 15 og 17 år på samme tid udgjorde 0,4 pct. i Danmark, 0,1 pct. i Finland og 0,8 pct. i Island (Kristoffersen 2010: 41-45).

Den grønlandske befolkning er en lille befolkning fordelt på et stort geografisk område. Ifølge Grønlands Statistik boede der 56.194 mennesker i Grønland pr. 1.januar 2009. Heraf var 6.171 (11 pct.) født udenfor Grønland (Grønlands Statistik 2009a: 43).

Børn under 15 år udgør 23,1 pct. af befolkningen. Af tabel 4 fremgår alderssammensætningen af den øvrige befolkning.

Tabel 4. Befolkningen over 15 år, fordelt på alder, N=56.194 (100 pct.), 2009.

Alder	Antal	Andel af befolkningen
15-19 år	4.553	8,1
20-24 år	4.238	7,5
25-29 år	3.820	6,8
30-39 år	6.957	12,4
40-49 år	10.756	19,1
50-59 år	6.876	12,2
Over 60 år	5.988	10,6

(Grønlandsstatistik 2009a, tabel 3.5: 59)

De største årgange er født i 1960erne og er i dag mellem 40 og 49 år. Middellevetiden var i 2007 på 66,3 år for mænd og på 71,3 år for kvinder. Samme år var der registreret 451 antal døde, hvor af 81 dødsfald (18 pct.) blev betragtet som ikke-naturlige dødsfald.

I anstalterne er det særligt gruppen af unge, der skilte sig ud, hvor 27,2 pct. af landets indsatte var under 25 år, hvor de 24,4 pct. var mellem 18 og 24 år. I kontrast hertil ses, at gruppen af 15-24-årige kun udgør 15,6 pct. af befolkningen. En anden stor gruppe i anstalterne var de 40-49-årige, idet 23,8 pct. af de indsatte var mellem 40 og 49 år. Det er samtidig den gruppe som udgør landets største årgange, således var 19,1 pct. af befolkningen mellem 40 og 49 år.

Om end sammenligningsgrundlaget ikke er optimalt eftersom befolkningstallene og tallene fra anstalterne ikke er fra samme år, ses der dog et mønster, der kan udstikke nogle tendenser. Det er blandt gruppen af unge under 25 år, hvor den største del af befolkningen er anstaltsanbragt. Selvom de 40-49-årige udgør en stor del af indsattepopulationen, er denne andel mere lig den samlede andel af befolkningen.

Der synes at være en tendens mod at de største grupper af yngre indsatte ses i de største anstalter, primært i Nuuk og Sisimiut, mens gennemsnitsalderen i de mindre anstalter er højere. I afhandlingen er der særligt fokus på anstalterne i Nuuk og Ilulissat, hvor også feltarbejdet er foregået. Hvorledes den procentvise andel af indsatte fordelt på aldersgrupper er i de to anstalter vil fremgå af figur 17.

Figur 17. Procentvis andel af indsatte i Nuuk og Ilulissat fordelt på alder, N= 180 (100 pct.), juni 2010.

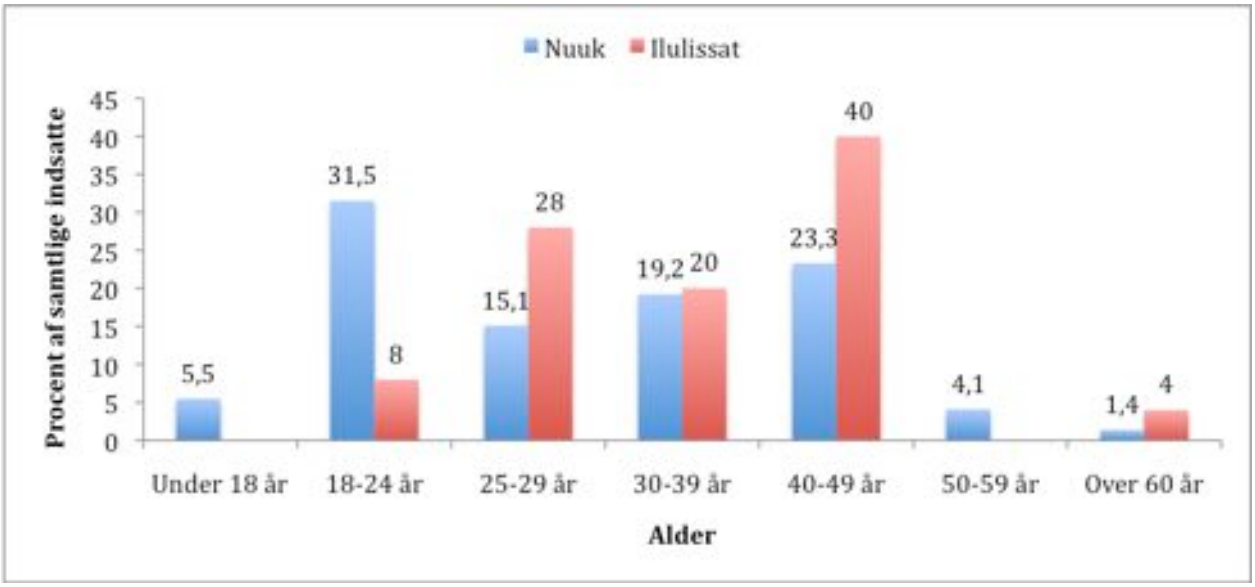

Som det fremgår er der stor forskel på alderssammensætningen i de to anstalter. Indsatte i Ilulissat er væsentligt ældre end i Nuuk. For Nuuk gælder, at 52,1 pct. af de indsatte er under 30 år, og mere end en tredjedel af de indsatte i Nuuk (37 pct.) er under 25 år. Blandt indsatte i Nuuk ses altså en meget stor gruppe helt unge indsatte. Indsatte over 40 år udgør i alt 28,8 pct. af samtlige indsatte i Nuuk, hvoraf gruppen mellem 40 og 49 år, med 23,3 pct. tegner sig for størsteparten.

I anstalten i Ilulissat, der er betydelig mindre end anstalten i Nuuk, tegner der sig et ganske andet billede. Her ligger hovedvægten, 44 pct. af de indsatte, på gruppen over 40 år, hvor det igen er gruppen mellem 40 og 49 år, der udgør størsteparten (40 pct.). En enkelt indsat (4 pct.) var over 60 år. Gruppen af indsatte under 30 år udgør 36 pct. Der var ingen indsatte under 18 år, og kun to personer (8 pct.) mellem 18 og 24 år.

10.2 Indsattes hjemsted, juni 2010

Pr. 1. januar 2009 trådte en ny kommunalinddeling i kraft, hvor Grønlands tidligere 18 kommuner blev samlet til fire storkommuner: *Kommuneqarfik Sermersooq* er landets største kommune, og foruden hovedstaden Nuuk indgår Paamiut og Ivittuut, samt de to østgrønlandske byer Tasiilaq og Ittoqortormiit. *Qaasuitsup Kommunia* består af landets otte nordligste byer; Qaanaaq, Upernavik, Uummannaq, Qeqertarsuaq, Ilulissat, Qasigiannguit, Aasiaat og Kangaatsiaq. *Qeqqata Kommunia* består af de to midtgrønlandske byer Sisimiut og Maniitsoq, mens *Kommune Kujalleq* består af de tre sydgrønlandske byer Nanortalik, Qaqortoq og Narsaq. Oplysninger om indbyggertal og bosætningsmønster i dette afsnit bygger på data fra "Befolkningen fordelt på bosteder pr. 1. januar 2009" (Grønlands Statistik 2009a, tabel 3.4: 56-58).

Indsatte i Grønlands anstalter kommer fra hele landet. Hvorledes den procentvise andel er i forhold til hjemkommuner vil fremgå af figur 18, mens figur 19 viser hvorledes befolkningen fordeler sig i landets kommuner.

Figur 18. Indsatte procentvis fordelt på hjemkommuner, N= 180 (100 pct.), juni 2010.

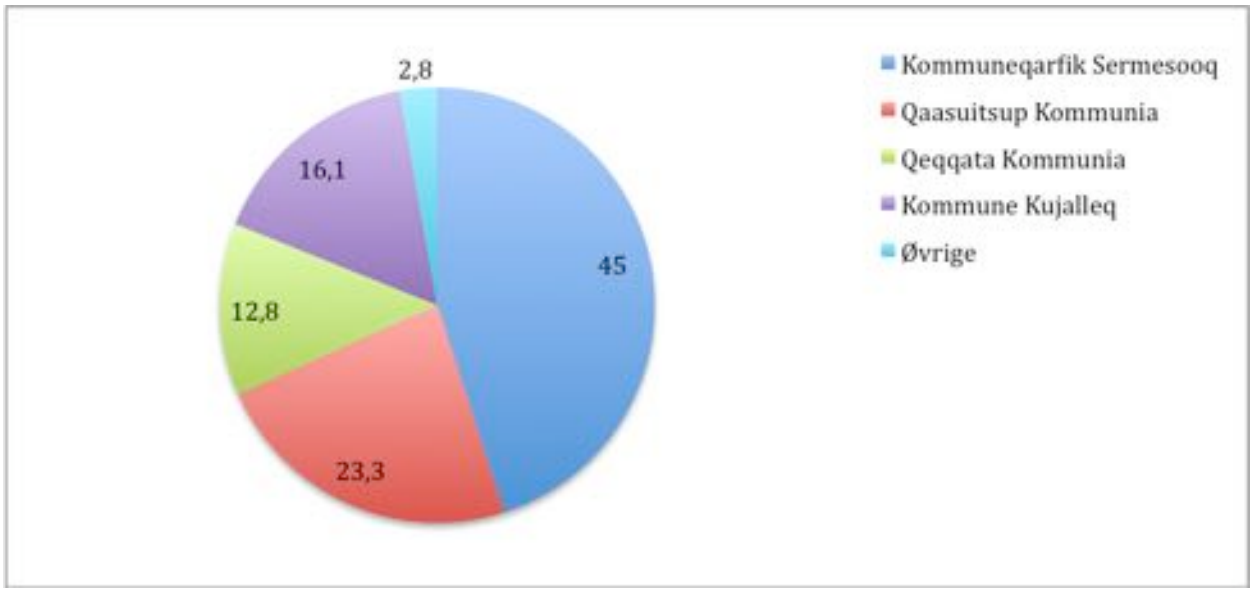

Figur 19. Grønlands befolkning procentvis fordelt på kommuner, N= 56.189 (100 pct.), 2009.

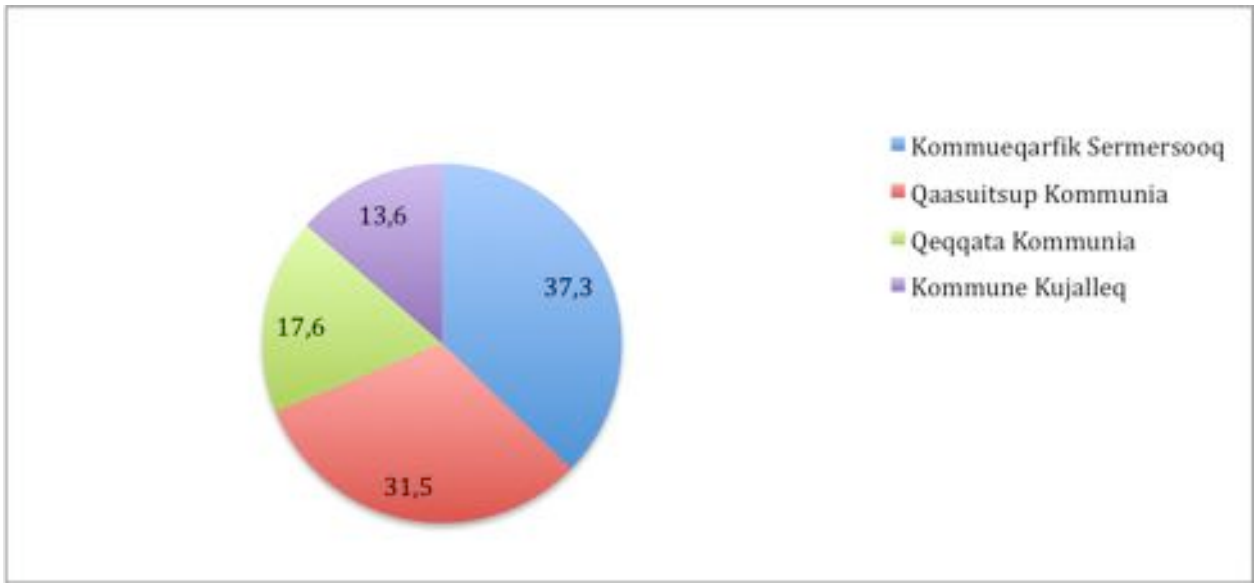

(Grønlands Statistik 2009a, tabel 3.4: 56-58)

Ikke uventet kommer størsteparten af de indsatte fra landets største kommune, Kommuneqarfik Sermersooq, der i alt har 20.954 indbyggere hvoraf de 15.438 bor i Nuuk med bygder. Der er alt 81 indsatte (45 pct.) fra Kommuneqarfik Sermersooq. De 81 indsatte som kommer primært fra to byer; Nuuk og Tasiilaq, i alt kommer 71 af kommunens 81 indsatte fra de to byer. Den største gruppe på 44 kommer fra Nuuk og bygder. Dette er der intet usædvanligt i, eftersom Nuuk er hovedstad, og 27,5 pct. af Grønlands befolkning bor her. Anderledes ser det ud med Tasiilaq, der tegner sig for 27 indsatte (15 pct.). Tasiilaq med bygder har cirka 3.000 indbyggere, og dermed bor 5,3 pct. af befolkningen dér. Der er altså tale om en forholdsmæssig stor andel af indsattepopulationen, der kommer fra Tasiilaq, taget i betragtning hvor få der bor.

Qaasuitsup Kommunia er landets nordligste kommune med 17.682 indbyggere fordelt på kommunens otte byer. Cirka en fjerdedel af kommunens indbyggere er bosiddende i bygder. Næsten en fjerdedel af landets indsatte kommer fra Qaasuitsup Kommunia. Med 14 indsatte (7,8 pct.) udgør indsatte fra Ilulissat den største andel. Med 4.958 indbyggere er Ilulissat dog også langt den største by i kommunen.

Qeqqata Kommunia har i alt 9.920 indbyggere. Foruden de to midtgrønlandske byer Maniitsoq og Sisimiut ligger også landets største bygd, Kangerlussuaq i Qeqqata Kommunia. I Kangerlussuaq ligger landets største port mod verden, idet rejser til og fra Grønland hyppigst foregår gennem lufthavnen her.

Grønlands sydligste kommune er Kommune Kujalleq, der med sine 7.633 indbyggere også er landets mindste kommune med færrest indbyggere. Kommunens byer er: Qaqortoq, Narsaq og Nanortalik. I Kommune Kujalleq er det indsatte fra Narsaq og bygder, der markerer sig for den største andel af indsatte. 11 indsatte (6,1) pct. kommer fra Narsaq. Tallet er opsigtsvækkende, idet Narsaq er en lille by med knap 2.000 indbygger, og kun 3,5 pct. af befolkningen bor der.

Foruden de nævnte indsatte fra landets fire kommuner ses fem øvrige indsatte. For en person er hjemsted uoplyst. Mens fire personer er hjemmehørende i Danmark. Til trods for en enkelt af interviewpersonerne i den kvalitative del kom fra andet land, var der på optællingstidspunktet ingen indsatte, fra andre lande end Grønland og Danmark. Det har ikke været muligt at opgøre studiet ud fra om personer var født i eller udenfor Grønland. Der er i stedet lagt vægt på det land, hvor personen på indsættelsestidspunktet havde størst tilknytning til.

Der synes at være en tendens til at placere indsatte i anstalt tættest på hjemsted. Og for de to fokus-anstalter gjaldt, at i anstalten i Ilulissat kom hovedparten fra Qaasuitsup Kommunia, hvor anstalten ligger i. Mens i anstalten i Nuuk var størsteparten af de indsatte fra Kommuneqarfik Sermersooq. Alle fire indsatte, som var hjemmehørende i Danmark, var indsat i Nuuk.

Hovedparten af landets indsatte kommer fra hovedstaden Nuuk. Mens det findes opsigtsvækkende, at der i forhold til befolkningsstørrelsen i byerne Tasiilaq og Narsaq også er en høj repræsentation fra disse byer.

10.3 Familie- og boligforhold

Pr. 1. januar 2009 var der 22.818[15] husstande i Grønland, hvor den gennemsnitlige husstand omfattede 2,5 personer. 8.600 husstande (37,7 pct.) bestod af én person, mens 2.770 husstande (12,1 pct.) bestod af fem personer eller derover. Husstandene i bygderne er generelt større end i byerne (Grønlandsstatistik 2009a: 46).

10.3.1 Indsattes familieforhold, juni 2010

Figur 20 viser, hvorledes indsattes familieforhold er registreret i journalerne, juni 2010.

Figur 20. Indsattes civile status, N=180 (100 pct.), juni 2010.

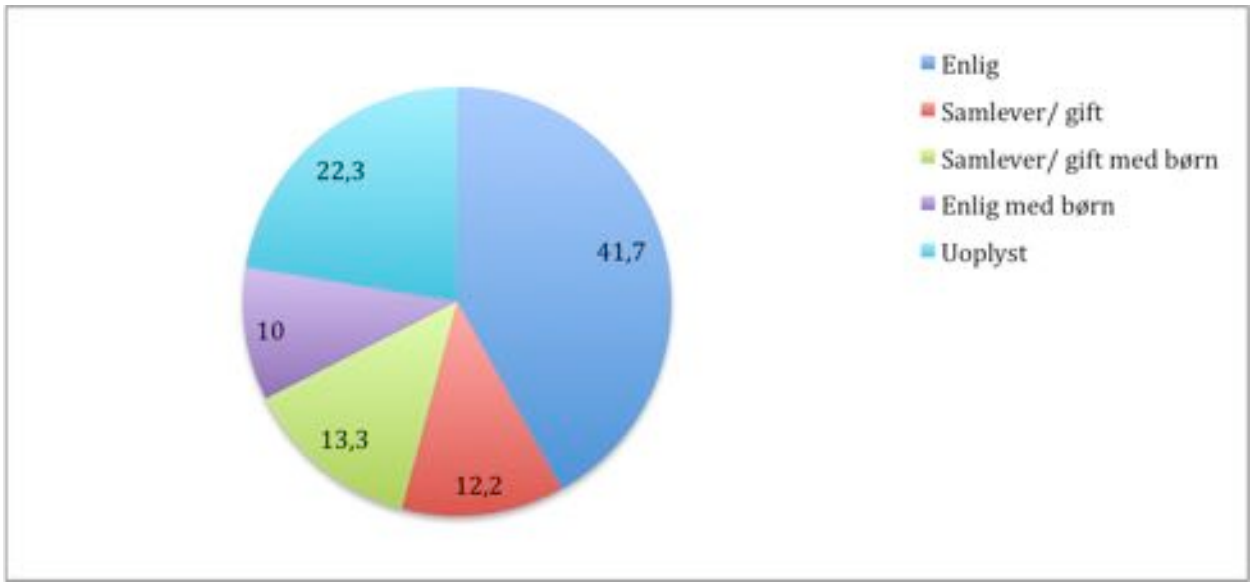

Som det ses er der for en stor andel, 41 personer (22,3 pct.) intet oplyst om familieforhold. Det er især anstalten i Kangerlussuaq, hvor der hos 16 personer ikke fandtes oplysninger herom. De resterende uoplyste fordeler sig på alle øvrige anstalter.

[15] Personer, der er tilmeldt folkeregistret på samme adresse, hører under samme husstand.

Blandt de resterende 139 indsatte gælder, at 75 personer var enlige. Det vil sige at mindst 41,7 pct. af landets indsatte levede alene, mens 18 indsatte (10 pct.) var enlige med børn. Mindst 45 indsatte (25,5 pct.) havde en samlever, og 42 indsatte (23,3 pct.) havde mindreårige børn.

10.3.2 Indsattes boligforhold forud for indsættelsen, juni 2010

For at få et indtryk af, hvorledes indsattes boligformer afviger fra eller afspejler befolkningens boligforhold er det nødvendigt at kende lidt til fakta herom. En stor del af boligerne i Grønland er offentligt ejet hvor Selvstyret ejer ca. 7.500 boliger og kommunerne ejer ca. 4.800 boliger, hvor altså en betydelig del af boligmassen er lejeboliger. Det er en politisk målsætning at øge andels- og ejerboligerne (Grønlands Statistik 2009a: 69). En del boliger er personaleboliger, hvor konsekvensen ved tab af job også indebærer tab af bolig. Det er ofte fremme i medierne, at der er massiv boligmangel i Grønland, særligt i de større byer. Således informerede Kommuneqarfik Sermersooq i december 2009 om, at 4.152 personer stod på venteliste til en bolig. Hos det Selvstyreejede boligselskab INI A/S kunne man risikere at vente op til 29 år på en bolig i Nuuk, mens der hos det kommunaltejede boligselskab Iserit var 12-18 års ventetid på en 2-5 rums bolig (KNR 1.12.09).

At der eksisterer en gruppe i befolkningen, som er hjemløse, er et velkendt problem. Omfanget af hjemløshed er da også et emne, som fra tid til anden optager nogle politikere. Således igangsatte Landsstyret i 2008 en undersøgelse, der skulle give indblik i, hvor stort et omfang af hjemløshed der var i de forskellige kommuner (Departementet for Familie og Sundhed, 2008). Til gennemførelse af denne undersøgelse blev der opstillet syv kriterier[16] for hjemløshed, som pågældende skulle opfylde mindst et af :

[16] Departementet benytter definition for hjemløs anvendt i den danske kortlægning af hjemløshed, SFI Danmark 2007 (Departementet for Familie og Sundhed 2008: 4).

1. Personen mangler tag over hovedet den kommende nat.
2. Personen opholder sig på et akut/ midlertidigt botilbud som fx herberg, forsorgshjem eller varmestue.
3. Personen opholder sig på hotel, vandrerhjem, campingplads pga. af hjemløshed.
4. Personen bor midlertidigt og uden kontrakt hos venner/ bekendte eller familie.
5. Personen bor midlertidigt i udslusningsbolig, støttebolig o. lign. uden permanent kontrakt.
6. Personen er under kriminalforsorgen, skal løslades inden for tre måneder, og der er ikke iværksat en boligløsning forud for løsladelsen.
7. Personen er indlagt på psykiatrisk afdeling eller er på behandlingsinstitution og planlægges udskrevet inden for tre måneder, og der er ikke iværksat en boligløsning forud for udskrivningen.

Den pågældende undersøgelse bygger på spørgeskemaer til samtlige kommuner, der har skullet redegøre for deres hjemløse. Dette er suppleret med kontakt til Departementet for Miljø og Infrastruktur, boligselskaberne og lokale initiativer omkring hjemløse. Men altså uden kontakt til dem det handler om – de hjemløse. Af Departementets undersøgelse fremgår, at der i 2008 var mindst 514 hjemløse, 0,9 pct. af befolkningen. Det vurderes, at størsteparten af disse personer, bor hos familie, venner og bekendte (Departementet for Familie og Sundhed 2008: 5). Der gøres dog opmærksom på, at opgørelserne fra Nuuk – hvor kun 22 personer er registreret som hjemløse – udelukkende bygger på oplysninger fra natvarmestuen og egne oplysninger. Det skønnes derfor at antallet af hjemløse i Nuuk er langt højere. Den nævnte undersøgelse er den eneste dokumentation, der pt. foreligger om omfanget af hjemløshed i Grønland. Den 4. februar 2011 fremgik det dog i radioavisen, at Departementet for Sociale Anliggender i løbet af marts 2011 igen ville igangsætte et projekt med at afdække omfanget af hjemløse i Grønland (KNR 4.2.2011).

Af figur 21 ses hvordan indsattes boligforhold var forud for indsættelsen.

Figur 21. Boligforhold indsatte, N=180 (100 pct.), juni 2010.

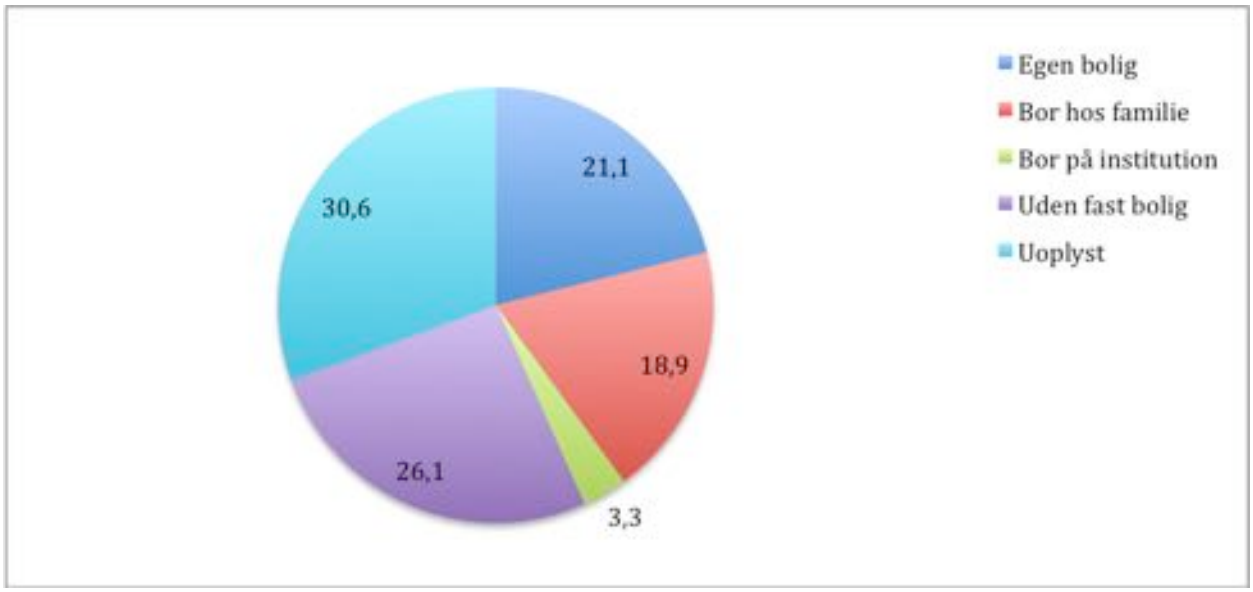

Det er naturligvis en væsentlig fejlkilde, at der for indsattes boform forud for indsættelsen var 55 personer (30,6 pct.), hvor oplysninger herom var uoplyst. Den primære årsag hertil ligger i den midlertidige anstalt i Kangerlussuaq, hvor der var meget få oplysninger i journalerne, således manglede der oplysninger om boligforhold hos 24 af anstaltens 29 indsatte. De øvrige uoplyste fordeler sig på de andre anstalter.

Det ses her at mindst 38 indsatte (21,1 pct.) boede i egen bolig inden indsættelsen. 34 personer (18,9 pct.) boede hos forældre eller nærtstående familie, 22 personer (12,2 pct.) i denne gruppe var under 25 år. 47 indsatte (26,1 pct.) havde ingen fast bolig. Mens 6 indsatte (3,3 pct.) boede på institution forud for indsættelsen.

Hvis man deraf sammenholder de syv opstillede kriterier for hjemløshed, som Departementet for Familie og Sundhed anvender i deres undersøgelse med indsattes boligforhold, så ses det, at 34 personer boede hos familie, og 47 personer havde ingen fast bolig. Hvilket vil sige, at mindst 45 pct. af de indsatte, juni 2010 er indbefattet af den kategori, der betegnes for hjemløse forud for deres indsættelse. Der er altså tale om en meget stor del af indsattepopulationen, som går under de kriterier, der definerer hjemløshed. Kun knap en fjerdedel af de indsatte havde fast bolig forud for indsættelsen, enten i form af egen bolig eller fordi de boede på en institution.

10.4 Opvækst, helbred og psykosociale forhold

I 2009 udgav Departementet for Familie og Sundhed i samarbejde med SFI, Det nationale forskningscenter for velfærd, en undersøgelse om børns trivsel i Grønland (Christensen 2009). Undersøgelsen bygger på 1.288 interview med – eller om[17] – børn mellem 0-14 år. Gennem undersøgelsen er det forsøgt at kortlægge omfanget af omsorgssvigt hos grønlandske børn. Der skelnes mellem tre former for omsorgssvigt; fysisk, psykisk og seksuelt omsorgssvigt. Ligesom der indenfor hver af disse former for omsorgssvigt kan være tale om aktivt eller passivt omsorgssvigt. Undersøgelsen synes at kunne påvise, at for de børn som udsættes for omsorgssvigt, er det især passivt psykisk omsorgssvigt. Det vil sige misbrugsproblemer i hjemmet eller at moren udsættes for mishandling af sin samlever. Det fremgår, at 73 pct. af børnene ikke er udsat for omsorgssvigt, mens 12 pct. er i nogen grad udsat for omsorgssvigt, og 15 pct. er i alvorlig grad udsat for omsorgssvigt (Christensen 2009: 93-95).

En lignende undersøgelse om unges trivsel blev foretaget i 2004 (Curtis m.fl 2006). Denne undersøgelse er en survey-undersøgelse, der er baseret på 508 unge mellem 15-18 år. Undersøgelsen når frem til, at 28 pct. af pigerne og 9 pct. af drengene har været udsat for seksuelle overgreb (Curtis m.fl. 2006: 56). Samme undersøgelse viser, at 52 pct. af pigerne og 20 pct. af drengene har haft selvmordstanker, mens 33 pct. af pigerne og 11 pct. af drengene har forsøgt at begå selvmord. Blandt de unge, som har forsøgt selvmord ses det oftere, at de har været vidne til alkoholproblemer i nærmeste familie, at de har været udsat for omsorgssvigt i form af fysisk afstraffelse fra forældrenes side, og de oftere har kendskab til personer, der har begået selvmord (ibid.: 45-46).

Om end det i begge undersøgelser påpeges, at der bag resultaterne må ses en vis usikkerhed, synes det dog dokumenteret, at en stor del af Grønlands børn og unge mistrives. Det vil derfor være rimeligt at antage, at også en del af anstaltens indsatte har været udsat for en problematisk opvækst.

---

[17] Børn skal være mindst 11 år før det vurderes forsvarligt at interviewe dem i en kvantitativ undersøgelse. Interviewene er derfor gennemført med deres mødre, hvor børnene var under 11 år (Christensen 2009: 13).

I takt med at de informationer, der ønskes undersøgt bliver mere detaljerede, indsnævrer de tilgængelige oplysninger i anstalternes journaler sig. Dette gør sig tydeligt gældende, når det drejer sig om at beskrive de indsattes baggrund; herunder misbrugsproblemer, helbred, opvækst og psykosociale forhold. Her er det ikke længere muligt at oplyse omfanget. De tilgængelige data giver udelukkende mulighed for at oplyse om tilstedeværelse af en eventuel problemstilling, samt hvor mange, der som minimum er berørt heraf.

I 95 af de 180 journaler, altså mere end halvdelen, var det ikke muligt at finde oplysninger om den indsattes helbred. Mens det i 47 journaler (26,1 pct. af samtlige journaler) var oplyst, at den indsatte havde misbrug af enten hash eller alkohol. I ti journaler (5,6 pct. af samtlige journaler) var den indsatte diagnosticeret som enten skizofren, ADHD eller autist. I 20 journaler (11,1 pct. af samtlige journaler) sås, at den indsatte var afhængig af medicin eller led af en kronisk fysisk sygdom (fx sukkersyge, hjerteproblemer, HIV, leverbetændelse).

Ud af de 180 journaler fremgik det, at 19 personer (10,6 pct. af alle indsatte) havde været anbragt på børnehjem eller ungdomspension. Heraf var 11 indsatte under 25 år. Dette svarer til, at mindst 22,5 pct. af indsatte under 25 år tidligere i deres liv har været institutionsanbragt. At det hovedsageligt er unge under 25 år, der er registreret i forhold til tidligere institutionserfaring, kan skyldes at institutionslivet tidsmæssigt er tættere på end for de ældre indsatte. Ligesom det kan være udtryk for, at kommuner og kriminalforsorg udveksler denne slags informationer. Ved ældre indsatte vil der sandsynligvis ikke være samme opmærksomhed omkring, hvor de har opholdt sig i deres barndom og ungdom. Samtidig kan en mulig forklaring være, at der ikke var det samme omfang af døgninstitutioner i deres barndom, som ses i dag.

Sandsynligvis har en del af de indsatte haft en problematisk opvækst uden det nødvendigvis er opført i deres journal. I 24 journaler (13,3 pct. af samtlige journaler) var det noteret, at den indsatte enten havde været *seksuelt misbrugt* eller udsat for *massivt omsorgssvigt*. Af de 18-24-årige var fem personer blevet seksuelt misbrugt, mens syv havde været udsat for massivt omsorgssvigt. Dermed har altså mindst 27 pct. af denne aldersgruppe været udsat for traumatiserende svigt i deres barndom.

At en stor del af Grønlands børn og unge mistrives ses altså også i høj grad hos anstaltens unge indsatte, hvor mindst 22,5 pct. af de unge under 25 år har været anbragt på institution tidligere i deres liv. Mens mindst 27 pct. af de unge mellem 18 og 24 år har været udsat for massivt omsorgssvigt i deres barndom. For de indsatte i anstalterne gælder, at tallet sandsynligvis er en del højere, eftersom det kun er få journaler, hvor opvækstvilkår er noteret.

10.5 Tilknytning til arbejdsmarkedet

Grønlands Statistik har for 2006 lavet en opgørelse, der viser hvilke hovedbrancher de på daværende tidspunkt 29.473 årsværk i Grønland var beskæftiget indenfor. Af den fremgår det, at 44 pct. var beskæftiget inden for offentlig administration, 17 pct. var beskæftiget med handel og reparationsvirksomhed, 10 pct. indenfor bygge- og anlægssektoren, 9 pct. i transportsektoren, 6 pct. med fiskeri, 3 pct. indenfor industri, og 12 pct. var beskæftiget indenfor øvrige brancher (Grønlands Statistik 2009a: 100).

Den gennemsnitlige årsindtægt var i 2009 på 199.000 kr., hvor de højeste gennemsnitsindkomster på over 400.000 findes i den tidligere Ivittuut Kommune og områder uden kommunal inddeling – hvilket vil sige Flådestation Grønnedal og Pituffik, som er meget atypiske for resten af landet. Ellers er tendensen, at indkomstniveauet er generelt højere i de større byer end i de mindre. I Nuuk var den gennemsnitlige årsindkomst i 2009 på 273.000, mens den laveste gennemsnitlige årsindkomst var i Qaanaaq på 121.000 kr. (Grønlands Statistik 2011: 11).

Til beregning af berørte af ledighed, har Grønlands Statistik målt dette i forhold til den potentielle arbejdsstyrke. Begrebet potentielle arbejdsstyrke dækker hos Grønlands Statistik over alle personer mellem 15 og 64 år, som er født i Grønland og bosiddende i en by. Dog indgår Ivittuut ikke. Den potentielle arbejdsstyrke er opgjort til 29.208 pr. 1. januar 2010, svarende til 51,7 pct. af befolkningen (Grønlands Statistik 2010b: 4). I 1. halvår af 2010 var i gennemsnit 2.558 personer pr. måned ramt af ledighed i byerne, hvilket svarer til 8,8 pct. af den potentielle arbejdsstyrke. Den højeste ledighed ses i byerne Ittoqortormiit med 18,4 pct., Narsaq med 16,8 pct. og Kangaatsiaq med 16,2 pct.

Lavest er ledigheden i Nuuk med 5,4 pct. og Sisimiut med 5,7 pct. af den potentielle arbejdsstyrke (ibid.: 7). Den aldersgruppe, som er hårdest ramt af ledighed er de 20-29-årige, hvor hele 11 pct. af den potentielle arbejdsstyrke er berørt af ledighed (ibid.: 9). Det er primært ufaglærte, som rammes af ledighed, idet 86,5 pct. af de ledige i første halvår af 2010 var ufaglærte (ibid.: 10).

I 2008 modtog 2.883 personer førtidspension, mens 4.135 modtog alderspension (Grønlands Statistik 2009b: 6). Endvidere blev der derudover i 2008 udbetalt sociale ydelser[18] til 14.156 modtagere (ibid.: 8).

Undersøgelser fra andre lande viser, at tilknytningen til arbejdsmarkedet for indsatte i fængsler forud for indsættelsen er væsentligt ringere end hos den øvrige befolkning. Ligesom også uddannelsesniveauet er betydeligt lavere (Nilsson 2002, Skardhammar 2002, Thorsen 2004, Tranæs og Geerdsen 2008). Hvordan de indsatte i Grønlands anstalter var tilknyttet til arbejdsmarkedet forud for indsættelsen vil fremgå af figur 22.

Figur 22. Indsattes tilknytning til arbejdsmarkedet før indsættelse, N=180 (100 pct.), juni 2010.

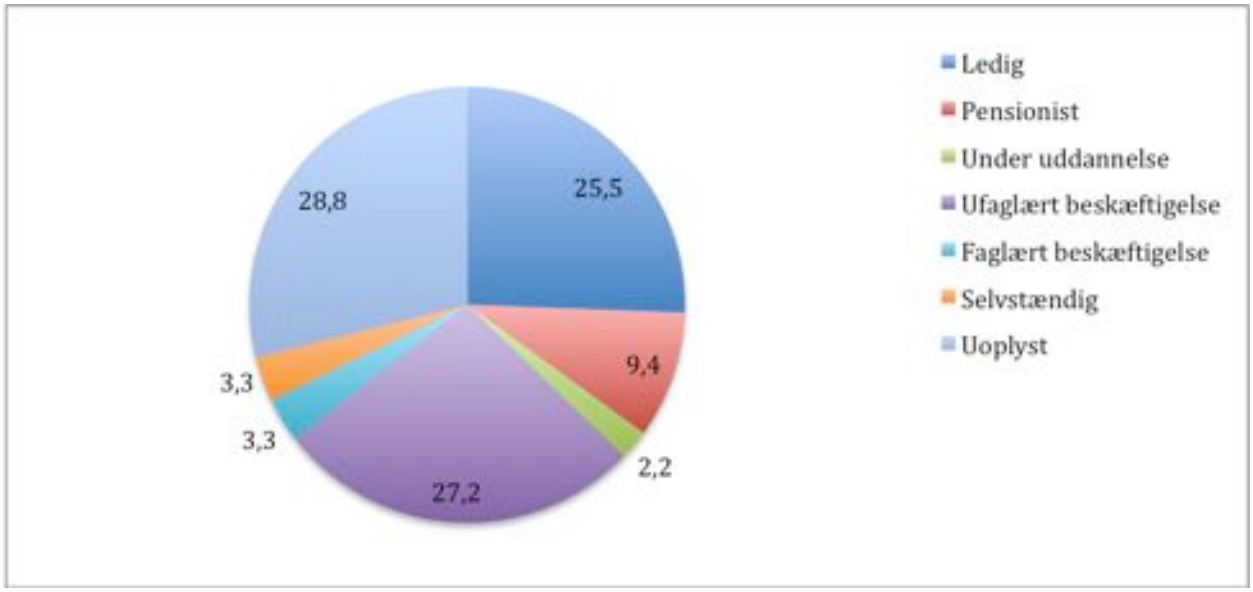

[18] Trangsvurderet hjælp, udvidet behovsvurderet hjælp, engangshjælp, takstmæssig hjælp ved arbejdsløshed, takstmæssig hjælp ved sygdom/ ulykke

Igen skilte anstalten i Kangerlussuaq sig ud ved at opsamle ganske få oplysninger i journalerne. Dette fik også indflydelse på statistikken over tilknytning til arbejdsmarkedet, idet ud af i alt 52 journaler (28,8 pct. af samtlige journaler), hvor beskæftigelse var uoplyst, var de 23 journaler fra Kangerlussuaq. Også de to mindre anstalter i Aasiaat og Qaqortoq var ret sparsomme med oplysninger på dette område. For begge de små anstalter gjaldt, at beskæftigelse forud for indsættelsen var nævnt i cirka halvdelen af journalerne.

Mindst 65 indsatte (36,1 pct. af samtlige indsatte) var i beskæftigelse forud for indsættelsen. Størsteparten, 49 personer (27,2 pct.) arbejdede som ufaglærte, heraf en stor del som fangere og fiskere. En stor del af det ufaglærte arbejde er sæsonpræget, og ofte er arbejdet timelønnet og ansættelsen forholdsvis løs, idet arbejdere kan tilkaldes eller sendes hjem alt efter behov. Det er derfor sandsynligt at en del af de ufaglærte har haft en løs tilknytning til arbejdsmarkedet med perioder uden arbejde.

Seks indsatte (3,3 pct.) var i faglært beskæftigelse. Faglært beskæftigede ansættes som regel gennem en ansættelseskontrakt, med fast månedsløn og en længere opsigelsesvarsel. Det er derfor rimeligt at antage, at de indsatte som var i faglært beskæftigelse forud for indsættelsen havde en stærk tilknytning til arbejdsmarkedet. Ligeledes var der seks indsatte, som drev selvstændig virksomhed forud for indsættelsen. Mens fire indsatte (2,2 pct.) var under uddannelse, før de blev indsat.

46 indsatte (25,5 pct.) var ledige før indsættelsen, og 17 indsatte (9,4 pct.) var registreret som pensionister. Dermed var mindst 36 pct. af de indsatte uden tilknytning til arbejdsmarkedet forud for indsættelsen.

Med en gennemsnitlig ledighed på landsplan på 8,8 pct. synes tilknytningen til arbejdsmarkedet for indsatte forud for indsættelsen at være væsentligt ringere end hos den øvrige befolkning. Således ses de samme træk hos indsatte i grønlandske anstalter med hensyn til tilknytning til arbejdsmarkedet, som ses hos indsatte i fængsler i andre lande: Et lavere uddannelsesniveau og ringere tilknytning til arbejdsmarkedet end den øvrige befolkning.

11. Indsattes vilkår under anstaltsopholdet

I det foregående kapitel blev der sat fokus på de indsatte og deres baggrund forud for indsættelsen. Hensigten med dette kapitel er at belyse indsattes forhold under indsættelsen, hvilket vil sige: På hvilke vilkår de indsættes, for hvilke lovbrud, samt hvad der i journalerne er registreret af resocialiserende tiltag.

11.1 Tilbageholdt eller domfældt

Der ses to overordnede former for indsættelser i Grønlands anstalter: Som tilbageholdt eller som domfældt.

Tilbageholdt svarer til det som i Danmark kaldes for varetægtsfængsling, hvor personer indsættes uden dom, imens sagen efterforskes. For at tilbageholdelse kan finde sted, skal sigtede være mistænkt for lovbrud af en sådan art, at hvis vedkommende kendes skyldig vil det medføre anstaltsanbringelse (Retsplejelov for Grønland § 359). Fristen for tilbageholdelse skal være så kort som muligt og må ikke overstige fire uger. Retten kan herefter forlænge tilbageholdelsen, men højest med fire uger ad gangen (Retsplejelov for Grønland § 364). Som led i en tilbageholdelse kan retten på anmodning fra politiet bestemme, at tilbageholdelsen skal foregå i isolation (Retsplejelov for Grønland § 373). Dette er en ny bestemmelse, som blev indført i forbindelse med, at den nugældende retsplejelov trådte i kraft 1. januar 2010. Før 2010 var det op til politiet at vurdere forholdsreglerne for tilbageholdelse. I den forbindelse kunne politiet, hvis de fandt det nødvendigt vælge at lade tilbageholdelsen foregå i enerum uden fællesskab med andre indsatte – altså isolation.

Domfældt er personer, som har modtaget dom til anstaltsanbringelse. For de fleste tilbageholdte, der dømmes til anstaltsanbringelse fortsætter opholdet i anstalten i forlængelse af tilbageholdelsen indtil foranstaltningen er udstået. En del af de personer, som idømmes anstaltsanbringelse er såkaldte "frifodsfolk". Det vil sige, at de efter dommen er afsagt sættes fri, og herefter indkaldes til afsoning, når der findes en anstaltsplads til dem. I de seneste år har der været et næsten konstant overbelæg på

landets anstalter, hvilket har ført til, at nogle "frifodsfolk" har ventet flere år på at kunne afsone deres anstaltsdom.

Alle anstalter i Grønland bærer som tidligere nævnt navnet "Anstalten for Domfældte", og de er opført med henblik på at huse domfældte. I starten af 2009 blev det besluttet, at i byer med anstalter skal tilbageholdte flyttes fra politistationernes detentionsceller til anstalten indenfor for et døgn. I byer uden anstalt skal tilbageholdte flyttes til en anstalt indenfor 14 dage (Anstaltssektoren i Grønland 2010: 9). Domfældte og tilbageholdte opholder sig i anstalten under forskellige vilkår. Domfældte kan med tiden opnå udgang og finde beskæftigelse udenfor anstalten. Mens tilbageholdte ikke kan få udgang i tilbageholdelsesperioden og som regel heller ikke må modtage besøg. Ofte er tilbageholdte underlagt brevkontrol, telefonsamtaler skal foregå under opsyn, og i nogle tilfælde skal de holdes afskærmet fra domfældte eller andre indsatte.

Af tabel 5 fremgår fordelingen af domfældte og tilbageholdte i de enkelte anstalter, juni 2010.

Tabel 5. Anbringelsesform, N=180, juni 2010.

Anstalt	Tilbageholdt	Domfældt	Uoplyst	I alt
Ilulissat	9	16		25
Aasiaat	3	9		12
Sisimiut	3	25		28
Kangerlussuaq		28	1	29
Nuuk	32	41		73
Qaqortoq	4	9		13
I alt	**51**	**128**	**1**	**180**

I juni 2010 var 128 af landets 180 indsatte domfældte, mens 51 indsatte (28,3 pct.) var tilbageholdte. I forhold til de øvrige nordiske lande ses, at det grønlandske tal for tilbageholdte var noget lavere end de danske varetægtsfængslinger, som i 2008 udgjorde 32 pct., mens varetægtsfængslede udgjorde 21 pct. af den samlede fangepopulation i både Norge og Sverige. I Finland var der tale om 16 pct. og Island havde 9 pct. varetægtsfængslede (Kristoffersen 2010: 31-35). Dermed udgør

tilbageholdte og varetægtsfængslede i Grønland og Danmark en betydelig større andel af fangepopulationen end i de øvrige nordiske lande.

11.1.1 Isolation

Under feltarbejdet i Nuuk erfarede jeg, at en stor del af de indsatte var påvirkede af, at de i forbindelse med deres nuværende indsættelse havde været i isolation. Ved gennemgang af journalerne var det derfor min hensigt at undersøge omfanget af tilbageholdelse i isolation. Det viste sig, at det kun var journalerne fra anstalten i Nuuk, hvor der fandtes brugbare data herom. Hvorvidt der er tale om, at isolation kun anvendes i et mindre omfang i de øvrige byer, eller om det blot ikke blev noteret i journalerne er uvist. Det er derfor ikke muligt at lave en opgørelse over brug af isolation på landsplan, isolationsopgørelsen her kan kun vise omfanget af isolation i Nuuk.

Af journalerne i Nuuk fremgik det, at 22 indsatte havde været tilbageholdt i isolation i forbindelse med nuværende indsættelse. Samtidig var det uoplyst i 34 journaler, mens 17 indsatte *ikke* havde været i isolation. Ud af de 22 indsatte, hvor isolation var registreret i deres journal, var isolationen for de 14 indsatte blevet besluttet *før* 1. januar 2010. Det vil sige før nugældende retsplejelov trådte i kraft, og hvor det på daværende tidspunkt var op til politiet at træffe beslutning om tilbageholdelsesforhold. Det er ikke muligt på baggrund af de indhentede data at vurdere, om der er sket et fald i antallet af isolationer efter det nu er op til retten at beslutte om tilbageholdelse skal foregå i isolation.

Ud af de 32 indsatte i Nuuk som var tilbageholdte på optællingstidspunktet, havde ti indsatte været tilbageholdt i isolation. Det vil sige, at cirka en tredjedel af de tilbageholdte og *mindst* 30 pct. af samtlige indsatte i Nuuk havde været i isolation i forbindelse med nuværende indsættelse. Om end det er et spinkelt datagrundlag, så synes tallene for isolation dog at være foruroligende høje.

I Danmark, som det grønlandske politi, kriminalforsorg og retsvæsen hører under, har der både gennem medierne og fra FN's og Europarådets torturkomiteer siden

1990erne været rejst en massiv kritik mod anvendelse af isolationsfængsling (Smith 2005: 4). Blandt andet på baggrund af denne kritik tog det danske strafferetsplejeudvalg initiativ til, at der blev gennemført en undersøgelse af "isolationens eventuelle skadevirkninger", hvor grundundersøgelsen[19] udkom i 1994 og efterundersøgelsen[20] i 1997 (Koch m.fl. 2003: 315). Undersøgelsen konkluderede blandt andet: *"Varetægtsfængsling i isolation sammenlignet med ikke isolation indebærer en risiko for forstyrrelser af det psykiske helbred"* (Andersen, Lillebæk og Sestoft 1997: 59). Isolationens skadelige virkninger vil blive uddybet i forbindelse med den kvalitative analyse.

Isolationsundersøgelserne var medvirkende til en lovændring, der trådte i kraft 1. juli 2000, og som indebar en opstramning i brugen af isolation i Danmark. Denne opstramning indebar både en skærpelse i forhold til, hvornår isolation må anvendes, for hvem isolation må bruges mod, og for hvor lang tid isolationen må vare. Efter lovens indførelse sås et fald i brugen af isolation ved varetægtsfængsling i Danmark. Således var 12,7 pct. af de varetægtsfængslede i juli 1999 i isolation, mens det i juli 2002 var faldet til 4,9 pct. (Koch m.fl. 2003: 324).

Det er ikke muligt at lave en decideret sammenligning mellem de danske tal, og tallene for brug af isolation i Grønland. Dertil er datamaterialet i dette studie for spinkelt. Men hvor om alting er, så var antallet af indsatte som havde været i isolation i anstalten i Nuuk, juni 2010 dramatisk høje. Særligt taget i betragtning af, at det danske justitsministerium, som Grønlands retssystem hører under, tilbage i 2000 fandt anledning til at stramme op på brugen af isolation i Danmark på baggrund af isolationsfængslingens dokumenterede skadelige virkninger.

---

[19] Andersen, H.S., Lillebæk, T., Sestoft, D. (1994): *Isolationsundersøgelsen – varetægtsfængsling og psykisk helbred*. Bind I og II. Bispebjerg Hospital og Retspsykiatrisk Klinik.
[20] Andersen, H.S., Lillebæk, T., Sestoft, D. (1997): *Efterundersøgelsen – en opfølgningsundersøgelse af danske varetægtsarrestanter*. Bispebjerg Hospital og Retspsykiatrisk Klinik.

11.2 Domslængde

Som det fremgår af ovenstående afsnit var 128 af landets 180 indsatte domfældte i juni 2010. Størsteparten af disse – 123 indsatte – afsoner en tidsbestemt dom. At dommen har en længde vidner om, at de grønlandske retter har større fokus på gerningens grovhed frem for på gerningsmandens forhold. Og med dette synes gerningsmandsprincippet at træde i baggrunden. I figur 23 ses, hvor lange domme de 128 domfældte afsoner.

Figur 23. Domslængde, N=128, juni 2010.

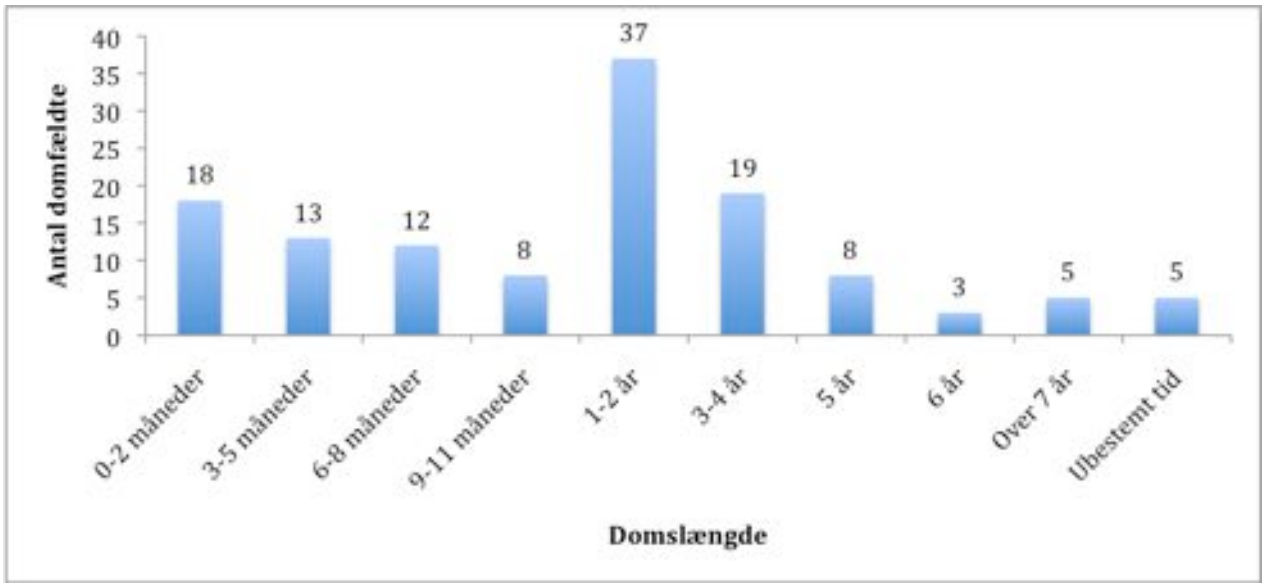

Hovedparten af de 128 domfældte afsoner en tidsbestemt dom, hvor dommen kan være udmålt på dage, måneder eller år. Diagrammet ovenfor er inddelt således, at en person som har modtaget dom til anstaltsanbringelse i eksempelvis 4 måneder indgår i søjlen ”3-5 måneder”.

Det ses, at en dom på mellem 1 og 2 år er den hyppigste dom, som 37 domfældte – knap en tredje del af samtlige domfældte – har fået. Herefter følger domme på mellem 3 og 4 år, som 19 personer afsoner, hvilket betyder at 56 domfældte (43,7 pct.) afsoner domme på mellem 1 og 4 år. 51 domfældte (40 pct.) afsoner domme på under et år.

Mens 21 personer (11,6 pct.) afsoner domme på 5 år eller derover eller på ubestemt tid.

I forhold til Danmark fremgår det af Direktoratet for Kriminalforsorgens statistik for 2009, at 33,3 pct. af den samlede danske fængselsmasse bestod af indsatte, der afsonede domme på under 1 år (Direktoratet for Kriminalforsorgen 2010, tabel 2.6: 12). I Grønland sås i juni 2010, at 40 pct. af landets domfældte afsonede domme på under 1 år. Der er altså en større andel af indsatte med domme på under 1 år i Grønland end i Danmark.

Indsatte i danske fængsler der i 2009 afsonede domme på mellem 1 og 4 år udgjorde 39 pct. af straffemassen (ibid.), hvor tallet for juni 2010 i Grønland var lidt højere på 43,7 pct. Størsteparten af denne gruppe, 28,9 pct. af samtlige domfældte i Grønland, afsonede domme på mellem 1 og 2 år, mens 14,8 pct. afsonede domme på mellem 3 og 4 år. I Danmark var de to grupper næsten lige store på henholdsvis 19,7 pct. af strafmassen, som afsonede mellem 1 og 2 år og 20,1 pct. som afsonede mellem 3 og 4 år (ibid.).

I Grønland afsonede 11,6 pct. af de domfældte domme på over 5 år eller på ubestemt tid. Mens i Danmark udgjorde andelen af de som afsonede domme på over 4 år 26,9 pct. af den samlede straffemasse (ibid.). Selvom tallene ikke er fuldstændig sammenlignelige, synes der dog at tegne sig et tydeligt mønster i retning af, at Grønland har et langt højere fangetal end Danmark, mens domfældte i Grønland afsoner kortere domme end indsatte i danske fængsler.

11.2.1 Anstaltserfaring

Gennem journalstudiet ønskede jeg at finde svar på, hvor mange af de indsatte, som tidligere havde været anstaltsanbragt. Det var dog kun muligt at finde svar på i cirka halvdelen af sagerne. Ud af samtlige 180 journaler – altså for både tilbageholdte og domfældte – var tidligere anstaltsanbringelse uoplyst i 91 journaler. Af de resterende 89 journaler fremgik, at 38 indsatte var i anstalt for første gang. 31 indsatte havde været anstaltsanbragt én gang tidligere indenfor de seneste fem år. 20 indsatte havde

været i anstalt to eller flere gange inden for fem år. Det vil altså sige, at mindst 51 indsatte (28,3 pct. af samtlige indsatte), juni 2010 havde været i anstalt inden for de sidste fem år.

Hvis man udelukkende ser på domfældte, fremgik det, at 24 domfældte havde afsonet en anstaltsdom indenfor de seneste fem år, mens 15 domfældte havde afsonet to eller flere anstaltsdomme. Dermed havde 39 domfældte (30,5 pct.) afsonet en tidligere anstaltsdom indenfor de seneste fem år.

Kriminalforsorgen i Grønland har forsøgt at lave en mindre optælling af gengangere i anstalten fra 2008 til 2010. Ved fremlæggelsen heraf blev det fremhævet, at tallene var forbundet med en vis usikkerhed. Indenfor to års perioden sås, at 11 pct. var gengangere (Kriminalforsorgen i Grønland 2011). Det fremgår ikke om der i Kriminalforsorgens optælling er anvendt tal for samtlige indsatte eller det kun er domfældte. Men der ses en markant stor forskel på Kriminalforsorgens tal og journalstudiets resultat for gengangere i anstalten juni 2010. Dette kan blandt andet skyldes, at Kriminalforsorgen kun går to år tilbage, mens der i dette studie er set på de seneste fem år.

For fængselsdømte i Danmark var der i 2009 en recidivprocent på 30,3 pct. (Direktoratet for Kriminalforsorgen 2010: 71). Et tal der svarer nogenlunde til domfældtes anstaltserfaring juni 2010.

11.3 Lovbrud

Af figur 24 fremgår hvilke lovbrud indsatte i Grønlands anstalter er dømt eller tilbageholdt for. Flere indsatte var dømt eller tilbageholdt for flere forhold, og hvor dette var tilfældet, er de blevet placeret i den kategori, som må forventes at kunne give den længste anstaltsdom.

Figur 24. Lovbrud, N=180 (100 pct.), juni 2010.

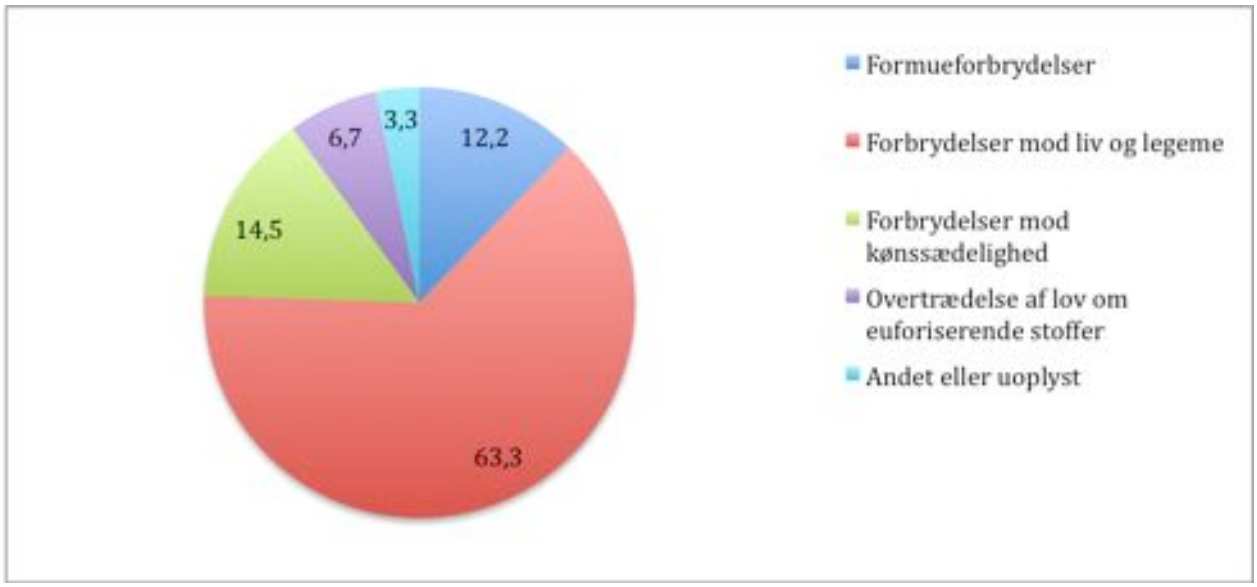

Som det tydeligt fremgår, er det indsatte dømt eller tilbageholdt for forbrydelser mod liv og legeme, der fylder mest i anstalterne, juni 2010. Således var 114 (63,3 pct.) af landets 180 indsatte anstaltsanbragt for personfarlige forbrydelser. Størsteparten – 91 indsatte (50,6 pct.) – var anbragt for vold, drabsforsøg eller trusler, mens 23 indsatte (12,7 pct.) var anbragt for drab. Til sammenligning var 7,3 pct. af indsatte i danske fængsler 2009 dømt for drab, mens 22,3 pct. var dømt for vold (Direktoratet for Kriminalforsorgen 2010, tabel 3,7: 26).

26 (14,5 pct.) af de anstaltsanbragte i Grønland var dømt eller tilbageholdt for sædelighedsforbrydelser. Hvoraf de 12 (6,7 pct.) var anbragt for sædelighedsforbrydelser mod børn. I Danmark var 2,2 pct. af de indsatte dømt for voldtægt, mens 2,9 pct. var dømt for anden sædelighedskriminalitet (ibid.).

22 (12,2 pct.) af de indsatte i Grønland var dømt eller tilbageholdt for formueforbrydelser. Mens det i Danmark var 27,9 pct. af de indsatte som afsonede domme for henholdsvis røveri, tyveri, hæleri eller anden berigelseskriminalitet (ibid.).

For overtrædelse af lov om euforiserende stoffer var 12 (6,7 pct.) af indsatte i Grønland blevet dømt eller tilbageholdt. For samtlige 12 personer der var indsat på grund af overtrædelse af lov om euforiserende stoffer, var det euforiserende stof hash. I

Danmark var 21,3 pct. af de indsatte i 2009 dømt for narkokriminalitet (ibid.). Det fremgår ikke, hvor stor en andel af narkokriminaliteten i Danmark der relaterer sig til hash.

Som det ses er det særligt personfarlig kriminalitet (forbrydelser mod liv og legeme samt sædelighedsforbrydelser), der i Grønland fører til anstaltsanbringelse. I juni 2010 var det således 77,8 pct. af de indsatte, som var anstaltsanbragt herfor. Men som det fremgik i afsnittet om kriminalretlige anmeldelser er den personfarlige kriminalitet dramatisk højere end i Danmark. Dette afspejler sig også i forhold til indsattepopulationen.

11.4 Resocialiserende tiltag

De grønlandske anstalter er blevet kaldt "åbne anstalter", og med denne betegnelse gives indtryk af, at de indsatte har forholdsvis frie rammer under afsoning. Hele ideologien bag den grønlandske anstaltsform bygger da også på, at de indsatte under afsoning skal gennemgå et resocialiseringsforløb, der blandt andet indebærer udgang og beskæftigelse udenfor anstalten.

11.4.1 Udgang

Ideologien bag de grønlandske anstalter indebærer, at de indsatte under afsoning skal bevare tilknytning til det omkringliggende samfund. Til at opnå dette mål spiller udgang en særdeles fremtrædende rolle, idet de indsatte herigennem får mulighed for at opretholde kontakt til familie og socialt netværk. Tilbageholdte har ikke udgang. Domfældte kan efter en periode, som udgangspunkt efter at have afsonet fire uger eller en tiendedel af dommen opnå dagudgang. Hvis det fungerer uden problemer, kan der efter yderligere 2-4 uger opnås aftenudgang. Anstaltsledelsen kan som disciplinær foranstaltning inddrage en opnået udgang.

Tabel 6 beskriver, hvor mange procent af de indsatte i Grønlands anstalter, der var i udgangsforløb, juni 2010.

Tabel 6. Udgang, N=180, juni 2010.

	Antal	Procent
Tilbageholdt	51	
Domfældt uden udgang	27	
Dagudgang	21	11,7
Dag- og aftenudgang	45	25
Udgang inddraget	11	
Uoplyst	25	
I alt	**180**	**36,7**

Som det fremgår havde 21 domfældte dagudgang, og 45 domfældte havde både dag- og aftenudgang. Dermed havde altså lidt over en tredjedel (36,7 pct.) af landets indsatte i juni 2010 udgang, og ca. halvdelen (51,6 pct.) af landets domfældte.

På samme tid befandt der sig 51 tilbageholdte i Grønlands anstalter, som ikke havde udgang. Dertil kom 27 domfældte, som ikke havde opnået udgang, mens 11 domfældte havde fået inddraget en opnået udgang. Det betyder, at mindst halvdelen af de indsatte, 89 personer, ikke havde udgang, og dermed var afskåret for kontakt til det omkringliggende samfund.

Ud af 73 indsatte i Nuuk var de 41 domfældte, juni 2010. Mens der ud af Ilulissats 25 indsatte var 16 domfældte. Figur 25 viser hvorledes den procentvise fordeling i de to anstalter er i forhold til udgang.

Figur 25. Udgang i procent for Nuuk og Ilulissat, N=100, juni 2010.

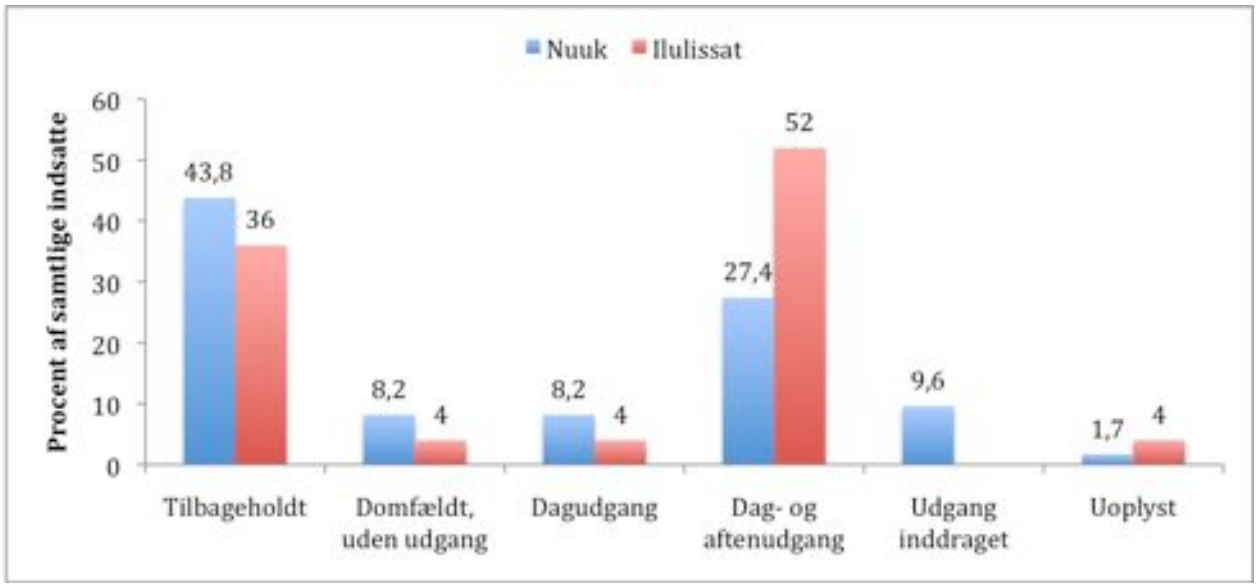

Her ses, at en større andel af de indsatte i Ilulissat havde udgang end tilfældet var i Nuuk. I Ilulissat havde lidt mere end halvdelen, 14 personer udgang, hvoraf en enkelt person kun havde dagudgang. Der var ingen af de domfældte i Ilulissat, som havde fået inddraget en opnået udgang.

I Nuuk var 35,6 pct. af anstaltens indsatte i udgangsforløb, 8,2 pct. havde kun dagudgang, mens 27,4 pct. havde både dag- og aftenudgang. 9,6 pct. af de indsatte havde fået inddraget deres udgang af disciplinære årsager, mens 8,2 pct. var domfældte, der endnu ikke havde opnået udgang. Det var således kun lidt over en tredjedel af samtlige i indsatte i Nuuk, der i juni 2010 havde udgang.

11.4.2 Beskæftigelse under anstaltsopholdet

Ligesom udgang er beskæftigelse udenfor anstalten et væsentligt resocialiserende tiltag. Den oprindelige grundtanke bag anstalterne, var at domfældte skulle finde beskæftigelse i byen. De som ikke havde udgang, hvilket vil sige tilbageholdte og domfældte uden udgang, eller de som ikke kunne skaffe beskæftigelse i byen skulle beskæftiges i anstalten.

I tabel 7 ses, hvorledes de indsatte var beskæftiget under deres anstaltsophold juni 2010. I tabellen er kun anvendt tal fra de fem faste anstalter, eftersom der ikke lå oplysninger om beskæftigelse i journalerne fra den midlertidige anstalt i Kangerlussuaq. Det absolutte tal (N) i denne tabel vil derfor være 151, altså uden de 29 indsatte i Kangerlussuaq.

Tabel 7. Beskæftigelsesprocent i de faste anstalter, N=151, (Nuuk, N=73, Ilulissat N=25), juni 2010.

	Landsplan	Nuuk	Ilulissat
Uden beskæftigelse	58,3	58,9	48
Job i anstalt	15,9	16,4	12
Job i byen	13,9	13,7	12
Uddannelse i byen	0,7		4
Misbrugsbeh. i byen	1,3		4
Uoplyst	9,9	11	20
I alt	**100**	**100**	**100**

I juni 2010 var der på landsplan 21 domfældte (13,9 pct.), som havde job i byen. Dertil kom at én person fulgte en uddannelse uden for anstalten, og to personer deltog i et misbrugsbehandlings forløb i byen. Dermed var 24 personer, altså under en femtedel af de 151 indsatte helt eller delvist beskæftiget uden for anstalten. Mens ligeledes 24 indsatte (15,9 pct.) arbejdede på en af de arbejdspladser, som findes på anstalten. Størsteparten af de indsatte (58,3 pct.) var uden beskæftigelse. Der er altså tale om langt over halvdelen af landets indsatte, som i juni 2010 var uden beskæftigelse. Det er en særdeles høj andel taget i betragtning af, at anstalterne er indrettet på, at indsatte er beskæftiget uden for anstalten.

For de to fokus-anstalter i Nuuk og Ilulissat ses, at det i begge anstalter kun var en lille andel – under en femtedel – af de indsatte, som var beskæftiget uden for anstalten. I Nuuk havde 10 indsatte (13,7 pct.) arbejde i byen. I Ilulissat var der tre indsatte, som havde arbejde i byen, mens yderligere to var delvist beskæftiget uden for anstalten ved henholdsvis uddannelse eller misbrugsbehandling.

Samlet set var det i juni 2010 temmelig begrænset, hvor stor en berøring landets indsatte havde med det omkringliggende samfund. Kun lidt over en tredjedel var i et

udgangsforløb, og cirka en femtedel af de indsatte var i beskæftigelse uden for anstalten. Det er dermed en ganske lille andel af landets indsatte, der mærker til den ideologi de grønlandske anstalter hviler på om resocialisering og gerningsmandsprincippet. For hovedparten af landets indsatte er de vigtigste elementer i den åbne anstalts grundideologi, der skal sikre de indsatte tilknytning til samfundet omkring dem; udgang og beskæftigelse uden for anstalten, ikke tilgængelige.

11.4.3 Disciplinær straf

Anstaltens ledelse og personalet har ved overtrædelser af reglementet mulighed for at anvende en række sanktioner som disciplinær straf mod de indsatte. Nogle af disse indgreb kan have en negativ indflydelse på resocialisering. Den hyppigst anvendte sanktion er bøde, som ofte kombineres med tab af udgang. En anden sanktion er enerumsanbringelse. Her bliver den indsatte frataget fællesskab og låst inde på sin celle – i princippet sat i isolation. Enerumsanbringelse kan anvendes i få timer, eksempelvis ved arbejdsvægring kan personalet enerumsanbringe en indsat til arbejdsdagens ophør kl. 16. Men enerumsanbringelse kan også strække sig over dage eller uger. Ved alvorlige disciplinære forseelser, ved beruselse eller hvis personalet vurderer en indsat er til fare for sig selv eller andre, kan anbringelse i observationscelle eller sikringscelle komme på tale. Observationscellen svarer til de detentionsceller, som politiet anvender til berusere. Der er en briks og et bord, som begge er boltet fast til gulv og væg, så indsatte ikke kan skade sig selv. I døren er et vindue, hvorfra personalet kan overvåge den indsatte. Sikringscellen anvendes til at "sikre" eller fiksere den indsatte. Det eneste møbel i sikringscellen er en briks i midten af rummet, som ligeledes er boltet fast til gulvet. Der er påsatte remme på briksen til at fastspænde en indsat, og der er ligeledes et vindue i døren til at overvåge den indsatte. Anstalten i Nuuk er den eneste anstalt i Grønland, som har en sikringscelle.

Ved gennemgang af journalerne sås, at det stort set kun var i Nuuk, at brugen af disciplinære sanktioner systematisk blev journaliseret. I Sisimiut og Ilulissat lå der få oplysninger herom, mens der i Qaqortoq, Kangerlussuaq og Aasiaat intet var nævnt

herom. Hvorvidt det skyldes, at disciplinær straf kun sjældent blev praktiseret i disse anstalter, eller det blot ikke blev noteret vides ikke. Ud fra det indsamlede datamateriale er det således kun muligt at tegne et mønster af disciplinær straf i Nuuk.

På optællingstidspunktet i juni 2010, var der i Nuuk syv ud af de 73 indsatte, som havde mistet udgang af disciplinære årsager.

I tabel 8 ses, hvorledes de mere indgribende disciplinære sanktioner er blevet anvendt i anstalten i Nuuk. Tabellen er opgjort ud fra, hvor mange indsatte der er blevet afstraffet med pågældende sanktion i løbet af deres nuværende indsættelse. Det er i den forbindelse vigtigt at understrege, at der er tale om antal personer, som er blevet afstraffet under nuværende anstaltsforløb – og altså ikke antal personer som i juni 2010 blev udsat for denne sanktion.

Tabel 8. Antal personer med disciplinære straf, anstalten i Nuuk, N=73, juni 2010.

Sanktion	Antal	Procent
Enerum under 4 dage	8	11
Enerum over 4 dage	11	15,1
Observationscelle	2	2,7
OBS-celle og enerum	3	4,1
Sikringscelle	3	4,1
Ingen sanktioner	31	42,5
Uoplyst	15	20,5
I alt	**73**	**100**

Det ses her, at i alt har 27 af de 73 indsatte i Nuuk modtaget en af de mere indgribende disciplinære sanktioner under deres nuværende indsættelse. 22 indsatte (30,1 pct.) har under deres anstaltsophold været enerumsanbragt, heraf har 11 personer været enerumsanbragt i mere end fire dage, og otte indsatte havde været enerumsanbragt i under 4 dage. Yderligere tre personer har både været enerumsanbragt og på andet tidspunkt i observationscelle.

Af de mest indgribende sanktioner, observationscelle og sikringscelle, ses at fem personer har været i observationscelle, mens den hårdeste sanktion, hvor den indsatte fastspændes, har været anvendt mod tre personer.

At mindst 30,1 pct. – næsten en tredjedel – af de indsatte i Nuuk, juni 2010 havde været enerumsanbragt under deres anstaltsophold synes umiddelbart at være et temmelig højt antal. I Danmark blev udelukkelse fra fællesskab (enerumsanbringelse) anvendt 788 gange. Danmark havde gennemsnitligt 3.715 indsatte i 2009 (Direktoratet for Kriminalforsorgen 2010: 43). I opgørelsen for Danmark er der tale om antal *gange*, hvor der er anvendt enerumsanbringelse – og altså ikke antal personer. Samme person kan godt modtage enerumsanbringelse flere gange i løbet af et år. Det er derfor ikke muligt at lave en direkte sammenligning, da opgørelsen i Nuuk er optalt på antal personer.

Det virker voldsomt, at 27 personer ud af 73 indsatte i Nuuk under deres anstaltsophold er blevet straffet med en af de mest indgribende sanktioner. Tallene synes at udtrykke et mønster, hvor personalet i anstalten i Nuuk hyppigt griber til de hårdest mulige og mest pinefulde disciplinære straffe.

11.4.4 Prøveløsladelse

Domfældte, der har afsonet to tredjedele af deres dom, dog mindst fire måneder, kan indstilles til prøveløsladelse. Prøveløsladelse forudsætter dog, at den pågældende har "passende" boligforhold, arbejde eller anden mulighed for at ernære sig (Kriminalloven 2010, § 149).

Ud af de 128 domfældtes journaler, der blev gennemgået til journalstudiet, fandtes der kun oplysninger om prøveløsladelse i 19 journaler. Forklaringen herpå kan have flere årsager. For det første kan prøveløsladelse ikke komme på tale for den del af domfældte, som afsoner domme på under fire måneder. For det andet havde en del domfældte ikke afsonet så lang tid, at prøveløsladelse kunne blive aktuelt. Og endelig var der en gruppe domfældte som enten ikke havde passende job og bolig, eller ikke var indstillede på at overholde de vilkår, som en eventuel prøveløsladelse indebar.

I de 19 journaler, hvor der fandtes oplysninger om prøveløsladelse, var 14 domfældte indstillet til prøveløsladelse, mens fem personer havde fået afslag på prøveløsladelse.

12. Opsamling og delkonklusion

Hensigten med denne kvantitative del var at finde frem til hvem, der befolker Grønlands anstalter. Dette blev gjort ved indledningsvis at følge strømmen gennem reaktionsapparatet, for at ende op med den tungeste ende – anstaltens indsatte. Derfra blev der fokuseret på de indsattes socioøkonomiske forhold forud for indsættelsen i forhold til resten af befolkningen. For herefter at analysere indsattes forhold under anstaltsopholdet, særligt med henblik på resocialiserende tiltag.

Gennem kriminalstatistik kan aflæses hvilke fænomener den formelle kontrol, det strafferetlige reaktionsapparat, beskæftiger sig med. For at danne et billede af, hvad straffeapparatet i Grønland er optaget af, og hvem de frihedsberøvende foranstaltninger anvendes mod, er her benyttet data fra henholdsvis Den grønlandske Retsvæsenskommission, Politiet i Grønland og Grønlands Statistik.

Gennem 1950erne og 1960erne sås en kraftig vækst i den registrerede kriminalitet i Grønland. Herefter sås et nogenlunde konstant leje i antal anmeldelser frem til 1980erne, hvor udviklingen var præget af en høj og næsten konstant stigning. Fra slutningen af 1980erne blev der registreret et fald, og i 1998 sås det laveste anmeldelsestal siden 1979.

I forhold til Danmark synes der gennem antallet af anmeldelser, at tegne sig et voldsomt og brutalt billede af den registrerede kriminalitet, idet antallet af anmeldelser om vold er knap otte gange så højt end, hvad der er registreret i Danmark, mens anmeldelser om drab og sædelighedsforbrydelser er mere end ti gange så højt. Også antallet af anmeldelser om overtrædelse af lov om euforiserende stoffer er betydeligt højere end i Danmark. I Grønland er disse overtrædelser stort set kun rettet mod hash, og den store forskel kan ses som udtryk for, at hash er et område der prioriteres højt af det grønlandske straffeapparat.

De fleste kriminalretlige sager afgøres med bøder. I perioden 2000 til 2009 ses en voldsom stigning i antallet af kriminalretlige sager, som fører til anstaltsanbringelse.

Således udgjorde anstaltsanbringelser i 2000 kun 3,2 pct. af de kriminalretlige sager med afgørelser, mod i 2009 at være steget til 11 pct. Den hyppigst afsagte anstaltsdom lå på mellem 1 og 6 måneder. Mere end halvdelen af anstaltsdømte findes skyldig i nyt lovbrud indenfor de følgende 5 år, og knap en fjerdedel findes skyldig i lignende lovbrud, som det der førte dem til anstalt.

Til beskrivelse af populationen af indsatte i Grønlands anstalter er anvendt data fra eget journalstudie i anstalternes journalarkiv. Heraf ses et billede af populationen, som den så ud juni 2010. På daværende tidspunkt var den samlede population på 180 indsatte fordelt på landets seks anstalter. Hovedparten af de indsatte var mænd, mens kvinderne udgjorde 14,4 pct. Selvom kvinderne kun udgjorde en mindre andel, var de dog betydeligt hyppigere repræsenteret end tilfældet er i fængsler i de øvrige nordiske lande. Cirka en tredjedel af samtlige indsatte (32,8 pct.) var over 40 år. Mens knap halvdelen (45,5 pct.) var under 30 år, hvor hovedvægten lå på gruppen af 18-24-årige, som udgjorde 24,4 pct. af samtlige indsatte, og dermed var den største gruppe. En mindre andel på 2,8 pct. af de indsatte var under 18 år. Dette er dog væsentligt højere end i andre nordiske lande, hvor indsatte under 18 år i nordiske fængsler udgør under 1 pct. De største grupper af unge indsatte ses i de største anstalter i Nuuk og Sisimiut, mens gennemsnitsalderen er betydeligt højere i de øvrige anstalter.

Indsatte som kommer fra hovedstaden Nuuk udgør den største andel på 24,4 pct., hvilket ikke er uventet, eftersom 27,5 pct. af Grønlands befolkning bor her. Mere opsigtsvækkende er det, at den næststørste gruppe, 15 pct. af samtlige indsatte kommer fra Tasiilaq på Østkysten, hvor kun 5,3 pct. af befolkningen er bosat. For fire indsatte gjaldt, at de var hjemmehørende i Danmark. Hovedsagligt placeres indsatte i den anstalt i landet, som er tættest på deres hjemegn.

Mindst 25 pct. af de indsatte har en samlever, og mindst 23 pct. af de indsatte har mindreårige børn. Mens mindst 41,6 pct. lever alene. 21 pct. af de indsatte har egen bolig, 3,3 pct. bor på institution. Mindst 45 pct. har ikke fast bolig og opfylder de kriterier, som Departementet for Familie og Sundhed har anvendt til at opgøre hjemløshed. Departementets undersøgelse viser, at 0,9 pct. af befolkningen i 2008 var

ramt hjemløshed. Men det er altså en markant højere procentdel af de indsatte, som er hjemløse.

Detaljerede oplysninger om sygdom, opvækst og misbrug var langt fra tilgængelige i alle journaler. Af 47 journaler (26,6 pct. af samtlige indsatte) fremgik at den indsatte havde misbrugsproblemer med hash eller alkohol. Ti indsatte (5,6 pct.) var diagnosticeret som enten autist, ADHD eller skizofren, mens 20 indsatte (11,1 pct.) led af en kronisk fysisk sygdom. 19 indsatte – heraf 11 under 25 år – havde været anbragt på institution gennem deres opvækst. Af de 18-24-årige var det for 27 pct. af denne gruppe registreret, at de havde været udsat for massivt omsorgssvigt i deres barndom.

Forud for indsættelsen havde mindst 65 indsatte (36,1 pct. af samtlige indsatte) været i beskæftigelse. Hvor 27,2 pct. af indsatte havde været i ufaglært beskæftigelse, som i nogle tilfælde kan betyde en mere løs tilknytning til arbejdsmarkedet. Seks indsatte havde været i faglært beskæftigelse og ligeledes seks indsatte havde drevet selvstændig virksomhed. Mens fire indsatte var under uddannelse. 25,5 pct. var registreret som ledige, og 9,4 pct. som pensionister. På landsplan var der 1. halvår af 2010 registreret en ledighed på 8,8 pct. af den potentielle arbejdskraft. Mens de byer med højest registreret ledighed var oppe på 16-18 pct. af den potentielle arbejdskraft. Der ses altså en større del af ledige blandt indsattepopulationen, end hos befolkningen i øvrigt.

51 af landets 180 indsatte, svarende til 28,3 pct. var i juni 2010 tilbageholdte. Tallet er lavere end danske varetægtsfængslinger, som i 2008 udgjorde 32 pct. af den danske fængselsmasse. Men tilbageholdte i Grønland og varetægtsfængslede i Danmark udgør dog en væsentligt større antal end tilfældet er i de øvrige nordiske lande. Det var kun muligt at finde oplysninger om tilbageholdelse i isolation i journalerne fra Nuuk. Her fremgik det, at mindst 22 indsatte, 30 pct. af samtlige indsatte, havde været i isolation i forbindelse med nuværende indsættelse. Tallet er foruroligende højt, set i lyset af isolationsfængslings dokumenterede skadelige virkninger. Frem til 1. januar 2010, hvor ny kriminallov trådte i kraft, var det op til politiet at bestemme retningslinjer for tilbageholdelse. Herefter var det rettens beslutning, om tilbageholdelse skulle foregå i isolation. Ud af de 22 indsatte i Nuuk, som havde været i isolation, var isolationen for de 14 indsatte blevet besluttet før den nye kriminallov trådte i kraft.

Af landets 128 domfældte afsonede hovedparten en tidsbestemt dom, mens fem indsatte var forvaringsdømte på ubestemt tid. 56 domfældte (43,7 pct.) afsonede domme på mellem 1 og 4 år. 51 indsatte (40 pct.) havde domme på under et år, og knap en tredjedel, 37 domfældte, havde domme på 1-2 år. Hvad angår de længere domme sås, at 21 personer (11,6 pct.) afsonede domme på 5 år og derover eller på ubestemt tid. Indsatte i Grønland synes at afsone kortere domme end indsatte i danske fængsler. I de journaler der fandtes oplysninger herom, sås at 28,3 pct. af samtlige indsatte og 30,5 pct. af de domfældte, juni 2010 havde været i anstalt inden for de sidste 5 år.

At den registrerede personfarlige kriminalitet er særdeles høj i Grønland ses også i anstalterne. Således var 114 (63,3 pct.) af landets 180 indsatte anstaltsanbragt for personfarlige forbrydelser. Halvdelen af samtlige indsatte var anbragt for vold, drabsforsøg eller trusler, mens 23 indsatte (12,7 pct.) var anbragt for drab. Til sammenligning var 7,3 pct. af indsatte i danske fængsler 2009 dømt for drab, mens 22,3 pct. var dømt for vold. 26 indsatte (14,5 pct.) var anbragt for sædelighedsforbrydelser, 22 indsatte (12,2 pct.) var anstaltsanbragt for formueforbrydelser, mens 12 indsatte (6,7 pct.) var anbragt i anstalt for overtrædelse af lov om euforiserende stoffer.

Til trods for at de grønlandske anstalter kaldes åbne anstalter, der bygger på principper om resocialisering, var det dog meget begrænset, hvor mange indsatte der juni 2010 havde mulighed for kontakt til det omkringliggende samfund. Det sås, at lidt over en tredjedel, 66 af landets indsatte havde udgang, og 24 indsatte (15,9 pct.) have helt eller delvis beskæftigelse i byen. Omkring halvdelen af de indsatte, 88 personer havde ingen beskæftigelse, mens 24 personer (15,9 pct.) varetog en jobfunktion i anstalten. Med lidt over en tredjedel af landets indsatte i udgangsforløb, og cirka en femtedel i beskæftigelse udenfor anstalten, er det altså en meget lille andel af landets indsatte, der har mulighed for at afsone ud fra anstaltens oprindelige ideologi med resocialisering, gerningsmandsprincip, og bevarelse af tilknytning til det omkringliggende samfund.

Ved brud på anstaltens regler kan personalet i anstalterne tage forskellige former for disciplinær straf i brug. Den hyppigst anvendte er bøde, som ofte kombineres med tab af udgang. I juni 2010 fremgik det i syv journaler, at pågældende havde mistet udgang.

Alle syv indsatte var anbragt i Nuuk. Det var kun muligt at finde oplysninger om disciplinære foranstaltninger i journalerne fra Nuuk. Her fremgik det, at mere end en tredjedel, 27 indsatte i løbet af deres nuværende anstaltsophold var blevet disciplinært straffet med en af de mest indgribende sanktioner; enerumsanbringelse, observations- eller sikringscelle. Kun i 19 journaler fandtes oplysninger om prøveløsladelse. Det sås her, at 14 domfældte var indstillet til prøveløsladelse, mens fem domfældte havde fået afslag.

Det billede som træder frem af populationen i Grønlands anstalter er samtidig billedet på en marginaliseret befolkningsgruppe. En befolkningsgruppe, hvor en stor del forud for indsættelsen var ramt af ledighed eller ernærede sig ved ufagligt arbejde, med usikre og løse ansættelsesforhold. Ligesom en stor del var hjemløse og en del havde misbrugsproblemer. En stor gruppe bestod af yngre, enlige mænd, hvor flere var præget af en traumatiseret opvækst med omsorgssvigt og institutionsanbringelser. Meget tyder på, at en stor del af Grønlands indsatte repræsenterer det samme lag af befolkningen, som ses i fængsler over det meste verden; de fattige og marginaliserede, for hvem den oprindelige grundideologi om resocialisering under anstaltsopholdet er stort set ikke-eksisterende. Hvorledes de indsatte selv oplever hverdagslivet i anstalten vil fremgår af afhandlingens følgende del.

Del III. Hverdagsliv i anstalten

I afhandlingens tredje del *Hverdagsliv i anstalten* er det hensigten at undersøge forskelle og ligheder mellem anstalten og det moderne fængsel, som vi kender det i Vesten. Selvfølgelig er der også forskelle på det moderne fængsel i Vesten, men som det beskrives i kapitel 15 "Åben anstalt og total institution" findes der væsentlige fællestræk. Kernen i denne sammenligning er grader af åbenhed, at undersøge hvor porøse grænserne mellem institutionen og det omkringliggende samfund er. Dette vil blive belyst ved at søge svar på de spørgsmål, der i problemstillingen knytter sig til anstaltens åbenhed: Hvordan forløber en almindelig dag i anstalten? Hvor stor kontakt har de indsatte med samfundet udenfor eksempelvis i form af arbejde, uddannelse og udgang? Hvem har adgang til anstalten – familie, venner eller professionelle? Findes der perioder med lukkede afsoningsforhold? Desuden undersøges det, hvorledes hverdagslivet i anstalten forløber: Hvad præger det indre liv i anstalten? Hvad kendetegner forholdet mellem indsatte og ansatte? Hvilke hierarkier, alliancer og konflikter opstår i anstalten? Opstår der en særlig "fangekultur" i anstalten?

I mere end 50 år har Grønland markeret sig som "et land uden fængsel". I stedet er anbringelse i åben anstalt en af kriminallovens sanktioner. Da feltarbejdet til afhandlingen foregik (i 2009-2010) var der fem anstalter i Grønland, samt en midlertidig. Udgangspunktet for de grønlandske anstalter har været at undgå fængselsstraffens skadelige virkninger. I stedet bliver der lagt vægt på resocialisering. Ophold i anstalterne bliver ifølge Kriminalforsorgen i Grønlands hjemmeside gennemført ud fra følgende principper:

"Dømte i de grønlandske anstalter afskæres mindst muligt fra at deltage i det omliggende samfundsliv. Beskæftigelse og aktiviteter i fritiden sker så vidt muligt uden for anstalten. Indsatte i lukkede og halvlukkede afdelinger kan dog ikke forlade anstalten i dagtimerne for at arbejde, uddanne sig eller deltage i fx misbrugsbehandling. Derfor skal anstalterne tilbyde behandling og beskæftigelse i arbejds- og fritid" (www.kriminalforsorgen.gl, d.16.8.2011).

13. Kvalitativ metode – feltarbejde i to anstalter

I studiet af "Hverdagsliv i anstalten" har jeg valgt at anvende kvalitative metoder. Den kvalitative forskning er præget af fænomenologien, blandt andet formidlet af Alfred Schutz ([1972] 2005) og hans Husserl-baserede fænomenologi om den sociale verden. I valget af denne tilgang ligger et ønske om at udforske menneskers perspektiver på deres egen verden gennem struktur og strukturvariationer, og derigennem analysere hvilke fænomener der fremtræder, og hvordan de fremtræder. Sociale fænomener må forstås i den kontekst, som de opstår i, derfor stiller Alfred Schutz krav om, at fortolkninger af den sociale verden må være forståelige for aktøren selv (Schutz 2005: 76). Eller med andre ord, at de observerede og interviewede personer, skal kunne genkende sig selv.

Ved anvendelse af den kvalitative metode er man som forsker med til at konstruere en virkelighed, som er bundet til den relation, der opstår i mødet mellem forsker og aktører. Aktørerne i det observerede felt og interviewpersonen i interviewet har deres egen fortolkede virkelighedsopfattelse, som videreudvikles i dialog med forskeren. At anvende kvalitative metoder kræver derfor en refleksion over sin egen rolle som forsker i feltarbejdet, og hvorledes den har indvirket på både processen og det endelige resultat.

13.1 Udtaleposition som forsker – en erkendelsesproces

For at udforske hvordan hverdagslivet udspiller sig for indsatte i de grønlandske anstalter fandt jeg det nødvendigt at opholde mig i en længere periode i anstalten sammen med de indsatte. Derigennem var det hensigten at komme så tæt som muligt på de forhold og rammer, som udgør deres hverdag. Hvad der for udenforstående kan virke som uhensigtsmæssig adfærd, kan for den indforståede give mening. Erving Goffman skriver i forordene til sit klassiske værk "Anstalt og Menneske": *"Enhver gruppe mennesker – fanger, indfødte, piloter eller patienter – udvikler en særegen livsform, der får mening og forekommer normal, når først man kommer på nærmere hold, og det er en udmærket måde at skaffe sig kendskab til disse livsformer – simpelthen at*

leve sammen med de pågældende menneskegrupper – og i samværet med dem tage del i den daglige trummerum, som er deres" (Goffman 1967: 5).

I perioden fra slutningen af oktober 2009 til starten af juni 2010 tilbragte jeg 78 dage, 497 timer i Anstalten for Domfældte i Nuuk. Og i marts – april 2010 var jeg 16 dage, 107 timer i Anstalten for Domfældte i Ilulissat. Nogle dage var jeg i anstalten 8-10 timer, mens jeg andre dage blot var der 3-4 timer. Det var oprindeligt min hensigt at opholde mig dagligt i anstalten sammen med de indsatte i alle deres "åbne" timer fra kl. 7 om morgenen til kl. 21 om aftenen, de timer hvor de ikke var låst inde på deres celler. Endvidere havde jeg planlagt at flytte ind i anstalten i ca. en uge for også at opleve stemningen, lydene og rytmen i aften- og nattetimerne, når de indsatte var låst inde for natten. Det sidste viste sig ikke muligt på grund af en konstant overbelægning på anstalterne i den periode, hvor jeg foretog mit feltarbejde. Desuden viste det sig også, at jeg ikke var i stand til at opholde mig 14 timer af døgnet i anstalten næsten dagligt.

Selvom jeg forsøgte at indgå i hverdagen på tilnærmelsesvis samme vilkår, som de indsatte; fulgte deres rutiner, bar ikke nøgler eller overfaldsalarm og havde mindst mulig kontakt med personalet, var der naturligvis afgørende forskelle på præmisserne for vores ophold i anstalten: Jeg var her frivilligt. De indsatte var her under tvang, og jeg var ikke en del af gruppen. Et liv i indespærring som et anstaltsophold er, vil som oftest medføre spændinger, afsavn og ophobede frustrationer, som kan komme til udtryk i voldsomme udadreagerende former. Som forsker i et konfliktfyldt spændingsfelt kan man derfor blive vidne til episoder, som det er nødvendigt at trække sig tilbage fra og bearbejde på et menneskeligt plan. Under mit ophold i anstalterne oplevede jeg flere situationer, som jeg, mens de stod på, fandt temmelig voldsomme. Nedenstående feltdagbogsnotat er et eksempel herpå:

> **Tirsdag d. 7. december 2009**
> Der er stille i opholdsstuen på 1.sal, kun "Nils"[21] er i opholdsstuen. Jeg sætter mig, og vi taler lidt. "Karlo" kommer gående ned af gangen, og vi hilser på ham. "Aqqalu" kommer ud fra sin celle. Det er ligesom om han slingrer – det ser mærkeligt ud. Han går ud i køkkenet og kaster et kosteskaft hårdt mod vinduet. Så går han ned af gange mod trappen. Ud for brandskabet smadrer han en knytnæve ind mod metalskabet og brøler. Der kommer en bule i skabet. Han

[21] Personnavne er opdigtet.

> vender om og går slingrende tilbage mod os. For første gang mærker jeg en form for… angst måske? Adrenalinen er i hvert fald begyndt at pumpe rundt i kroppen. "Karlo" råber til "Aqqalu": *"Suit?"* [Hvad laver du?] Jeg er glad for, at både "Nils" og "Karlo" er her. "Aqqalu" går hen mod os, stadig slingrende. Jeg sidder i en lænestol, og "Nils" sidder i sofaen. Da "Aqqalu" er ud for os, stopper han op. Han tager fat i sofaen, hvor "Nils" sidder, løfter den højt så "Nils" vælter, slipper sofaen med et brag og kommer med endnu et brøl. Jeg prøver at sidde roligt, pakker langsomt mine ting. Som et lyn er det som om "Aqqalu" slår helt om. Han sætter sig i stolen ved siden af mig og siger: *"Annemette, du skal ikke være bange for mig".* "Aqqalu" fortæller så om, hvordan han oplever ikke at blive lyttet til, og hvordan frustrationerne hober sig op: *"Det er som om de gerne vil have, at jeg skal være voldelig",* siger han. Han fortæller, at hans krop ligesom er begyndt at reagere, og hvordan han ikke kan komme af med sine aggressioner. Stemningen er blødt op. "Karlo" siger, at der skulle være nogle sandsække, som de kunne bokse på!

Episoder som denne er ikke noget jeg hidtil har været vant til at opleve i min dagligdag. Dog fandt jeg det efterhånden, om ikke naturligt, så i hvert fald forståeligt, at man kan befinde sig i en så presset situation, at det bliver nødvendigt med et fysisk udtryk på sine følelser. I den nævnte situation gjorde det desuden indtryk på mig, at "Aqqalu" midt i sin afmagt kunne skifte om og udtrykke bekymring for, hvorvidt hans reaktion gjorde mig bange.

At udforske en virkelighed gennem personlig involvering i informanternes ofte smertefulde livshistorie kan medføre, at man også som forsker bliver emotionelt påvirket af det oplevede (Jacobsen og Kristiansen 2001: 57). I forbindelse med mit feltarbejde oplevede jeg undervejs perioder, hvor jeg i tiden uden for anstalten havde dage, som var præget af en underlig form for ensomhed og humørsvingninger, hvor jeg ikke kunne delagtiggøre min omverden i de indtryk, som jeg bar med fra anstalten. Mens nætterne i samme perioder var præget af søvnløshed eller mareridt. Det påvirkede mig stort set dagligt at se indsatte, der i en eller anden grad reagerede på det at være indespærret. Nogle voldsommere end andre. Og dette gjorde, at jeg fandt det umuligt at opholde mig i anstalten 14 timer om dagen, 7 dage om ugen – som jo ellers havde været min oprindelige plan. Jeg fandt det derfor nødvendigt indimellem at tage en "time out", hvor jeg holdt mig væk fra anstalten et par dage og bearbejdede det oplevede.

Som forsker i feltet er det af afgørende betydning at opnå fortrolighed med den kultur, man ønsker at udforske – i mit tilfælde anstalts-kulturen. Kulturen kan ikke måles og vejes, den må mærkes. Man må derfor forsøge at overgive sig til den nye verden, stræbe efter i så vidt omfang som muligt at blive en del af den, for derved at blive sin egen informant. En proces, der går fra at observere feltet som et "dem" og et "os" – til at objekt og subjekt i glimt flyder sammen til et "vi". Dette indebærer, at forskeren også bliver objektiveret i den studerede kultur (Hastrup 1995: 15-16).

Størsteparten af de indsatte er mænd, har grønlandsk som første sprog, de har begrænset skolegang, en del har en problematisk opvækst bag sig og tilhører det lavere sociale lag i samfundet. Mit udgangspunkt er selvsagt et andet: Jeg er kvinde, dansk med et begrænset grønlandsk ordforråd, veluddannet og i en anden socioøkonomisk position end de fleste indsatte.

I sin ph.d.-afhandling "Fængslets indre liv", beskriver Linda Kjær Minke, hvorledes hun som kvindelig forsker i et lukket fængsel for mandlige indsatte oplevede kønnets betydning i feltarbejdet. Således var hun opmærksom på, at en påklædning der fremhævede kvindelighed for meget kunne udtrykke bestemte signaler. Mens netop det, at hun var kvinde på nogle områder skabte lettere adgang til observationer, idet hun ikke indgik i et konkurrenceforhold i forhold til fx muskelstyrke – men i stedet appellerede til fortrolighed. Desuden oplevede hun flere indsatte, der påtog sig en beskyttende attitude i situationer, som de fandt kunne udgøre en risiko for hende (Minke 2010: 67-68).

Anstalterne i Grønland er ikke kønsopdelte, her afsoner mænd og kvinder sammen. Men samtidig er det dog hovedsageligt en mandeverden. Ud af de 73 indsatte i Nuuk, var der 10 kvinder. De boede blandt mændene fordelt på de fire afdelinger i hovedbygningen. I Ilulissat, hvor der var 6 kvinder ud af 25 indsatte, var der indrettet en anneks-lejlighed, hvor de kvindelige indsatte kunne bo samlet. Forud for feltarbejdet havde jeg gjort mig tanker om, at min påklædning skulle være praktisk og neutral, også hvad angår farver, således at jeg ikke via påklædning tiltrak opmærksomhed. Som Minke oplevede jeg heller ikke mit køn, som barriere i feltarbejdet, måske nærmere en fordel til sammen med min alder. For de yngste indsatte var jeg jævnaldrende med

deres forældre, og det var mit indtryk, at nogle af dem ønskede at se mig som en slags "mor-figur", de kunne betro sig til.

Den beskyttende attitude, som Minke nævnte at flere indsatte påtog sig, var også hvad jeg oplevede i anstalten. Dette kom blandt andet til udtryk en dag, hvor jeg overværede en indsat blive fysisk afstraffet af en af de mere magtfulde på afdelingen. Overfaldet, der var særdeles voldsomt, foregik ligesom jeg kom gående ned af gangen, og skete ca. 1 meter fra, hvor jeg befandt mig. Øjeblikkeligt var der 3-4 indsatte omkring mig, hvor én sagde, at de nok skulle passe på, der ikke skete mig noget. Beskytterrollen kom også til udtryk ved, at jeg flere gange under mit feltarbejde i Nuuk, oplevede indsatte, som sagde at hvis jeg fik problemer med andre i anstalten – eller for den sags skyld med folk i byen, så skulle jeg bare henvende mig til dem, for så ville de "ordne" det.

I sin afhandling beskriver Minke, hvorledes enkelte indsatte har udtrykt ønske om en intim relation til hende. Det oplevede jeg aldrig udtrykt så direkte. Der har været få episoder, hvor en indsat, har holdt sig meget tæt op af mig, og udtrykt ønske om jeg skulle med på hans celle. I de tilfælde har jeg sørget for at være på fællesarealer, hvor der var mange samlet, eller jeg har trukket mig tilbage til en anden afdeling. Det har ikke udviklet sig til et problem.

I forhold til de kvindelige indsatte i Nuuk udtrykte et par af kvinderne, at de følte en form for sikkerhed ved min tilstedeværelse. De fortalte, at de var utrygge ved at være i opholdsstuen, og kun brugte fællesarealet, når jeg var der.

Forud for min indtræden i anstalten havde jeg gjort en del ud af at informere både indsatte og ansatte om min tilstedeværelse. Alle var bekendte med, at jeg havde tavshedspligt – også overfor vagterne, der ikke måtte bruge mig som vidne eller til at skaffe oplysninger om de indsatte. Dette blev respekteret og forstået. De indsatte mødte mig med nysgerrighed og åbenhed, mens personalet hovedsageligt lod mig være i fred. Til at begynde med var der stor opmærksomhed om min person hos de indsatte. De ville høre mere om, hvad jeg egentlig skulle, og om jeg virkelig havde tænkt mig at opholde mig i så lang tid sammen med dem. Som en ung fyr sagde: *"Du er ikke rigtig klog. Der er ingen normale mennesker, der er her frivilligt!"* Samtidig var de optaget af om det var rigtigt, at de kunne fortælle mig og vise mig alt, hvad de foretog sig uden at

det gik videre til personalet. Dette indebar også, at jeg blev udsat for prøver i om de kunne stole på mig, eller om jeg gik videre med mit kendskab til forbudte aktiviteter.

Efterhånden som nyhedens interesse aftog var det som om min tilstedeværelse var accepteret, og jeg fik min egen rolle, som den man kunne gå til, hvis man havde brug for at snakke, eller hvis man ville diskutere rettigheder og forhold i anstalten. Ofte bad indsatte om at tale med mig i fortrolighed. Jeg var temmelig overrasket over dette behov og denne tillid. Samtidig så jeg det som udtryk for, hvor pinefuldt mange indsatte oplever indespærringen, uden at kunne komme af med disse følelser. Med tiden fik jeg for flere, primært af de yngste, en rolle som en slags "omsorgsperson". Det medførte, at nogle af de unge ringede til mig, når jeg ikke var i anstalten og spurgte, hvornår jeg kom. Mens en 17-årig dreng en dag sagde, at han ville ønske jeg var hans mor.

En anden del af den rolle jeg blev tildelt, var som nævnt at være en person, med hvem man kunne diskutere rettigheder, anstaltsforhold og krænkelser fra myndigheder. I dette lå også en forventning om, at jeg "kunne gøre noget". At jeg skulle påtage mig en form for advokatrolle og tale de indsattes sag. En dag da jeg mødte i anstalten i Nuuk, kom 4-5 indsatte hen og fortalte, at de havde kontaktet en journalist, som skulle skrive om forholdene i anstalten. Journalisten ville komme den følgende dag. *"Du skal med – du kan forklare det meget bedre"*, sagde de. Jeg gjorde klart, at jeg på ingen måde kunne deltage i et sådan møde med en journalist. Det var deres kamp, som jeg ikke kunne gå ind i. Af samme grund valgte jeg at holde mig væk fra anstalten den dag, hvor de skulle have besøg af journalisten.

Til tider kan man under feltarbejdet blive vidne til forhold, hvor det kan virke uetisk ikke at gribe ind. Men at påtage sig en eventuel talsmandsrolle for i dette tilfælde de indsatte, kan let få en undertrykkende karakter, som om de ikke ville kunne klare kampen selv uden min hjælp (Hastrup 1992: 71).

Undervejs i feltarbejdet oplevede jeg at stå i et forskningsmæssigt dilemma, måske netop i kraft af den rolle og de forventninger, som feltet stillede. Jeg kan gennem min afhandling gengive forholdene, som jeg mener de opleves af de indsatte, og som de observeres af mig som forsker, men jeg kunne ikke undervejs påtage mig advokat- eller talsmandsrollen. Alligevel har der været enkelte episoder, hvor jeg har reageret

uhensigtsmæssigt som forsker – men per refleks som menneske. Et eksempel herpå var en morgen, hvor to vagter på deres morgenrunde kontrollerede, om de indsatte havde udført deres daglige rengøringspligter. Hvis en indsat ikke har udført sin opgave, kan vagterne låse ham inde på sin celle til kl. 16. De to vagter henvendte sig til en ung mand og sagde, at han ikke havde taget sin rengøring. Han svarede, at det havde han bestemt, det var at vaske gulv ovenpå. Jeg var i rummet, mens han vaskede gulv, så jeg vidste, han talte sandt. De to vagter gik ikke op og kontrollerede om gulvet ovenpå var rent. I stedet sagde de til ham, at han blev låst inde resten af dagen for ikke at tage sin rengøring. Inden jeg nåede at tænke mig om, reagerede jeg på den åbenlyse uretfærdighed og sagde, at jeg altså så han vaskede gulvet. Vagterne kiggede surt på mig, men undlod at låse den unge mand inde. Personalet har accepteret min tilstedeværelse og respekteret min tavshedspligt. Jeg burde gøre det samme, og nøjes med at observere, hvordan de udførte deres arbejde. Vagterne kunne have indberettet mig for indblanding i deres arbejde. Det gjorde de ikke, og jeg koncentrerede mig fremover om at notere lignende situationer i min dagbog, frem for at udtrykke dem verbalt. Episoden oplevede jeg som et udtryk for, at jeg var på vej ind i en "going-native-fase"; at blive "indfødt" med gruppen.

I sit essay "At sætte sig i en andens sted", diskuterer sociologen Annick Prieur fordele og ulemper ved henholdsvis at holde en distance eller at blive "indfødt" under feltarbejdet (Prieur 2002: 148). Som Prieur er det min opfattelse, at nærheden er en fordel, såfremt man opnår at finde tilbage til en distance i sit felt. Specielt i den efterfølgende gengivelse og analyse er det altafgørende, at man bevæger sig mellem et indefra- og udefra perspektiv, så man undgår at fremstå som et ensidigt talerør for den observerede gruppe.

13.2 Mellem to sprog og to kulturer

Når man via deltagerobservation udforsker en anden verden, er det i sagens natur vigtigt at kunne forstå, hvad folk siger. Størsteparten af de indsatte har som nævnt grønlandsk som første sprog. Det er dog ikke det samme som, at de er fuldstændig novicer udi det danske. Ligesom jeg efter 13 år i Grønland, fordelt over flere perioder

fra min tidlige barndom til i dag, har en smule kendskab til det grønlandske sprog. Men ingen tvivl om, at de fleste indsatte har langt større færdigheder i dansk, end jeg har i grønlandsk.

Sprog, samtale er en del af de redskaber, som anvendes i feltarbejdet, men i mødet er der flere "sprog" end det talte i spil. Handlinger, mimik, tavshed og tale. Som Hastrup skriver: *"Selv når man udfører feltarbejde i eget samfund, må man lære et andet sprog på sit modersmål"* (Hastrup 2003: 216).

Alligevel er det nødvendigt at tage forbehold for, at muligheden for misforståelser og fejltolkninger er tilstede, når informanter og forsker ikke deler sprog- og kulturbaggrund. Men muligheden for misforståelser er samtidig også med til at skærpe opmærksomheden. I feltarbejdet går vi jo netop ind i en ny verden, som vi i udgangspunktet ikke kender og måske ikke forstår. Selv når der laves feltarbejde i eget samfund, hvor man på et teknisk niveau er hjemme i sproget, må muligheden for misforståelser stå åben (Hastrup 2003: 218).

I det grønlandske samfund har grønlandsk og dansk levet side om side siden kolonitiden. Ved Grundlovsændringen af 1953, hvor Grønlands status som koloni ophørte, blev en moderniseringsproces sat i gang, som reelt betød en daniseringsproces. Dansk blev en nødvendighed for at kunne følge med i udviklingen. Fra slutningen af 1970erne kom en reaktion, hvor man satsede på grønlandisering, senere er man svinget lidt tilbage igen (Jacobsen 2009: 158). Selvom det officielle sprog er grønlandsk (§ 20, Lov om Grønlands Selvstyre, 2009), har begge sprog i dag en ganske central placering i det grønlandske samfund. Hovedparten af de videregående uddannelser kan ikke gennemføres på grønlandsk, det er derfor en forudsætning for videreuddannelse at have gode kundskaber i dansk eller andre fremmedsprog. Samtidig er der mangel på uddannet arbejdskraft i Grønland, som gør at samfundet er afhængig af tilkaldt – hovedsageligt dansktalende – arbejdskraft. Med dette tegner der sig et mønster af et hierarkisk forhold mellem de to sprog, hvor det danske sprog får en form for "elite" eller "magt"-position, som en nødvendighed for uddannelse og for at besætte mere magtfulde stillinger.

I anstalten taler de indsatte hovedsageligt grønlandsk indbyrdes, men der er indsatte, som udelukkende taler dansk eller har et begrænset grønlandsk. Det gør, at der også opereres på en slags "blandings-sprog", hvor grønlandske, danske og amerikanske slangudtryk blandes. Der er ingen tvivl om, at nogle indsatte oplever dansk som et "magt"-sprog, som de åbenlyst udviste en uvilje mod at anvende overfor dansktalende vagter. Det var primært blandt yngre indsatte, at denne uvilje kom til udtryk. Og eftersom de tilhører den generation, som er opvokset i en tid med ekstra fokus på grønlandsk, gik jeg ud fra, at de ikke havde de store færdigheder på dansk. Dette viste sig langt fra at være tilfældet hos alle. En stor del af disse unge har været anbragt på børnehjem eller døgninstitutioner med dansktalende personale, og havde af samme grund et særdeles fint dansk, som de blot ikke ønskede at anvende overfor personalet i anstalten. Jeg oplevede flere episoder, hvor disse unge kunne overfuse og råbe af personalet på grønlandsk, men så snart vagterne havde lukket døren bag sig, forklarede de mig på et fejlfrit dansk, at de ikke agtede at tale dansk, når de var i Grønland.

Som dansksproget var jeg selvfølgelig spændt på, om det kunne give problemer af lignende art i feltarbejdet. Nogle vagter havde direkte advaret mig mod; "de der unge, som hader danskere". På intet tidspunkt har jeg følt, at jeg blev mødt med fjendtlighed på grund af sproget. Der har været situationer, hvor jeg selv har været irriteret over mine sproglige mangler på grønlandsk, som gjorde at jeg ikke kunne nå dybere ind i samtaler, der foregik på grønlandsk. I stedet for fjendtlighed oplevede jeg derimod en slags "sproglig omsorg". Der var næsten altid en eller to indsatte, som uden jeg havde spurgt, begyndte at forklare mig, hvad der blev diskuteret. Og hvis nogle med et knap så stort dansk ordforråd var ivrige efter at fortælle mig noget, blev der straks hevet fat i den nærmeste, som kunne lidt mere dansk til at oversætte. Med tiden og som de fleste efterhånden havde vænnet sig til min tilstedeværelse begyndte også de primært grønlandsktalende at henvende sig til mig. Selv forsøgte jeg at hilse på grønlandsk, og i det hele taget anvende så mange grønlandske gloser jeg kunne overfor dem, som jeg fornemmede ikke talte dansk.

Da jeg påbegyndte mit feltarbejde, var det vigtigt for mig at signalere, at jeg ønskede at få kontakt med alle, også på tværs af sproglige barrierer. Jeg havde derfor ved mit

første møde med de indsatte inviteret en tolk med. I valget af tolk var der nogle væsentlige kriterier, som jeg lagde vægt på skulle opfyldes: Foruden de sproglige færdigheder, var det vigtigt at tolken ikke var en del af kriminalforsorg, politi eller anden myndighed. Personen skulle være uafhængig, have forståelse for tavshedspligt, og have empati med personer i udsatte og sårbare positioner. En god ven, som er uddannet psykolog, tilbød at tolke for mig. Hun havde god erfaring fra terapeutiske samtaler på både dansk og grønlandsk, og da jeg samtidig kender hende som et seriøst og indfølende menneske, kunne jeg ikke forestille mig en mere passende tolk.

Første gang jeg præsenterede mit projekt for de indsatte i Nuuk blev det derfor gjort på både grønlandsk og dansk. Det blev pointeret, at såfremt nogle ønskede at tale med mig gennem tolk, ville hun blive tilkaldt. To interview blev gennemført med tolk, mens andre gav udtryk for, at de ønskede at vi forsøgte at gennemføre interviewet uden tolk, sandsynligvis fordi en opnået fortrolighed ville ændres ved at inddrage en tredje person. Det har været nogle særlige øjeblikke, når jeg har siddet med indsatte på deres celler, og vi på trods af begrænsede færdigheder i hinandens sprog, alligevel har nået hinanden.

I sin ph.d.-afhandling *Slægtskab og køn i grønlandske bysamfund*, beskriver Gitte Tróndheim, hvorledes hun som grønlandsk forsker i Grønland oplever det, at kulturfortrolighed kan føre til kulturblindhed, er et større problem ved forskning i egen kulturkreds (Tróndheim 2010: 16). I mange år har jeg levet med og i den grønlandske kultur, så jeg mener, at jeg derved har opnået en vis fortrolighed med grønlandsk kultur. Det er dog ikke det samme som, at jeg som Tróndheim kan sige, at jeg laver forskning indenfor egen kultur. Men der er nogle ting ved livet i Grønland, som er blevet så naturlige for mig, at jeg ikke stiller spørgsmål ved dem. Eksempelvis fortalte nogle indsatte om, hvordan de var i familie med hinanden eller vagtpersonalet. Det så jeg intet usædvanligt i, sådan er livet her og i andre småsamfund. Politibetjenten, lægen eller socialrådgiveren er vores nabo, fætter eller kollegas kone. Det er svært at være anonym og habilitetsbegrebet er flydende, og sådan må det nødvendigvis også være i anstalten. Det var først, da jeg mødte nogle danske studerende, som fandt dette opsigtsvækkende, at jeg blev opmærksom på, at det var en problematik, som jeg var blevet blind overfor. Omvendt er det sandsynligt, at jeg i kraft af min egen danske

kulturelle baggrund og samtidig en formodning om fortrolighed med grønlandsk kultur har overset faktorer, der kan tillægges grønlandsk kulturforståelse.

Eftersom jeg ikke er grønlandsk, ikke taler sproget, og på ingen måder ser grønlandsk ud, blev jeg opfattet som fremmed i forhold til grønlandsk kultur. Det viste sig at være en fordel, idet at flere indsatte derved fandt det naturligt at italesætte, hvorledes de selv oplevede den grønlandske kultur. Sætningen *"her i Grønland gør vi sådan…"* blev således hyppigt brugt, hvormed jeg fik indblik i, hvorledes de oplevede deres egen kultur, og hvilke aspekter de tillagde som værende særligt grønlandske.

Selvom det havde været den optimale situation, hvis jeg kunne begå mig både på grønlandsk og dansk, er det min opfattelse, at jeg alligevel har fået et realistisk indblik i de indsattes hverdagsliv. Jeg er opmærksom på, at der må være nuancer, som jeg ikke har været i stand til at fange, hvilket der naturligvis må tages højde for i analyserne.

13.3 Deltagerobservation

Et vigtigt redskab i feltarbejdet er *deltagerobservation*, der via betegnelsen indikerer, at forskeren *deltager* i og *observerer* interaktioner i den studerede verden. Deltagerobservation kan foregå med forskellige niveauer af deltagelse på en skala mellem to yderpoler, hvor den ene pol kræver 100 pct. aktiv deltagelse, mens den anden pol udgør en total observatørrolle uden interaktion (Jacobsen og Kristiansen 2001: 41). Erving Goffman[22] argumenterer for, at deltagerobservation forudsætter en kropslig, fysisk deltagelse i feltet. Man skal udsætte sig selv for samme betingelser, som de mennesker, man studerer, udsættes for, og gennem sin krop erfare det, som aktørerne erfarer (Goffman 1989: 125). Først ved en meget indgående deltagelse, der involverer forskerens fulde sanseapparat, bliver man i stand til at forstå den verden, man udforsker: *"… you are in a position to note their gestural, visual, bodily response to*

[22] Selvom Goffman's studier af socialt samspil bl.a. bygger på deltagerobservation, har han været tilbageholdende med at fremlægge sine metodiske overvejelser. Goffman brød sig hverken om at blive fotograferet eller 'optaget'. Alligevel blev hans foredrag ved *Pacifik Sociological Association Meetings*, 1974 optaget. Efter hans død i 1982 gav hans enke tilladelse til transskribering og udgivelse af Goffman's foredrag (Goffman 1989: 123).

what's going on around them and you're empathetic enough – because you've been taking the same crap they've been taking – to sense what it is that they're responding to. To me, that's the core of observation. If you don't get yourself in that situation, I don't think you can do a piece of serious work" (ibid.: 125-126).

For at opnå den fulde integritet med feltet, anbefaler Goffman, at man lægger sin hjemlige identitet bag sig, og "skærer sig selv og sit liv ind til benet" (ibid.: 127).

I modsætning hertil advarer de britiske etnografer Hammersley og Atkinson (1995) mod den fulde deltagelse. Nærhed skaber forståelse, men den fulde deltagelse kan resultere i, at man identificerer sig for meget med aktørerne, som man føler sig bundet til i en form for loyalitet. Hammersley og Atkinson mener med dette, at distancen er en forudsætning, da det netop er i dette rum, skabt af distance, hvor det analytiske arbejde opstår (Hammersley og Atkinson 1995: 115). Som Hammersley og Atkinson mener jeg, det er vigtigt at kunne distancere sig og forholde sig kritisk til sit felt – men først i den analytiske fase. Man må forstå, før man kan lave kritisk analyse. Og for at opnå denne forståelse, deler jeg langt hen af vejen Goffman's synspunkt, der indebærer så stor nærhed som muligt.

Den fulde deltagelse, som Goffman beskriver, hvor man lægger sit eget liv bag sig, og går fuldt ind i feltet, har jeg dog ikke anset for muligt i mit feltarbejde. Jeg foretrækker, at aktørerne i feltet kender til hensigten med mit ophold i anstalten, ligesom jeg også fandt det nødvendigt indimellem at distancere mig fra feltet og have dage til refleksion og databearbejdelse. Dette valg resulterede i, at jeg indtog en position som "deltagende observant", hvor jeg deltog i dele af de indsattes hverdagsliv, og hvor min observerende position var kendt af alle.

13.3.1 Vejen ind i feltet

At få adgang til forskningsmæssig indtræden i anstalterne kræver en tilladelse fra Direktoratet for Kriminalforsorgen. Jeg skulle underskrive erklæring om tavshedspligt, og herefter skulle Direktoratet indhente oplysninger om mig i Kriminalregistret. Da det formelle var på plads kunne planlægningen af det videre forløb begynde.

Udgangspunktet for undersøgelsen var at gennemføre ca. seks måneders deltagerobservation i Anstalten for Domfældte i Nuuk. Anstalten i Nuuk var valgt ud fra, at den med sine 64 pladser er landets største, og det dermed blev muligt at få kontakt til flest mulige indsatte. Desuden har anstalten seks afdelinger med forskellige grader af åbenhed. For at få et andet indblik af hverdagslivet i landets anstalter, skulle der også indlægges et kortere forløb i en af de mindre anstalter. Her faldt valget på Anstalten for Domfældte i Ilulissat. I Ilulissat er der plads til 19 indsatte, og dermed har den en mellemstørrelse (i Sisimiut er der 30 pladser, mens Aasiaat og Qaqortoq hver har 10 pladser). Idet jeg fandt de to mindre anstalter for små, og at anstalten i Sisimiut med sine 30 indsatte og flere afdelinger sandsynligvis ville rumme en del ligheder med anstalten i Nuuk, valgte jeg anstalten i Ilulissat.

Som led i planlægningen havde jeg i oktober 2009 et møde med anstaltsledelsen: Direktøren for Kriminalforsorgen i Grønland, den daværende ledende anstaltsleder og anstaltslederen for anstalten i Nuuk. Her informerede jeg om metoden for mit feltarbejde, at jeg ønskede primært at opholde mig blandt de indsatte. Der blev givet grønt lys, og de nærmere omstændigheder skulle aftales med de pågældende anstaltsledere. Ledelsen gav udtryk for, at de fandt mit valg af anstalter fint, eftersom jeg havde valgt det de betegnede som den bedst fungerende anstalt (Ilulissat) og den tungeste anstalt (Nuuk). I forhold til min sikkerhed ønskede anstaltslederen i Nuuk, at jeg skulle bære radio, nøgler og overfaldsalarm i lighed med personalet. Jeg forklarede, at det ville give en barriere i mødet med de indsatte, og at det vil være uhensigtsmæssigt for undersøgelsen, hvis de betragtede mig som en del af personalet. Hertil fik jeg opbakning fra den ledende anstaltsleder, som endvidere gjorde det klart, at anstaltsbetjentene skulle informeres om, at jeg ikke var ansat, og de ikke måtte inddrage mig i forhold til indberetninger af indsatte eller som vidne ved konflikter. Det blev besluttet, at jeg måtte færdes frit på de forskellige afdelinger, men jeg skulle oplyse til personalet, hvor jeg befandt mig. Mobiltelefon og pung skulle lægges i et aflåst skab, og ellers måtte jeg medbringe taske med notesbog og diktafon. Endvidere aftalte vi, at jeg den følgende uge deltog i Nuuk-anstaltens personalemøde, og at jeg ligeledes den følgende uge kunne afholde et cafémøde for de indsatte.

Den 22. oktober 2009 mødtes jeg med personalet fra anstalten i Nuuk; to socialarbejdere, anstaltsleder og ca. 14 vagter (anstaltsbetjente, betjente på prøve og medhjælpere). Også her blev der informeret om metoden; at jeg så vidt muligt skulle indgå i anstaltslivet på indsattes vilkår. Dette til stor morskab for en del af personalet, der spurgte om de så også måtte sætte mig i sikringscellen. Anstaltslederen gjorde klart for personalet, at de ikke måtte inddrage mig i deres arbejde ud over at registrere i døgnrapporten, hvornår jeg kom og gik. Det blev aftalt, at der skulle laves et skema i vagtstuen over de forskellige afdelinger, og jeg her satte en magnetbrik udfor den afdeling, jeg befandt mig i. Efter mødet viste en vagtmester mig rundt på anstaltens forskellige afdelinger, hvor jeg samtidig fik hilst på et par indsatte. Under rundvisningen hængte jeg opslag op på alle afdelinger om, at jeg ville invitere til cafémøde dagen efter (bilag 2, opslag).

Cafémødet for de indsatte foregik den følgende dag kl. 19.30 i anstaltens kantine. Det blev nødt til at foregå i flere etaper, da tilbageholdte i henholdsvis arrestafdelingen og sikret afdeling ikke måtte møde andre indsatte. Allerede da jeg ved 19.15-tiden ankom til anstalten sammen med min tolk, begyndte indsatte at strømme til fra de to annekser. Og da vi kl. 19.30 gik i gang var der mødt ca. 35 indsatte frem ud af ca. 50 mulige. Det betragtede jeg som et fint fremmøde, eftersom personalet havde forberedt mig på, at det nok ikke ville interessere ret mange. Anden etape bestod af syv indsatte fra sikret afdeling, mens ingen af de indsatte fra arrestafdelingen ønskede at komme. Normalt rummer kantinen ikke så mange indsatte på en gang, så de fremmødte sad overalt: På de få stole, på reoler, radiatorer og i vindueskarme. Jeg havde taget forskellige kager med, og personalet kom med kaffe og papkrus. Som introduktion præsenterede jeg mig selv og tolken. Her lagde jeg vægt på at informere om, at jeg er uafhængig forsker uden tilknytning til politi eller kriminalforsorg, og at jeg ønskede at studere indsattes hverdagsliv, som det ses med deres øjne, ved at opholde mig så meget som muligt sammen med dem. Endvidere blev det fremhævet, at jeg havde tavshedspligt, og at anstaltspersonalet ikke måtte bruge mig til at skaffe oplysninger. Alt blev tolket. De indsatte fik at vide, at jeg under mit ophold ville lave interview med nogle af dem, og for de som ønskede tolk, skulle de sige til, så ville jeg tage tolken med. To vagter, som holdt sig i baggrunden, deltog i begge etaper af mødet.

Der var stor spørgelyst og efter mødet var der flere, som kom og spurgte om de også fik mulighed for at tale med mig alene. Både på mødet og i tiden efter, var der en del som havde svært ved at forholde sig til begreber som "forsker" og "ph.d.". De ville gerne gruppere mig som enten journalist eller forfatter. Og det at mit arbejde skulle munde ud i en afhandling, blev for mange synonymt med, at jeg var i gang med at skrive en bog. Selvom der var lidt forvirring om disse begreber, virkede det til, at størsteparten af både indsatte og ansatte i Nuuks anstalt havde forstået hensigten med min undersøgelse. Og der virkede i udgangspunktet til at være opbakning om min tilstedeværelse og den anvendte metode hele vejen rundt.

Da jeg i marts 2010 tog til Ilulissat havde jeg håbet, at jeg kunne gribe min indgang til anstalten an på samme måde som i Nuuk, men det gik ikke helt som forventet. Jeg havde aftalt med anstaltslederen dér, hvornår jeg skulle komme. Da tiden nærmede sig sendte jeg mails, hvor jeg spurgte om det var muligt på forhånd at aftale møder både med personalet og de indsatte. Disse mails blev ikke besvaret. I stedet ringede jeg op og stillede samme spørgsmål. Ilulissat er en mindre by og anstalten en lille anstalt, hvilket sandsynligvis gør, at der er en mere uformel tilgang. I hvert fald lød svaret fra anstaltslederen: *"Du dukker bare op, så tager vi den derfra".* I slutningen af marts 2010 "dukkede" jeg så op i Ilulissats anstalt, hvor jeg fik en fin modtagelse af det personale, som var på vagt; anstaltslederen, overvagtmester og to anstaltsbetjente. Der var ikke tid til at hele personalet mødtes med mig på samme tid, og det blev lidt mere sporadisk, hvordan jeg én til én fik informeret personalet om hensigten med mit ophold.

Ligesom i Nuuk havde jeg håbet at kunne afholde cafémøde for de indsatte. Men igen var den lidt mere uformelle og spontane tilgang medvirkende til, at det passede bedre, hvis jeg præsenterede mig selv og min undersøgelse på den månedlige bankoaften, der skulle finde sted dagen efter min ankomst. Da jeg fredag aften mødte op i anstalten, var luften fyldt med forventning. I midten af opholdsstuen stod et billard-bord dækket med de dejligste præmier til aftenens banko-spil: yum yum nudler, 3-liters dunke med rød eller grøn saftevand, yoghurt, chips og kaffeposer. Aftenen startede med, at jeg med en betjent som tolk fik fortalt om mit projekt. I mens blev der sendt lange blikke mod bordet med præmierne. De indsatte virkede utålmodige efter at komme i gang med spillet, og min præsentation synes ikke at vække den store interesse. Der var stort set

ingen spørgsmål – og endelig kunne spillet begynde. Under højlydte protester fra mine medspillere lykkedes det mig at vinde både chips, nudler og yoghurt. Da bankospillet var vel overstået, blev der skruet op for musikken og spillet pool. Det var her i det uformelle rum, at flere indsatte kom til mig og alligevel gerne ville høre lidt nærmere om min undersøgelse.

Der var altså stor forskel på, hvordan undersøgelsen og feltarbejdet blev præsenteret i de to anstalter. Men jeg oplevede begge steder en accept og forståelse for min tilstedeværelse.

13.3.2 At bestå "hash-testen"

Det er vel en naturlig del af den menneskelige adfærd, at når man som gruppe ved, man bliver studeret og ens hverdag udforsket, så vil man undersøge eller teste, hvor man har forskeren. Flere eksempler inden for socialantropologi viser, at hvad end folk har kendskab til denne form for forskning, og uagtet hvilken holdning de har til det, så vil folk i feltet søge at afprøve, i hvilket omfang forskeren er til at stole på (Hammersley og Atkinson 1995: 83). Når den studerede gruppe, som indsatte i en anstalt, tilmed er frihedsberøvet, er der intet usædvanligt i behovet for at afprøve forskerens tillid. Dette kom jeg til at mærke allerede den første dag på feltarbejde, hvilket følgende notat fra feltdagbogen viser:

> **Torsdag d. 29. oktober 2009**
> Ca. 10 personer er samlet i opholdsstuen. Ved bordet sidder "Anda" og tre andre indsatte. Fire personer spiller bordfodbold. "Anda" er vist kongen i rummet. Han er tydeligvis skæv. En af de andre spørger om jeg ryger. Nej, svarer jeg. *"Kunne du tænke dig at ryge med?"*, spørger han så. Jeg svarer nej tak. "Jens" begynder at riste tobak, mens to af de lidt yngre sidder sammen på motionscyklen, som om det var en gyngehest. Motionscyklen er stillet sådan, at de kan holde øje med, hvem der kommer ned af gangen fra begge sider. En brugt cola-flaske bliver fundet frem. Der er brændt to huller i den. I det ene sættes et lille plasticrør, som hashen samles op i. "Anda" tænder den hjemmelavede rygebong. Efter et par hiv, sender han den videre. Hver gang bliver den sendt tilbage til "Anda", som så vælger hvem den næste er, som skal ryge. Da alle har røget bliver ristepapir mm. fjernet. Colaflasken bliver gemt bag den stol, hvor jeg sidder. Langsomt siver folk hver til sit.

Dagen efter gentog det samme ritual sig. En indsat, som ikke havde været med om torsdagen kiggede forskrækket på mig, og sagde til "Anda": *"Hvad fanden laver I?"*, hvorpå han svarede: *"Bare rolig, det er min kammak* [kammerat]*. Hun sladrer ikke, vi røg også sammen med hende i går."* I det øjeblik gik det op for mig, at jeg vist havde bestået "hash-testen". Med tiden skulle det vise sig, at det i nogle afdelinger var et næsten dagligt ritual. Jeg gjorde det til en vane, enten at holde mig helt væk, når jeg vidste, at det var tid til at ryge. Eller hvis jeg befandt mig i rummet, når de indledende øvelser med ristning af tobak var i gang, så valgte jeg at blive til alle havde røget, og forsamlingen igen var opløst. Jeg frygtede, at hvis jeg gik mens hashrygningen var i gang, og en vagt dukkede op og fangede dem i handlingen, at de så ville mistænke mig for at have stukket dem.

13.3.3 Feltdagbog

Ved informationsmøderne var det blevet oplyst, at jeg ville medbringe en notesbog, som jeg løbende ville notere observationer i. De indsatte var velkomne til at høre, hvad jeg skrev. Jeg havde en idé om, at jo mere åben jeg var om mine feltnoter, des mindre opmærksomhed ville det få, hvis jeg sad og gjorde notater. Det er da også kun ganske få gange, at nogle af de indsatte har vist interesse for mine notater. De gange det er sket, har det givet anledning til en uddybende samtale om en given problematik.

Gennem en dag opstår der så ufattelig mange vigtige situationer; aktørers interaktioner, konflikter og samtaler, at det er umuligt at få alt noteret. Feltnotaterne kan derfor aldrig blive et fuldstændigt billede på den udspillede virkelighed. Samtidig er det vigtigt at overveje hvor og hvornår, man noterer. Specielt i de første dage er det vigtigt at notere så meget som muligt, da det er her, man ser handlinger, man måske ikke er i stand til at se igen. Det er også de første dage, man overvældes af indtryk, som på et senere tidspunkt bliver svære at huske. Eller som med tiden blot bliver taget for givet. Når man befinder sig midt i en handling, der udspilles i feltet, det være sig en konflikt mellem aktører, hashrygning og andet, er det vigtigt at være tilbageholdende og overveje, hvornår det er bedst at notere situationen. Hvis man noterer mens

situationen står på, vil aktørerne blive opmærksomme på, hvad der noteres (Goffman 1989: 130).

At medbringe en notesbog i anstalten er også at løbe en risiko for, at dele af indholdet bliver læst af aktørerne. Jeg var derfor opmærksom på, at skrive i stikordsform og koder. Når jeg kom hjem blev noterne indskrevet i den egentlige feltdagbog, mens de var i frisk erindring.

13.3.4 Vejen ud af feltet

Oprindeligt var det min hensigt, at feltarbejdet i Nuuk skulle strække sig over seks måneder, mens opholdet i Ilulissat var bestemt til ca. en måned. Spørgsmålet er, hvor lang tid der skal til, for at opnå tilstrækkelig viden. Goffman argumenterer for, at man skal tilbringe mindst et år i feltet for at nå dybt nok ind i begivenheder og rutiner (Goffman 1989: 130). Mens Hammersley og Atkinson mener, at når man som forsker bliver hjemmevant i feltet, og oplever hverdagen som tilbagevendende rutiner, er tiden inde til at reflektere over, hvorvidt feltet er færdigudforsket (Hammersley og Atkinson 1995: 116).

Feltarbejdet i Nuuk startede i slutningen af oktober 2009, og da jeg i midten af marts 2010 rejste til Ilulissat, var der gået ca. seks måneder. På det tidspunkt var jeg begyndt at færdes hjemmevant i anstalten. Jeg oplevede, at de fleste – både indsatte og ansatte – havde vænnet sig til min tilstedeværelse, og ikke længere tog notits af mig. Jeg var på en måde blevet en del af anstaltslivet. I en anstalt, hvor personer afsoner domme af forskellig varighed, er der løbende udskiftning i beboermassen. Og gennem det halve år oplevede jeg, hvordan omrokeringer, nyindsættelser og løsladelser, medførte ændringer i rollefordeling og hierarki, for så igen at falde ind i nogenlunde tilsvarende struktur som tidligere, blot med nye ansigter i de forskellige roller. Jeg oplevede at kunne genkende mønstre som gentog sig. Da jeg rejste til Ilulissat, var det derfor min opfattelse, at feltarbejdet i Nuuk stort set var tilendebragt. Det viste sig dog ikke helt at være tilfældet. Da jeg var tilbage i Nuuk efter en måneds afbrydelse, var der for det første sket nogle ændringer: Der var kommet en større gruppe helt unge indsatte, samt

nogle tilbageholdte som var hentet til Nuuk fra Danmark. Endvidere var et af de åbne annekser blevet lavet om til en lukket afdeling. For det andet medførte afbrydelsen, måske netop, at jeg så feltet med nye øjne og i kontrast til anstalten i Ilulissat. Derfor valgte jeg at fortsætte feltarbejdet i Nuuk i yderligere to måneder, hvorefter jeg langsomt trak mig tilbage.

I Ilulissat var perioden givet på forhånd; fra den 18. marts til den 16. april 2010. Hvilket var kort tid – for kort tid. Jeg synes, at jeg fik et godt indblik i hverdagslivet dér, men opnåede ikke den samme fortrolighed med feltet, som jeg havde i Nuuk. Et par af de indsatte havde været på et kortere ophold i anstalten i Nuuk, og det var en stor hjælp, at de kunne "sige god for mig". Men det var først i slutningen af mit ophold i Ilulissat, at jeg oplevede, at omgivelserne begyndte at vænne sig til, min tilstedeværelse. På den måde er der stor sandsynlighed for, at jeg havde lært mere om forholdene i Ilulissat, hvis mit ophold havde strakt sig over længere tid.

13.4 Kvalitative interview

Ved at anvende kvalitative interview opnås der gennem samtale viden mellem to samtalepartnere; forsker og interviewperson. Det kvalitative interview er en enestående mulighed for at skabe nærhed til de personer, hvis liv eller profession, man ønsker at studere, og herigennem forstå betydningen af centrale temaer i interviewpersonens livsverden ud fra deres egne præmisser (Kvale 1997: 42). Endvidere åbner det kvalitative interview for, ved at egne fordomme sættes på spil, at der kommer nye aspekter frem, som ikke tidligere har været overvejet.

Det overordnede formål med interviewundersøgelsen har været at finde svar på, grader af åbenhed i anstalten, hvor porøse grænserne til omverdenen er. Desuden ønskes det at undersøge, hvorledes – eller om – resocialisering finder sted i anstalten, samt at få indsigt i hverdagslivet. Dette formål er søgt opnået gennem en forståelse af de erfaringer, de mennesker som lever deres liv eller har deres gang i anstalten har gjort sig. Ud fra formålet bestemmes også typen af interview. Eftersom det giver interviewpersonerne større mulighed for at være med til at forme samtalen, er

udgangspunktet i denne afhandling det halvstrukturerede interview. Ved denne interviewform opstilles en række temaer, der skal afdækkes og forslag til spørgsmål. Det halvstrukturerede interview indebærer desuden en åbenhed for ændringer af spørgsmålenes rækkefølge og form, som gør det muligt at forfølge de svar og historier, som interviewpersonen giver (Kvale 1997: 129).

Interviewguidens tilstedeværelse skal sikre, at interviewsamtalerne ledes hen mod det som ønskes forståelse af. Spørgsmålene i interviewguiden (bilag 3, interviewguide) er forholdsvis standardiserede, således at alle interviewpersoner stilles samme spørgsmål. Derved bliver det muligt at fremanalysere forskelle og ligheder mellem de forskellige respondenters tolkninger. Disse spørgsmål kan karakteriseres for at være forholdsvis åbne og brede. Dermed appelleres der i højere grad til fortællinger og beskrivelser, som er med til at åbne for en forståelse af interviewpersonens tankegang. Modellen for interviewguiden indeholder følgende temaer: Personlig baggrund, tidligere institutions/ anstalts-erfaring, indsættelsen, forhold til personale og medindsatte, konflikter, hverdagslivet i anstalten, forhold til samfundet udenfor, udgangsforløb, resocialisering, udslusning.

Udvælgelse af interviewpersoner er foregået ud fra tre grupper: Indsatte, personale samt personer udefra med tilknytning til anstalten.

I gruppen af indsatte ønskede jeg at få et repræsentativt udsnit af fangepopulationen. Det vil sige i forhold til køn, alder, tilbageholdt/ domfældt, kort/ lang dom, beskæftigelse/ ikke beskæftigelse under afsoning, udgangsforløb, samt om personen er nyindsat eller har været indsat over længere tid. Flere af de interviewede har selv henvendt sig og ønsket at blive interviewet. Det er dog ikke alle, som henvendte sig, jeg valgte at interviewe. Nogle af de som henvendte sig, vurderede jeg for psykisk ustabile, og var derfor i tvivl om, hvorvidt de forstod baggrunden for et interview. Jeg fandt det derfor etisk uforsvarligt at gennemføre interview med dem. Andre indsatte kontaktede jeg selv, idet jeg efter mit kendskab til gruppen vurderede, at deres medvirken ville bidrage til at opfylde mine mål om repræsentativitet. Endelig var der personer, som blev anbefalet af andre indsatte, som mente, at deres historie ville være vigtig for undersøgelsen. Fire personer sagde nej til at blive interviewet, hvorefter de to senere

selv henvendte sig, og sagde at de alligevel gerne ville interviewes. Mens to andre personer havde indvilget i interview, men da tiden kom, ønskede de det alligevel ikke. Et enkelt interview blev afbrudt hen mod slutningen, idet der var lommepenge-udbetaling, og interviewpersonen derfor ikke længere kunne koncentrere sig i situationen.

I et par tilfælde har interviewpersonen været påvirket af hash under interviewet. I disse situationer overvejede jeg, om hvorvidt interviewet skulle udskydes. Jeg foreslog de pågældende, at vi skulle vente til en anden dag. Dette blev afslået, og i et enkelt tilfælde oplevede jeg, at personen var skæv, netop fordi vedkommende havde sat sig op til interviewsituationen. Det er en balancegang, hvor vidt det skønnes forsvarligt at gennemføre interview med påvirkede personer. I de tilfælde, 3 interview, hvor jeg har valgt at gennemføre interviewet, har jeg vurderet, at personen ikke var voldsomt påvirket. Ligesom jeg efterfølgende har talt med personen om nogle af de emner, vi kom ind på under interviewet.

Forud for interviewene har samtlige indsatte underskrevet en samtykkeerklæring, hvori de godkender, at brudstykker og citater fra interviewet kan indgå i afhandlingen i anonymiseret form (bilag 4, samtykkeerklæring). Alle interview med indsatte er foregået i den pågældendes celle. To interview er gennemført med tolk og et enkelt er gennemført på engelsk. De fleste interview havde en varighed på 1-2 timer, mens enkelte interview varede over 3 timer. Jeg havde i udgangspunktet overvejet at udlevere en udskrift af interviewene til de interviewede personer. Dette gik jeg bort fra på grund af, at personalet ofte gennemførte cellevisitation. Hvis personalet fik indblik i interviewudskrifter kunne de derigennem få kendskab til oplysninger kun givet til mig både om den indsatte, men også dennes medindsatte. Hvis indsatte har bedt om at se udskrift af interview har de fået det. Kun en enkelt har bedt om dette.

Af hensyn til de indsattes anonymitet er det ikke muligt at vedlægge en detaljeret oversigt med informationer om indsatte interviewpersoner. Der er i alt foretaget 35 interview med indsatte, heraf 28 i Nuuk og syv i Ilulissat. Fem af de 35 interviewpersoner var kvinder. Aldersmæssigt fordeler de sig således: Ni personer var under 25 år, heraf to under 18 år. Syv personer var mellem 25 og 29 år. Seks personer

var mellem 30 og 39 år, otte personer mellem 40 og 49 år og fem personer var over 50 år.

Knap en tredje del af de indsatte interviewpersoner – 11 personer – var tilbageholdte på interviewtidspunktet. De øvrige som afsonede domme fordelte sig som følger: Seks personer afsonede domme under et halvt år, seks personer afsonede mellem et halvt og 1 år, fem personer afsonede mellem 1 og 2 år, fire personer afsonede mellem 2 og 3 år, én person afsonede dom på over 5 år og to personer afsonede tidsubestemte domme. En enkelt af interviewpersonerne havde anden nationalitet end grønlandsk eller dansk, fem personer havde stærkest tilknytning til Danmark, mens de øvrige var grønlandske og hjemmehørende i Grønland. Heraf var ti interviewpersoner fra Nuuk, mens de resterende repræsenterede hele Grønland. Ud af de 35 interviewede indsatte var halvdelen – 17 personer – gengangere i anstalten. Heraf var otte personer i anstalt for anden gang, mens de resterende ni personer, havde flere anstaltsophold bag sig. Ni personer var dømt eller tilbageholdt for hash-kriminalitet, mens de øvrige var dømt eller tilbageholdt for berigelses- og personfarlig kriminalitet.

I forhold til repræsentativitet ses, at gruppen af ældre indsatte interviewpersoner over 40 år udgør en højere andel, end den andel de udgør i anstalten. Det samme er tilfældet i forhold til lovbrudskategori, hvor interviewpersoner dømt eller tilbageholdt for hash-kriminalitet ligeledes står for en større andel af de interviewede end de fylder i anstalten. Bortset fra dette skulle gruppen af interviewpersoner være nogenlunde repræsentativ for gruppen af indsatte, som dog dagligt var under forandring.

Som forsker i et sårbart felt, kan der under interviewet opstå situationer, hvor interviewpersonen genkalder sig fortrængte følelser og smertefulde oplevelser (Jacobsen, Jørgensen og Svendsen-Tune 2002: 239). Det medfører, at både interviewperson og forsker kan have svært ved at undgå at blive følelsesmæssigt påvirket. Flere af de interviewede indsatte har haft en problematisk opvækst med svigt, overgreb eller vold i hjemmet, hvilket en del lægger til grund for, at de selv er havnet i anstalten. Under flere interview har jeg oplevet personer, der har åbnet sig om episoder fra deres liv, som de fortalte, de aldrig før havde talt om. Disse samtaler blev ofte meget følelsesladede, og jeg følte et stort ansvar for, hvorvidt interviewet kunne

have sat gang i en psykisk reaktion, de ikke selv kunne håndtere. Derfor var jeg ekstra opmærksom på disse personer i dagene efter interviewet, hvor jeg sørgede for at holde mig i nærheden af dem. Jeg har dog ikke oplevet, at disse emotionelle interview-situationer har ført til uhåndterlige psykiske processer – tværtimod. Jeg oplevede derimod en taknemlighed og lettelse hos disse personer, over at de havde fået mulighed for at tale om oplevelser, de har båret på alene.

Både i Nuuk og Ilulissat har jeg foretaget interview med repræsentanter for personalet samt andre, der har deres gang i anstalten. Selvom jeg i det daglige havde meget lidt kontakt til personalet i anstalten i Nuuk, var der stor velvillighed til at støtte undersøgelsen og stille op til interview. Blandt personalet i Nuuk har jeg lavet fire interview med henholdsvis anstaltslederen, en vagtmester, en anstaltsbetjent og socialrådgiveren. Derudover har jeg interviewet en præst, som er ansvarlig for den kirkelige betjening af indsatte, samt bestyreren af Sømandshjemmet, som er en af de ældste arbejdspladser, der anvendes til beskæftigelse af indsatte i Nuuk.

I Ilulissat oplevede jeg en stor interesse og åbenhed fra personalet, hvilket førte til mange uformelle snakke om forholdene i anstalten. Det var derfor med en vis undren, at jeg kunne konstatere, at personalet var tilbageholdende med at stille op til interview. I fællesskab blev personalet enige om, at det måtte være tillidsmanden, som lod sig interviewe. Det lykkedes at lave en aftale med tillidsmanden, men da tidspunktet for vores aftale kom, kunne han alligevel ikke afse tid til det. Derfor fik jeg kun interviewet anstaltslederen. I anstalten i Ilulissat er der ikke tilknyttet en fast socialrådgiver. Det er forsorgsgruppen fra Kriminalforsorgen i Frihed, der to gange om ugen betjener anstaltens indsatte. Der blev foretaget et gruppeinterview med forsorgsgruppens tre medlemmer. Derudover blev en af de præster, som er ansvarlig for den kirkelige betjening interviewet.

Når indsatte skal udsluses, prøveløslades fra anstalten kommer de under tilsyn fra Kriminalforsorgen i Frihed. I den forbindelse har jeg interviewet den ledende socialrådgiver fra kontoret i Nuuk. Endelig er der for det overordnede perspektiv lavet interview med direktør for Kriminalforsorgen i Grønland, Thomas Nikolajsen,

politimester Bjørn Bay og landsstyreformand Kuupik Kleist. Samtlige personer der er interviewet i kraft af deres profession har godkendt interviewudskrift.

I alt er der foretaget 48 interview, heraf 35 med indsatte og 13 interview – hvoraf det ene var et gruppeinterview – med personer, som via deres profession har kontakt med eller er ansat i anstalten.

Alle interview er optaget på diktafon, hvor jeg umiddelbart efter interviewet har transskriberet optagelsen. Transskriptionsprocessen indebærer en række vurderinger og beslutninger, der nærmer sig en fortolkning eller med andre ord: Begyndelsen til en analyse (Kvale 1997: 170). Alle interviews er transskriberet i en sådan form, at jeg har lagt vægt på at gengive hvert ord frem for at skabe en læsevenlig tekst. Dog er 'øh' for det meste udeladt. Jeg har medtaget grønlandske udtryk og ordstillinger i den danske tekst, samt markeret pauser med prikker. I de to interview med tolk er det kun tolk og interviewers samtale, som er udskrevet. De enkelte interviewudskrifter er anvendt som redskaber i analysen, og altså ikke som selve analysegenstanden.

13.5 Etiske overvejelser

At drive forskning i andre menneskers liv vil til enhver tid indebære grundige etiske refleksioner. Når så den udforskede gruppe tilmed befinder sig i en udsat og måske sårbar situation, er der særlig grund til overvejelser om ikke at stille dem yderligere vanskeligere og på den anden side heller ikke tage unødige hensyn. Det er en balancegang. For eksempel kan offentliggørelse af ulovligheder efterfølgende få konsekvenser for de pågældende. Eksempelvis viste nogle indsatte mig, hvorledes de modtog eller gemte ulovlige sager. Jeg var i tvivl om, hvad det ville indebære, hvis jeg offentliggjorde noget af det jeg var blevet indviet i. Derfor spurgte jeg, hvor meget jeg måtte skrive, hvortil svaret var: *"Skriv hvad du vil, vi er altid et skridt foran..."*

Der har været situationer, hvor jeg har været i tvivl om, hvorvidt jeg skulle have handlet anderledes end jeg gjorde. Det har særligt været de få gange, hvor jeg var vidne til en indsat led fysisk overlast på grund af vold. Det har naget mig at tænke på, om jeg kunne have grebet ind – og hvilke konsekvenser, det så havde haft.

I fremstillingen er det vigtigt, at aktørerne kan genkende sig selv og deres verden. Ligesom de skal være klar over, hvordan et interview anvendes. Dette har jeg forsøgt at sikre ved at fortælle om undersøgelsen og brug af interview forud for, at de underskrev samtykkeerklæringen, og før interviewet blev gennemført. De som har ønsket det, har kunne gennemlæse interview-udskrift. Endelig har samtlige interviewede fået mit visitkort, så de kunne kontakte mig, hvis de havde tilføjelser, hvis der var oplysninger de fortrød var blevet sagt, eller hvis de ønskede at høre om undersøgelsens fremdrift. De som har kontaktet mig efterfølgende har enten ønsket at tilføje flere oplysninger, høre om fremdriften eller fortælle, hvad der var sket i deres liv.

Af de interviewpersoner, som medvirker i kraft af deres profession, og som har haft udskrift til godkendelse, har enkelte ønsket små ændringer i formuleringerne. En enkelt har ønsket at godkende den kontekst citater og resumé blev anvendt i.

Det grønlandske samfund er en lille befolkning med store familier og netværk, som gør at alle på en eller anden måde kender hinanden. Det betyder, at det ikke altid er tilstrækkeligt blot at anonymisere stednavne. Der kan være omstændigheder i fortællinger, som har været nødvendige at ændre på, for at undgå genkendelighed. Disse anonymiseringer er sket i en lille udstrækning og er uden betydning for analyser og konklusioner.

13.6 Opsamling

Til at belyse hverdagslivet i anstalten er der anvendt kvalitative metoder. Feltarbejdet forløb over en periode på ca. 9 måneder fra oktober 2009 til juni 2010, hvor størsteparten foregik i anstalten i Nuuk. Dette afbrudt af en periode på en måneds varighed i marts-april 2010, hvor feltarbejdet foregik i anstalten i Ilulissat. Den oprindelige hensigt med at opholde sig 100 pct. i anstalten sammen med de indsatte i de timer, hvor de ikke var låst inde for natten, viste sig ikke mulig. Det var nødvendigt med afstand, dage til refleksion og databearbejdning. I anstalten i Nuuk oplevede jeg, da nyhedens interesse var fortaget og jeg blev en del af de indsattes dagligdag, at få

tildelt en rolle, der for nogle udfyldte en form for omsorgsperson og for andre var en person hvormed de kunne diskutere forhold og rettigheder i anstalten.

Perioden i Ilulissat viste sig at være for kort. Jeg nåede ikke her samme fortrolighed med feltet, som i Nuuk. De fleste indsatte var mere opmærksomme på min tilstedeværelse, og først hen mod afslutningen af mit ophold, var der større åbenhed.

Det har været en svaghed undervejs i feltarbejdet, at jeg ikke deler sprog- og kulturbaggrund med de indsatte. Med dette er det sandsynligt at der er nuancer, jeg ikke har set, ligesom der kan være episoder, som er blevet misforstået. De sproglige begrænsninger har medført, at jeg ikke kunne følge med i de indsattes indbyrdes diskussioner, men var afhængig af tolkninger, hvor alle detaljer naturligvis ikke kom frem. At jeg ikke deler samme kulturbaggrund som mine informanter, havde dog også sine fordele, da det derved blev naturligt for flere personer undervejs at oplyse mig om, hvad de selv betragtede som særlig grønlandsk og derved italesatte deres egen kulturforståelse.

Der er undervejs i feltarbejdet foretaget 48 kvalitative interview, hvoraf de 35 var med indsatte. Det er tilstræbt at de interviewede indsatte skulle udgøre et repræsentativt udsnit af fangepopulationen, dog er gruppen af personer over 40 år og personer indsat på grund af hash-kriminalitet en anelse overrepræsenteret.

14. Rammer for ophold i Anstalten for Domfældte

Perioden hvor feltarbejdet er foregået fra oktober 2009 til juni 2010, er en brydningstid for det grønlandske retsvæsen og dets institutioner, idet der pr. 1. januar 2010 trådte en ny kriminallov i kraft. På nogle områder indebærer det ændringer i indsattes forhold, rammer og regler før og efter skæringsdatoen, hvor den nye lov trådte i kraft.

Som det blev beskrevet i kapitel 4 i afsnit om kriminallovens tilblivelse er et væsentligt træk ved Kriminallov for Grønland, at loven er delt op i en del, der udelukkende beskriver forbrydelserne uden at forholde sig til strafferammer. Dernæst indeholder

loven et sanktionskatalog, hvor de forskellige foranstaltninger er beskrevet. Det er på dette område, at gerningsmandsprincippet skinner igennem, idet der lægges op til, at retterne i deres valg af foranstaltning kan tage udgangspunkt i gerningsmandens forhold. Frem til 1. januar 2010 kunne anstaltsanbringelse komme på tale *"Når det må anses for påkrævet for at forebygge, at tiltalte begår yderligere lovovertrædelser, eller nødvendigt af hensyn til den almindelige lovlydighed"* (dagældende kriminallov § 102).

Mens der efter den nye kriminallov fra 2010 kan dømmes til anbringelse i anstalt, *"Når det findes nødvendigt at forebygge, at gerningsmanden begår yderligere lovovertrædelser, eller af hensyn til lovovertrædelsens grovhed"* (Kriminallov for Grønland, jf. Lov nr. 306 af 30.april 2008 § 146). Med dette ses altså, at der med tilføjelsen "af hensyn til lovovertrædelsens grovhed" er indført en proportionalitets sekvens i loven, som fører til ligestilling af gernings- og gerningsmandsprincippet. Domfældte i anstalten er enten dømt efter dagældende kriminallovs § 102 eller den nuværende kriminallovs § 146.

En anden kategori af indsatte i anstalten er personer, der er tilbageholdt af politiet. Fra starten af 2009 blev det besluttet, at i byer med anstalter flyttes tilbageholdte fra politiets detentioner til anstalten inden for et døgn. I byer uden anstalt flyttes tilbageholdte til en anstalt indenfor 14 dage (Anstaltssektoren i Grønland 2010: 9). Det har medført, at tilbageholdte optager en stor del af landets anstaltspladser. Under min dataindsamling, sommeren 2010, var knap en tredjedel af samtlige indsatte på landsplan tilbageholdte – indsat i anstalt uden dom. For Nuuk gjaldt, at 43 pct. – 32 personer – af de indsatte var tilbageholdte, mens det i Ilulissat var 36 pct. – 9 personer (tabel 5).

Langt de fleste indsatte er dømt eller tilbageholdt for forbrydelser af personfarlig karakter, sædelighedsforbrydelser, gentagende berigelses forbrydelser eller brud på lov om euforiserende stoffer. Som det fremgik af figur 23, var der i juni 2010 63,3 pct. af landets indsatte, som var anstaltsanbragt for forbrydelse mod liv og legeme, 14,5 pct. for forbrydelse mod kønssædeligheden, 12,2 pct. for formueforbrydelser, og 6,7 pct. for overtrædelse af lov om euforiserende stoffer.

Politimesteren i Grønland har frem til 1. januar 2010 været ansvarlig for ledelsen af Kriminalforsorgens anstalter (Kriminallov for Grønland, jf. Lovbekendtgørelse nr. 49 af 13. februar 1979 med senere ændringer § 122). Med ikrafttræden af ny Kriminallov for Grønland pr. 1. januar 2010 er ansvaret lagt over til ledelsen af det nye direktorat for Kriminalforsorgen i Grønland (Kriminallovens § 173). Ligesom det også er ledelsen af Kriminalforsorgen i Grønland, der pr. 1. januar 2010 fastsætter regler om indretning af institutioner til fuldbyrdelse af foranstaltninger (Kriminallovens § 174).

I denne brydningstid, hvor jeg udførte mit feltarbejde var der altså to forskellige sæt regler, som var gældende. I den første periode var det lovbekendtgørelse nr. 49 af 13. februar 1979 med dertilhørende regler, som gjaldt, mens det i den sidste tid var Lov nr. 306 af 30. april 2008 og dens fuldbyrdelsesregler, som udgjorde rammerne. I det følgende har jeg derfor fundet det nødvendigt, at præsentere udgangspunktet for regler og rutiner i anstalterne, som de indsatte skal indordne sig under, særligt med henblik på anstaltens åbenhed. Dette vil blive gjort ud fra det, som var gældende, da jeg påbegyndte feltarbejdet, samt de ændringer den nye lov førte til.

14.1 Generelle regler og rutiner i de grønlandske anstalter

Frem til 1. januar 2010, hvor politimesteren i Grønland havde det overordnede ansvar for ledelsen af anstalterne, har dette ansvar i praksis været uddelegeret til Anstaltssektoren. Øverst ansvarlig var den ledende anstaltsleder, som var fysisk placeret i Nuuk. Under sig havde han de lokale anstaltsledere i henholdsvis Nuuk, Sisimiut, Qaqortoq, Aasiaat og Ilulissat. Fra 2010 blev der oprettet et Direktorat for Kriminalforsorgen i Grønland, hvortil det overordnede ansvar blev flyttet fra politiet. Dette indebar nedlæggelse af stillingen ledende anstaltsleder, fremover er det direktøren for Kriminalforsorgen i Grønland, som er øverst ansvarlig.

På baggrund af Bekendtgørelse om anstaltsophold i Grønland af 20. april 2006 udarbejdede Anstaltssektoren i 2006 en "husorden" for indsattes ophold i anstalterne. Herigennem informeres de indsatte om hverdagens rutiner i anstalten, samt hvilke regler der skal overholdes. Det følgende bygger på bekendtgørelsen om anstaltsophold

og denne husorden, hvorfra indsatte er gjort bekendt med, hvad de kan forvente under deres ophold i anstalten. Disse regler og rutiner var gældende frem til 1. januar 2010, hvorefter der som det vil fremgå sker nogle væsentlige ændringer.

Ved indsættelsen afholdes en ankomstsamtale, og i løbet af de første dage skal den indsatte gennem en helbredsundersøgelse på byens hospital. Ved indsættelsen bliver der udpeget en kontaktperson blandt personalet, som primært er den person, den indsatte kan henvende sig til. Det er også ved ankomstsamtalen, at indsatte skal orienteres om deres rettigheder og pligter under opholdet.

Anmodningssedlen (Bilag 5, anmodningsseddel) er et vigtigt redskab for de indsatte til at få kontakt til omverdenen. Dette gælder særligt for tilbageholdte som ikke har udgang, samt domfældte der endnu ikke har opnået udgang eller har fået inddraget en opnået udgang[23]. Via denne seddel kan den indsatte afkrydse, om der ønskes samtale med fx kontaktperson, socialrådgiver eller præst. Hvis de eksempelvis ønsker at foretage indkøb, modtage ekstra besøg eller tilses af en læge foregår det også via anmodningssedlen. Anmodningssedlen skal efterfølges af en kort begrundelse. Hver morgen på personalets morgenmøde gennemgås anmodninger fra de indsatte, som så efterfølgende skal modtage svar om afgørelsen på anmodningen.

Den daglige rutine følger et fast skema. Variationer kan forekomme i de enkelte anstalter:

Kl. 07.00-08.00	Opmønstring (cellerne låses op) – Kantinen åben, morgenmad. (Lørdag-søndag kl. 08.00-09.00).
Kl. 08.00-09.00	Rengøring af afdelingerne.
Kl. 08.30	Gårdturene[24] starter.
Kl. 9.30	Personalet holder morgenmøde.

[23] Domfældte skulle i henhold til dagældende praksis have afsonet 1/10-del af dommen, dog minimum 4 uger, før der kunne opnås udgang. Som disciplinær straf kan en opnået udgang inddrages.

[24] *"Indsatte har i almindelighed adgang til to gange en halv times gårdtur pr. dag, som afvikles i anstaltens lukkede gård. Indsatte, der er enrumsanbragt skal dog afholde gårdturen i separat gårdtursareal. Tilsvarende skal indsatte, der er placeret på anstaltens Arrestafdeling og Sikret afdeling afvikle gårdture i anstaltens særligt sikrede gårdtursareal"* (Anstaltssektoren i Grønland 2006: 11).

Kl. 11.30-12.30	Kantinen åben, varm middagsmad.
Kl. 14.30	Gårdturene starter.
Kl. 17.00-17.30	Kantinen åben, aftensmad.
Kl. 21.15	Afmønstring (cellerne låses). Toiletbesøg mm. skal foretages inden.

Beskæftigelse indenfor anstalten. De indsatte som ikke har beskæftigelse udenfor anstalten skal beskæftiges i anstalten. I de fleste anstalter er der et vist antal "stillinger" som besættes af indsatte. Det er eksempelvis køkkenmedhjælper, hundepasser, vicevært, vaskekone/ mand mm. For flere af disse stillinger var der frem til 1. januar 2010 tale om et regulært ansættelsesforhold, hvor der blev udbetalt timeløn ud fra offentligt gældende takster om mindsteløn, den overenskomstmæssige timeløn for ufaglærte var 80,70 kr. pr. 1.4.2010. De indsatte, som hverken har arbejde i byen eller besætter en af anstaltens stillinger, skal dagligt udføre rengørings-pligter på anstaltens fællesarealer i tidsrummet kl. 08.00-09.00. Til dette bliver der hver morgen ophængt et skema over de forskellige rengøringsopgaver, der er fordelt mellem de indsatte. Såfremt en indsat ikke udfører sine rengøringspligter, kan personalet vælge at enerumsanbringe vedkommende som disciplinær straf for arbejdsvægring indtil kl. 16.00.

Så vidt muligt skal der være tilbud om fritidsundervisning i alle anstalter. Derudover er der til fritidsbeskæftigelse indrettet motionsrum med forskellige træningsmaskiner. Desuden findes der diverse spil, bordtennis, billard og bordfodbold. I nogle anstalter arrangeres der sportsaktiviteter ca. en gang om ugen i en sportshal i byen, ligesom der også kan arrangeres vandreture, sejlture eller andre friluftsaktiviteter. Disse arrangementer er dog kun for domfældte, der har opnået udgang.

Indsatte har ret til en times gårdtur om dagen. Gårdturene afholdes af en halv times varighed om formiddagen og om eftermiddagen. Bortset fra under gårdturene skal de indsatte opholde sig på deres egen afdeling. Selvom det kaldes "åben anstalt" kan indsatte ikke færdes frit på hele anstalten eller udenfor anstalten uden forudgående tilladelse.

Brev- og telefonkontakt. Domfældte har ret til brevveksling, hvor anstaltspersonalet dog kan kræve at kontrollere brevene i domfældtes påsyn. Tilbageholdte kan i nogle tilfælde være pålagt brevkontrol eller forbud. Der er opstillet telefonboks i anstalterne, som indsatte kan benytte, såfremt de ikke er underlagt en form for kontrol. Det er ikke tilladt at have mobiltelefon.

Besøg. Indsatte som ikke har udgang kan – medmindre vedkommende er underlagt brev- og besøgskontrol – modtage besøg. Besøget foregår på den indsattes celle. Der kan kun modtages besøg én time om ugen, og besøget skal foregå indenfor et af følgende tidsrum: Om aftenen mandag, onsdag og søndag mellem kl. 18.30-20.30 og om eftermiddagen lørdag og søndag mellem kl. 14.30-16.30. Når man opnår udgang er det i hovedreglen ikke længere muligt at få besøg, medmindre der er tale om pårørende på gennemrejse.

Udover de pårørende, som kommer på besøg i anstalten, er der mulighed for gejstlig betjening. Det vil sige, at indsatte kan modtage besøg af præst eller prædikant fra sit trossamfund. Desuden betjener den grønlandske kirke anstaltens indsatte med afholdelse af gudstjenester i anstalten med jævne mellemrum.

Udgang. Selvom det hedder "åben anstalt", betyder det dog ikke, at de indsatte kan komme og gå som de vil, når de får udgangstilladelse. Det er forbudt at forlade anstaltens område uden at personalet har givet tilladelse hertil, også selvom man har udgang. Udgangen foregår på faste tider. Indsatte med korte domme kan som regel få tilladelse til dagudgang efter fire ugers afsoning og aftenudgang efter otte uger. Forud for udgangstilladelse vurderes det, hvorvidt der er risiko for misbrug af udgang. Herefter laver kontaktpersonen en indstilling som behandles på anstaltens sagsbehandlermøde. Indsatte med længere domme kan almindeligvis opnå udgang efter 1/10 af dommen er udstået, dog minimum fire uger for dagudgang og otte uger for aftenudgang. Dagudgang afvikles på lørdage fra kl. 13.00-17.00 og søndage kl. 9.00-12.00 og igen fra kl. 13.00-17.00. Aftenudgange afvikles mandag, onsdag, og søndag kl. 18.00-21.00. Onsdag er det dog muligt at rykke udgangen til kl. 15.00-18.00, så der bliver mulighed for at handle i byens butikker. Hvis man ønsker dette, skal der anmodes om det via anmodningssedlen. Indsatte der har opnået både dag- og

aftenudgang, samt har arbejde, har mulighed for "lang udgang" på søn- og helligdage, hvilket vil sige at de ikke behøver at komme tilbage til anstalten mellem hvert udgangsmodul, men kan være ude fra kl. 9.00-21.00. Dette skal der ligeledes søges om for hver gang, man ønsker lang udgang. Således er den "åbne anstalt" kun åben for udgang i nævnte tidsrum fire dage om ugen, og altså helt lukket for udgang tirsdag, torsdag og fredag.

Beskæftigelse uden for anstalten. Det som særligt markerer de grønlandske anstalter som åbne anstalter er, at domfældte så vidt muligt skal beskæftiges på en af byens arbejdspladser (dagældende kriminallov § 103). Dette kan dog først ske, når den domfældte har opnået udgang, og jobsøgning sker efter anvisning fra anstalten. De domfældte må ikke forlade arbejdspladsen i arbejdstiden uden tilladelse, og efter arbejdstidens ophør skal de vende tilbage til anstalten. De domfældte ansættes på samme vilkår som øvrige ansatte til tarifmæssig aflønning og sædvanlig arbejdstid.

I stedet for lønarbejde er det også muligt for domfældte at følge en uddannelse. Det sker på samme vilkår som andre studerende, dog skal vedkommende vende tilbage til anstalten efter endt undervisning.

Økonomi. Når en person indsættes i anstalten opretter personalet en konto i banken til vedkommende, som administreres af anstalten. For de domfældte som modtager løn indsættes lønnen på deres konto. Udgifter til ophold og forplejning fratrækkes det optjente beløb. For opholdsudgifter skulle der i 2010 betales 24,21 kr. pr. arbejdet time, dog maksimalt 968,40 kr. pr. uge. En gang om ugen – hver onsdag – udbetales der lommepenge til de indsatte. Beløbet skal dække de indsattes behov for nydelsesmidler og personlig hygiejne. De domfældte, som modtager løn kan få udbetalt "forhøjede lommepenge", som tages fra deres konto. Øvrige indsatte udbetales et fast lommepenge-beløb, der fastsættes af politimesteren, i 2009 udgjorde lommepengene 447 kr. om ugen, mens forhøjede lommepenge var 125 kr. ekstra. Indsatte må højest være i besiddelse af et beløb, der svarer til den gældende takst for det ugentlige forhøjede lommepenge-beløb. Opsparede penge er indtil løsladelsen undergivet anstaltens administration.

Disciplinær straf. Hvis indsatte bryder anstaltens regler, det være sig i form af indtagelse af spiritus eller euforiserende stoffer, misbrug af udgang, uhensigtsmæssig adfærd, arbejdsvægring, slagsmål o.a. bliver der som regel optaget rapport. Herefter har anstalten en række disciplinære foranstaltninger, der kan tages i brug. Det kan være advarsel, bøde, enerumsanbringelse, nedsatte lommepenge, fratagelse af udgang eller overførsel til anden anstalt. I de tilfælde hvor der er tale om vold og trusler, selvbeskadigelse eller undvigelse kan personalet anvende magt. Indsatte kan i sådanne tilfælde lægges i håndjern, personalet kan anvende knipler, eller personen kan bringes til observations- eller sikringscelle. Ophold i observations- eller sikringscelle må ikke strække sig i længere tid end absolut påkrævet. Og fikseres (fastspændes) en person i sikringscellen, skal der øjeblikkeligt tilkaldes læge.

Disse regler og rutiner var generelt gældende for alle grønlandske anstalter frem til 1. januar 2010. Herefter indtraf der ændringer på nogle områder.

14.1.1 Ændringer i regler for anstaltsophold pr. 1. januar 2010

Åben, halvlukket eller lukket anstalt. Blandt de væsentligste ændringer på anstaltsområdet ses, at de grønlandske anstalter ikke længere udelukkende skal være åbne anstalter. Det skal fremover være muligt at placere indsatte i lukket eller halvlukket afdeling. Med dette skal der opføres en ny lukket anstalt i Nuuk, ligesom der i alle anstalter etableres en halvlukket afdeling. Indsatte i lukket og halvlukket regi har som udgangspunkt ikke tilladelse til udgang (kriminallovens § 214).

I et svar til Folketingets Grønlandsudvalg oplyser justitsministeren i april 2010, at den lukkede anstalt i Nuuk forventes klar til brug i 2014/ 2015 (Folketinget 2009-2010, svar 31). Den 22. december 2010 kunne man dog i en pressemeddelelse fra landsstyreformanden læse, at denne i samråd med justitsministeren havde valgt at sætte den videre proces om den lukkede anstalt i bero (www.nanoq.gl, 22.12.2010). Det er altså uvist, hvornår den lukkede anstalt kan opføres.

Handlingsplan. Som noget nyt er det nu med lov bestemt, at anstalten umiddelbart efter indsættelsen i fællesskab med den indsatte skal udarbejde en handlingsplan for

opholdet og tiden efter løsladelsen (kriminallovens § 201). Ligesom der skal ydes en forsorgsmæssig bistand med henblik på at forbedre de indsattes muligheder for at leve en kriminalitetsfri tilværelse (kriminallovens § 208).

Beskæftigelse i anstalten. Der skal oprettes arbejdspladser i anstalten, således at indsatte, der ikke har arbejde udenfor anstalten, kan være beskæftiget i anstalten. Beskæftigelsen skal normalt ligge på ugens første fem dage og fordeles med mindst syv timer pr. dag. For beskæftigelsen udbetaler anstalten et grundbeløb pr. time. Dette kan suppleres med et stabilitetstillæg, samt et kompetencetillæg. Hvis ikke anstalten kan tilbyde arbejdsopgaver udbetales et grundbeløb pr. time uden tillæg.

Fremover skal de indsatte selv varetage personlige forhold så som tøjvask, rengøring og madlavning. Det kræver naturligvis, at der i anstalterne er indrettet faciliteter til dette formål. Ligesom at anstalten skal tilbyde aktiviteter i fritiden (kriminallovens § 207).

Besøg. Også retten til besøg er ændret. Der skal indrettes besøgsfaciliteter i anstalterne (besøgsbekendtgørelsen § 3). Adgangen til besøg er forlænget, således at *alle* indsatte, og altså ikke længere kun de som ikke har udgang, har ret til besøg mindst én gang om ugen i mindst en time, og så vidt muligt af to timers varighed. De indsatte som ikke har udgang bør så vidt muligt få tilladelse til besøg i videre omfang (kriminallovens § 215).

Udgang. Kun indsatte i åbne afdelinger kan opnå udgangstilladelse (kriminallovens § 214). For at opnå udgangstilladelse kræver det fra 2010, at udgangsindstillingen har været i høring hos politiet. Således er det altså ikke længere en beslutning, der blot skal tages i anstalten, men en beslutning der indebærer politiets tilslutning. Dette gælder dog ikke for indsatte, som har været på fri fod mellem domfældelse og indsættelse (udgangsbekendtgørelsen § 6).

Ovenfor nævnes nogle af de væsentligste ændringer for indsattes forhold under afsoningen. Ændringer som indebærer en øget lukkethed og som fører til, at anstalterne i højere grad indrettes som fængsler: Der skal oprettes en lukket anstalt, og alle anstalter skal have halvlukkede afdelinger. Beskæftigelsesforholdene skal udbygges med henblik på, at det fulde liv kan leves indenfor anstalten. Der bliver større

mulighed for at modtage besøg, mens udgangsproceduren er blevet besværliggjort. Processen med at opnå udgang bliver "bureaukratiseret", således at politiet nu skal inddrages før en indstilling kan gives.

Da jeg med udgangen af juni 2010 afsluttede mit feltarbejde var der endnu ikke udarbejdet en ny husorden. Dermed havde indsatte svært ved at orientere sig om hvilke rettigheder og pligter, der i medfør af den nye kriminallov var gældende fra 1. januar 2010, idet de fortsat fik udleveret en husorden fra 2006.

14.2 Anstalterne

I perioden for feltarbejdet 2009-2010 var der fem permanente anstalter i Grønland med en kapacitet på 133 pladser: Ilulissat har 19 pladser, Aasiaat har 10 pladser, Sisimiut har 30 pladser, Nuuk har som den største 64 pladser og Qaqortoq har 10 pladser. Dertil kommer en ungdomspension i Sisimiut med 9 pladser, som også bruges som udslusning på grund af mangel på egnede unge, samt en midlertidig anstalt i Kangerlussuaq[25] med 40 pladser. Dermed er den samlede anstaltskapacitet i 2010 på 182 pladser.

Da det er feltarbejdet i Nuuk og Ilulissat, der danner grundlag for denne afhandling, vil forholdene i de øvrige anstalter ikke blive yderligere uddybet.

14.3 Anstalten for Domfældte, Nuuk

Anstalten i Nuuk ligger i udkanten af byen ned mod havet i "Entreprenørdalen". Området er en slags industriområde med mindre værksteder og en skydebane. Meget er sket siden anstalten som landets første anstalt blev indviet i 1967. Fra at være et hjem for 18 domfældte til i dag at råde over 64 pladser. Udvidelsen har betydet adskillige knopskydninger i form af diverse tilbygninger på den oprindelige anstalt. I

[25] Den midlertidige anstalt i Kangerlussuaq blev taget i brug 1. oktober 2009 og blev lukket med udgangen af 2010. Anstalten blev udelukkende anvendt til indkaldte afsonere med domme på under 6 måneder (Anstaltssektoren 2010).

dag består anstalten af en hovedbygning med to belægningsafdelinger og to nabobygninger, de såkaldte "annekser". I hovedbygningen findes de to lukkede afdelinger, en sikringscelle, to observationsceller, to fællesskabsafdelinger, motionsrum, kantine, køkken, vaskerum og kontorer. Anstalten i Nuuk består af gamle bygninger, og i dag fremstår anstalten som nedslidt med manglende vedligehold.

Anstalten for Domfældte, Nuuk.

Blandt indsatte og ansatte går anstalten i Nuuk for at være anstalternes "skraldespand". Hvis de øvrige anstalter på kysten har disciplinære problemer med en indsat, kan de sende vedkommende hertil. Derudover er der et stort antal tilbageholdte, særligt tilbageholdte mentalobservanter. Med sin beliggenhed nær Dronning Ingrids Hospital (Sana), må anstalten tage imod de tilbageholdte fra resten af landet, som skal til mentalobservation på Sana.

Adgang til anstalten foregår gennem den kameraovervågede hovedindgang. Herfra lukkes man ind i en form for sluse; en mellemgang med betongulv og to metaldøre. I mellemgangen, der også er kameraovervåget, er der en sodavandsautomat og små

aflåste skabe, hvor indsatte kan lægge fx mobiltelefon eller andre ejendele, som de har med på udgang. Når man er låst ind i mellemgangen, og yderdøren er smækket i, venter man på at blive låst ind på anstaltens trappeopgang. Herfra er der i nederste etage adgang til en gang, hvor anstaltslederen har kontor, og hvor sikringscellen og de to observationsceller ligger. Vagtstuen ligger på første sal. Der er en spejlklædt væg mellem opgang og vagtstue, så man fra vagtstuen kan se ud på opgangen, men ikke kan se den modsatte vej. Vagtstuen er et stort åbent kontor med en skranke, skrivebord og reoler. Bagest i rummet er der adgang til et lille personalekøkken. Modsat køkkenet ligger personalets frokoststue samt et visitationsrum med personaletoilet. Bag skranken er der fire monitorer, hvorfra personalet kan følge hoveddøren, mellemgang, trappeopgang og indgangen til det fjernest liggende anneks. Når indsatte befinder sig på anstaltens trappeopgang, indgang til hovedbygning, mellemgang og indgang til det fjerneste anneks, udsættes de med kameraovervågning og den spejlklædte væg til vagtstuen for den panoptiske effekt: De ved, at de kan blive overvåget, men ved ikke om eller, hvornår overvågningen sker.

Går man gennem vagtstuen, kommer man til en lille gang med to metaldøre, der fører ind til anstaltens to lukkede afdelinger. Selvom anstalten er en åben anstalt, har der lige fra starten i 1967 været en lukket afdeling – og nu to – hvor hensigten i starten var, at indsatte skulle tilbringe den første tid. I dag bliver de hovedsageligt anvendt til tilbageholdte.

14.3.1 Fællesfaciliteter

Selvom de indsatte skal opholde sig på deres egen afdeling, og ikke frit kan bevæge sig rundt over hele anstalten, er der fællesområder, som kan benyttes af alle.

Gårdtursareal. På bagsiden af anstalten ligger gårdtursarealet. Det er en forholdsvis lille gård, der er bygget op af en klippe, som udgør den ene væg af gården. Inde i gården, ligger en mindre gård, som nærmest minder om et skur uden tag, men som er overdækket med pigtråd. Der er en tremmelåge ind til den lille gård, og den bruges til at "lufte" isolanter og indsatte fra de to lukkede afdelinger. Når det har regnet, eller når

sneen smelter bliver der sumpet og mudret i den lille gård, og det er svært at stå tørskoet herinde. Mens de indsatte "luftes" i den lille gård, plejer vagterne at låse dem ind, og selv holde sig på ydersiden af tremmelågen.

Den større gård er afspærret af et højt plankeværk. På grund af gårdens beliggenhed mellem fjeld og anstalt ligger den det meste af tiden i skygge. I et hjørne af gården står et ufærdigt drivhus. Der er ingen udfoldelsesmuligheder i gården. De indsatte har udtrykt ønske om at få lov til at spille bold, men det er ikke tilladt, hvor begrundelsen var, at det støjer for meget. De indsatte har ret til at komme på gårdtur to gange dagligt af en halv times varighed, men eftersom de ingen muligheder har for aktiviteter, kan gårdturen stort set kun bruges til tilbringe en time i frisk luft.

Telefonboks. Der er én telefonboks i hovedbygningen. I den periode, hvor jeg udførte mit feltarbejde, var der derudover kun telefonboks i det ene anneks, så beboerne fra det andet anneks måtte benytte telefonboksen i hovedbygningen. Det betød, at ca. 50 indsatte skulle deles om én telefon, hvorfra de både skulle modtage og foretage opkald. Det store pres på denne ene telefonboks gjorde, at den hurtigt blev fyldt med mønter, og når personalet glemte at tømme den virkede den ikke. Det skete jævnligt, at telefonen ikke blev tømt og derfor ikke virkede, hvilket ofte var en kilde til frustrationer blandt anstaltens indsatte.

Motionsrum. På øverste etage i anstalten er et tidligere kontor indrettet som motionsrum. Der er ingen vinduer i lokalet, som er ca. 8-10 kvadratmeter. Træningsfaciliteterne er begrænsede og består af et par kondicykler, en romaskine og stepmaskine. Således er der i landets største anstalt med 64 pladser et motionsrum, hvor højest 3-4 personer kan træne på samme tid. I den tid jeg var i anstalten, var der konstant utilfredshed med at maskinerne var i stykker.

Kantine. Anstaltens kantine ligger ligeledes på øverste etage bag ved kondirummet. Kantinen har åbent en time om morgenen, en time til frokost og en halv time til aftensmad. Man kan ikke spise i kantinen. Maden bliver tilberedt af en økonoma med hjælp fra 4-5 indsatte. Herefter bliver maden stillet frem, og de indsatte kan under overvågning og afkrydsning fra en vagt komme og hente en portion mad. Morgenmad består af yoghurt, havregryn, cornflakes og hjemmebagt brød med ost og marmelade.

Til frokost serveres der varm mad. Aftensmaden er en platte anrettet på paptallerken med forskelligt pålæg og brød. De indsatte kan vælge at spise på deres celle eller i opholdsstuen. Maden til annekserne bliver anrettet i store kasser, som afhentes af en "gangmand". Mens de indsatte i de to lukkede afdelinger får udleveret mad af personalet.

Købmandsvarer. Der er ingen kiosk eller butik i anstalten. Eftersom det ikke er alle indsatte, som har udgang og dermed mulighed for at handle i byen, er der lavet en aftale med en af byens forretningsdrivende, "Video-Leif", om at han betjener de indsatte. Det foregår ved, at de indsatte på en bestillingsliste kan afkrydse hvilke nydelses- og hygiejneartikler, de ønsker at købe. Onsdag og lørdag kommer Video-Leif til anstalten med de bestilte varer. Salget foregår i vagtstuen, som er aflåst. En for en kaldes indsatte ind for at foretage deres handel. Såfremt der er behov for indkøb af andre varer, end de som kan købes hos Video-Leif, kan man via anmodningssedlen søge om at komme på indkøb med anstaltens "kørepost". Her bliver de indsatte ledsaget til brættet, hvor der kan købes friske grønlandske råvarer, eller til butik for at foretage andre indkøb.

14.3.2 De lukkede afdelinger

Da den nye kriminallov d.1.januar 2010 trådte i kraft, blev det fremhævet, at der "som noget nyt" skulle oprettes lukkede og halvlukkede afdelinger. Ud fra dette kan man foranlediges til at tro, at der ikke tidligere har været lukket afdelinger i Grønland, og at alle anstalter har været deciderede åbne anstalter. Det er dog langt fra tilfældet. Allerede da anstalten i Nuuk blev indviet i 1967 med 18 pladser, var de seks pladser som nævnt "lukkede". I dag har anstalten i Nuuk to særligt lukkede afdelinger; "Sikret afdeling" og "Arrestafdelingen". I sin årsberetning for 2008 skriver anstaltslederen i Nuuk, at de to lukkede afdelinger bliver anvendt til fire grupper af indsatte: For det første anvender politiet afdelingerne til anbringelse af tilbageholdte. Tilbageholdte i isolation anbringes også i en af de lukkede afdelinger, hvor de låses ind på en celle uden fællesskab med afdelingens øvrige indsatte. Mentalobservanter sidder også i mange tilfælde i de lukkede afdelinger. Anstalten selv anvender de lukkede afdelinger til at

placere indsatte af disciplinære årsager. Og endelig er der enkelte indsatte, ofte pædofili-dømte, der beder om at blive anbragt i "beskyttelses-arrest" (Anstaltssektoren 2009: 2).

Reglerne i de lukkede afdelinger er mere skærpede end i resten af anstalten, og forholdene bærer præg af, at de indsatte i et vidt omfang er tilbageholdte og dermed i politiets varetægt. Selvom der også er domfældte i disse afdelinger, så sidder alle indsatte i de lukkede afdelinger under samme vilkår, altså regler primært rettet mod tilbageholdte. Indsatte i de to lukkede afdelinger må telefonere én gang om ugen i 10 minutter, og det sker under overvågning af en vagt. Som oftest er det ikke tilladt at have besøg i de lukkede afdelinger. Der er ingen udgang, og gårdturen afholdes i den lille lukkede gård. Indsatte fra de to lukkede afdelinger må ikke have kontakt med andre indsatte. Det betyder, at hvis en indsat skal på gårdtur, i kondirum eller køres et ærinde i byen, så bliver dørene til anstaltens øvrige afdelinger aflåst, mens den indsatte eskorteres af trappen til det påtænkte mål.

Livet i de to afdelinger er fuldstændig isoleret og indebærer en stor afhængighed af anmodningssedler og "kalde-knap". Hvis man vil foretage sig noget, der indebærer kontakt til samfundet uden for afdelingen, skal man skrive en anmodningsseddel. Og ønsker man denne seddel viderebragt til vagterne, mangler der sukker til kaffen, eller skal man som isolant på toilettet, må man trykke på kalde-knappen og afvente, at en vagt finder tid til at besvare den indsattes kald.

Da jeg påbegyndte mit feltarbejde blev det hurtigt klart, at for størsteparten af de indsatte i Nuuk, gik vejen ind i anstalten via de lukkede afdelinger. Ifølge anstaltslederen var det ca. 90 pct. af de indsatte, der startede deres anstaltsophold af denne vej, og for de 28 interviewpersoner i Nuuk, var det kun to personer, som var startet deres ophold i en af de øvrige afdelinger. De fleste indsatte, som jeg talte med var blevet arresteret og herefter tilbageholdt i en af de lukkede afdelinger – ofte i isolation – og senere i forløbet, evt. først efter domfældelse blev de flyttet til en fællesskabsafdeling. Jeg valgte derfor at gå samme vej. Den første tid af mit feltarbejde tilbragte jeg hovedsageligt i de lukkede afdelinger. Da jeg ligesom de indsatte ikke havde nøgler, oplevede jeg afhængigheden af kalde-knappen, når jeg skulle ud fra

afdelingen. I starten tilbragte jeg det meste af tiden i Sikret Afdeling, for at blive fortrolig med de indsatte og livet der.

Sikret Afdeling

Det eneste der adskiller vagtstuen og Sikret Afdeling er en lille gang og en ståldør. Når man træder ind af døren, står man i afdelingens opholdsrum. Opholdsrummet er møbleret med et spisebord med 6-7 stole, en 2-personers sofa, sofabord og lænestol. Møblerne er i dårlig stand med huller i sofaen, mens bord og stole er fyldt med ridser og brandmærker. Derudover er der et fladskærms-TV med fire kanaler og et sammenklappet bordtennisbord. I opholdsstuen er også et lille te-køkken med køkkenvask, to kogeplader og køleskab. I køkkenskabet ligger foruden service nogle bøger, spil og puslespil. En dør i opholdsstuen ved siden af køkkenbordet fører ind til afdelingens fælles badeværelse. Her er der en metalhåndvask, toilet og bruser. Badeværelsets placering gør, at isolanter der skal i bad eller på toilettet skal igennem opholdsstuen, så alle får lejlighed til at se, hvem der er i isolation.

Opholdsstuen er lys og de tre vinduer med tremmer for vender ud mod Jagtvej. Det betyder, at de indsatte kan følge med i livet og trafikken til og fra området samt se, hvem der kommer og går i anstalten. Naturligt nok er "vindues-pladserne" de mest eftertragtede. Skulle det ske, at der kommer nogle forbi man kender, så er det forbudt at hilse, vinke eller råbe ud af udluftningslemmen, som er placeret over vinduet. Hvis det alligevel sker, at der bliver hilst, og det bliver opdaget fra vagtstuen, kan de pågældende risikere at blive enerumsanbragt i en celle, der vender væk fra vejen.

Der er otte celler i Sikret Afdeling. Fra opholdsstuen kan man se ned af en gang med fire celledøre på hver side. Cellerne er indrettet med en sovebriks, et lille bord, skab og håndvask med spejl. Når der er flere indsatte i Sikret, end de otte som der er pladser til, må de bo to på de små celler. Det betyder, at den ene person må ligge på en madras på gulvet, og dermed optager det meste af cellens gulvplads. De fleste indsatte har lejet et TV fra anstalten, som også er i cellen. Indvendigt ved siden af døren er en kalde-knap. En lille rød lampe tænder over døren på gangen, når en indsat har kaldt. På celledørene

er der to låse: Den ene er forsynet med en vrider på indersiden, så den indsatte kan låse sig selv inde. Og den anden lås kan kun låses op med personalets nøgle. Der er tremmer for alle vinduer i Sikret Afdeling. Der er intet fast personale på afdelingen. Vagterne kommer, når der bliver kaldt med kalde-knappen, eller hvis der er optælling af indsatte. I den første tid jeg tilbragte i Sikret Afdeling var der otte indsatte, hvoraf to var i isolation. Det var lidt ældre indsatte, hvor de yngste var i slutningen af 20erne og resten over 40 år. Rengøringspligterne blev som regel udført, og afdelingen fremstod ren og pæn. De indsatte brokkede sig en del over, at vagterne om natten brugte opholdsstuen som rygerum. Det betød, at de stod op til fyldte askebægre og et tilrøget lokale. De indsatte havde et rimeligt godt sammenhold. Selvom alle var pressede eller påvirkede af at have siddet i isolation og ventetiden her føltes uendelig lang, var de gode til at støtte hinanden. De talte en del sammen, spillede spil og arrangerede fast træning i kondirummet. Et par indsatte havde guitarer med, så der blev spillet, sunget og lavet smædesange om vagter og politi. Der var som regel en rolig stemning på afdelingen. Et par af de indsatte var forholdsvist nyindsatte, da jeg startede, og jeg valgte at følge dem på deres "rejse ind i anstaltsverdenen". Det vil sige, at jeg fulgte dem, når de skiftede afdeling.

Arrestafdelingen

Arrestafdelingen ligger vinkelret på Sikret Afdeling, og er stort set indrettet med samme møblement, dog er der intet bordtennisbord. Fra gangen ved vagtstuen træder man ind i opholdsstuen, som er lidt mindre end i den anden lukkede afdeling. Møbler og vægge i Arrestafdelingen er om muligt endnu mere slidte end i Sikret, og i det hele taget virker afdelingen trøstesløs, mørk og dyster. Vinduerne i opholdsstuen vender ud mod fjeldet og ligger samtidig i skygge fra sidebygningen. Det gør, at der ikke kommer lys ind. Der er seks celler i Arrestafdelingen. Forhold og regler er de samme som i Sikret Afdeling.

Det at de to afdelinger ligger vinkelret på hinanden gør, at vinduerne i Arrestafdelingens opholdsstue vender mod bagsiden af Sikret Afdeling. Dermed kan de indsatte råbe til hinanden mellem afdelingerne gennem udluftningslemmen over

vinduet, hvilket ikke er tilladt. Også i Arrestafdelingen ligger badeværelset med indgang fra opholdsstuen. Da jeg startede i Arrestafdelingen var der seks indsatte, hvoraf to var i isolation. De fire som havde fællesskab, var alle unge mænd mellem 17 og 21 år. Det var rastløse unge mænd, som spillede højt hiphop-musik, råbte ud af vinduerne, bankede på dørene til isolanterne og ikke ryddede op eller tog deres rengøringspligter. Selvom der kun var fire personer i fællesskab, var der meget uro og larm. Den første dag jeg bad om at blive låst ind i Arrestafdelingen, sagde vagten, der låste mig ind: *"Nå, vil du ind i svinestien?"* Og der var da også temmelig uhygiejnisk. Det der slog mig først var en ekstremt dårlig lugt af gammelt mad og affald. På bordene var der fyldte askebægre, brugt service og flere dage gamle madrester. Affaldsspanden var en stor sæk, der stod åben og lugtede fælt. Det lignede mest af alt et sted, hvor beboerne havde opgivet al selvopholdelsesdrift. Heller ikke i Arrestafdelingen kom personalet med mindre der blev kaldt, eller de skulle tælle op.

Fælleskøkken, Arrestafdelingen, Nuuk.

Om end forhold og faciliteter var de samme i de to lukkede afdelinger, var der stor forskel på livet dér. Jeg fulgte begge afdelinger over tid, hvor stemninger, orden, renlighed og uro skiftede meget afhængig af overbelægning, og hvem der på et givent tidspunkt beboede afdelingerne. I perioder boede der to personer på hver celle, hvilket betød at en afdeling med faciliteter til seks eller otte personer pludselig skulle rumme det dobbelte. Det gav selvfølgelig ekstra pres og uro.

Overbelægning i lukket afdeling, Nuuk.

14.3.3 Fællesskabsafdelingerne

I princippet er de to fællesskabsafdelinger, afdeling A og B forbeholdt domfældte. Det vil sige, at når en tilbageholdt får sin dom, skal vedkommende flyttes fra en af de lukkede afdelinger hertil. I den periode mit feltarbejde forløb, foregik det dog langt fra sådan. Som nævnt sad der domfældte i de lukkede afdelinger, ligesom der i de to fællesskabsafdelinger også sad tilbageholdte. Ca. 2-3 af de domfældte i

fællesskabsafdelingerne var beskæftiget i byen og havde udgang, lidt over halvdelen havde udgang, mens andre ingen udgang eller beskæftigelse havde.

De to afdelinger, som er beliggende i hovedbygningen på 1. sal (afdeling A) og i stueetagen (afdeling B) er stort set identiske. I afdeling A ligger socialrådgiverens kontor, og i afdeling B ligger vaskerummet. Der er 12 celler i hver afdeling, som er mindre end i de lukkede afdelinger, men ellers er de indrettet på samme måde med sovebriks, bord, skab, håndvask og kalde-knap. Ved overbelægning bliver der også her hentet en ekstra madras ind, så en person kan ligge på gulvet. Det er meget tæt, og der er på ingen måde plads til privatliv. Ligesom i de lukkede afdelinger er personalet her meget lidt synlige. Selvom socialrådgiverens kontor ligger i afdeling A, kunne indsatte dog ikke bare komme ind uden aftale. Når socialrådgiveren mødte om morgenen gik hun gennem afdelingen og låste sig inde på kontoret. Personalet viste sig primært i afdelingerne, når de to og to gik rundt for at lave optælling og kontrollere rengøring, eller hvis de holdt rygepause i et af opholdsrummene.

I hver afdeling findes der et opholdsrum, som i afdeling A er opdelt i en spiseafdeling og opholdsstue adskilt af en væg, mens det i afdeling B er et stort rum. Hver afdeling har et mindre køkken og to bade-/ toiletrum. Selvom der er tale om to afdelinger, fungerer de i praksis som én. De indsatte kan frit færdes mellem begge afdelinger og benytte sig af alle faciliteter begge steder. I afdeling A findes der bordfodbold, mens der i afdeling B er et bordtennisbord. Begge opholdsstuer har TV. I afdeling A's opholdsrum er der en sofa, et par lænestole og et sofabord, mens spiseafdelingen har et mindre spisebord med 4-5 stole. I opholdsstuen i afdeling B står der foruden bordtennisbordet to sofaer med sofabord og et lille spisebord med 3-4 stole. Hvis samtlige indsatte fx ønsker at spise sammen ville der ikke være siddepladser nok til alle. Møblementet er meget ramponeret, hærget og slidt. Sofaerne er hullede, så skumgummi vælter ud af hynderne, og bordene er fyldt med ridser og brandmærker. For nogle af vinduerne hænger gardiner, der er halvvejs hevet af. Der er ingen reoler til spil eller bøger. I perioden hvor jeg var i anstalten blev der indkøbt nye spil til afdelingerne. Men eftersom der ikke var nogle steder at lægge dem efter brug, blev disse hurtigt ødelagt og lå smidt i tilfældige hjørner.

Afdeling A-B er anstaltens "hovedpulsårer", det offentlige rum. Mens mit feltarbejde forløb, var det mere end halvdelen i A-B, som ikke havde udgang. Og højest 2-3 stykker som var beskæftiget i byen. Eftersom indsatte med udgang – men uden beskæftigelse, kun måtte forlade anstalten på udgangstiderne, var der det meste af tiden, rigtig mange mennesker i de to afdelinger. I stedet for at gå en tur i frisk luft, gik indsatte rundt i gangene i afdeling A-B, som var det anstaltens gade. Enten alene eller i en hel flok gik de turen: Fra enden af gangen i afdeling A, hilser på dem, som sidder i opholdsstue A. Stopper lidt op, ser hvad der sker, og så videre hen af gangen mod trappen. Ned af trappen, kigge lidt ind af vinduet til vagtstuen, og se om man kan få øje på nogle af de indsatte fra de lukkede afdelinger. Hænge lidt ud ved telefonboksen. Videre til afdeling B, kigge på et par skak-spillere, spille lidt bordtennis, stille sig op i døråbningen til en åben celle, og så går turen tilbage igen. Nogle gange fulgtes jeg rundt med indsatte på deres "by-tur", andre gange tog jeg turen alene. Selvom indsatte fra annekserne (se nedenfor) skulle opholde sig på deres afdeling, skete det jævnligt at et par af anneks-beboerne med ærinde i hovedbygningen, også tog sig en rundtur op og ned af gangen i afdeling A-B.

Akustikken på gangene i de to afdelinger er som badeværelses-akustik. Vagternes raslen med nøgler, de unges løben og råben på gangene, banken på døre og høj musik, alt forstærkes, og der er vældig meget støj. Livet i afdeling A-B kan virke stresset og hektisk, og den evige støj gør, at det må væres svært at finde ro.

På den tid hvor jeg var i anstalten, var der stor udskiftning af beboerne i afdeling A-B. Men stort set alle kategorier af indsatte var repræsenteret: Mentalobservanter, tilbageholdte, domfældte med og uden udgang, unge, gamle, mænd, kvinder, grønlandske, danske og udenlandske indsatte. Alle boede tilfældigt mellem hinanden, ofte med to indsatte på flere af cellerne. Dette skabte naturligvis også til tider slagsmål og konflikter.

14.3.4 Annekserne

Til anstalten hører to separate bygninger, "annekserne", som oprindeligt er beregnet til domfældte med udgang og beskæftigelse i byen. I praksis var der i perioden for feltarbejdet dog kun højest 3 i hvert anneks med beskæftigelse i byen. Hoveddøren er ulåst i dagtimerne, og cellerne bliver kun aflåst af de indsatte selv. De indsatte må gå fra deres anneks til hovedbygningen, men må kun forlade anstaltsområdet i forbindelse med udgang, hvor de forud skal henvende sig og registreres i vagtstuen. Annekserne er personalefri, hvilket betyder at personalet kommer forbi tre gange om dagen for at lave optælling, samt om morgenen og om aftenen for at låse op eller aflåse hoveddøren for natten.

Der må ikke modtages besøg i annekserne. Såfremt en indsat af særlige årsager ønsker besøg, må vedkommende træffe aftale om at låne en celle fra indsatte i hovedbygningen. I hvert anneks er udnævnt en "gangmand", der mod forhøjet lommepenge skal rengøre fællesarealer, samt afhente mad i anstaltens kantine. Dermed er der altså kun en enkelt – gangmanden – som har daglige pligter. De øvrige indsatte, som ikke er beskæftiget i byen eller ved en anstaltens arbejdspladser kan dog blive pålagt at udføre opgaver. Alle måltider spises i annekset. Der må ikke bo kvinder i annekserne.

Anneks Syd er det ældste anneks. Det ligger bagved anstalten på en fjeldryg. Bygningen er i to etager, hvor anstaltslederen bor i underetagen med sin familie. Den øverste etage bliver brugt til domfældte. Indgang til annekset foregår af en lang trappe op til hoveddøren, som er kameraovervåget. Der er 14 pladser i Anneks Syd, hvor de indsatte bor to og to på store dobbeltværelser. Hvert rum er indrette med to senge, to sofaborde, skabe og et par stole samt håndvask. Da værelserne ikke aflåses af personalet, er der ingen kalde-knap.

Annekset har to badeværelser og egen vaskemaskine, så de indsatte selv kan vaske deres tøj. I gangen er opstillet en telefonboks samt et kaldeanlæg, således at personalet kan kalde efter en indsat fra vagtstuen, eller de indsatte kan tilkalde personale, hvis der opstår problemer.

Der er indrettet et køkken-alrum som fungerer som køkken og opholdsstue. I hjørnet af rummet står to sofaer med sofabord og et TV. Ved vinduet er et spisebord med fire siddepladser. Det er altså heller ikke her muligt, at samtlige 14 beboere kan opholde sig i fællesrummet på samme tid.

Selvom døren i dagtimerne er ulåst, kan de indsatte ikke bare gå ud og ind, som de vil. De som har arbejde i byen eller som skal på udgang, skal før de forlader anstalten melde sig i vagtstuen og registreres, når de går, og igen når de vender tilbage. Udgangstidspunkter følger de fælles anstaltsregler for udgang, dog har Anneks Syd en ugentlig ekstra aftenudgang, torsdag. Annekset er som nævnt tænkt til at huse indsatte med udgang og arbejde i byen. I den periode hvor jeg kom der, var det mellem én og tre indsatte i Anneks Syd, som havde arbejde i byen, ligesom der også sad domfældte i annekset, som ikke havde udgang. Disse personer måtte derfor opholde sig hele dagen i annekset, medmindre der kunne findes beskæftigelse til dem i anstalten.

Det er kun yderdøren til annekset, der låses om natten. Det betyder, at de indsatte kan bevæge sig frit rundt i bygningen hele døgnet. Med dette blev der i perioder vendt lidt op og ned på nat og dag. Nætterne blev for manges vedkommende brugt til spil, snak og hygge, mens der blev sovet til langt op af dagen. Det var hovedsageligt ældre domfældte over 30 år, der sad i Anneks Syd. Der var ro, og de indsatte fordrev tiden med kortspil og TV-kiggeri. Selvom der ikke var meget plads i fællesrummet, bar det mere præg af ”hjemlig hygge”, end det jeg oplevede fra anstaltens øvrige fælleslokaler. I det hele taget fremstod Anneks Syd mere pænt og vedligeholdt end resten af anstalten.

Anneks Nord ligger i en lav blå bygning overfor hovedbygningen. Den ene del af bygningen bruges af en lokal mekaniker som autoværksted, mens selve annekset er anlagt i en tidligere VVS-forretning. Udefra ligner det fortsat forretningslokaler. Da annekset i sin tid blev taget i brug, var det tiltænkt ”frifods”-folk; indsatte fra ventelisten til anstalt, som har været på fri fod mellem domfældelse og afsoning, og som indkaldes til afsoning. Da der ikke længere er mange af denne kategori i anstalten i Nuuk, har annekset med tiden ændret præg. Da jeg startede feltarbejdet, var Anneks Nord stort set underlagt samme regler som Anneks Syd, dog uden den ekstra torsdagsudgang. Ligesom annekset primært var personalefrit, dog ikke om natten, da

der ikke er brandalarm i bygningen. Der er derfor indrettet personalerum i den ene af annekset.

Anneks Nord har seks store værelser, hvor de indsatte bor to og to. Af fællesfaciliteter findes der bad og toilet, vaskerum med vaskemaskine og tørretumbler. Der er et lille køkken med spisebord og fire siddepladser. Bag køkkenet ligger en lille opholdsstue med sofa, sofabord og TV. Der er en telefon i annekset, som kan modtage opkald, men ingen telefonboks. Hvis de indsatte skal ringe op, må de derfor over til hovedbygningen og ringe fra telefonboksen dér.

I starten af feltarbejdet var det meget unge beboere, som var i Anneks Nord. Mens feltarbejdet foregik var der højest to, og i flere perioder ingen, som havde arbejde, og de levede tydeligvis deres liv om natten. Fra 1. april 2010 blev der foretaget ændringer i Anneks Nord. Der havde været flere undvigelser fra annekset om natten, der var en del disciplinære problemer, og anstalten manglede pladser til indsatte uden udgang. Derfor blev Anneks Nord til en "halvlukket" afdeling. Det førte til, at afdelingen hele tiden var aflåst, og at der herefter var en fast vagt døgnet rundt, der dog hovedsageligt opholdte sig i det lille personalerum. De indsatte kunne forsat færdes frit i annekset, som de ønskede, men det var ikke muligt at komme ud uden at have fået tilladelse fra vagten.

14.3.5 Aktiviteter

Anstalten var som nævnt bygget til at være et "hjem", hvor beboerne opholdt sig ude af huset i dagtimerne. Den er altså ikke, som tilfældet er med lukkede fængsler, bygget med henblik på at mennesker skal leve deres fulde liv bag anstaltens mure. I praksis er anstalten i Nuuk dog i høj grad lukket. Som det fremgår, består den af en stor – aflåst og kameraovervåget – hovedbygning, samt to mindre annekser, hvorfra "åbenheden" består i at kunne bevæge sig til og fra hovedbygningen. Indsatte med udgang kan forlade anstalten i tidsrummet for udgang, mens indsatte med beskæftigelse i byen, kan afsone under forhold, som anstalten er indrettet til – at opholde sig væk fra anstalten i dagtimerne. Den virkelighed, som perioden med feltarbejde tegner, er, at rigtig mange

indsatte i lange perioder ikke kommer udenfor anstalten. De mange tilbageholdte kan i sagens natur ikke få udgang. Dertil kommer et antal domfældte, som enten ikke har opnået udgang eller har mistet udgang af disciplinære årsager.

Som det sås af journalstudier var der 10 af Nuuks 73 indsatte i juni 2010, som havde beskæftigelse i byen, mens der var ca. en tredjedel af Nuuks indsatte som havde udgang. Dermed er knap to tredjedele af anstaltens indsatte henvist til et liv indenfor anstalten 24 timer i døgnet. Hvis anstaltsopholdet skal være andet end opbevaring af mennesker, er det nødvendigt, at tiden udfyldes med mulighed for meningsfulde aktiviteter.

I perioden hvor feltarbejdet foregik var der et særdeles begrænset aktivitetstilbud til de indsatte. De kunne benytte sig af fællesfaciliteter som bordtennis, bordfodbold, kondirum eller forskellige spil. Periodevis blev der arrangeret fodbold om lørdagen på en af byens skoler, men dette tilbud var kun for domfældte – og altså ikke for de mange tilbageholdte. Fra november 2009 blev der ca. én gang om måneden lavet et aftenarrangement, som en af anstaltsbetjentene gennemførte. I november var det skak-turnering, i december juleklip. Andre måneder var det inuit games eller bordtennisturnering. Disse arrangementer var tilbud til alle indsatte.

I 2009 blev anstaltens båd sat til salg, så det var ikke muligt at tage på sejlture med indsatte. Der har været enkelte friluftsaktiviteter som vandreture i fjeldet, men de var igen kun forbeholdt domfældte med udgang. Samtidig var disse tures gennemførelse afhængige af, at mindst to vagter ville arbejde i deres fritid, så det ikke gik ud over den daglige vagtplan.

Der skal så vidt muligt være tilbud om fritidsundervisning i anstalterne. Men i anstalten i Nuuk, er der hverken lærer eller brugbart undervisningslokale. De indsatte har heller ikke adgang til PC, hvis de selv skulle få lyst til at dygtiggøre sig med en sådan. Der er en del husflidskunstnere blandt de indsatte, men anstalten har ikke noget værksted, og de kan ikke få lov til at have værktøj til husflid på deres celler eller i opholdsrummene. Det er altså meget begrænsede udfoldelsesmuligheder, der tilbydes indsatte i anstalten i Nuuk.

14.4 Anstalten for Domfældte, Ilulissat

Med udsigt over isfjorden på den ene side af anstalten og flokke af slædehunde på den anden side, må anstalten i Ilulissat vel siges at være blandt verdens smukkest beliggende anstalter. Oprindeligt er bygningen opført som ungdomspension, og først i 2002 skiftede den status til anstalt for domfældte. Anstalten, der har 19 pladser, består af to bygninger; hovedbygningen og et anneks. Ligesom anstalten i Nuuk, er også Ilulissats anstalt bygget med henblik på, at beboerne er beskæftiget uden for anstalten i dagtimerne.

Anstalten for Domfældte, Ilulissat.

Hovedbygningen er en aflang bygning opført i ét plan med kælder. Indgang til anstalten foregår via et glasparti i midten af bygningen, hvor man træder direkte ind i vagtstuen. Der er en skranke, skriveborde, et par stole, hvor indsatte eller besøgende kan hvile sig på og skabe til de ejendele, som indsatte må have med på udgang. Til forskel fra Nuuk er her ingen kameraovervågning. Bag vagtstuen ligger anstaltens køkken. På den ene

side af vagtstuen fører en gang ned til et par kontorer, arkivrum og personalets frokoststue. En aflåst dør ved skranken fører ind til selve anstalten; opholdsstue og en gang, hvor der ligger celler, som igen ender ved en aflåst dør. Bag denne dør ligger observationscellen, hvilerum til nattevagt samt personalebad- og toilet.

Selvom anstalten er af lidt ældre dato fremstår den forholdsvis velholdt og nymalet. Der er rent og ryddeligt, og der bliver lagt vægt på hygiejne. Således er der ved alle håndvaske i køkkener og baderum opstillet hånddesinficerings creme. Ligesom der er ophængt skilte, der opfordrer beboerne til ikke at spytte på gulve og i skraldespande.

14.4.1 Fællesfaciliteter

Opholdsstue/ spisesal. Opholdsstuen er en blanding af fællesrum og spisesal. Det er et stort, lyst og åbent lokale med vinduer på begge sider. Langs vinduerne, der vender mod vejen er opstillet to spiseborde hver med 6-8 pladser. Ved vinduerne mod fjorden står ligeledes et spisebord med 8-10 pladser. Ved væggen, der vender mod køkkenet er et køkkenbord med vask, elkoger og kaffemaskine. Der står et køleskab og køkkenskabe med service. En lem i væggen fører ind til køkkenet. Ved spisetid åbnes lemmen, de indsatte stiller sig op i kø, og så langer "madmor" en portion mad ud til hver enkelt. Maden bliver tilberedt af en økonoma med hjælp fra et par indsatte. Alle indsatte spiser sammen i spisestuen. På opslagstavlen i stuen hænger madplan for 14 dage af gangen.

I midten af opholdsstuen står et billardbord, som bliver flittigt benyttet. Et hjørne af stuen er indrettet som hyggekrog med to sofaer, sofabord og TV. Der står her en reol med stereoanlæg, bøger, spil og forskellige kunstartikler: pensler, lærred og oliefarver. Overfor hyggekrogen står et skrivebord med en PC uden adgang til internet. Langs væggen er stillet tre guitarer til fri afbenyttelse. Væggene er udsmykket med plakater og oliemalerier lavet af indsatte, og i vindueskarmene er der stillet karse til spiring. Der er en hjemlig atmosfære i opholdsstuen, som kan benyttes af alle.

Kælderen. Anstaltens vaskerum ligger i kælderen. En indsat står for alt vaskeri. Det er også i kælderen at kondirummet ligger. Det er et forholdsvist stort kondirum med

forskellige maskiner, hvor der er plads til 8-10 personer kan træne på samme tid. De domfældte som har udgang kan benytte kondirummet, når de vil. Mens tilbageholdte og andre uden udgang er afhængig af, at en vagt er tilstede, idet der er mulighed for at gå direkte ud til vejen.

Gårdtursareal. Gården fremstår ny. Den ligger på anstaltens bagside bag et højt plankeværk med indgang fra kælderen. I den ene ende af gården er et halvtag, og langs væggen er der bænke. Ligesom i Nuuk er her ikke de store udfoldelsesmuligheder.

14.4.2 Anstaltsafdelingen

Der er ni celler i hovedbygningen, som ligger i forlængelse af opholdsstuen. To af disse celler er "kvindeceller", det betyder, at de er indrettet med eget bad og toilet. Cellerne er indrettet med briks, bord og stole og med en kalde-knap. Det er lidt større celler end i Nuuk, men der er ingen håndvask, derfor skal de indsatte (som ikke bor i kvindecelle) klare al aftentoilette inden de låses inde kl.21.15. De får på samme tid udleveret en tisse-kolbe, så de ikke behøver at kalde på vagten i nattens løb. Når en indsat flytter ind, får vedkommende tilbud om selv at male sin celle, så den ser ud som han ønsker det.

Der er to badeværelser på gangen og et lille aflukke med en telefonboks. De indsatte kan frit færdes på anstaltsafdelingen og i opholdsstuen. Indsatte i anstaltsafdelingen er primært tilbageholdte eller domfældte uden udgang.

Da der ikke er mulighed for at handle købmandsvarer i anstalten, må indsatte fra anstaltsafdelingen, som ikke har udgang, lave aftaler med andre indsatte. Som regel foregår det ved, at der laves en fælles indkøbsliste. Listen og penge gives til en domfældt med udgang, som så køres i anstaltens bil til en af byens butikker.

14.4.3 Annekset

De fleste domfældte med udgang bliver flyttet til annekset. Det ligger bag anstalten og har to lejligheder med hver fem pladser. Den ene lejlighed er beregnet til kvindelige domfældte. I kvindernes lejlighed er der indrettet et hvilerum, til den ene af de to overnattende nattevagter. Ligesom i hovedbygningen er lejlighedernes opholdsrum udsmykket med de indsattes malerier, og der dufter af hjemmebag. I hver lejlighed er der fjernsyn og PC. De indsatte spiser alle måltider i hovedbygningen, men kan også bruge deres eget køkken.

Cellerne er dobbeltværelser, og de aflåses ikke for natten. Så indsatte kan færdes frit i lejligheden døgnet rundt. I de "åbne" timer, kan anneksets beboere frit komme og gå mellem anneks og hovedbygning. Men skal de på arbejde i byen eller på udgang, skal de gå forbi vagtstuen og blive registreret.

14.4.4 Aktiviteter

I Ilulissat har man forsøgt at have en del aktiveringsmuligheder indenfor i anstalten. Kondirummet er forholdsvis veludstyret, der er materialer til at tegne og male med, de indsatte kan male deres egen celle, der er billardbord og et såkaldt Wii-spil. Desuden er der musikinstrumenter og PC.

Af deciderede job i anstalten, som beskæftiger nogle af de indsatte er der: Hundepasser, vicevært, køkkenmedhjælper og vaskekone. Derudover bliver der udført mindre reparations- og malerjobs som uddelegeres.

Der er ansat en folkeskolelærer, som kommer to eftermiddage om ugen. De indsatte som ønsker at deltage i undervisningen samles med læreren ved det længste bord i opholdsstuen. Han medbringer mindre skoleopgaver, hvor de indsatte kan træne deres færdigheder. Undervisningen er frivillig og udelukkende ment som "underholdning", den giver ikke adgang til nogle former for eksamen.

Anstalten har et hundespand på 12-18 hunde, og der er mulighed for om vinteren at tage på hundeslædetur. Derudover har anstalten en båd, hvor der om sommeren bliver

arrangeret fangst- og fisketure. Men disse aktiviteter er udelukkende rettet mod domfældte med udgang. I Ilulissat var det lidt mere end halvdelen af anstaltens 25 indsatte, der i juni 2010 havde udgang. De øvrige var – som i Nuuk – henvist til at opholde sig hele døgnet i den lille anstalt. Om end, der var lidt flere muligheder for aktivitet, så var forholdene dog heller ikke her indrettet til at leve et helt liv indenfor anstalten.

14.5 Opsamling

Institutionerne under Kriminalforsorgen i Grønland omtales i dagligtale som åbne anstalter. Og med dette "åbne" signaleres en forestilling om, at afsoningen foregår under forholdsvis frie rammer. Frem til januar 2010 var det hensigten at indsatte under deres afsoning via resocialisering skulle bevare kontakten til det omkringliggende samfund. Med indførelse af den nye kriminallov er dette princip ønsket bevaret samtidig med, at der som noget nyt skal opføres halvlukkede afdelinger i alle anstalter, og der skal opføres en decideret lukket anstalt. Til trods for hensigten om åbenhed og kontakt til samfundet, viser der sig i praksis et ganske andet billede. Udgang er begrænset til to hverdagsaftner, lørdag eftermiddag og for de som opnår "lang udgang" hele søndagen. Derudover er der få indsatte med arbejde i byen, som i den forbindelse kan forlade anstalten i dagtimerne. I realiteten tilbringer de fleste indsatte det meste af deres tid indenfor anstalten, og op imod halvdelen af landets indsatte tilbringer hele døgnet indenfor i anstalten kun med mulighed for en times frisk luft dagligt. Indsatte uden udgang kan modtage besøg én time om ugen. Det er altså ud fra denne ene time, de skal bevare kontakten til det omkringliggende samfund.

De grønlandske anstalter er bygget og indrettet med henblik på at være åbne anstalter, hvor beboerne opholder sig ude af huset i dagtimerne. Det medfører, at der er begrænsede muligheder for udfoldelse. De fleste aktiviteter som tilbydes i anstalterne, særligt udendørs aktiviteter er forbeholdt domfældte, som i forvejen har udgang. Tilbageholdte og domfældte uden udgang er henvist til at beskæftige sig med begrænsede indendørs sysler.

Efter kriminallovsændringen fra 1. januar 2010, skal der indrettes faciliteter i alle anstalter, som øger mulighed for beskæftigelse. Dermed får indsatte mulighed for at beskæftige sig med meningsfulde aktiviteter i dagtimerne. Samtidig må dette dog også ses som en accept af, at anstalterne ikke længere udelukkende er tiltænkt indsatte, der opholder sig ude af huset i dagtimerne.

Til trods for at der "som noget nyt" med den nye kriminallov skal indføres halvlukkede afdelinger i alle anstalter og opføres en decideret lukket anstalt, synes afsoningsforholdene allerede før den nye lov trådte i kraft at spænde fra særdeles lukkede til mere åbne former. Således oplever især indsatte i Nuuk, den første tid på små afdelinger, hvor de er totalt afskærmet fra omverden, nogle i isolation, ligesom de heller ingen kontakt har til indsatte fra anstaltens øvrige afdelinger. Efter domfældelse – eller når personalet finder det tilrådeligt – kan de blive flyttet til en større fællesskabsafdeling. Herfra kan de, som regel efter opnået udgangstilladelse, blive flyttet til et af de personalefri annekser.

Der er altså langt fra tale om "åbne" anstalter, og når anstalten lukker sig om en indsat, kan forholdene visse sig særdeles lukkede.

15. Åben anstalt og total institution

Som beskrevet i den historiske del, var det kriminallovsændringen i 1963, der åbnede for adgangen til anstaltsanbringelse. Der blev i den forbindelse lagt vægt på, at de kommende anstalter skulle være åbne anstalter, som ikke skulle have karakter af fængsel, men være steder, hvor de domfældte kunne bo under et vist effektivt tilsyn. I fængslet lever de indsatte deres fulde liv, døgnet rundt bag fængslets mure, mens anstalterne var tænkt som steder, hvor de domfældte blot boede under tilsyn, mens de afsonede en dom.

I Anstaltssektorens årsberetning 2009 (Anstaltssektoren 2010) indledes der med at fremhæve, at fuldbyrdelsen af anstaltsdommen, skal ske ud fra Direktoratet for Kriminalforsorgens principprogram. Dette principprogram bygger på seks principper,

hvoraf de første to er *normalisering* og *åbenhed*. Med normalisering menes, at forholdene i anstalten skal indrettes, så de så vidt muligt svarer til forholdene udenfor. Mens der med åbenhed ligger en forpligtelse hos Anstaltssektoren til at sikre, at de indsatte kan knytte og vedligeholde kontakt til pårørende og det almindelige samfundsliv, hvilket sker gennem besøg, arbejde og udgang. *"Såvel princippet om åbenhed som om normalisering skal medvirke til at begrænse efterfølgende negative virkninger af frihedsberøvelsen"* (Anstaltssektoren 2010: 3). Således kunne det ved første øjekast se ud til, at man fra Anstaltssektorens side har fokus på, at fuldbyrdelsen af en anstaltsdom adskiller sig fra fuldbyrdelsen af en fængselsdom, idet Anstaltssektoren lægger vægt på normalisering og åbenhed. Dette er dog ikke specielt gældende for anstalterne. Anstaltssektoren har blot taget udgangspunkt i Direktoratet for Kriminalforsorgens overordnede princippprogram (Direktoratet for Kriminalforsorgen 1998), som er gældende i såvel danske lukkede fængsler som i de åbne grønlandske anstalter. Dermed er der altså ikke noget, der i anstalternes årsberetning indikerer, at anstalterne i Grønland adskiller sig fra de danske fængsler, som ligeledes hører under Direktoratet for Kriminalforsorgen. Det er der dog, som allerede nævnt på Kriminalforsorgen i Grønlands hjemmeside, hvor det fremgår: *"Dømte i de grønlandske anstalter afskæres mindst muligt fra det omliggende samfundsliv"*. Fængsler derimod er totale institutioner; der er indrettet til at alle livets gøremål udleves på institutionens område.

Hensigten med dette kapitel er for det første at præsentere Goffmans definition på den totale institution, og dens indvirkning på mennesker, der anbringes dér. Dette for at kunne analysere, hvorledes den åbne anstalt adskiller sig, samt at skabe et teoretisk anslag til den videre kvalitative analyse. Endvidere vil dette kapitel undersøge, hvorledes de indsatte oplever "den åbne anstalt".

15.1 Goffmans definition af den totale institution

Indenfor den sociologiske forskning står Goffmans *Asylums* fra 1961 [Anstalt og menneske, 1967] som en klassiker i studiet af livet i den totale institution. Den totale institution karakteriseres ved en barriere mod interaktion med omverdenen, samt det

at kunne forlade institutionen, når man vil. Dette er fysisk indbygget i institutionen, hvor eksempelvis pigtråd, låste døre, høje mure eller vandgrave skal forhindre den totale institutions medlemmer i at forlade området uden tilladelse. Ifølge Goffman kan samfundets totale institutioner opdeles i fem grupper, med forskellige formål (Goffman 1967: 12):

Omsorgsinstitutioner: Der tjener som hjem for "harmløse og hjælpeløse", fx ældre, blinde, fattige og forældreløse.

Institutioner til beskyttelse af samfundet og hjælp til klienten: For de som er ude af stand til at tage vare på sig selv, og som det menes at samfundet samtidig skal beskyttes mod, fx psykiatriske hospitaler, tuberkulose sanatorier eller spedalskhedsinsternater.

Institutioner til samfundsbeskyttelse mod farlighed: Til forskel fra de to forrige, er fokus ikke på personernes velfærd, men på deres farlighed som samfundet skal beskyttes mod, fx fængsler, krigsfangelejre, flygtningelejre og koncentrationslejre.

Institutioner til arbejdsudførelse: Disse er opført med henblik på, at personerne opholder sig der, for at udføre et stykke arbejde, fx militærbarakker, kostskoler, skibe eller arbejdslejre.

Refugier: Der eksempelvis fungerer som træningscentre for religiøse, fx klostre.

Goffman mener ikke hans opdeling er udtømmende, men det er en indkredsning af begrebet. De træk han videre fremhæver er ikke særegne for totale institutioner, og de findes ikke på enhver total institution. Det som er karakteristisk ved den totale institution er, at den besidder mange af de kendetegn, som opridses i det følgende – men ikke nødvendigvis alle (ibid.: 13).

15.1.1 Den totale institutions kendetegn

Et centralt kendetegn ved den totale institution er, at den nedbryder de barrierer, som i det moderne samfund adskiller de forskellige livsområder. Som regel spiser, leger, sover og arbejder vi på forskellige steder med forskellige deltagere. I den totale

institution foregår alle disse aspekter på samme sted og under samme myndighed. Hverdagens gøremål foretages sammen med en stor gruppe mennesker, som behandles ens. Og endelig er hverdagens rutiner organiseret i fastlagte skemaer, som styres oppefra gennem formelle regler og under opsyn af personale (ibid.: 13).

I den totale institution befinder sig to grupper af mennesker, hvor den ene gruppe – personalet – har til opgave at sikre sig, at den anden gruppe – klienterne – overholder regler og rutiner. Begge grupper er til for den andens skyld. Der er en klar kløft mellem de to grupper. De ansatte er uniformeret og kan pendle mellem institutionen og omverdenen, mens klienterne bor der og har begrænset kontakt til omverdenen. De to grupper har tendens til at opfatte den anden gruppe som fjendtlig. Kommunikation og social kontakt mellem de to grupper er begrænset, og ofte styret af en "oppefra og ned" kommunikation, hvor personalet føler sig højerestående, mens klientgruppen ofte føler sig mindreværdige. Konsekvensen heraf er, at der skabes to verdener; et "os" og "dem", de indsattes og de ansattes verden, der hver især udvikler egne sociale og kulturelle verdener, som fungerer parallelt med kun ganske lidt gensidig indtrængen (ibid.: 16).

En anden omstændighed ved den bureaukratiske ledelse af mennesker i totale institutioner, som Goffman fremhæver, er den arbejdsmæssige. I det omkringliggende samfund er vi ikke underlagt arbejdspladsens autoritet, når vi forlader arbejdspladsen og har fået udbetalt vores løn. Forbrug af løn er en privat sag, og til dels også en motivationsfaktor. For indsatte i den totale institution, hvor enhver aktivitet er fastlagt i skema skal også væsentlige behov planlægges. Det er styret oppefra, hvor stort et beløb, de indsatte må have til rådighed, tvungen opsparing, samt hvornår og hvor meget der må købes for. De fornødne indkøb bringes til institutionen, hvilket hindrer en relation til omverdenen. Det arbejde som skal udføres, kan virke formålsløst og i nogle tilfælde forlanges en ringe arbejdsindsats, der kan synes som tidsfordriv. I andre tilfælde kan der være tale om meget lange arbejdstider og særdeles hårdt arbejde, som "slaveri", hvor motivationen ikke består af belønning men af trusler om afstraffelse. Arbejdets betydning har ikke den strukturelle betydning som udenfor, hvorfor den meningsfyldte sammenhæng mellem at arbejde, blive aflønnet og bruge sin løn bliver ligegyldig. Ifølge Goffman vil konsekvensen heraf være, at individet bliver demoraliseret af den totale institutions arbejdssystem. Som eksempel herpå nævner

han, at personer der normalt vil se det som uværdigt, begynder at "bomme", tigge om småpenge eller cigaretter. Hvormed Goffman konkluderer, at der er en uforenelighed mellem den totale institution og samfundets grundlæggende arbejde/ løn struktur (ibid.: 17).

Den totale institution er en "social bastard", mener Goffman, eftersom den både er et levesamfund og en formel organisation. Men den fremstår også som "drivhus" til at forandre mennesker: *"hver og et af dem er et naturligt eksperiment over, hvad man kan gøre med personligheden"* (Goffman 1967: 18).

15.1.2 De indsattes verden – krænkelsesprocessen

Ved ankomsten bærer klienterne deres hjemlige verden, livsstil, identitet – sig selv med sig, for i mødet med den totale institution at blive berøvet den støtte som det hjemlige miljø giver. I stedet venter en række ydmygelser, nedværdigelser og krænkelser af personligheden (ibid.: 19). Til trods for at Goffman understreger, at de personlighedskrænkende konsekvenser ofte er utilsigtede, anser han dem dog for at blive gennemført ganske systematisk.

Modtagelsesproceduren. Allerede ved ankomsten til den totale institution, skal klienten gennemgå en række "ritualer", der former individet til objekt. Disse procedurer er fx afklædning, kropsvisitering, visitering eller fratagelse af personlige ejendele, fotografering, vejning, fingeraftryk, lægeundersøgelse, journaloptagelse, tildeling af journalnummer og celle samt gennemgang af institutionens regler. Under modtagelsesproceduren bliver klienten i nogle institutioner også frataget deres navn. I stedet bliver de tildelt et øgenavn, et kaldenavn eller slet og ret et nummer. Med dette kan modtagelsesproceduren ses som et ritual, hvor klienten lægger sit oprindelige liv af sig for at blive iført et nyt. Disse modtagelsesritualer anser Goffman for også at tjene et formål for personalet i at teste klientens lydighed. Den nytilkomne forventes at udvise passende ærbødighed, såfremt det ikke sker, vil vedkommende øjeblikkeligt blive udsat for straffeforanstaltninger, indtil pågældende ydmygt påtager sig klient-rollen (ibid.: 21).

Rolleberøvelse. I en del totale institutioner hindres de nyindsatte i den første tid enhver kontakt til omverdenen gennem besøg eller udgang. Dette er et privilegium, som først kan opnås senere. Med dette sker et øjeblikkeligt brud med de roller, som individet er i besiddelse af i det omkringliggende samfund. Ejendele som har betydning for ens personlige fremtræden, "identitetsudstyr", som makeup, toiletgrej, smykker, tøj o.lign. kan ved indsættelsen blive frataget under opholdet i institutionen. Med dette frarøves personen mulighed for at fremstå, som han eller hun ser sig selv. Roller som fx opdragende forældre, storfanger, husflidskunstner, aktiv sportsudøver, studerende, kæreste eller ven får ikke den samme betydning i den totale institution. Og en del af disse roller går tabt under opholdet i institutionen. Nogle roller kan genetableres ved tilbagevenden til omverdenen, mens andre vil være tabt for evigt (ibid.: 20).

Krænkelse af det private territorium - tab af personlig sikkerhed. I enkelte totale institutioner med en ekstrem disciplinering ses foruden en nedværdigelse af personligheden også beskadigelser på legemet. Om end disse legemskrænkelser kun ses i ganske få totale institutioner, er fornemmelsen af tab af personlig sikkerhed almindelig – og angstfremkaldende. At opholde sig i en institution, hvor der er risiko for at blive pålagt indtagelse af ukendt medicin eller at blive fastspændt kan hos klienterne frembringe en følelse af manglende sikkerhed i et miljø, som ikke garanterer deres fysiske integritet. Ligesom den enkelte også kan opleve sig ubeskyttet mod andre klienters adfærd. Også det personlige territorium står ubeskyttet hen. Ved ankomsten til den totale institution ophører retten til privatliv. Personalet har krav på indsigt i alle personlige forhold, mens kropsvisitationer og lægeundersøgelser kræver, at personen til tider må blotte sig og stille sig nøgen for personalet. I forhold til medklienter kan fælles sove- og baderum ligeledes medføre en form for blottelse – eller tab af sikkerhed. Det private rum, den indsattes celle, er ikke kun privat. Også her kan klienten forvente en visitation af de få private ejendele. Klienter i totale institutioner er altid indenfor synsvidde eller hørevidde, hvis ikke af personalet så af medindsatte (ibid.: 24-26).

Den personelle "forurening". I forlængelse af krænkelse af det personlige territorium og tab af personlig sikkerhed følger den "personelle forurening"; for det første en fysisk forurening af kroppen. En almindelig form for fysisk forurening kan være skidt i maden, uhygiejniske eller sundhedsskadelige badeforhold og toiletter, eller når

individet ikke kan beskytte sig mod smittefare fra medklienter. For det andet nævner Goffman den "interpersonelle forurening". Det tydeligste eksempel herpå er voldtægt, men mindre dramatiske oplevelser, kan ligeledes opleves som interpersonel forurening. Eksempelvis ved modtagelsen, hvor klientens personlige ejendele bliver "begramset" af funktionærer, eller når klientens person eller celle bliver ransaget. Der foregår en indtrængen på klientens private enemærker, hvormed han oplever en krænkelse af sig selv. Ligeledes kan klienterne føle sig "forurenet" ved påtvunget at skulle opholde sig med, til tider dele celle med, personer som repræsenterer noget uønsket (ibid.: 28).

Om end det overordnede mål for den totale institution er et andet, så ses en række konsekvenser af krænkelsesprocessen: Den totale institution ødelægger individets autonomi, den pågældendes selvbestemmelsesret og handlefrihed. Ligesom de indsatte også mister muligheden for at skabe deres egen identitet, dertil kommer at de ikke har kontrol over deres omgivelser. Med dette bliver resultatet af krænkelsesprocessen nedbrydning af personligheden. Herfra bliver det muligt igennem systematisk anvendelse af privilegier at opbygge en ny og mere "lovlydig" eller "velfungerende" identitet. Privilegiesystemet er særlig vigtigt for totale institutioner, da det er det, som danner grundlag for reorganisering af individets personlighed. Privilegiesystemet bygger på tre væsentlige træk:

Husorden. Regler og forordninger, der foreskriver krav til klientens opførsel og beskriver dagligdagens rutiner.

Belønninger. Klart definerede belønninger eller privilegier til gengæld for god opførsel i henhold til institutionens forskrifter. Belønninger er faciliteter, som klienten udenfor institutionen har taget for givet, fx hvor og hvornår vedkommende ønsker at ryge, drikke kaffe, handle mm. Goffman kalder det for "generobring" af den tabte verden. Klienterne udvikler som oftest en stærk optagethed af disse privilegier, og Goffman anser det for måske den mest betydningsfulde side af klientkulturen.

Afstraffelse Konsekvensen ved ikke at overholde reglerne, bryde husordenen er straf. Nogle af disse afstraffelsesmetoder er at inddrage opnåede privilegier eller at miste muligheden for at gøre sig fortjent til dem.

Spørgsmål om løsladelse fra institutionen er knyttet til privilegiesystemet, hvor nogle handlinger kan udløse forlængelse af opholdet, mens andre handlinger giver muligheder for afkortelse. Belønning og straf er knyttet til arbejds- og opholdssted, hvor nogle privilegier kan knytte sig til visse afdelinger. Som administrativt middel til straf eller belønning kan klienterne flyttes rundt i systemet alt efter, hvad de gør sig fortjent til (ibid.: 42-44).

Som følge af privilegiesystemet udvikler klienterne forskellige former for tilpasning.

15.1.3 Tilpasningsstrategier

I totale institutioner opstår det, som Goffman kalder sekundære tilpasningsformer; adfærd som gør det muligt at skaffe sig forbudte goder eller tilladte goder via forbudte midler, man lærer "fiduserne". Herigennem bliver individet i stand til at bevise overfor sig selv, at han stadig er herre over sit eget liv. I forlængelse heraf udvikles en form for social kontrol de indsatte imellem, en slags kodeks for at hindre klienter i at "stikke" hinanden. Ligesom der også ses en slags lagdeling, der bygger på den enkeltes adgang til og mulighed for at skaffe illegale goder (ibid.: 47).

Om end der ses tendenser til klikedannelser er solidariteten begrænset, og sandsynligvis udsprunget af nød. Ofte stoler de indsatte ikke på hinanden, de stjæler fra hinanden, overfalder eller sladrer om hinanden, alt efter hvad der bedst kan betale sig for den enkelte. Dermed kan opstå en slags socialt tomrum uden sociale normer, en slags lovløshed. Og ifølge Goffman er det undtagelsen frem for regelen, at der kan gennemføres kollektive fangeaktioner. Alligevel er forventningen om gruppeloyalitet en væsentlig del af klientkulturen, hvor der ligger en fjendtlighed mod de som bryder loyaliteten (ibid.: 50).

Indsatte i totale institutioner må tilpasse sig de vilkår, som de gennem privilegiesystemet og krænkelsesprocesser udsættes for. Goffman synes at kunne identificere fire retninger indenfor disse tilpasningsstrategier. For det første ses tilbagetrækning, hvor den indsatte trækker sig fra socialt samkvem. Det andet spor kendetegnes ved at klienten udviser en uforsonlig adfærd overfor personalet og nægter

at samarbejde. Dernæst ses en kolonisering, hvor klienten faktisk føler sig hjemme og forsøger at få det bedst mulige ud af opholdet. Og endelig ses "omvendelsen", hvor klienten overtager den officielle opfattelse af sig og forsøger at blive den perfekte klient (Goffman 1967: 51-52).

Selvom totale institutioner har resocialisering som højeste prioritet, mener Goffman, at påstanden om klientens "forvandling" sjældent bliver realiseret. De ændringer som sker, er sjældent de tilsigtede. En ting er dog sikkert; klientens sociale position bliver aldrig helt den samme som før han kom ind. Og for de som kommer ud fra fængsler eller statshospitaler vil ofte ses en stigmatisering, hvor klienten vil forsøge at dække over sin fortid (ibid.: 59).

De foregående sider beskriver, hvorledes totale institutioner, ifølge Goffman, via krænkelsesprocessen, nedbryder de indsattes identitet. Hvorefter privilegiesystemet bidrager til at reorganisere personligheden. De indsatte må tilpasse sig de vilkår de lever under, og heraf identificerer Goffman fire spor af tilpasningsstrategier. Ligesom der også udvikles sekundære tilpasningsformer, hvorigennem de indsatte søger at få kontrol med deres eget liv. Hensigten med at bringe en ganske udførlig beskrivelse af Goffmans syn på totale institutioner, som i særdeleshed udvikles i maximum security-fængsler, er at dette må ses som modstykke til ideologien om de åbne anstalter. I en videre analyse af Grønlands anstalter vil dette blive anvendt i forhold til at kortlægge ligheder og forskelle.

15.2 Den åbne anstalt som total institution

De grønlandske anstalter er på papiret åbne institutioner, og i udgangspunktet var det formuleret, at de ikke skulle have karakter af fængsel. Der blev lagt vægt på, at man netop med de åbne anstalter skulle undgå de negative følger, som indespærring fører til. Derfor er anstalterne også bygget og indrettet med henblik på at være åbne institutioner. Det vil sige at de forskellige livsområder skal udleves forskellige steder; de indsatte skal sove og bo på anstalten, mens arbejdslivet skal foregå et andet sted. De fysiske forhold er indrettet til dette formål. Anstalten skal være en slags "hjem", hvor de

indsatte har en seng, kan indtage deres mad og har begrænsede muligheder for fritidssysler. Til trods for at de administrative rammer for anstaltsophold har ændret sig i en retning, der indebærer perioder med fuldstændig afskæring fra kontakt til omverdenen, har de fysiske rammer ikke ændret sig nævneværdigt. Dermed udgør anstalten de fysiske rammer for en åben institution, mens regler og dagligdag er som i en total institution uden de faciliteter som – i totale institutioner – skal afhjælpe en afsondrethed.

For nogle indsatte er anstalterne åbne anstalter. Når en vis procentdel af dommen er afsonet, og anstaltens regler overholdt, kan der opnås dagudgang og senere aftenudgang. Der kan søges arbejde i byen, og finder den indsatte et 40-timers job i byen, har vedkommende mulighed for at leve "den åbne anstalts liv", hvor en stor del af livet med job og udgange leves væk fra anstalten. Livet i de grønlandske anstalter kan altså strække sig fra fuldstændig lukkede afsoningsforhold i en total institution til forholdsvis frie afsoningsformer i åben anstalt. Alt sammen bag de samme mure.

15.3 Den åbne anstalt

Det hedder sig, at de grønlandske anstalter er åbne anstalter, hvor det tilstræbes at indsatte bevarer en tilknytning til det omkringliggende samfund. Alligevel er der dog mange indsatte, som tilbringer al deres tid i anstalten. Som det sås af journalstudiet var der i juni 2010 i Ilulissat ti personer ud af 25 indsatte som ikke havde udgang: Ni personer var tilbageholdte og én domfældt uden udgang. Mens der i Nuuk var 45 ud af 73 indsatte som ikke havde udgang: 32 tilbageholdte og 13 domfældte uden udgang. På samme tid havde fem indsatte fra Ilulissat og ti indsatte fra Nuuk beskæftigelse i byen. Det er dermed en meget lille andel af samtlige indsatte i de to anstalter, der kan leve under den åbne anstalts fulde forudsætninger med beskæftigelse i byen og udgang. Dette afsnit vil beskæftige sig med, hvorledes kontakten til verden udenfor opretholdes.

15.3.1 Adgang til telefon og besøg

For de indsatte uden udgang findes to veje til at opretholde kontakt til det omkringliggende samfund: telefon og besøg. Både i Nuuk og Ilulissat var indsatte uden udgang anbragt i anstaltens hovedbygning, mens annekserne var forbeholdt domfældte med udgang.

Som det fremgår er størsteparten af indsatte uden udgang tilbageholdte. Anstalternes åbenhed er møntet på domfældte og altså ikke denne gruppe. Men eftersom de udgør en stor andel af det samlede antal indsatte, sætter de et stort præg på anstaltslivet. På foranledning af politiet er det retten der vedtager hvilke rammer, de skal være tilbageholdt under. Tilbageholdte har som regel ingen eller meget begrænset kontakt til samfundet uden for anstalten.

En stor gruppe indsatte levede derfor i kraft af deres tilbageholdelse i lange perioder uden nævneværdig kontakt til omverdenen. For disse indsatte kan det have stor betydning at høre en velkendt stemme udefra. Indsatte i de lukkede afdelinger kunne telefonere i ti minutter om ugen under overvågning af en vagt. Mens det for tilbageholdte der var anbragt på en fællesskabsafdeling med telefonboks krævede en særdeles stærk selvdisciplin at holde sig fra afdelingens telefonboks i et ubevogtet øjeblik. Ofte blev fristelsen for stor, og for en del lykkedes det da også jævnligt at foretage opkald.

Også øvrige indsatte havde stort behov for telefonen. I Nuuk blev telefonens betydning meget tydelig, når indsatte efter måneder i en af de lukkede afdelinger blev flyttet til fællesskabsafdelingerne A-B. En indsat fortalte, hvordan han efter at være flyttet til A-B straks havde byttet sig til den celle, som lå nærmest telefonboksen, så han som den første kunne gå ud og ringe, når celledøren om morgenen blev låst op. Flere indsatte havde som fast morgenritual, at de skulle ringe hjem til familien og sige godmorgen. Der var derfor lige fra morgenstunden kø ved telefonen. Når mere end 30 personer skal deles om én telefonboks, kan der let opstå konflikter. Ofte stod en større gruppe samlet foran telefonboksen og ventede på, at den blev ledig. Det var derfor vanskeligt at føre en privat og uforstyrret samtale med sine nærmeste. Med dette følger et eksempel på, hvad Goffman kaldte krænkelse af det personlige territorium, hvor indsatte altid er

indenfor syns- eller hørevidde. Hvis ikke af personalet, så af medindsatte. Det store pres på telefonboksen gjorde, at den hurtigt blev fyldt med mønter, og hvis den ikke blev tømt kunne der ikke foretages opkald. I Nuuk skete det jævnligt, at personalet glemte at tømme boksen, og dermed blev de indsatte afskåret fra en vigtig livline til verden udenfor, hvilket skabte store frustrationer.

Kun domfældte uden udgang, og i enkelte tilfælde tilbageholdte, havde mulighed for at modtage besøg af én times varighed om ugen. Domfældte med udgang havde ikke ret til besøg, medmindre der var tale om slægtninge på gennemrejse, hvilket skulle kunne dokumenteres ved at den besøgende måtte fremvise sin billet. Besøget foregik på den indsattes celle, og tidspunktet skulle ligge på et af de tidspunkter, hvor der for øvrige domfældte var udgang. Fra 1. januar 2010 blev disse regler ændret med den nye kriminallov. Fremover har også indsatte med udgang ret til besøg "så vidt muligt af to timers varighed". Mens indsatte uden udgang skal have tilladelse til besøg i videre omfang (Kriminalloven § 215).

Når der var besøg i vente, var det i mange tilfælde muligt at dufte sig frem til, hvem der ventede besøg. Cellen blev skrubbet og skuret, og så var det ellers bare at vente på den ene times besøg. Med jævne mellemrum fortalte indsatte, at forberedelserne var mundet ud i skuffelser. Konen eller kammeraten havde fået løn og havde valgt at tage på værtshus i stedet for til anstalten. Andre gange var en besøgende mødt op i beruset tilstand og var blevet afvist af vagterne.

Indsatte med børn savnede bedre muligheder for at modtage besøg af børnene. De mente, at besøgstiden på en time om ugen var for kort. Desuden var det svært at sidde en hel familie samlet på en lille celle, hvor det samtidig var svært at gøre det hyggeligt for især mindre børn. Det gjorde også, at nogle indsatte ikke mente, at anstalten var et sted at tage børn med til:

"Det er kun konen, der kommer. Jeg synes det er vigtigt at mine børnebørn, de ikke kommer herned. Jeg siger bare til mine børnebørn at jeg arbejder for julemanden og kommer tilbage lige før jul. Jeg vil ikke fortælle dem jeg er her".

Om besøg i det danske fængsel beskriver Linda Kjær Minke, hvorledes de indsatte gennemgik en rolletransformation; udskiftede rollen som indsat med rollen som far,

ægtefælle eller vært, og at den indsatte derved ikke blev fastholdt i sin identitet som fængselsindsat (Minke 2010: 183). Besøg i anstalten er anderledes end i fængslet. I fængslet er der indrettet et besøgsafsnit, mens i anstalten skal de besøgende ind gennem afdelingen, og besøget foregår på den indsattes celle. Også de indsatte i anstalten bliver ved besøget far eller ægtefælle, men det var ikke mit indtryk, at de derved lagde rollen som indsat fra sig. Ofte oplevede jeg både indsat og besøgende bøje hovedet og undgå øjenkontakt, når de gik gennem afdelingen til cellen. Og et par af de indsatte gav udtryk for, at de fandt det skamfuldt at modtage besøg i anstalten, som de derfor efterhånden fravalgte. Om det fortalte en indsat:

"Mens jeg har været her har jeg kun haft mine gode kammerater på besøg tre gange. Men de synes det er mærkeligt at besøge mig her, så jeg bliver lidt flov. Så nu vil jeg bare vente til jeg får udgang".

15.3.2 Kirkelig betjening

Der findes ingen kirke i anstalten, og søndagens dagudgang ligger da også i et tidsrum, som gør kirkegang muligt. For indsatte der ikke har denne mulighed er der i begge anstalter lavet aftaler med byens præstegæld om at afholde gudstjeneste med altergang en gang om måneden i anstalten. I Ilulissat foregik gudstjenesten på søndage og helligdage i anstaltens opholdsstue. Mens gudstjeneste i Nuuk blev afholdt en hverdagsaften i anstaltens kantine.

Nogle af interviewpersonerne i Ilulissat fravalgte at deltage i kirkelige handlinger, mens andre deltog efter behov. De som benyttede sig af tilbuddet udtrykte tilfredshed med den kirkelige betjening. Særligt omkring højtiderne var der mange, som ønskede at komme til gudstjeneste. Under feltarbejdet i påsken medbragte præsten påskeblomster, og efter gudstjenesten spillede han kort og spiste kage sammen med de indsatte, hvilket der blev sat stor pris på.

I Nuuk var der på samtlige opslagstavler et opslag for hvilken dato på måneden, der skulle være gudstjeneste. Men i perioden for feltarbejdet blev gudstjenesten som regel aflyst af præsten – også i julen. Det var flere af særligt de ældre indsatte kede af. Ved juletid var der dog en afdeling, der løste problemet på sin egen måde. Da jeg første

søndag i advent trådte ind i Sikret Afdeling, var det som at træde ind i en kirke. Gardinerne var trukket for, de indsatte havde fået lov at have stearinlys, som lyste op, og i fjernsynet fulgte de en transmitteret adventsgudstjeneste. Alle afdelingens indsatte var samlet – selv de unge – og der blev sunget med på salmerne.

Fra præstegældet i Nuuk savnede en præst bedre samarbejde med anstaltspersonalet, ligesom forholdene for afholdelse af gudstjeneste ikke var tilfredsstillende:

"For os og for indsatte ville det være alle tiders, hvis vi i anstalten kunne få et rum, hvor vi kunne være i stedet for den kolde spisesal. Det skal være sådan nogle omgivelser, hvor det kan være højtideligt under en gudstjeneste. Det kan vi jo ikke få dernede. Vi bliver heller ikke så meget informeret om, hvad vi skal passe på – vi bliver bare lukket ind. Jeg kunne godt tænke mig at vi havde mere samarbejde mellem personalet og os" (Interview med præst fra Nuuk d. 27. juli 2010).

Der var andre menigheder, som havde deres gang i anstalten i Nuuk. Med jævne mellemrum dukkede der en ældre herre fra Jehovas Vidner op, som satte sig ind og talte med indsatte på deres celler. Hvorvidt der var tale om indsatte, som i forvejen tilhørte denne trosretning var uklart, men de pågældende satte pris på, at møde et menneske, der interesserede sig for dem. Derudover kom også repræsentanter fra Inuunerup Nutaap Oqaluffia, en frikirke med tilknytning til pinsemissionen, i anstalten. Ifølge de indsatte skete det cirka en gang om ugen, hvor kirke-repræsentanterne sang, spillede guitar og holdt andagt på de forskellige afdelinger. Derudover delte de små radioer ud til de indsatte, så de kunne lytte til kirkens lokalradio. Det fik en blandet modtagelse. De som ikke brød sig om deres tilstedeværelse var stærkt utilfredse med, at andagten foregik på afdelingen. Men eftersom de annoncerede gudstjenester fra den grønlandske kirke blev aflyst, var der indsatte som valgte at benytte frikirkens andagter som erstatning. En indsat fortalte herom:

"Ved juletid, der ville det ellers have været rart, hvis der var kommet en præst. Men så kom de der folk fra Inuunerup Nutaap Oqaluffia. Der kom slet ingen fra vores egen kirke. Så jeg tænkte, de er jo også en slags kristne, de har bare en lidt anden form for andagt. Og de tilbød os nadver, og jeg tænkte at så måtte jeg hellere deltage, for det var juletid. Så sang vi et par salmer, og så tilbød de, at de kunne bede for os" .

Hvis indsatte udover de månedlige gudstjenester ønskede samtale med en præst, så kunne de via anmodningssedlen søge herom. Ingen af interviewpersonerne havde benyttet sig heraf.

15.3.3 Udgang

Udgang er et af den åbne anstalts grundelementer. Når domfældte har afsonet 1/10 af deres dom, dog minimum en måned, kan kontaktpersonen indstille dem til dagudgang. Frem til 1. januar 2010 var det op til personalet i anstalten at give udgangstilladelse, men efter den nye kriminallov trådte i kraft skal politiet høres forud for tilladelsen kan gives. For domfældte der afsoner tidsubestemte domme er det op til retten på baggrund af indstilling fra anstalten, om vedkommende kan tildeles udgang. I Nuuk var der 2-3 indsatte, der afsonede på ubestemt tid. Ingen af dem havde efter mellem 2 og 4 års afsoning opnået udgang. Mens en enkelt tidsubestemt domfældt i Ilulissat havde udgang.

Hvis dagudgangene forløber planmæssigt og uden misbrug, kan der efter otte uger gives yderligere tilladelse til aftenudgang. Dagudgange ligger i weekenderne, lørdag fra kl.13-17 og søndag fra kl. 9-12 og igen fra kl.13-17. Aftenudgange afvikles mandag, onsdag og søndag fra kl. 18-21. Domfældte der har arbejde kan via anmodningssedlen søge om lang udgang om søndagen. Hvis de får tilladelse hertil kan de være på udgang hele søndagen fra kl.9-21. De som ikke har fået lang udgang, må om søndagen tilbage til anstalten mellem hvert udgangs-modul. Udgang fra grønlandske anstalter er uledsaget, det vil sige at de skal ikke – som det ses fra fængsler – ledsages af vagtpersonale under deres udgang. Indsatte som kommer fra anstaltsbyen har mulighed for at tage hjem under deres udgang. Mens indsatte fra andre byer må opholde sig hos venner og bekendte i byen, eller på offentlige steder som eksempelvis Sømandshjem eller kulturhus. Det er ikke tilladt under udgang at opholde sig på steder, hvor der udskænkes alkohol.

I sommeren 2010 var det i Ilulissat cirka halvdelen af anstaltens 25 indsatte, der havde udgang, mens det i Nuuk var mellem en tredjedel og en fjerdedel af de 73 indsatte, som havde udgang.

Der var stor forskel på, hvorledes de indsatte valgte at bruge deres udgange. En indsat sagde:

"Jeg tager bare hjem. Jeg er hjemme sammen med min familie. Om søndagen har vi ellers udgang fra 9 til 9, men så skal jeg komme frem og tilbage, fordi jeg ikke har arbejdsudgang. Det er skide irriterende, så skal jeg tilbage fra 12 til 1, og igen fra 5 til 6. Men ikke hvis jeg havde arbejde. Det er bare så irriterende".

Mens en anden indsat forsøgte at kombinere flere gøremål:

"Jeg er sammen med mit barn. Men ikke altid. Ikke om onsdagen, for jeg prøver at skaffe noget hash og ryge hash…".

Uden at kende det præcise antal var det mit indtryk, at særligt i Nuuk var der en del, som personen ovenfor, der forsøgte at smugle hash ind efter endt udgang. Og der var også en del, som blev opdaget i deres forehavende. Sanktionerne for en sådan forseelse varierede alt efter, hvor store mængder der var tale om, om det var sket før, og til dels også, hvilken vagt, der havde opdaget det. I nogle tilfælde kunne den indsatte nøjes med en bøde. I andre tilfælde kunne pågældende miste et par udgange, mens andre igen mistede al udgang i måske 4, 8 eller 12 uger. For disse personer var det som at "rykke tilbage til start". De mistede udgang, og hvis de havde job mistede de også det. Når de igen skulle i udgangsforløb, skulle der atter opnås en udgangsindstilling, herefter et forløb med fire ugers dagudgang som skulle forløbe problemfrit, og så endelig kunne den fulde udgang igen opnås.

For mange indsatte er det en forudsætning for udgangstilladelse, at de indtager antabus. Et krav som de færreste bryder sig om, men mange indvilger i. Antabussen skal indtages under overvågning af en vagt, og flere forsøgte umiddelbart efter at kaste det op. Men der var også indsatte som hellere vil undvære udgang end at indtage antabus:

"Jeg vil ikke have udgang, når jeg skal tage antabus. Jeg vil ikke. Jeg gider ikke, jeg har aldrig prøvet at drikke antabus, og så jeg vil ikke have antabus…".

For begge anstalter gjaldt at knap halvdelen af de indsatte kom fra andre byer eller bygder. En del af dem havde få eller ingen familie og venner i byen, mens de som måske havde bekendte i byen var tilbageholdende med at opsøge dem. Nogle indsatte fortalte, at de i starten havde brugt deres udgange til små gåture i nærheden af anstalten. De brød sig ikke om at komme ud, hvor der var mange mennesker, og det krævede overvindelse at nærme sig centrum af byen. Om dette fortalte en indsat:

"Jeg har lidt familie i byen, som jeg egentlig ikke besøger. Jeg kender også nogen ude i byen, for jeg har boet her i mine unge dage. Men på en eller anden måde er jeg lidt nervøs… hvordan de tager mig som person. Jeg har alle udgange, så jeg går bare en tur, handler lidt. Nogen gange alene og nogen gange med nogen – så er jeg ude at gå med nogen her fra anstalten".

Anstaltslederen i Nuuk, anså det for en generel problematik hos mange indsatte:

"Hvis ikke det har været i aviserne, så er det lettere – så er man jo "usynlig", men for de fleste der er det svært at komme ud. Alle førstegangsindsatte de har svært ved at komme ud på udgang. De tror, at alle kender hvad de har lavet og at de sidder i anstalten" (Interview med anstaltslederen i Nuuk d. 10.5.10)

Selvom nogle indsatte har udgang, så er det altså langt fra alle, der gør brug af den. Nogle fravælger udgang, fordi de ikke ønsker at overholde udgangsvilkår om eksempelvis at indtage antabus. Andre fravælger udgang, fordi de er utrygge ved, hvordan de vil blive set på af befolkningen.

15.3.4 Beskæftigelse i byen

Det fundamentale princip for den åbne anstalt er, at domfældte skal beskæftiges i byen. Det er også på dette område anstalten for alvor skal markere sin væsensforskel fra fængslet. Således gjaldt der frem til 1. januar 2010: *"Den dømte skal så vidt muligt beskæftiges med arbejde, hvortil han er egnet… skal det tilstræbes, at beskæftigelsen finder sted uden for anstalten"* (dagældende kriminallov § 103). Mens det med kriminallovs ændringen fra 2010 fremover gælder: *"En indsat i åben afdeling skal så vidt muligt være beskæftiget uden for institutionen"* (Kriminalloven § 211). Det er altså helt centralt for anstaltsopholdet, at indsatte er beskæftiget i byen og dermed bevarer kontakten til samfundet.

På samme tid som der kan opnås dagudgang, er det også muligt for domfældte at søge arbejdsudgang. Det betyder, at de i første omgang kan få et par timers udgang til jobsøgning uden for anstalten. Hvis de på forhånd har et job eller en uddannelsesplads, kan de påbegynde beskæftigelsen, når udgangstilladelsen gives. Proceduren for jobsøgning var lidt forskellig i de to anstalter. I Ilulissat udarbejdede kontaktperson og indsat en beskæftigelsesplan i fællesskab. Det blev afklaret, hvorvidt den pågældende ønskede at starte uddannelse, misbrugsbehandling eller ville arbejde i byen. Når det

var afklaret, tog kontaktpersonen det første skridt for den indsatte. Hvis den indsatte ønskede at søge arbejde, og mulige job var på tale, var det kontaktpersonen som først henvendte sig til arbejdspladsen og forhørte sig, om arbejdsgiveren var åben for en ansøgning og samtale med den indsatte. Herefter kunne den indsatte så selv møde op på arbejdspladsen.

Når indsatte i Nuuk ønskede at søge beskæftigelse uden for anstalten, skete det på eget initiativ. Via anmodningssedlen kunne de søge om særudgang til jobsøgning. Hvis det blev bevilget, fik de et dokument fra anstalten, som med stempel og underskrift fra en arbejdsplads skulle dokumentere, at de havde søgt arbejde det pågældende sted. Såfremt en arbejdsgiver var indstillet på at anvise arbejde til den indsatte, skulle arbejdsgiveren kontakte anstalten og træffe aftaler om, hvilke krav der stilles til arbejdspladsen.

Det sås af journalstudiet, at der i juni 2010 i Ilulissat var fem domfældte ud af anstaltens 25 indsatte som var beskæftiget udenfor anstalten: tre personer havde job på en af byens arbejdspladser, en indsat deltog i kursusvirksomhed og en indsat fulgte et misbrugsbehandlingsforløb udenfor anstalten. Mens der på samme tid var ti ud af Nuuks 73 indsatte, som havde arbejde i byen. Det er altså en meget lille andel henholdsvis en femtedel i Ilulissat og under 15 pct. i Nuuk af de indsatte, som er beskæftiget uden for anstalten.

I 1997 udgav Den grønlandske Retsvæsenskommission en undersøgelse foretaget af Helene Brochmann om de tre foranstaltningsformer anstalt, tilsyn og pension. I den forbindelse havde Brochmann interviewet 14 anstaltsindsatte. På daværende tidspunkt var alle 14 i beskæftigelse udenfor anstalten. Holdningen hos de 14 interviewpersoner var, at det havde stor betydning, fordi man ellers ville *"gå helt ørkesløst rundt i anstalten"* (Brochmann 1997: 30). Det fremgår ikke af undersøgelsen, hvorvidt Brochmanns 14 interviewpersoner er repræsentative for den samlede gruppe af indsatte på daværende tidspunkt. Men det er dog rimeligt at antage og derfor udlede, at størsteparten af landets domfældte i 1997 var beskæftiget udenfor anstalten. Der er altså tale om et markant fald i antal beskæftigede på de 13 år. En del af forklaringen findes i det store antal tilbageholdte, der i dag befinder sig i landets anstalter.

I Ilulissat forsøgte man at motivere de indsatte til at finde beskæftigelse. Under feltarbejdet i Ilulissat havde en indsat gennemført et seks ugers behandlingsforløb og modtaget en mønt som symbol for en længere periodes afholdenhed. Medindsatte kom til personen, gav hånd og ønskede tillykke. Og fra anstaltens side blev det fejret med kaffe og kage. Der var ingen af interviewpersonerne i Ilulissat, som var beskæftigede uden for anstalten. Dette skyldtes dels at nogen var tilbageholdt, mens andre fandt beskæftigelse i anstalten, og nogle ønskede ikke arbejde. Som den ene udtrykte det:

"Jeg skal ikke arbejde. De har anholdt mig og sat mig i fængsel, hvorfor skal jeg så betale skat? Jeg skal kraftedme ikke arbejde…".

I Nuuk savnede de indsatte opbakning fra anstaltens side. En af interviewpersonerne i Nuuk var forud for indsættelsen blevet optaget på en længe ønsket uddannelse. Vedkommende var meget ihærdig med at få de påkrævede tilladelser, men savnede støtte og forståelse fra vagternes side:

"Jeg har selv sørget for, hvordan det skal gå. Jeg har ikke haft nogen som helst hjælp. Lige indtil starten på min uddannelse, der kender de fleste vagter ikke, at jeg skal på uddannelse. Selv den første morgen, der spørger de, hvor jeg skal hen. Jeg ved ikke, hvad information de får dernede, når de holder deres morgenmøde, det var mærkeligt. Og så har jeg ellers lavet aftale med vagterne om at de åbner min dør halv syv, så jeg kan komme af sted i ordentlig tid. Så her i morges stod jeg op, men de kom ikke og låste op som de lovede. Og jeg stod der og skulle sådan på toilettet, så til sidst trykker jeg på klokken. Så kommer han efter 10 minutter".

Den indsatte overvandt undervejs en del personlige barrierer, fik fortalt sine medstuderende om sit anstaltsophold, og følte sig godt modtaget på uddannelsen. Men hjemmeforberedelse til studiet var vanskeligt:

"Det er meget svært, når jeg har hjemmearbejde og skal læse til næste gang. Det kan næsten ikke lade sig gøre her, når de render frem og tilbage på gangen og laver larm. De spiller meget høj musik hele dagen".

Efter tre uger måtte den indsatte se i øjnene, at det blev for vanskeligt at gennemføre en uddannelse og måtte derfor opgive sin drømmeuddannelse.

En del af de yngre indsatte skaffede sig hurtigt arbejde, men mistede det ligeså hurtigt igen på grund af brud på reglerne. Om det fortalte en ung:

"Jeg har ellers haft arbejde, jeg fik hurtigt arbejdsplads med rengøring. Men jeg var fuld, jeg drak mig fuld. Vagterne opdagede det ellers ikke, men der var kommet en ny mand i afdelingen, jeg tror det var ham der sladrede… Så jeg har mistet min udgang i tre måneder" .

En anden ung mand havde periodevis arbejde i byen. Han mistede job og udgang på grund af hashrygning, hvorefter han igen kæmpede sig tilbage til at opnå disse privilegier. På tidspunktet for interviewet havde han igen arbejde. Om sin jobsøgning sagde han:

"Først lavede jeg en anmodningsseddel, hvor jeg skriver, jeg vil søge arbejde. Og så venter jeg bare. Så har jeg selv gået rundt og ledt efter arbejde. I dag har jeg fri, så skal jeg arbejde i morgen 6-7 timer som opvasker. Jeg har ellers gerne vil på uddannelse, måske som tømrer. Jeg ved bare ikke hvordan…".

En anden årsag til at indsatte kunne miste job var, hvis de ikke kunne dokumentere at de modtog løn. En indsat fortalte, hvordan han mistede job på grund af rod med lønsedler, og senere fik svært ved at overbevise anstaltsledelsen om, at han ønskede arbejde:

"Jeg har ellers fast arbejde om sommeren hos en entreprenør, men det er kun om sommeren. Da det blev vinter, så fik jeg arbejde hos en håndværker i oktober. Men så siger de stop hernedefra anstalten, fordi jeg ikke får nogen lønsedler. Jeg har så arbejdet hos et rengøringsfirma, men der sagde de stop og beskylder mig for, at jeg ikke går på arbejde. Jeg får ellers løn og lønseddel og arbejde… Nu jeg prøver faktisk at få noget arbejde, men jeg får ikke hjælp fra vagterne. De gør i hvert fald det modsatte, prøver at forhindre mig. Jeg kan ikke få lov at komme ud og søge arbejde".

Antallet af indsatte der var beskæftiget uden for anstalten i Nuuk svingede meget. Mens feltarbejdet pågik, var der gennem vinteren lange perioder, hvor det højest drejede sig om fem indsatte.

På en af de ældste arbejdspladser for domfældte i Nuuk, savnede arbejdsgiveren et større samarbejde med anstalten om den indsatte i forhold til fastholdelse i jobbet. Arbejdsgiveren erfarede, at nogle indsatte for let gav op, hvis arbejdet blev kedeligt, hvis der var andre fristelser ude i byen, eller hvis der opstod små konflikter på arbejdspladsen. Selvom de domfældte, som pågældende havde haft ansat indgik på lige vilkår med det øvrige personale, ønskede arbejdsgiveren nogle retningslinjer for, hvordan han i fællesskab med anstalten kunne støtte sine medarbejdere, der kom fra anstalten:

"Anstalten skal være mere omkring sig med at få dem ud på arbejdspladserne. Fordi vi har faktisk problemer med at skaffe ansatte. Så der er altså arbejdspladser til dem. Men der skal sættes nogen retningslinjer op, som både medarbejderen og arbejdsgiveren kan have med at gøre… Altså en jævnlig dialog, et møde hvor vedkommendes kontaktperson deltager sammen med mig, hører hvordan det går, skal der være flere udfordringer i jobbet, eller sættes nogle konsekvenser op, hvis

de ikke passer deres arbejde. Jeg synes jo det er en stor ting, at det grønlandske anstaltsvæsen på den måde får de indsatte ud i samfundet, i job" (Interview med arbejdsgiver d. 27.7.10).

Selve anstaltens grundideologi bygger på principper om at indsatte beskæftiges i byen. At det kun er muligt at beskæftige under 20 pct. af de indsatte udenfor anstalten i Nuuk og Ilulissat må vel derfor betragtes som en fiasko i forhold til egne principper. Årsagen hertil kan til dels forklares med et stort antal tilbageholdte, arbejdsløshed, ændrede holdninger hos arbejdsgiver – men at dømme ud fra indsattes udtalelser og en arbejdsgivers synspunkt, så synes manglende opbakning og besværliggørelse fra anstaltspersonalets side også at være en væsentlig faktor.

15.3.5 Resocialisering

Udgang og beskæftigelse i byen er nogle af elementerne i det, som er selve omdrejningspunktet for den åbne anstalt – resocialisering. Under anstaltsopholdet skal den indsatte gennem en række tiltag resocialiseres tilbage til samfundet. Ud fra kriminallovens § 208 er anstalten forpligtet til at vejlede og bistå en indsat i forhold til arbejde, uddannelse, sociale og personlige forhold. Dette med henblik på at forbedre den indsattes muligheder for at leve en kriminalitetsfri tilværelse, samt begrænse de ulemper, som følger af frihedsberøvelse.

I anstalten i Ilulissat kommer der to gange om ugen medarbejdere fra Kriminalforsorgen i Frihed[26] for at tale med de indsatte, som måtte ønske det. Forsorgsarbejderne har til opgave at hjælpe de indsatte med kontakt til diverse myndigheder, samt at udarbejde handlingsplaner og prøveløsladelsesindstillinger for domfældte. Domfældte, som prøveløslades, skal i prøveperioden være tilknyttet Kriminalforsorgen i Frihed.

Anstalten i Nuuk havde to fuldtidsstillinger til socialrådgivere. Under feltarbejdet var kun den ene stilling besat. Socialrådgiveren skulle ligesom i Ilulissat hjælpe indsatte med kontakt til forskellige myndigheder, udarbejde handlingsplaner og

[26] Kriminalforsorgen i Frihed, bestod af tre medarbejdere med kontor udenfor anstalten. Foruden arbejdsopgaverne i anstalten, skulle de føre tilsyn med tilsynsdømte.

prøveløsladelsesindstillinger. I landets største anstalt var det en stor opgave for en enkelt person.

På spørgsmålet om, hvorledes vedkommende oplevede at resocialiseringen fungerede, svarede en socialrådgiver med høj latter og sagde:

"Når du siger resocialisering, så synes jeg det er et gammeldags ord. Grunden til at jeg tænker sådan er, når de dømmer i retterne, så kigger de jo meget på den kriminalitet der er begået. Jeg ved ikke… jeg synes det lyder gammeldags, for der har jo været så mange solstrålehistorier rundt om i verden om Grønland og resocialisering. Og den der solstrålehistorie synes jeg ikke helt hænger sammen med den virkelighed, vi lever i. Der er regler som skal følges, og det er ikke rart for den enkelte som rammes – men vi prøver, så vidt det er muligt, at få den enkelte til at indgå i samfundet. Så, det må jo kaldes resocialiseringsagtigt…" (Interview med socialrådgiver d. 8.7.10).

At dømme ud fra denne udtalelse mener pågældende socialrådgiver tilsyneladende, at retsforholdene i Grønland har bevæget sig et stykke bort fra både gerningsmandsprincippet og princippet om resocialisering. I forhold til resocialisering mente en af de interviewede indsatte i Ilulissat, at forsorgsarbejderne skulle kontakte indsatte for at udarbejde handlingsplan. Han mente ikke det var noget, som skulle ske på de indsattes initiativ:

"Jeg har ikke fået handlingsplan, man har bare spurgt, hvor jeg har planer om at tage hjem til. Og de [forsorgsmedarbejderne] *kommer jo ikke, før du selv vil snakke med dem. Selvom de er forpligtet til at lave handlingsplan til alle indsatte. De er ovre i anstalten i kontoret, når de har kontortid. Der har vi mulighed for at komme til dem. De siger ikke, jeg skal lige snakke med dig… der er en eller anden skævhed. Hvis det er rigtigt skal de jo snakke med os og følge os"*.

Mens en anden indsat efter et års afsoning ikke var klar over, at forsorgsmedarbejderne udarbejdede handlingsplan. Kun en enkelt af interviewpersonerne i Ilulissat havde fået udarbejdet en handlingsplan. Vedkommende, der skulle prøveløslades ugen efter, gav udtryk for at have fået god støtte fra medarbejderne i Kriminalforsorgen i Frihed:

"Ja, jeg har handlingsplan. Jeg vil gerne have uddannelse, så de hjælper mig, hvordan jeg skal begynde igen. Og hvordan jeg skal reagere, når jeg går til byen, de hjælper mig. Jeg vil gerne have egen lejlighed, så dem fra kriminalforsorgen og kommunen, hjælper mig".

En forudsætning for at få godkendt indstilling til prøveløsladelse er, at den pågældende har en fast adresse. Hvordan problemet med bolig blev løst for ovenstående person, fortalte vedkommende:

"Når jeg ikke får lejlighed inden jeg er ude af anstalten, så skal jeg være hos mine forældre. Men de drikker, jeg har fortalt dem, at jeg ikke drikker mere, så jeg håber de ikke drikker, når jeg er hos dem. Men de har kun et soveværelse, og min bror og hans kæreste er der også…".

Interviewpersonen havde under sit anstaltsophold gennemført et behandlingsforløb for sit alkoholmisbrug og var nervøs for, hvorvidt det skulle lykkes at holde sig fra alkohol efter løsladelsen. Som det fremgår, var det ikke de optimale boligforhold, der ventede vedkommende. I Ilulissat forsøgte personalet som et led i at beskæftige indsatte, at få de som havde behov for det i misbrugsbehandling på et lokalt behandlingscenter i byen. Det var dog en forudsætning, at vedkommendes hjemkommune ønskede at betale for behandlingen.

I Nuuk var det kun ganske få af de indsatte, som havde fået udarbejdet en handlingsplan. Mange var ikke klar over, at de skulle have udarbejdet en sådan, og nogle vidste ikke, hvad en handlingsplan var:

"Handlingsplan, til hvad??... Jeg har bare hjulpet mig selv, jeg skal hjælpe mig selv".

"Der er ikke lavet nogen handlingsplan. Det bliver bare mere lukket, og jeg skal snart ud, ikk'. Jeg synes, jeg får endnu dårligere behandling her på slutningen. Jeg har talt med socialrådgiveren måske for halvandet år siden. Men de prøver bare at forhindre mig i at komme ud og arbejde. Det bliver bare ikke nemt. Man får bare nej, du er i anstalt. Sådan siger de bare. Jeg skal snart ud, og de gør bare ikke noget klar".

En indsat mente, at man selv skulle være opsøgende og presse på:

"Jeg har ikke handlingsplan, jeg har selv prøvet på at få svar på, hvad der skal ske med mig. Jeg går frem og tilbage til vagter og socialrådgiver. Man bliver nødt til at rykke dem. Så sagde den ene, at der skal ske noget. Og så sker der ikke noget, og så må man komme igen. Man skal blive ved med at komme efter dem. Man bliver bare placeret her og låst inde. Resten der skal man prøve at mase sig på".

Nogle få – under ti personer – i Nuuk, der stod for at skulle prøveløslades havde fået udarbejdet handlingsplan, hvor der primært blev fokuseret på, hvor de skulle bo:

"Ja, jeg har handlingsplan. Jeg har snakket med socialrådgiveren et par gange. I går var der nogen nede og spørge om jeg har et sted at bo, når jeg kommer ud".

Blandt interviewpersonerne, var der fem personer, som udtrykte bekymring ved at blive prøveløsladt. Dels var de usikre på om de kunne overholde vilkår, som eksempelvis indtagelse af antabus, og dels var der risiko for at de skulle begå nyt

lovbrud i prøveperioden. Nogle fravalgte derfor muligheden for prøveløsladelsen. Om risikoen ved prøveløsladelse, fortalte en indsat:

"Prøveløsladelse er lidt farligt. Og hvis jeg bliver her i byen [Nuuk]*, så kan der gå et eller andet galt. Der er altid et eller andet som sker her i byen. Måske slås, det kan godt være"*.

Mens for andre blev manglen på bolig årsag til, at de ikke kunne prøveløslades:

"Jeg har ikke nogen lejlighed eller noget sted og bo, så jeg må ikke prøveløslades".

En del indsatte havde store misbrugsproblemer, ligesom flere bar rundt på traumer og havde psykiske problemer. Flere af interviewpersonerne i Nuuk ønskede at komme i misbrugsbehandling, men ingen var blevet det tilbudt. Andre ønskede at få psykologsamtaler, hvilket der heller ikke var mulighed for. Nogle få interviewpersoner havde haft samtaler med socialrådgiveren om deres personlige problemer. Om dette fortalte en indsat, at det var svært at stole på en person, som samtidig var repræsentant for systemet:

"Fire gange har jeg snakket med socialrådgiveren. Jeg fortalte det… at jeg er blevet misbrugt. Det er første gang jeg har nævnt til andre mennesker. Hun lovede mig, at hun skal ikke sige noget, og hun skal heller ikke skrive noget i hendes kontor. Hun har ellers lovet mig. Så kommer de der vagter og siger "Vi ved du har problemer, kan du ikke snakke med os…" Så jeg tror hun har sagt det, men hun lovede mig at hun ikke ville skrive. Jeg vil ikke snakke med vagterne om mine problemer".

For en lille gruppe indsatte er det alt afgørende, at der blev udarbejdet en handlingsplan, og at de på et eller andet plan udviser en form for udvikling gennem deres afsoning. Dette gælder de forvaringsdømte, de som afsoner tidsubestemte domme.

Forvaringsdømte skal senest 3 år efter dommen og herefter hvert andet år have spørgsmål om prøveløsladelse prøvet i retten. Her er det vigtigt, at retten oplever, den domfældte er i gang med en udviklingsproces. Forvaringsdømte skal have beskikket en bistandsværge, en person der skal holde sig underrettet om den dømtes tilstand, og som sikrer at opholdet og andre indgreb ikke udstrækkes længere end nødvendigt (Kriminallovens § 163, stk.2).

To af de interviewede i Nuuk var forvaringsdømte. Om handlingsplan og udviklingsforløb fortalte den ene forvaringsdømte:

"Jeg var i retten i 2008, hvor det blev besluttet at der skulle laves en handlingsplan. Det er først sket for to dage siden [i 2010]. *Så lang tid tager tingene her. Vi talte om, hvad jeg interesserer mig for, hvad jeg vil, om jeg vil i behandling for misbrug. Og så var der også noget med, at jeg skulle have en bistandsværge. Jeg har ellers spurgt, anstaltslederen. Han siger bare "du kommer ikke ud, du får ikke udgang"* [græder] *Selvom jeg har fået en tidsubestemt straf, så har jeg også nogen rettigheder. Jeg må da have nogen rettigheder…"*.

Den anden forvaringsdømte interviewperson, der havde afsonet i længere tid, havde heller ingen bistandsværge, men havde haft det tidligere. Om dette fortalte den indsatte:

"Jeg har haft en bistandsværge, som jeg aldrig har set. Og så havde jeg en anden, en studerende. Vi mødtes kun to gange. Det stoppede i 2007. Og så har jeg ellers klaget over det i landsretten og til politimesteren uden svar. Jo, landsdommeren svarede med, at han nok skulle henvende sig til anstaltslederen. Siden er der ikke sket noget".

Heller ikke for denne person var der iværksat en plan for hvorledes et udviklingsforløb kunne foregå. Den pågældende udviste forståelse for personalets travlhed, men savnede at personalet havde større viden om de særlige regler, forvaringsdømte skulle afsone under:

"De ved jo ikke engang, hvad de skal gøre. Man får aldrig noget at vide. Jeg ved godt, at det er meget svært at skulle behandle, når man har over 60 personer, at skulle tænke på og holde øje med. Så hvis 3-4 stykker er på ubestemt tid, og man ikke kender reglerne. Det må vist nok være meget svært, hvordan de skal forholde sig til det".

En forvaringsdom – tidsubestemt anbringelse – er den hårdeste dom, man kan idømmes. Den dømte har ingen muligheder for at planlægge sin fremtid, idet de ikke ved, om de skal være i anstalt et vist antal år eller resten af livet. Deres eneste mulighed for at få friere rammer går gennem retten, på udtalelse fra anstalten. Men eftersom denne gruppe indsatte hovedsageligt er blevet sendt til Anstalten ved Herstedvester, har man i de grønlandske anstalter ringe erfaringer og forudsætninger for, hvorledes man skal forholde sig. Som anstaltslederen i Nuuk udtalte:

"Vi er i sådan en gråzone med sådan nogen tidsubestemt-indsatte. For os er det helt nyt" (Interview med anstaltslederen i Nuuk d. 10.5.10).

I Nuuk var der ingen af interviewpersonerne, som mente at der fandt resocialisering sted. En indsat, der tidligere havde afsonet i anstalten, mente at forholdene var blevet forringet:

"Der er ingen resocialisering. Du får ikke et lille håb om, at det skal gå bedre. Sidste gang jeg var her, der ledte anstaltslederen efter job til os. Der er intet i dag. Resocialiseringen for 10 år siden og nu, altså for 10 år siden, der vil jeg sige at den var der. Der kom du også ud, når du skulle ud. Tingene fungerede bare. Nu får du ikke det du har ret til. Der er ingen resocialisering. Altså det jeg forstår ved resocialisering, det er jo at du kommer videre, kommer i gang, måske får fundet et arbejde, behandlingsmuligheder for misbrug".

Denne udtalelse stemmer godt overens med Brochmanns undersøgelse fra 1997, hvor en stor del af de indsatte havde arbejde uden for anstalten. Den indsatte forbandt "resocialisering" med hjælp til at finde arbejde. Det skete ved en tidligere indsættelse for 10 år siden, mens den nuværende indsættelse blev oplevet som ren opbevaring.

I et stort omfang har den åbne anstalt spillet fallit i forhold til egne principper. Kun halvdelen af de indsatte i Ilulissat, og under halvdelen af de indsatte i Nuuk har udgang, mens det kun er under 15-20 pct. af de indsatte, som har beskæftigelse uden for anstalten. Resocialiserende tiltag i form af udarbejdelse og opfølgning på handlingsplaner og behandlingstiltag eksisterer i et meget lille omfang. Det er derfor meget svært for de fleste indsatte at få opfyldt den åbne anstalts fornemmeste principper: At bevare tilknytning til det omkringliggende samfund, at forbedre muligheden for en kriminalitetsfri tilværelse, samt at undgå de skadelige virkninger, som indespærring fører til.

16. De indsattes verden

De grønlandske anstalter er åbne anstalter og totale institutioner, men som det fremgår er anvendelsen af åbenhed temmelig begrænset. Spørgsmålet er, hvorvidt det åbne element, der trods alt med tiden kan opnås, også kan mindske krænkelsesprocessens følger. Eller om netop denne præmis, at afsone side om side under vidt forskellige vilkår, har indflydelse på oplevelser af krænkelserne.

Ved indsættelse i anstalt træder de indsatte ind i en verden, hvor anstaltens kultur, normer, formelle og uformelle regler er gældende. En verden de skal lære at begå sig i, og som de møder med forskellige forudsætninger. Der er stor forskel på, om en indsat

møder anstalten for første gang og skal lære at tilpasse sig anstaltens omgangsformer, eller at der er tale om en "anstalts-veteran", som forventer at kunne indtage sin tidligere position i anstalten. Også indsættelsesformen, om den indsatte er tilbageholdt eller domfældt, kan have betydning for, hvorledes den pågældende reagerer på mødet og siden hen vælger at agere i anstaltslivet. Ligesom den enkeltes personlige ressourcer har indflydelse på tilpasningsstrategier. Endelig vil der være forskel på normer og omgangsformer i de forskellige anstalter.

Med udgangspunkt i de indsattes erfaringer i anstalterne i Nuuk og Ilulissat vil dette kapitel sætte fokus på tilpasningsstrategier, socialiseringsprocesser og hverdagslivet i de to anstalter, samt hvorvidt og i hvilken udstrækning krænkelsesprocessen genfindes hos de indsatte.

16.1 Modtagelsesproceduren

I alle anstalter er der en formel modtagelsesprocedure, når en ny indsat ankommer. Der afholdes en ankomstsamtale med en anstaltsbetjent, hvor der bliver indsamlet data om den indsatte; familieforhold, nærmeste pårørende, helbredstilstand o. lign. Den indsatte skal afklæde sig alt tøjet som undersøges, personlige ejendele bliver gennemgået, og ulovlige effekter eller større kontante pengesummer bliver inddraget og opbevaret af anstalten. Der bliver taget foto til journalbladet, og den indsatte bliver oplyst om anstaltens regler og anmodningssedlen. Herefter bliver den pågældende anvist en celle, hvor der skal kvitteres for effekter, ligesom der også i nogle anstalter bliver udleveret tallerken, krus og bestik, som der skal kvitteres for. I løbet af nogle dage bliver den nyindsatte kørt til læge, hvor der bliver taget prøver for HIV, hepatitis og tuberkulose samt om vedkommende kan tåle antabus. I nogle anstalter bliver der ved ankomstsamtalen udpeget en kontaktperson, mens i andre anstalter sker det først på et senere tidspunkt. Selvom de overordnede rammer i princippet er ens, kan modtagelsesproceduren afvige fra anstalt til anstalt, ligesom medindsattes modtagelse af nyindsatte kan variere.

Således fremstår modtagelsen i den åbne anstalt, som var den hentet fra Goffmans beskrivelse af den totale institutions modtagelsesprocedure. Det første skridt ind i anstalten starter med en afklædning. Afklædning af legemet og afklædt det hidtidige livs roller og netværk. Og med dette starter det, hvor den nyankomne med Goffmans ord *"lader sig forme og "kode" til et objekt, der kan puttes ind i institutionens administrative maskineri…"* (Goffman 1967: 20). Den videre indrullering i anstalten foregår fra tre forskellige niveauer: Nyindsat i isolation, nyindsat i lukket afdeling eller nyindsat med fællesskab.

16.1.1 Det første møde – indsat i isolation

For en stor del af de indsatte, særligt i Nuuk, foregår den første tid i anstalten som tilbageholdt i isolation. Som det fremgik af journalstudiet havde mindst 22 af de 73 indsatte i Nuuk, juni 2010 startet deres nuværende anstaltsophold i isolation, mens det ikke fremgik af journalerne i Ilulissat, hvor mange der dér havde været i isolation. Blandt de 35 interviewpersoner havde 15 personer i Nuuk og én i Ilulissat påbegyndt anstaltsopholdet i isolation. Samtlige interviewpersoner, som var tilbageholdt for hash-kriminalitet, havde været i isolation. De øvrige syv interviewpersoner, som havde været tilbageholdt i isolation, var i sager om personfarlig kriminalitet, hvoraf de fem var tiltalt som eneste gerningsmand i sagen. For de 16 interviewpersoner gjaldt, at de korteste isolationsperioder var mellem 7 og 14 dage, mens den person med den længste isolationsperiode havde siddet isoleret i 109 dage.

Frem til en ny Retsplejelov for Grønland (Retsplejelov for Grønland, jf. Lov nr. 305 af 30. april 2008) trådte i kraft 1. januar 2010, var det op til politiet at vurdere forholdsregler for tilbageholdelse. Dog hed det, at en tilbageholdt ikke måtte *"holdes afsondret fra andre mennesker eller i øvrigt undergives indskrænkninger i videre omfang end hensynet til sikringen af tilbageholdelsens formål eller opretholdelse af orden og sikkerhed i anstalten gør det nødvendigt"* (dagældende lov om rettens pleje i Grønland, jf. Lovbekendtgørelse nr. 99 af 21. marts 1984, kap. 5, § 18 d). I en artikel i den grønlandske avis Sermitsiaq, udtaler Grønlands vicepolitimester i 2009, at begrebet isolation ikke eksisterer i Grønland, men *"hvis der er medgerningsmænd eller mistænkte*

medgerningsmænd, som sidder tilbageholdt samme sted, kan man i visse tilfælde beslutte, at de ikke kan komme til at tale med hinanden… dette kan indebære, at personerne i perioder må opholde sig i enerum" (Sermitsiaq 17. april 2009). Fra 1. januar 2010 er det retten, der på anmodning fra politiet, bestemmer om en person skal tilbageholdes i isolation (Retsplejelov for Grønland, § 373). Hvorvidt "isolation" er den korrekte juridiske betegnelse i henhold til den dagældende retsplejelov ændrer ikke ved det faktum, at 16 interviewpersoner og mindst 30 pct. af Nuuks indsatte juni 2010 er startet deres anstaltsophold som indespærrede på ca. seks kvadratmeter uden kontakt med andre mennesker.

I Ilulissat foregår tilbageholdelse i isolation ved at den indsatte låses inde i en af cellerne i hovedbygning, såfremt det er muligt i en af "kvindecellerne" med bad og toilet. I Nuuk låses isolanter inde på en celle i en af de to lukkede afdelinger. Dermed kan dele af gruppen i afdelingen været låst inde, mens de øvrige har fællesskab og må opholde sig i opholdsstuen i selskab med andre indsatte. Isolanterne kan fra deres celler høre afdelingens øvrige indsatte, og det er muligt – men forbudt – at tale med dem gennem døren. Isolanterne skal dagligt tilbydes at komme på gårdtur; det vil sige, at de ledsages ud i gården og låses inde i det lille "bur", som befinder sig i gården. Hvis isolanter skal i bad, på toilettet eller savner noget, må de ringe på klokken og afvente personalet. Ved bad og toiletbesøg eller gårdtur skal de igennem opholdsstuen, hvormed de ser afdelingens andre indsatte, men ikke må tale med dem. Toiletbesøg sker under overvågning af to vagter, som låser de pågældende inde på badeværelset, hvorfra de så igen må ringe på klokken, når de skal tilbage på deres celle. Tre gange om dagen får isolanterne bragt mad ind på deres celle.

Som alle øvrige indsatte skal isolanterne igennem anstaltens modtagelsesprocedure. Det var de færreste af de indsatte, som kunne huske, hvem som tog imod dem i anstalten. For de 15 personer i Nuuk, som startede deres ophold i isolation, synes det at være et gennemgående træk, at de fandt informationsniveauet mangelfuldt. Nedenstående citater er eksempler på isolanters oplevelser af det første møde med anstalten:

"Jeg kom ind, så blev jeg visiteret. Mine ting blev visiteret heroppe, der var ikke nogen som fortalte mig noget. Så skulle jeg ind til cellen, og så låste de døren. Så sad jeg der helt alene, og jeg skulle bare trykke på knappen, hvis jeg skulle på toilettet" .

"Da jeg kom hertil, skal jeg tage mit tøj af – alt sammen, inde i kontoret. Politiet har ellers lige undersøgt mig. Vagterne, det var to mænd… Politiet har lige gjort det, så tager jeg alt tøjet af. Så når de er færdige går vi til Sikret, og så låser de bare. De har ikke fortalt mig, hvad tid vi spiser, hvor lang tid jeg har gårdtur og sådan noget. Ingenting. Ikke en skid om, hvad der er regler om".

"De undersøgte, hvad jeg havde med af ting herned, og så skulle jeg smide tøjet deroppe i vagtstuen, det var det" .

På spørgsmål om, hvilke oplysninger han fik, og hvordan han fandt ud af hverdagens rutiner, svarede samme person:

"Jeg fik da ikke noget at vide. Og der er det, at jeg er stædig, jeg spørger én gang. De kommer ind og spørger "skal du have vasket tøj?" Da jeg ikke har for meget tøj med, spørger jeg, hvornår jeg kan få det igen. Jeg ved jo ikke om de har vaskeri her, jeg kender ikke systemet. Det vidste de ikke, jamen så skal jeg ikke have vasket tøj. Så vil jeg vaske tøj selv. Så jeg vaskede tøj i al den tid jeg var oppe i Sikret, i håndvasken. Så spørger de "Vil du i bad, du kan komme i bad i det og det tidsrum". Jamen så siger jeg, at jeg gerne vil i bad kl. 9. "Det kan du ikke, du skal gøre det inden kl. 7". Og så bliver jeg stædig igen. Så siger jeg, de kan rende mig i røven, så vasker jeg mig i håndvasken. Og de kom og spurgte om jeg ville på gårdtur, jeg sagde nej. Jeg skal ikke ud i det der bur, som jeg synes er til aber. Alle sammen sidder her og kan se… Så jeg var ikke ude i de der 109 dage i isolation, kun hvis jeg var i retten eller på politistationen. Og jeg fik ikke noget at vide" .

Enkelte isolanter havde dog talt med personalet, uden det decideret blev opfattet som en oplysende samtale:

"Jeg blev bare sat ind på kammeret til at starte med. Så sagde de, "du kommer snart ind og skal snakke med nogen". Jeg kom så også ind og snakkede med en grønlandsk dame, en anstaltsbetjent. Hun forklarede mig, at man skal opføre sig ordentligt, og jeg kunne starte med at vaske gulv for at få tiden til at gå. Og lave armbøjninger og mavebøjninger. Og hun tilbød mig en bibel, hvis jeg manglede noget at læse i, og jeg sagde nej tak. Det har jeg ikke brug for" .

Mens de interviewede gav udtryk for en mangelfuld modtagelse fra anstaltssystemet, så synes der at være et fast modtagelses-ritual de indsatte imellem. Selvom 16 interviewpersoner startede deres anstaltsophold i isolation, var det alligevel fra medindsatte, de indhentede viden om anstaltens formelle og uformelle regler, hverdagens rutiner, og hvem der sad i anstalten for hvad. For isolanterne starter den første kontakt gennem døren, en kontakt der holder nogle oppe og andre nede, men som forbereder dem på det liv der venter, når døren til mere fællesskab åbnes:

"De der regler, dem fik jeg efterhånden at vide. Det er medfangerne, der lærte mig… De bankede på, så snakkede vi gennem døren. De banker på, og så siger de "Hvad har du lavet?", så siger jeg,

"jeg har lavet det og det". Så siger de, "skal du have noget?", så siger jeg, "ja, jeg trænger til at ryge en fed". Så siger de, "OK, bare tag ud til WC-et, så skal vi nok lave en til dig". Så plejer jeg at ryge derude".

En anden fortalte ligeledes:

"Da jeg kom til Sikret, så banker en af de andre indsatte på døren, "har du det godt, når du vil snakke, så kommer vi." Og så var der andre indsatte som spurgte om jeg manglede noget. Jeg manglede alt, kaffe og cigaretter".

Mange af de indsatte, som havde siddet i isolation fortalte, hvordan deres medindsatte beredvilligt skaffede dem lovlige eller ulovlige sager. Kaffe, dvd'er og cigaretter er ikke ulovlige effekter for indsatte i isolation, og disse goder kunne muligvis også opnås, hvis de havde henvendt sig til personalet. En del af de interviewede syntes dog fuldstændig at have opgivet denne mulighed, i stedet satte de deres lid til medindsatte, som af forskellige fantasifulde veje fik leveret de ønskede ting.

Kontakten med medindsatte gennem døren var med til at holde modet oppe hos nogle af de tilbageholdte i isolation. De fleste gav udtryk for, at isolationsperioden havde været særdeles pinefuld, og hvor stor betydning det havde haft for dem, at medindsatte vekslede et par ord til dem på den anden side af døren:

"Det var godt for mig, at jeg kunne snakke lidt med dem. Nogen gange stod jeg det meste af dagen ved døren og lyttede. Og så når de endelig snakker med mig, så snakker vi måske 10 minutter eller til vi bliver afbrudt af en vagt".

Mens nogle indsatte støttede deres medindsatte i isolation, var der enkelte, som gik skridtet videre i deres opbakning:

" Ham "Pavia" var en rigtig stor hjælp. Jeg græd næsten hver dag i cellen, jeg kunne ikke holde det ud. Så han var en rigtig stor hjælp".
Annemette: Kom han til døren og snakkede?
"Ja, eller åbnede den. Du har måske set, at han plejer at åbne døren. Altså, "Pavia" det føles, fordi han har hjulpet mig rigtig meget, det føles som om han er en af mine bedste venner nu".

Under mit feltarbejde i de lukkede afdelinger, overværede jeg enkelte gange, hvordan nogle indsatte med forskellige hjælpemidler, var i stand til at låse op til en isolant. Mens døren var ulåst skiftedes de andre til at holde vagt. Døren kunne være ulåst i flere timer eller blot i ganske kort tid. Så snart der sås en lysstribe under døren til vagtstuen, gik alting meget hurtigt; isolanten blev låst inde, og de øvrige indsatte sprang ind på egne celler eller satte sig med et tilfældigt spil kort. Dermed så alt roligt ud, når en vagt låste

op til afdelingen. Motivet for de ikke-isolerede til at låse op for en medindsat i isolation syntes forskelligt. Kun i enkelte tilfælde som ovenfor var det mit indtryk, at handlingen udsprang af medfølelse med den isolerede. Langt hen af vejen så det ud til at motivet var drevet af kedsomhed og håbet om at skabe lidt spænding i hverdagen. Ligesom det også sås at en isolant, der var genganger i anstalten og måske havde en form for magtposition, til dels kunne pålægge medindsatte at åbne for hans celle.

Nogle isolanter oplevede det første møde med medindsatte som en hurdle, der skulle overvindes. Det var skamfuldt at skulle bevæge sig ud på fællesarealet, overvåget af to vagter, for at komme i bad eller på toilettet. De følte sig udstillet i en sårbar situation:

"Jeg havde det forfærdeligt. For de… dem der var her, de bankede jo på døren og skulle høre hvad jeg hed, og hvad jeg havde gjort. Det var ligesom at blive skændet… det var forfærdelig pinligt og hårdt. Jeg havde det sådan… skamfuldt. Mens jeg sad i isolation havde jeg jo set dem uden at have talt med dem, når jeg skulle på toilet eller politistationen og sådan noget. Så da jeg fik fællesskab, så var jeg sådan skamfuld. Jeg bare kiggede ned i jorden, havde ikke kontakt".

Det er ikke kun ønsket om at hjælpe en isolant i nød, der driver til den første kontakt gennem døren. Det som for nogle indsatte var opbakning i isolationsperioden, kunne for andre få den helt modsatte effekt. Personer, der er taget for misbrug af børn, voldtægt og i nogle tilfælde drab er ikke velansete. Hvis der er mistanke om en sådan forbrydelse, kan den første tid i isolation synes meget voldsom:

"De chikanerede meget. Bankede på døren, råbte jeg skulle dø og sådan nogle smædeord. Og da jeg kom ud blev jeg rippet i halsen, fik bank, kom til skade i ryggen… Vagterne opdagede det overhovedet ikke".

Som i Goffmans analyse af den totale institution oplever indsatte ved indtrædelse i Grønlands åbne anstalter også en række nedværdigelser, ydmygelser og krænkelser af personligheden. For de som starter opholdet i isolation er krænkelsesprocessen total. De ikke blot berøves roller fra det hjemlige miljø, men berøves al frihed, sanseindtryk og kontakt til andre mennesker. Mens kontakten med medindsatte gennem døren kan holde modet oppe for nogle, kan det for andre være skamfuldt. Og det at medindsatte er i stand til at låse isolanters dør op, kan betyde den pågældende totalt mister personlig sikkerhed.

Samtlige interviewpersoner gav udtryk for, at de havde oplevet perioden i isolation som særdeles pinefuld og psykisk nedbrydende. To af de interviewede havde forsøgt

selvmord i isolationsperioden, og blandt de øvrige fortalte cirka halvdelen, at de undervejs havde haft selvmordstanker eller overvejelser om at skade sig selv:

"Bare for at komme ud, ikk'... så tænkte jeg ellers om jeg kan gøre noget, om jeg kan brække min arm eller mit ben, så jeg kan se min familie".

Mens en anden fortalte, at han var parat til at *"indrømme drabet på Kennedy"* for at få åbnet sin dør. Under mit ophold i de lukkede afdelinger kunne jeg følge nogle af isolanterne, når de blev hentet ud til gårdtur, toiletbesøg eller afhøring, hvor de i den forbindelse blev fulgt gennem opholdsstuen. Hos nogle af personerne observerede jeg fysiske ændringer over tid. De faldt sammen i kroppen, huden blev grålig, stemmen forandrede sig, og det var som et lys i øjnene blev slukket. Fire af de personer der havde været i isolation fortalte, at de efterfølgende havde fået ordineret beroligende medicin, og en enkelt fortalte, at det var en læge, der efter 79 dage måtte bringe isolationen til ophør.

At anbringelse i isolation er psykisk nedbrydende er ikke ny viden. Ifølge cand.psych. Ida Koch viste en række amerikanske studier tilbage i 1950erne, at sansemæssig og social deprivation førte til både kognitive og følelsesmæssige forstyrrelser og i værste fald psykisk sygdom. Ligesom studier af regimer, der anvender tortur, viser, at isolation er særdeles effektivt til at frembringe tilståelser og nedbryde fangerne (Koch m.fl. 2003: 314).

I artiklen *Isolasjon i norske fengsler - Skattebetalerfinansiert tortur* gennemgår Mikkel Haugerud en lang række studier fra 1950erne og frem til 2000-tallet af isolationsfængslingens skadelige virkninger. Heraf synes det særdeles veldokumenteret, at blandt de kortsigtede reaktioner på isolation ses: Svækket hukommelse, koncentrationsbesvær, angst, forstyrret tidsoplevelse, søvnproblemer, talesvækkelser, vrangforestillinger og hallucinationer, mens fysiske reaktioner som hovedpine og muskelsmerter også er konstateret. Som reaktion herpå handler personerne blandt andet med selvdestruktiv adfærd, selvbeskadigelse, medicinbrug og brug af illegale rusmidler (Haugerud 2011: 38-40).

Blandt de mere langsigtede skadevirkninger ses en reduceret tolerancetærskel i forhold til social kontakt og sociale indtryk, svækkede sociale færdigheder og reduceret

selvforståelse. Dertil kommer en øget risiko for udvikling af psykiske lidelser og øget selvmordsrisiko, samt risiko for at udvikle eller forøge et stof-/ alkoholmisbrug (ibid.).

Det er altså forbundet med særdeles alvorlige konsekvenser for den enkeltes psykiske helbred, at placere en person i isolation. Samtidig er der tale om personer, som endnu ikke er fundet skyldige, hvor det i et hvert retssamfund må gælde, at enhver må anses som uskyldig, indtil det modsatte er bevist. Som nævnt i forbindelse med journalstudiet, har FN's og Europarådets torturkomiteer siden 1990erne rettet stærk kritik mod anvendelse af isolationsfængsling i Danmark. Dette førte med en lovændring i juli 2000 til en opstramning i reglerne for brug af i isolation i Danmark. I Grønland, hvor retsområdet hører under det danske justitsministerium, har brugen af isolation været ude af kontrol frem til 2010, idet det udelukkende var politiets beslutning, om en person skulle tilbageholdes i isolation.

Politimesteren i Grønland er tilfreds med, at det i dag er op til domstolene at beslutte, om der er begrundelse for at indsatte tilbageholdes i isolation. Men han mener dog, at politiet har været tilbageholdende med at anvende en så indgribende foranstaltning:

"Rent praktisk så er vi meget, meget tilbageholdende med at få folk isoleret. Vi ved godt, at det er virkelig hårdt at være isoleret. Omvendt så er der bare nogle sagstyper, hvor en isolation er påkrævet. Det er meget typisk i narkosagerne. I narkosagerne hvor der meget typisk er bagmænd på fri fod, og det er så ødelæggende for efterforskningen, hvis der kom noget ud. Det er så min erfaring, at vi holder perioden, hvor de er isoleret, nede til så kort som overhovedet muligt" (Interview med politimesteren d. 3.8.10).

Samtlige interviewpersoner, der havde været tilbageholdt for hash-forbrydelser, havde i den forbindelse været i isolation. Sammenholdt med politimesterens udtalelse, kunne det ligne en fast praksis hos politiet, at tilbageholde personer i isolation, når de er mistænkt i hash-sager. For personer tilbageholdt for personfarlig kriminalitet kunne brugen af isolation i nogle tilfælde virke mere uforklarlig, særligt i de sager hvor der kun var én gerningsmand – som havde tilstået. Således fortalte en person, at han selv havde meldt sig til politiet, hvorefter han blev tilbageholdt i isolation.

For nyindsatte i isolation er indtrædelse i anstalten den ultimative berøvelse af roller, frihed, kontakt – og liv. Afklædningen en total. Når døren åbnes og en ny tid med mere fællesskab begynder, er det i mange tilfælde psykisk nedbrudte personer, der skal forsøge at tilpasse sig anstaltens normer og kultur. En kultur, som de har fået den

første introduktion til af medindsatte gennem en lukket dør, og til hvem de når døren åbnes i nogle tilfælde står i taknemligheds gæld til, og i andre tilfælde er blevet banket på plads af. Herfra er kimen lagt til de første alliancer, sympatier og antipatier, og den videre rangorden i anstaltens hierarki.

16.1.2 Det første møde – indsat i lukket afdeling, anstalten i Nuuk

Mens feltarbejdet foregik, var anstalten i Nuuk den eneste af landets anstalter, som havde lukkede afdelinger. For størsteparten af de indsatte i Nuuk – ifølge anstaltslederen ca. 90 pct. – går vejen ind i anstalten via et ophold af kortere eller længere varighed i en af de to lukkede afdelinger: Sikret Afdeling eller Arrestafdelingen. Ud af de 28 interviewede i Nuuk er det kun to personer, som er startet deres ophold i en af de mere åbne fællesskabsafdelinger. 25 af de interviewede startede deres ophold som tilbageholdte, mens tre personer var overflyttet fra andre byer og allerede domfældt ved indsættelsen i Nuuk.

At indsatte starter deres anstaltsophold som tilbageholdte, betyder at de bliver bragt til anstalten af politiet. Nogle indsatte har siddet tilbageholdt i en periode i politiets detention, mens andre blot har været forbi politistationen til afhøring, inden de bliver indsat i anstalten. Selvom de tilbageholdte allerede har været igennem en form for modtagelsesprocedure hos politiet, skal de dog også igennem anstaltens modtagelse. Det var generelt for de indsatte i Nuuk, at de ikke huskede, hvem der tog imod dem, ligesom de fleste gav udtryk for, at de savnede elementære oplysninger. En indsat ankom til anstalten som domfældt fra anden by. Vedkommende var ankommet med politikutteren tidligt om morgenen, og skulle i anstalt for første gang. Selvom hun skulle starte i en fællesskabsafdeling, blev hun i første omgang anbragt på en af de lukkede afdelinger. Hun oplevede modtagelsen meget forvirrende:

"Jeg synes hende der damen [anstaltsbetjent] *var høflig, men hun har meget at lave. Så sagde de, at den celle var optaget lige for øjeblikket, og jeg skulle bare vente. Først kom jeg i vagtstuen, og så sagde de at jeg lige kunne vente lidt. Så viste det sig, at jeg sad i Sikret Afdeling, opholdsstuen. Og jeg sad der og klokken blev 7, og så stod dem fra Sikret op. Så da vagterne skulle til at lukke døren til vagtstuen, sagde jeg "Hey, hvad med mig?". Jamen, jeg skulle slet ikke være der. Så tog de mig med herop i afdeling A. Så måtte jeg sidde her et eller andet sted. Jeg var træt, båden havde jo*

vippet meget hertil. Så fik jeg den her celle, men det er meget forvirrende, hvor jeg skal henvende mig om forskellige ting, hvor kantinen er for eksempel…" .

Andre havde modtaget lidt flere oplysninger ved indsættelsen. En indsat fortalte:

"Det første de sagde, var at de skulle finde et rum til mig i Sikret. Det man så gør, det er man skal strippe, altså helt nøgen. Så skulle jeg bare vifte med undertøjet, og så tage tøjet på igen. Så gennemgik de meget hurtigt reglerne, og så var det ind i Sikret Afdeling. Senere fik jeg udleveret husreglerne, som jeg læste et par gange for at få tiden til at gå" .

Da jeg startede mit feltarbejde, ønskede jeg at gå samme vej gennem anstalten, som de fleste nyindsatte. Derfor tilbragte jeg hovedsageligt den første tid sammen med indsatte i de to lukkede afdelinger. Noget af det første jeg bemærkede var, så lidt kontakt der var mellem personale og indsatte. Personalet kom ind i afdelingerne om morgenen for at låse cellerne op til de indsatte, som havde fællesskab. Og om aftenen blev de låst inde igen. Tre gange om dagen var der "optælling", hvor to vagter udstyret med blok og pen talte op, at alle indsatte befandt sig, hvor de skulle og samtidig noterede, hvem der ville på gårdtur mm. Med jævne mellemrum blev der foretaget razzia på en eller flere celler, hvor vagterne gennemgik cellen for ulovlige genstande. Af en eller anden grund, er det aldrig sket mens jeg har opholdt mig i afdelingen, men på begge lukkede afdelinger fortalte de indsatte, at efter mit første besøg var der blevet foretaget afdelings-razzia, hvor samtlige celler og fællesrum var blevet undersøgt – hvilket de ikke havde oplevet før.

Ved måltiderne kom et par vagter ind og afleverede mad i fællesstuen. Hvis en isolant skulle på toilettet, hvis en indsat ville aflevere anmodningsseddel, eller hvis jeg ønskede at komme ud fra afdelingen, blev der trykket på klokken. Selvom afdelingerne vender direkte ud til vagtstuen gik der ofte lang tid, op mod en halv time, før der blev reageret på kaldet. Dette til stor provokation for de indsatte, særligt hvis de kunne høre, vagterne tale i vagtstuen. Så blev der råbt og sparket på døren, indtil vagterne låste op og formanede dem om at forholde sig roligt. Det er tvivlsomt, om personalet er opmærksomme på, hvor lydt der er mellem Sikret Afdeling og vagtstuen, eftersom de under et personalemøde en fredag eftermiddag pludselig brød ud i latter og klapsalver. Inde fra den lukkede afdeling kunne vi høre vagterne råbe: *"Vi vil ha' øl, vi vil ha' øl".* En underlig oplevelse af to vidt forskellige verdner, der udspillede sig på hver sin side af væggen. Og på sin vis var denne oplevelse et meget billedligt udtryk for det, som

Goffman beskrev som den totale institutions parallelle verdner: På den ene side af væggen lever en gruppe mennesker deres fulde liv i total afsondrethed og fuldstændig afhængig af de mennesker, som sidder på den anden side væggen. Ved siden af sidder en gruppe mennesker ubekymret og pjatter om, hvem der skal betale den næste fyraftens-øl.

Når vagterne kom ind til afdelingerne, gik de ofte blot igennem opholdsstuen uden at hilse eller se på de tilstedeværende, for blot at udføre deres ærinde. Få gange kom en vagt ind i opholdsstuen og satte sig kort, som regel for at holde rygepause. Men det skete dog, at vagter kom ind og tog et spil skak eller et spil kort. Det var som regel de samme vagter, og langt fra en daglig begivenhed. Når der var vagter i de lukkede afdelinger, ændrede stemningen sig. Det var som om afdelingen "holdt vejret", og de indsatte virkede mere ufrie.

Når en ny indsat kommer til Sikret Afdeling eller Arrestafdelingen, hvad end vedkommende har fællesskab eller er i isolation, forsøger de øvrige indsatte hurtigst muligt at finde ud af hvem vedkommende er, og hvad han eller hun skulle have begået. Den grønlandske befolkning er en lille befolkning med store netværk. Sandsynligheden for at man kender en nyindsat og vedkommendes eventuelle offer for forbrydelse er stor. Gamle skolekammerater og familiemedlemmer genfinder hinanden i anstalten. Ligesom nyheden om en begået forbrydelse går som en løbeild gennem by og anstalt, så nyheden ofte er fremme, før den tilbageholdte. Mens jeg tilbragte tiden i Sikret Afdeling var en af de indsatte en dag vældig ulykkelig, fordi et nærtstående familiemedlem var blevet dræbt. Senere på dagen fortalte hans medindsatte mig, at der aftenen før blev indsat en isolant i nabocellen til den ulykkelige mand. Hans medindsatte fandt hurtigt ud af, at den nye person var tilbageholdt for drabet på familiemedlemmet. Det lykkedes dem at informere vagtpersonalet, så isolanten kunne flyttes til naboafdelingen, før pågældende selv blev opmærksom på, hvem han havde fået som nabo. Således var der på daværende tidspunkt opbygget en omsorg og solidaritet mellem de indsatte i afdelingen.

Hvis en ny indsat ikke ønsker at fortælle, hvorfor han er der, vækkes mistanken hos de andre. Flere indsatte fortalte om, hvordan de satte ind overfor de, som måtte være under mistanke for seksualforbrydelser – og i særlig grad rettet mod børn:

"Vi holder dem væk fra gruppen, sådan væk fra os. Der var en, han havde misbrugt en 4-årig pige. Altså vi låste ham inde på hans værelse, for han må ikke komme ud, fordi vi mistænker ham, men han nægter. Så laver vi razzia på hans værelse, og fandt papirerne fra retten og kunne se… Og så ham der, ham bankede vi".

At indsatte dømt eller tilbageholdt for seksualforbrydelser er ugleset er et velkendt fænomen i fængselsforskning. Således beskriver Linda Kjær Minke i sin ph.d.-afhandling, hvorledes hun oplevede at indsatte i et lukket fængsel dømt for seksualforbrydelser forsøgte at undgå at fremvise domsudskrifter o. lign. til medindsatte. Hvorefter afdelingens talsmand pressede den pågældende til at fremvise sine papirer. Hvis ikke det skete, ville afdelingens øvrige indsatte blive informeret og via en afstemning afgøre, om vedkommende kunne blive på afdelingen (Minke 2010: 127).

Forud for indsættelsen har flere af de indsatte gjort sig tanker om utryghed og mødet med de andre indsatte:

"Jeg følte mig utryg, jeg var blandt kriminelle. Jeg har ikke været vant til sådan nogle steder… det var hårdt".

"Man havde sådan en angst indimellem, men jeg vænnede mig til det".

"Man har jo hørt så meget om vold og alt det der hashmisbrug. Så jeg tænkte bare, at gøre ligesom de der tre aber, der er en der holder sig for ørerne, og en der holder sig for munden, og en der holder sig for øjnene. Og så bare leve med, så skulle det jo nok gå".

Det var dog ikke bekymring, der optog alle nyindsatte:

"Jeg glædede mig bare til at lære dem at kende, dem der i Arresten".

Alt imens de nyindsatte socialiseres ind i anstalten, er livsnerven til deres sædvanlige liv for de fleste skåret over med øjeblikkelig virkning. Som tilbageholdt er det de færreste, som i starten af deres indsættelse må modtage besøg eller telefonere. Dermed mister de for en tid, de roller, som de måtte besidde i verden udenfor. Mange gør sig tanker om familien, udsigt til at kunne miste arbejde og dermed måske også personalebolig.

Hos nogle af de nyindsatte oplevede jeg, at de til en begyndelse havde brug for at positionere sig som anderledes end de øvrige indsatte. Når de mødte mig og forstod, at jeg ikke var indsat, lå det dem på sinde at få mig til at forstå, at de ikke var "rigtige kriminelle". De ville meget gerne tale om deres syn på medindsatte, om hvad der måtte være gået galt – i de andres – opvækst, siden de var havnet i anstalten, og hvilke behandlingsmetoder, de fandt brugbare. Samme erfaring synes Tomas Ugelvik at gøre sig, idet han i sin ph.d.-afhandling *Å være eller ikke være fange*, beskriver, hvorledes han oplevede "Jeg er ikke som de andre fanger…", var et gennemgående tema i mange af de samtaler, han førte med indsatte (Ugelvik 2010: 214). Til forskel fra Ugelvik, var det min oplevelse, at langt de fleste overgav sig til deres skæbne som indsat, og med tiden ændrede deres sprogbrug sig fra at omtale medindsatte som "de andre", til at de talte om indsattegruppen som et "vi".

De fleste af interviewpersonerne gav udtryk for, at de i de små lukkede afdelinger efterhånden faldt ind i rytmen med deres medindsatte, som de kaldte for "menneskelige", og "flinke folk, det bare er klikket for i en dårlig brandert". I den første tid i anstalten lever de 6-8 personer sammen stort set uden kontakt til omverdenen. Man finder ind i sin rolle, opbygger en form for hverdag, opnår et strejf af tryghed og fra de mere erfarne indsatte læres anstaltens regler – både de formelle og de som hersker blandt indsatte.

Tiden i de lukkede afdelinger er lang. Der er få udfoldelsesmuligheder udover skak, kortspil og TV. De som ønsker det kan dog anmode om at komme i træningslokalet, som de må benytte, hvis ikke indsatte fra andre afdelinger er der. Ellers er dagen kun brudt op af lidt morgenrengøring, måltider og vagternes optælling. Dermed har de indsatte her rigelig tid til at lære hinanden at kende, samt kaste sig over mere eller mindre lovlige aktiviteter. Der bruges en del energi på at skabe kontakt med de, som sidder i isolation og evt. skaffe fornødenheder til disse. Derudover forsøges der at skabe kontakt gennem vinduet til naboafdelingen. De to afdelinger ligger vinkelret på hinanden, det betyder at man fra Arrestafdelingens opholdsstue kan se over til fire af cellerne i Sikret Afdeling. Herfra bliver der signaleret med håndtegn og råbt gennem udluftningslemmen, der sidder over vinduerne. Denne kontakt gør det muligt også at få overblik over, hvem der befinder sig på naboafdelingen.

Mange nyankomne rammes af desperation, rastløshed eller apati over den situation, de befinder sig i. Hvor flere, særligt af de unge, reagerer med voldsomme udbrud, råben og spark på døre og vægge, mens andre forsøger at sove tiden væk. Det eneste input fra verden udenfor er den ugentlige telefonsamtale, de nævnte ulovlige aktiviteter og kontakt til personalet. Vagternes tilstedeværelse i afdelingerne er perifer og består udelukkende af kontrol eller som en vej til at få opfyldt nogle behov. Således er det vagterne, der kan give tilladelse eller afslag på telefonsamtale, træning eller indkøb. Det er vagterne, der kommer med mad og gennemfører gårdture, ligesom vagterne dukker op for at lave optælling eller foretage razzia. Vagternes adfærd er som oftest neutral og kontrollerende, og de undgår at opbygge særlige relationer til indsatte. Den perifere tilstedeværelse af vagter giver samtidig stærke indsatte muligheden for at være dem, der sætter dagsordenen i afdelingen. Det bliver deres regler, som nyindsatte lærer at leve efter, og svage indsatte kan opleve krænkelse af den personlige sikkerhed.

Gennem tiden i lukket afdeling lærer de nyankomne andre medindsatte at kende i små grupper af gangen. De hører om formelle og uformelle regler, lærer små tricks og erfarer den usynlige barriere mellem vagt og indsat. Således fungerer de små lukkede afdelinger som "væksthuse" for oplæring i den rette "anstaltsånd", hvorfra de lærer at begå sig i det videre anstaltsforløb.

16.1.3 Det første møde – indsat i fællesskabsafdeling, anstalten i Ilulissat

Det er kun ganske få der starter deres anstaltsophold i en fællesskabsafdeling i Nuuk, mens nyindsatte i Ilulissat, hvad end de er tilbageholdte eller domfældte, i den første tid bor i anstaltens hovedbygning. Her er ni pladser, og i forlængelse af gangen med de indsattes celler ligger opholdsstuen, der både fungerer som spisesal for alle indsatte og aktivitetsrum. Alle, både indsatte og ansatte, har deres daglige gang i hovedbygningen, og samtlige indsatte mødes til måltiderne og spiser sammen. Med dette placeres nyindsatte fra første færd i hjertet af anstalten. Til forskel fra i Nuuk, har nyindsatte mulighed for at møde alle anstaltens indsatte, medmindre de er i isolation. Tilbageholdte skal opholde sig i hovedbygningen, og har kun mulighed for frisk luft på

de daglige gårdture. Nyindsatte der er domfældte skal ligeledes opholde sig på afdelingen indtil de opnår udgang.

Ud af de syv interviewpersoner fra anstalten i Ilulissat er fem påbegyndt deres anstaltsophold som tilbageholdte, hvoraf den ene har været i isolation. En person var indkaldt til afsoning et halvt år efter domfældelse, og en person var bragt til anstalten fra politiets detention umiddelbart efter der var faldet dom. På interviewtidspunktet var tre af de interviewede fortsat tilbageholdt.

Også i Ilulissat skal nye indsatte igennem en modtagelsesprocedure med oprettelse af journal og konfiskation af ulovlige effekter. Mens kropsvisitation og afklædning af kroppen ikke altid synes at finde sted. På spørgsmål om modtagelsen i anstalten, nævnte alle interviewpersonerne i Ilulissat den anstaltsbetjent med navn, der modtog dem. Om end de fandt situationen, ubehagelig gav stort set alle udtryk for, at have fået en tilfredsstillende modtagelse af personalet:

"Mine ting blev ikke undersøgt, fordi jeg kommer fra detentionen. De sagde bare, at reglerne er de samme som sidste gang [interviewperson er tidligere indsat]*Men der er små ændringer med visitation efter udgang. Jeg kan ikke nævne nogle dårlige ting…"*.

"Hun [anstaltsbetjenten] *gav mig ellers et papir, hvor husreglerne står, og så fortalte hun om, hvordan husreglerne er. Så undersøgte hun min bagage. Hun var sådan flink nok"*.

"Jeg fik ikke ret mange oplysninger, men jeg kan nogenlunde regne ud, hvordan det er at sidde inde. Jeg kender så mange, der har siddet i anstalt. Men jeg synes vagten dér han gør, hvad han skulle. Han er rigtig flink mod mig".

En indsat havde været på venteliste til afsoning i et halvt år, men vedkommende blev bragt ind af politiet, på grund af 14 dages udeblivelse:

"De fortæller mig bare om anstalten, hvad jeg skal lave… at jeg skal først være låst inde i tre timer. Det er fordi jeg er fuld. Jeg har ikke lyst til at være her, så bliver jeg væk næsten 14 dage".

Under feltarbejdet i Ilulissat, oplevede jeg, at personalet var forholdsvist meget tilstede blandt de indsatte. De gik rundt og småsnakkede, og hvis der var tid, særligt om aftenen, kom de ind og tog et spil billard. Dermed oplevede nyindsatte fra dag ét i anstalten også en daglig opmærksomhed fra personalet, som der først blev slækket på, når de nåede videre i afsoningen og kunne flytte til anstaltens anneks. Nogle af de interviewede synes, at være godt tilfreds med vagternes tilstedeværelse:

"Det er faktisk meget hyggeligt. Vi snakker og griner, og så prøver vi at slå dem i billard. Andre steder er vagter "vagterne". Men her der kalder vi dem efter navn. Ikke vagt vi kalder ""Kurt" eller "John", hvornår har du tid til at spille billard?" Vi jager dem ud af vagtstuen. Der er i hvert fald nogen vagter, som ikke kan lade være med at spille billard sammen med os…".

Flere af de interviewede fortalte, hvordan de bruger vagterne til at tale med, når det hele i starten blev for meget:

"Vi kan bare banke på døren og komme derind. Jeg plejer så at være sammen med vagterne en gang imellem, hvis jeg er lidt ked af det. Det er vagterne, der har sagt at vi kan godt komme ind og snakke med dem, hvis vi har problemer eller bare har lyst til at snakke".

"Han [anstaltsbetjent] *kommer og spørger, hvordan jeg har det. Han er flink, fordi han hjælper mig med mine problemer…"*.

Selvom de indsatte tilsyneladende talte godt med vagterne, var der dog grænser for hvor meget kontakt og opmærksomhed de ønskede at have:

"Når vi har noget hash, så vi kan ikke lide, når de kommer. Så nogen gange vi siger: "hold op med at komme tilbage, I skal være inde i kontoret". Vi snakker sådan nogen gange. Nogen gange de kan mærke, når vi har noget hash, og når vi skal ryge. Fordi vi bliver stresset. Selvfølgelig nogen gange, de ligesom driller, fordi de kan mærke vi skal ryge".

Sandsynligvis har vagternes synlighed i fællesskabsafdelingen indflydelse på måden, hvorpå det første møde foregår mellem de indsatte i Ilulissat. Jeg observerede ikke noget åbenlyst fast ritual for indsattes modtagelse af nytilkomne, og ingen af de interviewede nævnte, at det skulle foregå. Om det første møde med medindsatte, fortalte en af de interviewede:

"Det var ved frokosttid, at jeg flyttede ind til anstalten. Mens de spiser, så kan de alle sammen se, at jeg kommer. Vi begyndte ikke at snakke med det samme, jeg tog bare den plads, hvor der ikke sidder nogen. Og så der da jeg blev taget, så havde jeg ikke nogen smøger, men så var der nogen der lånte mig smøger. Og så bliver de mine venner".

Bortset fra ovennævnte person, synes dog alle øvrige interviewede i Ilulissat at kende mindst én af de andre indsatte ved ankomsten til anstalten. Enten fordi de tidligere havde været i anstalt, eller fordi de mødte bekendte fra deres hjemby:

"Dem fra Ilulissat kender jeg. Og så kendte jeg ham der "Knud". Jeg har været i anstalt sammen med ham i Nuuk og Sisimiut".

"Mine venner har været her, og jeg har stadigvæk venner her. Så har de fortalt mig, hvordan det er i anstalten, så jeg var ikke bange".

"Jeg kendte nogen af dem, men ikke alle sammen. Nogen af dem har jeg set før, nogen af dem har jeg ikke set før".

At de fleste kendte nogle af deres medindsatte ved indsættelsen, var dog ikke det samme som at alle gik anstaltsopholdet i møde uden en vis utryghed:

"Da de sendte mig hertil, der lige før jeg skulle gå ind, der tænkte jeg rigtig mange ting om, hvordan de ville reagere overfor mig. Første gang jeg kom ind… sådan lidt bange…".

Selvom det ikke umiddelbart ser ud til, at der er et fast modtagelsesritual i Ilulissat, så var man dog interesseret i at skaffe sig viden om, hvorfor de nye var i anstalt:

"Nogen vil ikke sige, hvad de har lavet… men man skal heller ikke holde sin kæft, når andre spørger".
Annemette: Betyder det da noget, hvorfor man er her?
"Altså… lige da jeg blev taget, var der en her, som hans datter er blevet mishandlet. Vi troede, at han skal herop, ham der misbrugte pigen. Og så vil han have, at vi skal gøre ham fortræd. Men han kom ikke herop".

Samme dag som en ny tilbageholdt var bragt til anstalten i Ilulissat, sad jeg i opholdsstuen, hvor alle indsatte var samlet for at spise middagsmad. Der blev småsnakket ved bordene og skramlet med bestik, mens radioavisen blev læst op i baggrunden. Speakeren bragte et indslag om en alvorlig forbrydelse i Nordgrønland. En person var netop blevet tilbageholdt, og køn og alder blev nævnt. Øjeblikkeligt var det som om alt gik i stå, og der blev helt stille. Umiddelbart efter rejste flere indsatte sig voldsomt fra bordet, afleverede hurtigt tallerken og bestik og forlod rummet. Måske de indsatte i Ilulissat ikke griber til samme former for afstandtagen til medindsattes handlinger, som tilfældet var i Nuuk, men deres afsky i dette tilfælde, var ikke til at tage fejl af. Også i Ilulissat er der forbrydelser, som ikke tolereres, særligt sædelighedsforbrydelser og forbrydelser mod børn.

Eftersom de tilbageholdte og nyindsatte møder alle anstaltens indsatte, har hyppig kontakt til personalet og kan færdes i anstaltens åbne rum, får de daglige input fra verden udenfor. Der er liv omkring dem, indsatte og ansatte kommer og går med nye impulser. Samtidig må de ligesom alle andre nyindsatte i den første tid indstille sig på, at få frataget de vante roller fra deres dagligdag udenfor anstalten. Dette er givetvis smertefuldt, og mange gør sig tanker om familien, fastholdelse af parforhold og arbejde. Men til forskel fra i Nuuk var det som om indsatte i Ilulissat var mere åbne overfor at vise deres sårbarhed til både medindsatte og personalet.

Selvom indrulleringsprocessen kan se ud som værende blødere for ny indsatte i fællesskabsafdeling, end for de som starter i isolation eller i lukket afdeling, så oplever også denne gruppe en række tab og krænkelser, der gør mødet med anstalten pinefuld. Disse indsatte skal, som de øvrige, også igennem en modtagelsesprocedure. De har et større bevægelsesrum, lidt flere muligheder for aktiviteter og kontakt til flere forskellige mennesker, men det giver dem ikke deres tabte frihed tilbage. Til trods for en større grad af fællesskab er der mange lighedspunkter med nyindsatte i de lukkede afdelinger. Tiden er et langt tomrum, og også her rammes nyindsatte af apati eller desperation. Forskellen er, at nyindsatte i Ilulissats fællesskabsafdeling i nogen grad mødes af forståelse fra personalet, der giver dem mulighed for at udtrykke deres følelser herved, og som derved anerkender deres problemer. Den hyppige tilstedeværelse af vagter blandt indsatte gør det samtidig vanskeligere for stærke indsatte at styre hverdagen. Samtidig giver denne tilstedeværelse også en oplevelse af ekstra overvågning og kontrol med meget ringe mulighed for at beskytte det private territorium. For nyindsatte i fællesskabsafdeling, som det udtrykte sig i Ilulissat, var den første tid en tilvænningsperiode på at blive overvåget og kontrolleret, samt en oplæring i anstaltens faste regler og rutiner.

Som det ses foregår indtræden i anstalten ud fra tre forskellige niveauer – eller tre grader af pinepåførsel. Når nyindsatte træder ind i anstalten, er der på ingen måde tale om indtræden i en åben anstalt. Derimod tilbringes den første tid i anstalten under ekstremt lukkede forhold, der har større lighed med lukkede totale institutioner, end de forestillinger man kunne have om en åben anstalt.

16.2 De indsattes hverdag – indenfor anstalten

"Kl. 7 bliver du vækket, så åbner kantinen halv 8. Så kan du komme op og hente morgenmad fra halv 8 til 8. Så går man ned og spiser i cellen. Inden kl. 9 skal du have gjort dine daglige pligter, og det er rengøring. To mennesker, der skal gøre et par meter gulv rent, nej, det er sgu så åndssvagt. Så når klokken er 9, så er det overstået, så har du faktisk ikke mere at lave, før der bliver råbt frokost. Så fra halv 12 til 12, der kan du komme op og hente din varme mad. Så venter man på at klokken bliver halv 6, så kan du komme op og hente din aftensmad. Det er det. Folk bliver jo tossede, bliver frustreret. På et tidspunkt virkede telefonboksen ikke i 5 dage, og ved du hvad, folk blev virkelig tossede, og der var ikke noget at gøre".

Efter den første indrullering i anstaltslivet indfinder hverdagen sig i anstalten. Ifølge Goffman er noget af det som kendetegner den totale institution, at den nedbryder de barrierer, som i samfundet udenfor adskiller forskellige livsområder. Hverdagens gøremål i den totale institution sker sammen med den samme grupper mennesker, på samme sted og under samme myndighed. Og hverdagens rutiner er styret af faste skemaer og regler under opsyn af personalet. Til forskel herfra er de åbne anstalter opført og indrettet til at anstaltens beboere opholder sig ude af huset i dagtimerne.

Som nævnt er der en række af indsatte, som er henvist til at opholde sig alle døgnets timer bag anstaltens mure. Tilbageholdte som afventer dom, har ingen udgang. Perioden for tilbageholdelse varierer meget. Blandt de interviewpersoner, som nævnte længde for tilbageholdelse sås, at tre personer havde været tilbageholdt over ét år, seks personer havde været tilbageholdt over et halvt år, og otte personer havde været tilbageholdt mere end tre måneder. De øvrige interviewede nævnte intet om tilbageholdelseslængden, hvilket kan skyldes at de blev domfældt i forbindelse med eller umiddelbart efter indsættelsen, eller at tilbageholdelsen lå så langt tilbage, at det ikke længere var noget, som fyldte i deres liv. Når der er faldet dom, kan der tidligst opnås udgang efter en måneds afsoning, eller efter 1/10 af dommen er udstået. Hvilket betyder, at domfældte med korte domme på 1-3 måneder typisk ikke når at få udgang. Derudover kan en opnået udgangstilladelse inddrages i kortere eller længere perioder af disciplinære årsager. I forbindelse med journalstudiet sås, at der i juni 2010 var 45 af anstaltens 73 indsatte i Nuuk, som ikke havde udgang af en af ovennævnte årsager. Mens det for anstalten i Ilulissat gjaldt, at 10 ud af 25 indsatte ikke havde udgang, juni 2010. Indsatte med udgang men uden arbejde i byen, må kun forlade anstalten to hverdagsaftner samt i weekendens udgangs-moduler. Det er altså en stor del af de indsatte, som er henvist til at leve under lukkede forhold i den åbne anstalt.

Indsatte uden udgang eller uden arbejde i byen skal have hverdagen til at fungere ud fra de rutiner og muligheder for aktivitet, som findes indenfor anstalten. Dagen er tilrettelagt efter et fast skema, som de ikke har mulighed for at påvirke. Hver morgen starter ens: Kl. 7 går vagter rundt med raslende nøgler, der genlyder i gangene, fra dør til dør, banker på, låser op og siger *"Godmorgen, klokken er 7"*. En ny dag starter, som er

magen til dagen i går og dagen i morgen. Nogle indsatte forsøgte at lave lidt struktur i deres hverdag ud fra det overordnede skema:

"Jeg står op ved 6-tiden og bliver så låst ud kl. 7 og i weekenden kl. 8. Så går jeg ud og ringer til min kone. Så går jeg op og henter morgenmad og spiser morgenmad. Så går jeg ud og laver de der pligter. Men nogen gange er det så banalt, vaske vægge, det gider jeg ikke… men så er det gjort. Så prøver jeg at trække det til kl. 9 eller sådan noget, og så går jeg ind og ser noget fjernsyn og skriver lidt. Og så kommer "Jørgen" ind og snakker lidt. Skal jo bare have tiden til at gå indtil middag, går lidt op og ned af gangen. Så bliver det middag, hvis maden kan spises deroppe, så spiser jeg det. Men det er ikke god mad for folk, der sidder så meget stille. Vi får næsten ingen grøntsager, får aldrig frugt. Så prøver jeg at sove en halv time, ser lidt fjernsyn. Går som regel op ved 3-tiden i motionsrummet i to timer. Ned igen kl. 5, henter aftensmad halv 6, hvis jeg gider spise noget. Snakker med "Jørgen" og "Ole", vi sidder og fortæller løgnehistorier indtil kl. kvart i 9, og så sidder jeg jo her igen fra kl. 9 til 7 morgen".

Den nye kriminallov som trådte i kraft 1. januar 2010 foreskriver, at indsatte som ikke har arbejde i byen, skal tilbydes beskæftigelse i anstalten mindst syv timer om dagen og fortrinsvis på ugens første fem dage. Endvidere skulle der i anstalterne være faciliteter, som gør det muligt for indsatte selv at varetage personlige forhold som tøjvask, rengøring og madlavning. Loven blev vedtaget i april 2008, og dermed har Direktoratet for Kriminalforsorgen haft næsten to år til at forberede disse ændringer, som loven indebærer. Da jeg afsluttede mit feltarbejde i sommeren 2010 havde loven eksisteret i et halvt år, og der var ingen ændringer at spore i forhold til de daglige rutiner.

16.2.1 Daglige pligter og gøremål

For indsatte der ikke har arbejde i byen eller er beskæftiget på en af anstaltens få arbejdspladser, bliver de daglige pligter, rengøring, fordelt gennem et skema. Hver morgen hænges et nyt skema op, hvor anstaltens fællesområder er delt op, og hvor der er afkrydset, hvem der skal gøre hvad. I anstalten i Nuuk, var dette skema skrevet på dansk, til irritation og forvirring for de, som udelukkende talte grønlandsk. Eftersom denne rengøring skal fordeles blandt mange mennesker, har det været nødvendigt at finde på så mange rengøringsområder som muligt fx vaske væggene, så alle kunne blive beskæftiget. Flere indsatte gav udtryk for, at de oplevede en del af opgaverne fuldstændig meningsløse som daglig rengøring. I Nuuk skulle de daglige pligter være udført kl. 9. Herefter gik et par vagter en runde og kontrollerede, at alle havde udført

deres rengøring. Såfremt det ikke var gennemført, blev pågældende enerumsanbragt – altså i praksis isoleret på deres celle – indtil kl.16. Som det sås i Goffmans analyse af arbejdets betydning i den totale institution, kan det arbejde der skal udføres virke formålsløst og udelukkende synes som tidsfordriv, hvor motivationen for at udføre opgaven ikke er aflønning men trusler om afstraffelse (Goffman 1967: 17). Mens Rusche og Kirchheimer beskrev fængselsarbejde som en afstraffelsesmetode frem for en mulighed til at profitere af (Rusche og Kirchheimer 2009: 112). Wacquant på sin side afviser denne rent økonomiske betragtningsmåde, og i stedet anlægger han et materielt og symbolsk perspektiv (Wacquant 2009: 304). Fælles for Wacquants og Rusche og Kirchheimers analyser er, at fanger må have det dårligere end den nederste del af lønarbejderne, som en advarsel om, at selv de usleste livsvilkår kan blive forværret.

Når så mange mennesker dagligt gør rent, kunne man måske forvente, at fællesområderne var skinnende rene. Det var dog langt fra tilfældet i Nuuk, og jeg undrede mig ofte over, hvad vagternes rengørings-kontrol bestod i, eftersom jeg kunne observere det samme skidt blive hængende i ugevis.

I Ilulissat var der vagter omkring de indsatte, mens rengøringen pågik. En dag under mit feltarbejde kom en vagt ind i opholdsstuen med latex-handsker på. Jeg spurgte, om han skulle lave razzia. Hvortil han svarede, nej da, han skulle gøre rent. Han mente, at det var godt for de indsatte at se, at alle var fælles om rengøringen. Jeg blev vældig imponeret af denne indstilling, som jeg senere fortalte et par af de indsatte. Det vakte stor latter, og de sagde, at hans engagement måtte være for min skyld, for vagterne gjorde aldrig rent. Til forskel fra Nuuk, var der ingen i Ilulissat som blev enerumsanbragt på grund af manglende rengøring. Derimod blev de kraftigt opfordret til at udføre rengøringen, og anstalten fremstod da også betydelig mere ren og ryddelig.

De daglige pligter blev for nogle indsatte, særligt i Nuuk, en slags handelsvarer eller et pressionsmiddel. Hvis en indsat skylder en anden penge, eller hvis man vil undgå at komme i konflikt med en af de stærkere indsatte, kan det blive nødvendigt at udføre de andres opgaver:

"Du ved godt, at vi plejer at vaske gulv og sådan noget, ikk'? Jeg har aldrig vasket, fordi der er nogen, der gør det for mig. Så får de… nogle ting. For eksempel de har ikke penge alle sammen. Så bliver de nødt til at gøre noget, jeg skal have noget tilbage".

I anstalterne er der i Nuuk ca. 8-10 arbejdspladser og i Ilulissat ca. 3-5 arbejdspladser som fx køkkenmedhjælper, vaskekone/mand, pedel eller hundepasser. Nogle af disse jobs giver forhøjede lommepenge, mens andre er stillinger, hvor der betales timeløn. De som er beskæftiget giver udtryk for, at de er glade for at have lidt indhold at fylde i hverdagen:

"Jeg møder kl. 6 om morgenen i hverdagene og så om søndagen er det kl. 7. Og det får tiden til at gå hurtigere. Jeg får noget at lave, det er jeg glad for. Og jeg er også blevet glad for at lave mad".

"Det er godt for mig, at jeg har arbejde, for jeg ryger og drikker en del kaffe. Men jeg synes også det er godt. Jeg prøver at arbejde så meget som muligt, også i weekenderne. Det er blevet en godt ting for mig… sådan lidt mere meningsfuldt".

Foruden de daglige rengøringspligter og måltiderne er der ikke meget mere tilbage på dagsskemaet. Når en åben anstalt bliver lukket, kan de indsatte ikke gå en tur for at trække frisk luft. Derfor er der i dagsskemaet indlagt en halv times gårdtur om formiddagen og en halv time om eftermiddagen. Ifølge flere indsatte i Nuuk skete det jævnligt, at vagterne glemte eller ikke havde tid til at afholde gårdtur:

"Der er ingen aktiviteter her. Der er kun skak og bordtennis dernede og hash. Så er der ikke andet. Aktivitet det har man ikke her. Og når de glemmer vores gårdture, det skal jo gerne være sådan, at vi har vores gårdtur en halv time to gange dagligt. De glemmer det tit, der kan gå flere dage uden vi får noget frisk luft. Så fik vi forklaring, at de har haft meget travlt".

Dagene i Nuuk foregår primært indenfor. I stedet for at gå en runde udenfor i den lille gård, foregår daglige gåture op og ned af gangene i de to afdelinger A og B:

"Jeg går tur i gangene. Hele dagen næsten, når jeg ikke ser TV eller DVD. Så går jeg rundt i hele huset".

Tiden i anstalten skal bare gå. Blandt de væsentligste konsekvenser ved den klientkultur, der opstår i totale institutioner, ses følelsen af forspildt tid. Tiden i institutionen er ødelagt – taget ud af ens liv. Goffman kalder det et dødt og uproduktivt livsafsnit (Goffman 1967: 56).

Der er ingen tilbud om at fylde et reelt indhold i dagen, og derfor forsøgte mange indsatte, blot at slå tiden ihjel med at sove, spille og se TV:

"Jeg prøver for det meste bare at sove langt op af dagen. Tænke på hvad jeg skal lave, når jeg vågner op. Når jeg så vågner op, så plejer jeg at tage mit joystick og spille. Ellers træner jeg lidt".

"Vi skal vaske gulv inden det bliver klokken 9. Så kan vi sove igen. Jeg sover mest".

Der bliver drukket meget kaffe, røget mange cigaretter og spillet kort. Dagen skal jo gå. Fra anstaltens side blev der om lørdagen arrangeret fodbold i en sportshal, men det var kun for domfældte. Ligesom der også ca. en gang om måneden blev arrangeret vandretur i fjeldet, som ligeledes var forbeholdt domfældte. Som aktivitet for alle indsatte blev der en gang om måneden afholdt skak- eller bordtennisturnering:

"Her foregår intet, ingen aktivitet. Nåh jo… engang imellem er der bordtennis-turnering, hvor du så kan vinde en pakke kaffe. Men selv den pakke kaffe har de svært ved at få udleveret. Ellers ingenting, intet, ingen samtaler".

Dagene i Ilulissat ligner dagene i anstalten i Nuuk. Her bliver de daglige gårdture dog gennemført efter planen. For at tilføre lidt adspredelse i hverdagen, har anstalten en aftale med en lærer, der kommer tre eftermiddage om ugen. Læreren medbringer nogle elementære skoleopgaver. Der var lidt delte meninger om indholdet i undervisningen, idet flere gav udtryk for, at det mest var "sådan noget for børn". Men bortset fra det, var det mit indtryk, at særligt indsatte uden udgang nød, at der kom en person udefra, som ikke var en del af anstaltssystemet, som de kunne tale lidt med. Der var lidt flere udfoldelsesmuligheder i Ilulissat, idet hver afdeling havde en PC med diverse spil, billard, der var oliemaling og lærred til fri afbenyttelse, og tre guitarer som ligeledes kunne bruges af alle. Computeren i opholdsstuen var stort set altid i brug, ligesom også billard-bordet var populært. Og ofte sad indsatte fordybet i at male. Et par af de indsatte fortalte, at de havde fundet frem til nye kreative sider af sig selv, gennem det at male og så det som noget, de ønskede at fortsætte med efter løsladelsen. Som i Nuuk fylder kaffe, cigaretter og kortspil også meget i anstalten i Ilulissat. Og også i Ilulissat forsøger mange at sove tiden væk.

Goffman beskriver den totale institution som et "dødt hav", hvor der findes små øer med fængende aktivitet. Disse aktiviteter kan hjælpe de indsatte til at modstå den psykiske belastning, som følger af angreb på personligheden. Samtidig mener Goffman, at det netop er i disse aktiviteters utilstrækkelighed, at man finder en stor del af den totale institutions degraderende virkning (Goffman 1967: 57). I fængslet findes disse

”øer” i det ”døde hav”, det være sig blandt andet i form af kulturaftner, værksteder, musiklokale, motionsrum, skole og arbejdspladser – faciliteter der skal afhjælpe afsondretheden. I den åbne anstalt findes intet, hvilket netop er hensigten, fordi den er åben. Men når den åbner anstalt lukker sig, og blot tilbyder de indsatte den åbne anstalts faciliteter, da kan livet her synes langt værre end et liv i fængsel.

16.2.2 Lommepenge, hash og handel

Onsdag er anstaltens fredag. Det er lommepengedag, og humøret stiger et par grader. På tidspunktet for feltarbejdet udgjorde det ugentlige lommepengebeløb 447 kr. Indsatte der var gangmand eller pedel fik udbetalt forhøjede lommepenge dvs. 125 kr. ekstra om ugen. Mens indsatte, der var pensionister kun havde ret til at få 20 pct. af pensionen i lommepenge, hvilket på daværende tidspunkt ville sige 1.480 kr. om måneden. Dermed var pensionister altså ringere stillet end de øvrige indsatte. Indsatte måtte højest være i besiddelse af et beløb, der svarer til det dobbelte af forhøjede lommepenge. Det var langt fra alle indsatte der fik udbetalt det fulde lommepengebeløb. Som disciplinær straf var bøde eller mistet lommepenge en af de hyppigste foranstaltninger, hvilket betød at der ofte var en del, som modtog et nedsat beløb.

Uddeling af lommepenge i Nuuk foregår fra den regnskabsførende anstaltsbetjents kontor som regel ved frokosttid. Når han er klar til uddeling, bliver døren åbnet. Indsatte løber rundt på gangene og banker på døre, mens der bliver råbt *”lommepenge, lommepenge”*. Herefter bliver trappeopgangen fyldt med indsatte, som stiller sig op i kø for at modtage ugens lommepenge. Og i løbet af dagen er der livlig aktivitet: Gammel gæld skal afregnes, nye handler indgås, og så skal der spilles kort om penge. I Ilulissat foregik uddelingen lidt mere fredeligt ved at hver indsat blev kaldt ind på kontoret for at modtage og kvittere for det ugentlige beløb.

Det ugentlige beløb på 447 kr. for de fleste skulle dække indkøb af nydelsesmidler og hygiejneartikler. Når en pakke cigaretter koster næsten 70 kr. og en pakke kaffe 40 kr. kan det være svært at få beløbet til at slå til for en hel uge. Dertil kommer, at en del

indsatte har et hashforbrug, som også skal finansieres. Der blev derfor lagt meget energi i at skaffe penge af alternative veje.

Hver lørdag og hver onsdag efter udbetaling af lommepenge kommer "Video-Leif" sidst på eftermiddagen til anstalten i Nuuk med kioskvarer. Når Video-Leif kommer, går han til vagtstuen, som bliver aflåst. Herefter stimler indsatte sammen på trappeopgangen, hvorfra de kaldes ind til at handle. Andre stiller sig blot op på trappen, for at se hvad der bliver indkøbt af lækkerier, og fra hvem man eventuelt kan tigge sig til lidt godt.

For indsatte i Ilulissat uden udgang, må en af de øvrige indsatte med udgang overtales til at foretage indkøb. Her er der ingen erhvervsdrivende, som kommer til anstalten med varer. Og eftersom vagterne ikke må modtage penge fra indsatte, kan de ikke hjælpe med indkøb. Hver især laver de indsatte en indkøbsliste, og der samles penge ind. Når den hjælpsomme person kommer tilbage med varer, går der en del tid med at kontrollere indkøb, kvitteringer og byttepenge, som kan være noget af et puslespil.

Udover denne tilladte og formelle handel med kioskvarer, foregik der også en del undergrundshandel i anstalten. Eftersom tobak ofte er en mangelvarer, var der nogle indsatte, som forsøgte at afhjælpe dette behov:

"Jeg har også lidt handel… altså tobak. Jeg styrer tobakken. Det er mig, der står for det. Det er ikke ulovligt. De andre de vil ikke have, at jeg laver noget ulovligt, fordi jeg er aataa [bedstefar]*"*.

Tobakshandlen bestod primært i at sælge cigaretter stykvis eller et stykke cigaretpapir med en tilhørende klump tobak. Det kunne være en ganske indbringende forretning, da cigaretter blev solgt for 5-7 kr. pr. cigaret. Andre havde lavet en lille forretning ud af at opkøbe tomme flasker fra medindsatte. De blev købt lidt billigere end pant-prisen, så her var også en lille fortjeneste at gøre:

"Jeg sælger lidt cigaretter. Og så køber jeg flasker af dem, hvis de mangler penge, ikk'. De har jo aldrig penge… De sælger jo alt hvad de har, for at skaffe 100 kr. til en lillebitte en [klump hash]*…"*.

Tilsyneladende var det dog ikke alle, som havde ret til at sælge tobak. En af tobakshandlerne fortalte, hvordan flere medindsatte var kommet ind på hans celle og begyndt at kaste rundt med hans ting. De havde sagt til ham, at enten stoppede han handlen eller også betalte han "skat" af fortjenesten til en af de andre. Ellers ville de komme tilbage og smadre både ham og hans celle.

I Nuuk tog en indsat med udgang konkurrencen op med Video-Leif. Gennem anmodningssedlen søgte han om og fik tilladelse til at sælge kioskvarer fra sin celle. På sin udgang indkøbte han varer, og hver aften var det muligt for medindsatte at købe stykvis cigaretter, et kaffefilter med kaffe til en enkelt kande, samt kager og slik.

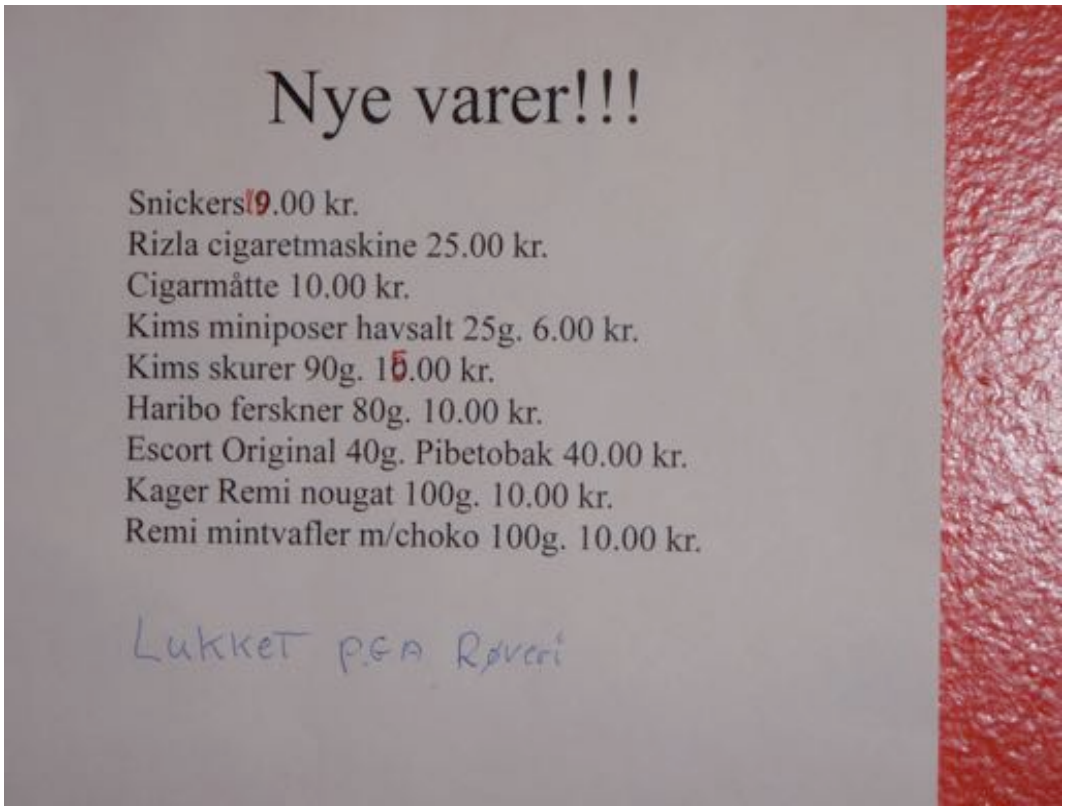

Opslag på celledør, anstalten Nuuk.

En eftertragtet vare i anstalten var mobiltelefon. Det er ikke lovligt at have mobiltelefoner, men nogle har held til at smugle dem ind alligevel. En indsat fortalte, hvordan han på sin udgang stjal mobiltelefoner, og efterfølgende solgte dem i anstalten. Nogle indsatte var dygtige til deres "håndværk", altså at stjæle. Det var lykkes for en indsat at stjæle en mobiltelefon fra en af vagterne, mens han selv var anbragt i en af de lukkede afdelinger. Telefonen solgte han videre til en medindsat. Køberen havde dog lidt uforsigtig omgang med telefonen, så vagterne fandt den og leverede den tilbage til den rette ejermand. Det medførte lidt uoverensstemmelser mellem de to indsatte, om hvem der skulle dække tabet.

En væsentlig årsag til konstant pengemangel hos flere indsatte var hash. Mange indsatte brugte hashen til "at slippe væk", en slags selvmedicinering til at udholde hverdagen. 21 af de 35 interviewpersoner fortalte, at de brugte hash i anstalten. Nogle blot når de fik det tilbudt, mens andre forsøgte at skaffe sig det dagligt. Før indsættelsen havde nogle indsatte et decideret misbrug, mens andre oparbejdede det gennem deres anstaltsophold:

"Jeg begynder [med hash]*da jeg var 17 år i ungdomspension. Så jeg ryger hash, men ikke alkohol. Jeg drikker – men ikke så meget. Men hash jeg ryger… måske to eller fem gange om dagen. Måske to stang*[en stang hash svarer til ca. 1 gram] *om dagen"*.

"De gange jeg har begyndt at ryge hash, det er i anstalten. Fordi her er jo ikke en skid at lave, så laver vi lidt småkriminalitet og ryger en lille spliff".

"Jeg misbruger alkohol og hash… meget. Jeg tror det er sygdom. Man vil altid gerne have hash, det er svært at leve uden. Fordi jeg prøvede det første gang, da jeg var 14 år. Jeg ryger når jeg har penge. Jeg er også 14 år, da jeg startede med at drikke".

At ryge hash i Grønland er en bekostelig affære. På gadeplan koster et gram ca. 800 kr., men som regel skæres det op til små klumper, der sælges for 100-200 kr. Prisen i anstalten afhænger af, hvilken afdeling man er på, hvem man er sammen med, og hvem man er:

"Det kommer an på, hvis man er højere oppe på ranglisten… der hvor man kan købe. Det bliver billigere og billigere, hvis man kender, hvor man skal gå hen".

Særligt i Nuuk synes der at være en del hash, og jeg oplevede både indsmugling, handel og rygning foregik rimelig åbenlyst. En indsat, som ikke selv røg hash, bemærker følgende:

"Herinde, jeg har aldrig set så meget hash som her. Du kan jo se det på dem, den dag de får løn. De går jo rundt med røde øjne, de er så skæve…".

Mens feltarbejdet pågik var der ikke indført hash-testning af indsatte. Det var derfor kun muligt for vagterne at sætte ind med disciplinære foranstaltninger, når de tog hashrygere på fersk gerning. Fra 1. august 2010 blev der i forbindelse med udgang indført hashtest.

Der blev brugt flere metoder til at få hashen ind. En af de mest anvendte var "at fiske". En metode som var kendt af både indsatte og ansatte, men som personalet alligevel havde svært ved at få sat en stopper for. Det foregik ved at en pose eller en

plastichandske med en snor i via udluftningskanalen over cellevinduerne blev sænket ned på ydersiden af muren. Når der var fri bane for vagter, kom tidligere indsatte eller kammerater fra byen og leverede varen, der herefter kunne fiskes op.

I Nuuk virkede hashsalget forholdsvist velorganiseret og styret af 2-3 indsatte, der kæmpede om markedet:

"…jeg solgte hash, så var der nogen, der prøver at sælge hash. Så kommer jeg og siger til dem, de skal ikke sælge hash her. Hvis de skal sælge hash, så skal de slås med mig. Jeg gør dem bange.
Annemette: Det her hashmarked, er det sådan at nogen styrer det, eller man har specielle områder?
"Jeg synes, det er kun mig der kører det".

Umiddelbart så det ud til, at den eller dem som sad på hashmarkedet havde en flok "soldater", til at sælge for sig. Disse soldater tjente lidt på salget og havde lettere adgang til at tilfredsstille eget behov. En ung indsat fortalte:

"Så den som har rigtig meget hash, han bestemmer. Han skal bestemme til andre kriminaliteter, vi gør sådan…"

Mens en anden indsat observerede det således:

"Der sidder jo en ovenpå og styrer det. De unge mennesker dér, de er jo ligesom hundehvalpe for førerhunden, ikk'. Det er ham, og det er der de afleverer pengene".

Et fangehierarkisk mønster, som kendes fra fængsler. Dette gengives i flere film blandt andet den prisbelønnede danske film "Fængselsfilmen R". Filmen skildrer hvorledes svagere fanger må tilpasse sig, men ved hjælp af tjenesteydelser for mere magtfulde fanger stiger de i hierarkiet og opnår beskyttelse (Fængselsfilmen R, 2010).

På grund af den korte tid jeg tilbragte i Ilulissat opnåede jeg ikke, som tidligere nævnt, den samme fortrolighed med feltet, som i Nuuk. De indsatte var mere tilbageholdende overfor at indvie mig i deres omgang med hash. De fortalte, at de røg, og flere var tydeligvis påvirkede, men til forskel fra i Nuuk, foregik der hverken rygning eller handel, når jeg var tilstede. Det blev derfor aldrig tydeligt, om hashhandlen på samme måde var organiseret og styret af stærke indsatte i Ilulissat.

16.2.3 Vigtige regler blandt indsatte

Blandt den nyeste forskning, der beskæftiger sig med det indre liv i nordiske fængsler ses to ph.d.-afhandlinger; *Fængslets indre liv* af Linda Kjær Minke (2010) om prisonisering i det danske Vridsløselille Statsfængsel, og *Å være eller ikke være fange* af Thomas Ugelvik (2010) om tilpasningsstrategier og magtrelationer i det norske Oslo Fengsel. Begge afhandlinger beskæftiger sig med "fængselssamfundets gyldne regel" (Minke 2010: 126) og "fangesamfundets vigtigste regel" (Ugelvik 2010: 342). I det danske fængsel var det således en "gylden regel", at indsatte ikke indgik i fællesskab med seksualforbrydere – særligt de som havde forbrudt sig mod børn. Endvidere var der konsensus om, at "stikkere" ikke tolereres. De blev anset for uvederhæftige, hvor det at kunne tie stille om andres strafbare forhold blev estimeret højt af medindsatte (Minke 2010: 126-127).

I det norske fængsel sås, at den vigtigste regel var, at man ikke bevæger sig over grænsen mellem fanger og systemets repræsentanter. En indsat må aldrig gøre noget som skader medindsatte i forhold til vagterne, hvor videregivelse af selv den mindste information om medindsatte indebærer en risiko for at kunne skade. Stikkeren har forrådt hele fangesamfundet (Ugelvik 2010: 343). Men også i det norske fængsel blev seksualforbrydere ekskluderet fra de fleste former for interaktion og fællesskab (ibid.: 339).

Måden hvorpå indsatte i de grønlandske anstalter interagerer varierer fra anstalt til anstalt, og der var tydelige forskelle at spore mellem de to anstalter i Nuuk og Ilulissat. Men i begge anstalter var der dog, som i de to nordiske fængsler en overordnet og fuldstændig fundamental regel: Man sladrer ikke. Hvad man end måtte overvære, så lukker man øjne og ører – stikkere tolereres ikke. Dermed havde den indsatte, som fortalte, at han forud for ankomsten havde besluttet sig for at agere som de tre aber, der holder sig for øjne, ører og mund, da også lagt den rigtige strategi.

Tilsyneladende kender alle stikkeren. I begge anstalter blev jeg ret hurtigt informeret om, hvem man undgik, fordi vedkommende var stikker. I de to anstalter sås der dog forskellige reaktioner overfor en stikker. I Ilulissat var der blandt de interviewede enighed om, at man ikke omgikkes en stikker, man undgik hans selskab – en social

eksklusion. Da jeg spurgte, hvorledes de reagerede overfor en sådan person, var svarene lidt tøvende:

"Vi kan give ham sådan nogen ord, som at han ikke skal sladre…".

I Nuuk greb man anderledes hårdhændet til værks:

"De bliver slået til plukfisk. Vagterne kan ikke gøre noget. Dem der sladrer, de er stikkere, og dem gider vi ikke have noget at gøre med".

Sandsynligvis var der mere på spil i Nuuk, om hvad der blev angivet. Og konsekvenserne var langt alvorligere end i Ilulissat. Blot mistanke om stikkeri kunne få fatale følger, især hvis man ikke kunne modbevise anklagen. Herom fortalte en ung mand:

"…så var der en indsat, der har snakket totalt lort om mig, at jeg har været stikker og fortalt, hvad bagmanden laver. Så var alle sammen ude efter mig. Nogen siger jeg skal dø, nogen vil tæske mig, og bagmændene har sat en sum på mig. Men det var fandme bare løgn. Jeg har bare ikke kunne bevise… Totalt uhyggeligt. Nogen gange låser jeg mig selv inde, fordi de prøver… de kommer her, mand. Fucking nordgrønlænder, der har snakket lort om mig, at jeg var stikker. Jeg har ikke været stikker. Jeg bliver totalt psykisk syg, sindsforvirret, tager piller, tænker på selvmord...".

16.2.4 Hierarki, grupperinger og indbyrdes konflikter

Som i enhver anden social sammenhæng tegner der sig i begge anstalter et socialt hierarki. I socialiseringsprocessen udspiller der sig en forhandling om roller og positioner i anstalten, hvor nogle indsatte forsøger at tilkæmpe sig en magtposition, mens andre trækker sig og forsøger at undgå konflikter. Hierarkiet kan være mere eller mindre udtalt, og variere fra markante personligheder, der korrigerer de andres opførsel, til lederskikkelser der gennem trusler og vold markerer sin position overfor medindsatte.

Der var stor forskel på, hvorledes hierarkiet kom til udtryk i de to anstalter. På tidspunktet for feltarbejdet synes der i Ilulissat at være konsensus om, at opretholde en vis harmoni i hverdagen. De personer som indtog lederpositioner, var ældre indsatte med en stærk personlighed, hvor de markerede deres position ved at korrigere især yngre indsattes adfærd. Der var ikke åbenlyse grupperinger, og interviewpersonerne

gav udtryk for, at de stort set omgikkes alle, men at der nok var en tendens til, at man fandt sammen med jævnaldrende. Forbrydelser mod børn er ikke velanset, og særligt de yngre interviewpersoner sagde, at de holdt sig fra personer, der havde begået denne slags forbrydelser. Mens jeg var i Ilulissat observerede jeg ingen chikaner mod disse personer, hvilket sandsynligvis kan skyldes, at et par af de ældre indsatte, var opmærksomme på at det kunne ske, og derfor indtog en slags beskyttende rolle:

"Jeg prøver at være sammen med den, man ser mest ned på. For hvis jeg ikke er der ved siden af vedkommende, så ved jeg, at de andre begynder at se ned på ham, og snakker ned på ham af helvedes til".

Når der opstod konflikter i Ilulissat kunne de udvikle sig til skænderi, der enkelte gange gjorde at der blev råbt højt – men det udviklede sig ikke til slagsmål. Ingen af interviewpersonerne i Ilulissat havde været involveret i slagsmål, og havde heller ikke overværet slagsmål mellem medindsatte. Det har formodentlig haft en betydning, at flere indsatte var opmærksomme på, at konsekvenserne ved at blive involveret i slagsmål var, at man blev sendt til en anden anstalt. Flere af de interviewede mente, at når der opstod konflikter, så udsprang de af, at medindsatte havde været i anstalten for længe, havde været tilbageholdt for lang tid og trængte til frisk luft:

"Jeg tror det er fordi, de har været herinde al for lang tid. Nogen der har været her længe, så bliver de lidt anstrengende, kan ikke sidde stille".

I Ilulissat gav de indsatte udtryk for, at de gennemgående følte sig meget lige, og at der ikke findes noget hierarki. En indsat mente tilmed, at hierarki ikke eksisterer i Grønland:

"Den der med at være fordelt i hierarkiet, den findes jo ikke i Grønland. Mellem dem der har været i krig mod politiet, og dem der har misbrugt børn, der findes ingen forskel...".

Selvom den pågældende altså mente, at hierarki er et ikke-grønlandsk fænomen, fremhævede han dog senere, at der i anstalten i Nuuk var et hierarki. Under et kortere ophold i Nuuk havde han oplevet:

"Forskellen mellem Nuuk og Ilulissat, det er at dem i Nuuk, de bliver styret af to der er i A-B-afdelingen. Det fik jeg opdaget to dage efter jeg var deroppe. De har deres rengøringspligt, men de tvinger nye unge til at lave den".

En anden indsat, der ligeledes havde opholdt sig en periode i Nuuk, mente at tilgangen til hash havde indflydelse på hierarkiet i Nuuk:

"Der er stor forskel, jeg vil hellere være her. I Nuuk, når man har hash, så er man kongen i anstalten. Og man skal holde vagt. Her… det er ikke så svært at være her".

Det syntes at være en generel antagelse hos de indsatte i Ilulissat, at hierarki, omgangstone og adfærd er hårdere i Nuuk. Deres betragtning byggede de på erfaringer, som de, der havde været i Nuuk havde gjort sig, samt når indsatte var blevet overflyttet fra Nuuk. Om dette fortalte en indsat:

"Det er mest dem som kommer fra Nuuk, der skændes meget mere og råber. Jeg kender to, mens de var her på anstalten, så råber de og skændes. Det er "Nuka", han er i Nuuk igen. Det er ham der er vred og skændes og råber".

Der var da også en markant forskel på grupperne af indsatte i henholdsvis Nuuk og Ilulissat. For det første var der færre indsatte i Ilulissat. Mange af de indsatte i Ilulissat kom fra bygder og mindre nordgrønlandske byer, og både hvad angår lovbrud, alder og baggrund synes gruppen forholdsvis homogen. Ud af de 25 indsatte var kun to personer under 25 år, mens den største gruppe var ældre indsatte over 40 år. Kun en enkelt var dømt for brud på lov om euforiserende stoffer. De resterende var alle dømt eller tilbageholdt for personfarlig kriminalitet som drab, vold eller sædelighedskriminalitet.

I Nuuk var der 73 indsatte, og det var en betydelig mere sammensat gruppe. Alle aldersgrupper var repræsenteret, og alle lovbrudskategorier var til stede. Der var mange tilbageholdte, samt korttidsdømte, en del med lange domme og nogle få med tidsubestemte domme. De indsatte kom fra hele Grønland, dog var størsteparten fra enten Nuuk eller Østgrønland. Der var en stor gruppe storby-unge, som var meget synlige og styrende. De fleste af disse unge var dømt for vold, hash og berigelsesforbrydelser, havde flere domme bag sig, og kendte hinanden fra tidligere institutions- eller anstaltsophold og fra gademiljøet.

En anden markant gruppe bestod af ældre indsatte, hvor størsteparten var dømt for brud på lov om euforiserende stoffer. De fleste i denne gruppe var velfungerende i deres civile liv uden misbrugsproblemer og med fast bolig, job og familie. Mange af de indsatte fra denne gruppe var fokuseret på, at tiden i anstalt skulle overstås med mindst mulige problemer. For dem drejede det sig om at undgå disciplinære

foranstaltninger og hurtigst muligt opnå udgang, så de kunne være sammen med deres familier.

En tredje stor gruppe indsatte kom fra Østgrønland. De fandt ofte sammen på hinandens celler, hvor de kunne tale deres eget sprog. Ligesom også de primært danskprogede fandt sammen.

I Nuuk syntes hierarkiet at være baseret på lovbrud. Som i Ilulissat var personer, der havde forbrudt sig mod børn ugleset. De var bunden af hierarkiet. I bedste fald undgik man dem, og i værste fald blev de chikaneret eller udsat for vold:

"Pædofilerne har respekt for alle. Fordi vi kan godt skubbe dem… Gøre noget, slå dem" .

Som det sås i de to nordiske afhandlinger om fængsler, er seksualforbrydelser, særligt mod børn en legitim udstødelsesgrund. Samtidig skal den hårde medfart som personer, der havde forbrudt sig mod børn, blev udsat for, ses i lyset af den store gruppe unge som var indsat. For det første har de unge mænd behov for at markere deres maskulinitet. Dertil kommer, at flere af disse unge selv var blevet misbrugt. På et tidspunkt var der en ung mand, som blev bedt om at flytte afdeling. Han lukkede sig fuldstændigt inde, græd voldsomt og nægtede. En af de ældre indsatte talte med ham og fandt derved frem til, at den unge mand var blevet misbrugt, og at krænkeren sad på den afdeling, han skulle flyttes til. Om synet på pædofile, fortalte en ung mand:

"Vi slår dem. Fordi der er mange børn, der er misbrugt, og de skal altid huske at det gør ondt. Så vi slår dem. Der er rigtig mange, som er blevet misbrugt, og de skal altid leve med det. Så vi slår dem, pædofilerne".

Nogle af disse indsatte valgte i perioder at låse sig inde. Mens andre kunne blive bedt om at betale "beskyttelses-penge":

"Altså der var en, som har siddet for noget voldtægt, hvor en anden fange så fik 100 kr. om ugen af ham. Bare sagde til ham, at han skulle have 100 kr. om ugen af hans lommepenge, fordi han havde lavet voldtægt".

En anden gruppe der indimellem blev udsat for chikane og drillerier var østgrønlænderne. Det østgrønlandske sprog adskiller sig fra vestgrønlandsk, og en del vestgrønlændere anser den østgrønlandske kultur som væsentlig anderledes end den vestgrønlandske. Dette gør at nogle vestgrønlændere ser ned på østgrønlændere, og

betragter dem som lavere stående. Dette syn på østgrønlændere gik igen i anstalten. Dog synes chikane mod østgrønlandske indsatte hovedsageligt at blive udøvet af enkeltstående individer, der havde brug for en syndebuk til at afreagere på. Der var altså ikke som med de, som havde forbrudt sig mod børn, tale om en systematisk kollektiv afstraffelse og stigmatisering.

To faktorer havde særlig betydning for den hierarkiske placering i Nuuk. For det første spillede hash-handlen ind, hvor det gjaldt om at besidde markedet. En indsat fortalte:

"Det er nok dem, der er størst eller dem som har hashen, der sidder på magten. Der var en dernede han havde fået en flad, fordi han var gået op i A og B og havde solgt noget. Det var åbenbart en andens marked, og det skal man holde sig fra".

Dernæst havde den kropslige størrelse og styrke også en betydning, idet de som var store og fysisk stærke kan true sig til en magtposition. Om dette sagde en indsat:

"Der er jo altid nogen, der er meget stærke fx "Inuk", han kan jo bare smække løs. Vi skal ikke sige noget til vagterne, for så ved vi, at så bliver det vores tur…".

Særligt de yngre eller lidt svagere indsatte blev fra start af sat på plads af de stærkere indsatte. De blev bedt om at tage rengøringspligter for de styrende indsatte.

Til forskel fra Ilulissat mundede indbyrdes konflikter jævnligt ud i slagsmål. Samtlige interviewpersoner i Nuuk havde overværet slagsmål mellem medindsatte, og flere havde selv været oppe at slås. Det var som oftest de unge indsatte, der sloges, hvor det stod lidt uklart, hvad der udløste et slagsmål. En indsat fortalte:

"I forgårs, ham der "Piitaq" han angreb mig. Jeg ved ikke hvorfor, måske han er paranoid. Det tror jeg. Der er mange, der ikke kan lide ham, og mange kan godt lide mig. Så han er paranoid tror jeg…".

Det var ikke nødvendigvis generelt uvenskab, der lå til grund for slagsmål. Ofte var det to gode venner, der røg i totterne på hinanden. Hvis det blev opdaget af vagterne, blev de enerumsanbragt, og når de igen fik fællesskab, sås de som regel atter som gode venner.

Af de væsentligste faktorer der spiller ind i den hierarkiske placering i anstalten, synes lovbruddets art, kroppens fysiske størrelse og styrke, samt personlighed at være de mest fremtrædende. Særligt synes følgende at gøre sig gældende:

Sædelighedsforbrydere og stikkere tolereres på ingen måde. De stigmatiseres eller forulempes. Østgrønlændere bliver i samfundet til dels betragtet som anderledes, hvilket går igen i anstalten. "Lejlighedsvis" bliver østgrønlændere brugt som syndebukke – som regel fra enkelt individer, mens hash, krop og maskulinitet og til dels alder skaber status.

16.2.5 Indsatte og vagter – når to parallelle verdner mødes

Goffman beskrev, hvorledes der i den totale institution befinder sig to grupper mennesker, som er til for hinandens skyld. Hver gruppe har tendens til at skabe et stereotypt fjendebillede af den anden gruppe. Således udvikler der sig to forskellige sociale og kulturelle verdner, som fungerer parallelt med officielle kontaktpunkter, og ellers kun ganske lidt gensidig indtrængen (Goffman 1967: 16).

Selvom der også i anstalterne ses en opdeling mellem indsattes og ansattes verden, er der i flere tilfælde samtidig tale om en forbundethed, hvor det lave indbyggertal og de store slægter i Grønland igen gør sig gældende. Gitte Tróndheim skriver i sin ph.d.-afhandling *Slægtskab og køn i grønlandske bysamfund*, at folk i Grønland har stor viden om deres slægter, og derfor ofte udveksler viden herom i mødet med fremmede. Hensigten kan enten være at undersøge fælles slægtskab, ligesom oplysninger om slægten kan afværge stridigheder (Tróndheim 2010: 140).

Således er det ikke usædvanligt, at indsatte blandt personalet møder gamle skolekammerater, familiemedlemmer eller naboer. Et forhold der kan komplicere magtforholdet, men samtidig er en præmis for mødet mellem mennesker i enhver sammenhæng i Grønland.

Der var store forskelle på det adfærdskodeks, som gjorde sig gældende overfor omgangen med det uniformerede anstaltspersonale i de to anstalter. Ligesom også de respektive personalegrupper og deres arbejdsforhold var forskellige. På tidspunktet for feltarbejdet bestod det uniformerede vagtpersonale i Ilulissat af uddannede anstaltsbetjente samt to anstaltsbetjente på prøve. Det vil sige, at de fleste havde flere års erfaring med anstaltsarbejdet. Arbejdstiden bestod af 24-timers vagter, og dermed

skulle de indsatte kun forholde sig til de samme 2-3 vagter i løbet af et døgn. Eftersom det samtidig er en forholdsvis lille anstalt, var der mulighed for at skabe nærhed mellem indsatte og vagter.

I Nuuk har det gennem flere år været svært at rekruttere og fastholde anstaltspersonale. Det gør, at en stor del af det uniformerede personale er unge medhjælpere uden uddannelse eller anstaltsbetjente på prøve. En del af de få uddannede anstaltsbetjente i Nuuk besad administrative stillinger med begrænset kontakt til indsatte. Arbejdsdagen var tilrettelagt i 3-holdsskift, og personalet fungerer over hele anstalten uden særligt ansvar for enkelte afdelinger. At der var mange vagter, der hele tiden skiftede og ikke var tilknyttet faste afdelinger, gjorde det vanskeligt for de indsatte at lære den enkelte vagt at kende. Under feltarbejdet var der konstant mindst en dansk fængselsbetjent på udveksling i Nuuk. Derudover var der en måned i efteråret 2009, hvor et hold på 6 danske fængselsbetjente fungerede som afløsere, mens anstaltens faste personale var på kursus.

Blandt de indsatte i Ilulissat syntes der overordnet at være en accept af rollefordelingen indsat/ vagt. Interviewpersonerne udtrykte tilfredshed med deres forhold til vagterne. Når nu situationen var den, at de skulle opholde sig i anstalt, så mente de, at vagterne blot gjorde deres arbejde. Den lange 24-timers arbejdstid gjorde, at vagterne udover rutinemæssige arbejdsopgaver, kunne foretage sig mere hobby-baserede aktiviteter med de indsatte. Dermed relaterede de indsatte til vagterne som enkelt individer frem for blot at se dem som en ensartet masse, der repræsenterede anstalten. Det var tilsyneladende indbyrdes accepteret, at indsatte brugte vagterne som samtalepartner, uden at de af den grund blev betragtet som stikkere eller at have brudt en gruppeloyalitet. Flere af de interviewede nævnte, at de benyttede denne mulighed, når de følte sig tynget af anstaltslivet:

"Når man altid er sammen med de andre indsatte her, hver dag de samme mennesker. Jeg er træt af dem, så går jeg ind til vagterne".

Ingen af de interviewede havde været i konflikt med vagter, men flere fortalte, at de havde haft mindre skænderier. De indsatte gav udtryk for en vis irritation, når de følte

sig overvåget, særligt i forbindelse med hashrygning. Ligesom de heller ikke brød sig om, hvis en vagt optrådte uvenligt og forsøgte at markere sin magtposition:

"De er ellers gode nok, synes jeg. Men nogen af dem, de prøver at vise, hvem der bestemmer. For eksempel "Jokum", han smiler ikke ret meget og så han prøver at hæve stemmen overfor indsatte…".

Bortset fra en enkelt, så havde alle interviewpersoner en fast kontaktperson blandt vagterne. En enkelt var utilfreds med, at hans kontaktperson ikke havde givet ham en beregning af domslængden. Mens de øvrige betragtede deres forhold til kontaktpersonen som positivt, hvor den pågældende vagt viste interesse for dem og jævnligt henvendte sig til dem.

Den åbenlyse tilfredshed med vagtpersonalet i Ilulissat kan være et udtryk for virkeligheden. Samtidig kan jeg heller ikke se bort fra, at den korte tid taget i betragtning, som jeg tilbragte i Ilulissat, er det muligt, de indsatte ikke var helt ærlige overfor mig. Det er sandsynligt, at de på spørgsmål der vedrørte holdninger til personalet, var usikre på min rolle, og om jeg ville viderebringe oplysninger. Jeg observerede et vist samkvem og hyggestunder mellem indsatte og vagter, men der var også situationer, hvor det var tydeligt, at personalets tilstedeværelse var uønsket. Der skal ikke herske tvivl om, at der var tale om to grupper med hver deres liv og verden. Samtidig var kløften imellem dem, ikke så kraftigt ridset op. Omgangstonen var hovedsageligt venlig, og det var ikke mit indtryk, at der herskede et generelt fjendebillede af den modsatte gruppe. Den hyppige fælles interaktion gjorde, at de fleste både indsatte og vagter i mange situationer var i stand til at se det enkelte menneske som individ frem for som repræsentant for sin gruppe.

Et par af interviewpersonerne fra Ilulissat havde for nylig tilbragt korte perioder i anstalten i Nuuk. På spørgsmål om der var forskel svarede en indsat:

"Forskellen er, her er vagterne meget sammen med os og meget åbne. I Nuuk der er de lukkede og lidt svære at komme i kontakt med. De siger hele tiden, at de ikke har tid".

Denne forskel blev bakket op af en anden indsat, som ridsede forskellene endnu kraftigere op:

"Dem i Nuuk de går bare lige forbi en uden at hilse. Vagterne her, selvom de går over til en anden indsat, så snakker vagterne med de andre, som de møder. Og hvis jeg tager et eksempel fra

vagtkontoret. Vagtrummet i Nuuk, det er så rodet af helvedet til, så da jeg skulle rejse kunne de ikke finde min billet. Her i anstalten, der ved betjentene, hvor papirerne ligger henne, for de snakker sammen her".

De to indsattes beskrivelser var meget lig de observationer jeg selv gjorde i Nuuk, og som indsatte dér fortalte om. Samtlige 28 interviewpersoner fra Nuuk udtalte, at der var meget lidt og ofte negativ kontakt til vagtpersonalet. En indsat beskrev det således:

"Vi har godt nok ikke ret meget kontakt med personalet overhovedet. Det er som om, det er en helt anden verden. Når man prøver at kontakte vagtpersonalet, de kommer kun, når der er en eller anden konflikt her. Hvis der er nogen, der har røget under alarmen. Men ellers ser man ikke så meget til dem. Det er meget, meget svært kan jeg sige dig. Den følelse af, at man bliver set ned på. Ikke bliver respekteret som alle andre mennesker. Det er meget tydeligt her altså".

Denne person udtrykker meget præcist, det som Goffman beskrev om den totale institutions to verdner. Som ovenstående person, gav flere indsatte udtryk for at de oplevede, at blive mødt af en nedværdigende behandling fra vagterne. Dette virkede særligt voldsomt for personer i isolation, hvor personalet var deres eneste kontakt. Herom fortalte en indsat:

"Jeg var isoleret og havde tudet og tudet, jeg var jo dybt ulykkelig. Så ringer jeg på klokken, fordi jeg skal på toilettet. Så kommer ham vagten, og så siger han bare "det koster 10 kr.", for at være sjov. Jeg følte mig så… ydmyget, skamfuld… nedværdiget er måske det rigtige ord at bruge".

De indsatte nævnte, at vagtpersonalet hovedsageligt opholdte sig i vagtstuen med administrative opgaver eller var optaget af at køre ærinder i byen. Derudover viste de sig primært på afdelingerne, når de skulle foretage optælling af indsatte 3 gange om dagen, lavede razzia eller når de anvendte en af afdelingernes opholdsstue som rygelokale. En anstaltsbetjent mente, at personalet var "dumpet" i forhold til det, at udvise "dynamisk sikkerhed". Dynamisk sikkerhed er anstaltspersonalets betegnelse for at være tilstede blandt de indsatte på afdelingen, drikke en kop kaffe med dem, snakke eller spille kort. Om dynamisk sikkerhed sagde anstaltsbetjenten:

"Ud af vores 25 vagter her, at selvom man kan udvise dynamisk sikkerhed, så er der ikke mange, der gider på grund af sikkerhed. Hvis der er optræk til ballade i afdeling A og B, så holder man sig væk – det er fakta! Og når vi går væk derfra, så dumper vi. For det er jo sådan noget, vi skal forebygge. Og hvis der ikke er andre kolleger, der vil støtte op, så kan jeg ikke gøre det alene. Jeg skal også passe på mit liv, så der dumper vi". (Interview med anstaltsbetjent i Nuuk d. 21. maj 2010).

Flere af interviewpersonerne oplevede, at vagterne havde et hårdt og negativt sprogbrug overfor dem:

"De behandler os som amerikanske fanger. Vagterne de prøver at være som amerikanske vagter, som man ser på fjernsynet. De er hårde. Vagterne prøver at være hårde".

"De taler sådan hård og kraftig, sådan voldelig stemme. Råbende. Det plejer at være en fin dag, hvis en vagt kommer ind og siger pænt godmorgen i stedet for det der råberi".

Nogle af de interviewede forsøgte at komme med forklaringer på vagternes adfærd. En mente, at de muligvis var bange:

"Altså hvis jeg havde et job jeg var bange for, så ville jeg ikke komme. Men det tror jeg nogen af dem er, det har jeg bemærket…".

Mens en anden tilskrev nogle vagters negative adfærd, som en reaktion på en dårlig barndom:

"De fleste kommer for at hævne sig, hvis de har oplevet noget dårlig i barndommen. Jeg ser det faktisk sådan, de hævner sig".

Endelig var der flere som nævnte vagternes unge alder, den hurtige udskiftning og manglende erfaring som forklaring:

"Jeg har været her i 3 måneder. Der er startet måske 5-6 nye og stoppet ligeså mange. De er jo ikke mere end 20-25 år gamle. Hvordan skulle sådan en på 20 kunne klare en bagmand, der har levet i det miljø. Det er umuligt. Man ender jo med at udnytte deres uvidenhed…".

En kilde til evig frustration var anmodningssedlen. En meget stor del af de behov, som indsatte ønskede opfyldt, skulle der anmodes om via anmodningssedlen. Det var alt, lige fra et ekstra besøg, samtale med socialrådgiver, indkøb, flytte afdeling, lægebesøg eller jobsøgning. De indsatte udfyldte anmodningssedlen, og i princippet skulle personalet så behandle anmodningen på morgenmødet og give svar umiddelbart efter. Blandt de indsatte var der stor utilfredshed over, at der skulle anmodes om selv de mindste ting. Ligesom jeg oplevede flere indsatte, der havde problemer med, hvordan de skulle udfylde anmodningssedlen, og som derfor bad mig hjælpe dem. Dertil kom, at svaret ofte udeblev, og hvis svaret kom, så var det ofte sent på dagen. For indsatte, hvis eneste daglige aktiviteter var morgenrengøring og måltider, kunne ventetiden, udeblivelsen af svar eller et negativt svar udløse voldsomme vredesudbrud.

Også vagternes håndtering af gårdture skabte utilfredshed. Ifølge anstaltens skema for dagens rutiner, skulle der gennemføres en gårdtur om formiddagen og en om eftermiddagen begge af en halv times varighed. Det hændte dog vældig ofte, at

personalet ikke kunne finde tid hertil. I den tid jeg tilbragte i anstalten var det ganske få dage, hvor jeg observerede gennemførelsen af to gårdture på samme dag. Flere dage blev der ikke afholdt gårdtur, men de fleste dage blev gårdturen om eftermiddagen gennemført.

Den behandling, som flere indsatte oplevede som nedværdigende og ydmygende, resulterede jævnligt i konflikter og skænderier med vagterne. Reaktionen herpå fra vagtpersonalets side, var ofte at enerumsanbringe – altså isolere – den ophidsede person med begrundelse om "upassende sprogbrug". Mens særligt de unge indsatte prøvede grænser af mod personalet, der kunne udvikle sig til fysiske konflikter. En ung mand fortæller:

"Der kom en vagt ind til min celle og sagde, at jeg skulle skrue ned for musikken. Så gør jeg det. Så kommer han ud, og så skruer jeg op, mere højt. Han kan ikke lide sådan noget rap-musik. Så kommer han igen og tager mig i halsen. Så skubber jeg ham til gangen, og han tager mig i tøjet. Så kommer en masse vagter, nogen tager mig i benene og vælter mig. Jeg prøver ellers at befri mig selv. Men han tager mig helt vildt i halsen og trykker mig mod gulvet".

Det lød voldsomt, når de unge beskrev deres konflikter med vagter. Og i nogle tilfælde gav medindsatte udtryk for, at de også oplevede det særdeles voldsomt. En af interviewpersonerne, fortalte hvordan han havde overværet en sådan konflikt. Han oplevede det som, at vagterne overfaldt en medindsat, hvilket fik ham til at skrive en klage til politimesteren. Denne klage blev senere afvist.

Cirka halvdelen af de interviewede i Nuuk havde en kontaktperson blandt vagterne, men en del kunne ikke huske navnet på denne person. Enkelte af interviewpersonerne fortalte, at de blot havde fået et navn på kontaktpersonen, som de endnu ikke havde mødt, mens andre havde haft få møder med vedkommende. Kun én person fortalte, at vedkommendes kontaktperson en gang imellem kom og spurgte, hvordan han havde det. Resten sagde, at kontakt med kontaktperson udelukkende skete på den indsattes initiativ. Selv om der generelt var stor utilfredshed med vagterne, og at de indsatte hovedsagligt selv skulle henvende sig til kontaktpersonen, så gav størsteparten udtryk for, at de faktisk syntes deres egen kontaktperson var flink. Men igen var det et generelt problem, at kontaktpersonerne sjældent havde tid til deres klienter.

Som nævnt er det ikke usædvanligt i Grønland, at indsatte i anstalterne blandt vagterne møder gamle venner og bekendte. Om dette fortalte en indsat:

"Ham der vagten… Han er min barndomsven, vi har også spillet musik sammen. Vi er fra samme område, men han er et år yngre end mig. Så nogen gange han kommer her på min celle. Så spiller vi guitar og snakker om, hvordan det går".

Hvis personalet møder indsatte de kender, skal de sende en skrivelse til ledelsen og erklære sig inhabile overfor denne person. Ifølge anstaltslederen må de ikke deltage i møder om udgang og prøveløsladelse som vedrører denne person. Men det er op til den enkelte vagt at vurdere, hvor tæt relationen har været, og om der er grund til at erklære sig inhabil.

Nogle indsatte fandt det fint, at de kendte nogle af vagterne. Som ovenstående person, mente de det var rart, at disse gamle bekendte viste dem lidt ekstra opmærksomhed. Mens andre oplevede, at tidligere venner der nu var vagter, brugte bekendtskabet til at markere en magtposition. Endelig var der indsatte, som forsøgte at udnytte bekendtskabet til at få friere rammer, eller få den pågældende vagt til at udføre ulovligheder for vedkommende.

Hvorvidt det lykkedes for indsatte at udnytte bekendtskabet var uklart. Derimod omtalte flere indsatte under samtaler, og tre interviewpersoner i interviewet, at de blandt vagterne havde nogle "hjælpere":

"Der er tre vagter her, og to vagter i XXX [anden anstalt]*, de hjælper meget. Henter hash, vi betaler dem bare med penge, 500 kr. eller sådan noget…"*.

"Jeg har venner hos vagterne, for de vil arbejde for os. Give os hash, mobiltelefon eller sådan noget. Der er tre her i Nuuk, men de kender ikke til hinanden. Det er fordi min familie var hash-handlere, så de har venner, når jeg går til anstalten".

Sommeren 2010 kom det frem i medierne, at en anstaltsbetjent havde modtaget bestikkelse for indsmugling af en mobiltelefon (Sermitsiaq 17.6.10).

Under sit feltarbejde i Vridsløselille Statsfængsel oplevede Linda Kjær Minke ligeledes, at der var enkelte tilfælde af samarbejdsrelationer mellem personer fra personalegruppen og indsatte. Med et vist forbehold skønner Minke, at ca. 1 pct. af medarbejderne i det danske fængsel indgik i en form for ikke-tilladt kooperation med indsatte (Minke 2010: 169).

Selvom flere indsatte udnyttede vagternes manglende nærvær til ulovlig virksomhed, så efterlyste ca. halvdelen af interviewpersonerne i Nuuk flere faste rammer og en større tilstedeværelse fra vagternes side. Som nævnt var der under feltarbejdet en periode, hvor seks danske fængselsbetjente afløste det faste personale. De indsatte oplevede i denne periode en markant forskel. Blandt andet fortalte en indsat:

"Dem der kommer fra Danmark, som har en uddannelse, som er menneskelige, der er vild forskel. De er virkelig menneskelige. Dem står man og hygger sig med at snakke med. Og beder man om noget, bliver der sørget for det. De kommer også ind på afdelingen og snakker med os om alt muligt. Det er nogen vagter, man kan bruge…".

En stor del af de interviewede lagde vægt på de danske betjentes evne til at "overholde reglerne" som noget positivt. Ligesom flere fandt dem mere egnede til at have med mennesker at gøre, end hvad de var vant til fra de grønlandske vagter. Det blev blandt andet fremhævet, at de under danskernes ophold fik alle gårdture, fik ordentligt og hurtigt svar på deres anmodninger, og at de blev talt ordentligt til. Det som de danske betjente gjorde var vel blot at udføre deres arbejde; afvikle dagen i anstalten ud fra gældende regler, samt at skabe kontakt til de indsatte. Tilsyneladende var det tilstrækkeligt til, at mange indsatte fremhævede det som en markant forbedring, og at de frygtede for de grønlandske vagters tilbagevenden.

I begge anstalter er der, som i den totale institution, tale om to parallelle verdner. I Ilulissat synes grænsen dog at være blødgjort med en større gensidig indtrængen, ligesom de to grupper ikke har opbygget markante fjendebilleder af hinanden. Det kan skyldes, at der er tale om en lille anstalt med to mindre grupper, og hvor det samme vagtpersonale er i anstalten på 24-timers vagter. Vagterne i Ilulissat er uddannede, og de fleste har en del års erfaring. Som den diametrale modsætning ses der i Nuuk en dyb og meget markant kløft mellem de to grupper i anstalten. Der er stort set ingen kontakt mellem de to verdner udover de officielle kontaktpunkter. Den ene gruppe – vagterne – træder kun ind i de indsattes verden for at udøve kontrol og disciplinering. Til forskel fra Ilulissat bestod anstaltspersonalet i Nuuk af en del unge, ikke-uddannede medarbejdere, og ifølge de indsattes udsagn kunne man foranlediges til at tro, at disse unge vagter henter lidt inspiration i amerikanske fængselsfilm. Tonen er hård, og selv mindre forseelser som "upassende sprogbrug" eller manglende udførelse af rengøringspligter afstraffes med pinefulde midler som enerumsanbringelse. Den

manglende kontakt og nedværdigende behandling opretholder eller forstærker et stereotypt fjendebillede af vagterne. Og med dette følger behov for modreaktioner.

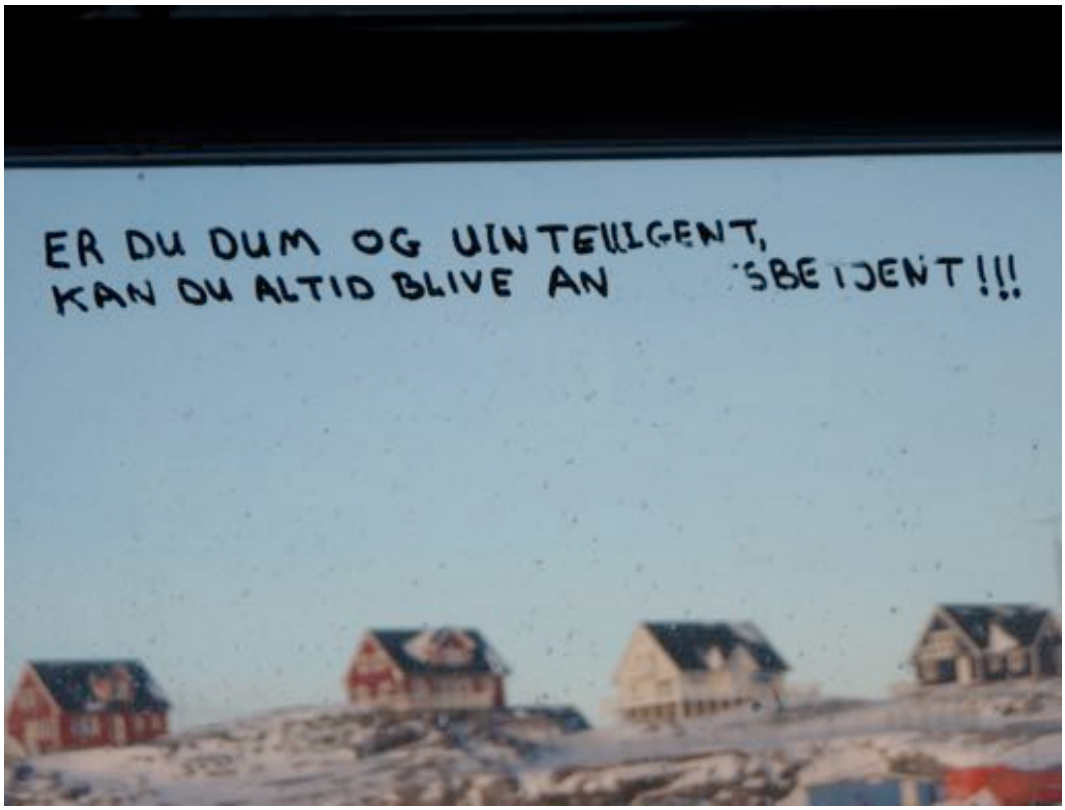

Cellevindue, Nuuk: ***"Er du dum og uintelligent kan du altid blive anstaltsbetjent".***

16.3 Modstand

Ifølge Foucault tager magt udgangspunkt i interaktioner mellem mennesker, og er således relationelt betinget. Magt er *"det navn, man har givet en kompliceret strategisk situation i et givet samfund"* (Foucault 1994: 99). Hvor en væsentlig del af magtrelationen er den modstand, der opstår overfor magtudøvelsen – modmagten. Denne modstand kan tage sig ud i mange former og strategier. I sin bog *Fra forbedringshus til parkeringshus* definerer cand.scient.pol. Torkil Lauesen modmagtsteknikker i fængslet, som handlinger fangerne foretager for at undgå eller modvirke fængslets magtteknikker. For at bevare sin identitet og værdighed som menneske søger fangen at undgå kontrol og disciplinering (Lausen 1998: 173). Som i

fængslet sås der også i de grønlandske anstalter forskellige former for strategier, hvormed de indsatte gjorde modstand mod anstaltssystemet.

16.3.1 Gangsta-rap og bandeattitude

Musik fyldte en del i begge anstalter. I Ilulissat havde anstalten nogle guitarer, de indsatte kunne låne, mens i Nuuk var der et par indsatte som selv havde medbragt guitar. Ofte blev der spillet lidt guitar i et hjørne af opholdsstuen eller på cellerne. I den første tid under feltarbejdet på den lukkede Sikrede Afdeling i Nuuk var guitaren flittigt i brug. En af de indsatte var musiker, og han underholdt gerne sine medindsatte. Som regel blev der spillet gamle grønlandske rocksange, der kunne nynnes med på. Men når vagter eller politibetjente kom ind på afdelingen fik melodien ofte bogstaveligt talt en anden lyd. En af de foretrukne sange, der blev slået over til, var den danske protestsang fra 1975 "I kan ikke slå os ihjel". Sangen er skrevet som reaktion på politiets hårde fremfærd på Fristaden Christiania. Ligesom der også blev digtet nye sange, der indeholdte vagters og politibetjentes navne og ord som "pansersvin". Fra vagternes side blev der ikke reageret på denne adfærd.

Efter indledende at have opholdt mig en periode i Sikret afdeling, fulgte en periode hvor jeg hovedsageligt var i naboafdelingen, den ligeledes lukkede Arrestafdeling. På daværende tidspunkt var der 6 indsatte, hvoraf to var i isolation. De øvrige fire var unge mænd alle under 21 år. I denne periode blev jeg introduceret til en for mig ny musik-genre, som disse unge lyttede meget til; gangsta-rap. En stilart hvor sangeren – eller rapperen – hen over et ofte aggressivt, elektronisk beat rapper sin tekst. Alle fire unge syntes at holde meget af denne musik, men særligt den ene var optaget af stilarten og forklarede mig om dens rødder i det amerikanske bandemiljø. Den unge mands helt store forbillede var den amerikanske rapper Tupac, som blev dræbt i et bandeopgør som 25-årig. Flere af Tupac's sange er skrevet, mens han sad i fængsel.

Tiden i arrestafdelingen blev en tid med meget gangsta-rap på grønlandsk. Og det var her jeg første gang hørte, skulle det vise sig, et i anstalten meget populært grønlandsk gangsta-rap-nummer med titlen "AFD – FTP". AFD står for "Anstalten for Domfældte",

mens FTP betyder ”Fuck the Police”. Nummeret er lavet af en person – eller gruppe – der kalder sig Zanda. Det er ikke udgivet på noget pladeselskab, men distribueret hos mange indsatte. Et stykke undergrundsmusik, som vandrer blandt indsatte. Der er et meget iørefaldende beat til dette nummer med et melodiøst omkvæd. Da jeg senere kom til fællesskabsafdelingerne A-B, viste det sig at ”AFD – FTP” vel på det nærmeste kunne betegnes som anstaltens slagsang. Dagligt drønede den ud af højttalerne fra de forskellige celler mindst 8-10 gange om dagen. Tilsyneladende kunne mange relatere sig til nummeret, og der blev sunget højt med på omkvædet der endte på ”Fuck the police”. Flere af de unge indsatte var, så vidt jeg kunne høre, talentfulde gangsta-rappere, og med et indspillet beat, blev der rappet løs på celler og i opholdsstue. Ud fra hvad jeg fik fortalt, kredsede mange af teksterne om at være på flugt fra politiet, om at skulle skaffe hash og ryge det, samt om anstaltslivet, hvor der blev gjort grin med anstaltsvagterne.

Med gangsta-rap og hiphop-kulturen følger også en slags bande-inspireret attitude, hvor der bliver ”kastet håndtegn” og brugt amerikanske slang-gloser. ”Yo brother” og ”motherfucker” var hyppigt benyttede udtryk i anstalten. Mange af de unge mænd, som ved indsættelsen havde en almindelig korthårsfrisure, skiftede til den karakteristiske ”mohikaner-hanekam” frisure, mens andre barberede alt håret af. Således fremstod deres udseende mere frygtindgydende end ved indsættelsen. Ved at påtage sig synlige tegn fra den kultur, der knytter sig til gangsta-rap signalerede de unge et tilhørsforhold til en bestemt gruppe. En gruppe som var i skarp opposition til systemet.

16.3.2 Madens betydning

I sin ph.d.-afhandling beskriver Thomas Ugelvik indgående madens betydning i fængselslivet. Mad er langt mere end et næringsmiddel, det er også en kulturel identitetsmarkør, der fortæller om hvem man er og hvilket fællesskab, man tilhører. Maden i fængslet er et sammensat fænomen, der både indgår som en del af kontrolregimet og fangernes modstand mod dette (Ugelvik 2010: 237).

Et tilbagevendende diskussionsemne blandt indsatte i anstalterne var den mad, som blev serveret. I begge anstalter bliver maden tilberedt af en økonoma med hjælp fra indsatte. I Nuuk stilles maden frem i kantinen ved hvert måltid, som de indsatte så kan hente og spise enten i opholdsstuen eller på deres celler. Dette bliver overvåget af en vagt, som kontrollerer at de indsatte ikke henter mere end én ration. Morgenmaden består af hjemmebagt brød, ost, cornflakes og yoghurt. Der bliver serveret te til morgenmaden i hverdagene, kun i weekenderne kan man få en kop kaffe. Middagsmaden er dagens varme måltid, og om aftenen består maden af afskåret pålæg og brød. Der er ingen valgmuligheder, den eneste mulighed for at få særlig kost er, hvis helbredsmæssige eller religiøse årsager kræver særlige fravigelser.

Når tiden er lang og dagen ikke har ret meget andet fastlagt end måltider og gårdtur, kan netop maden være et af dagens højdepunkter, der tillægges stor opmærksomhed. Samtidig har maden betydning for identiteten i forhold til, hvordan man ønsker at fremstå, og hvad man vil indtage. Den grønlandske mad er en vigtig faktor for at identificere sig som grønlænder. Landets råvarer som sæl, hval, fisk, havfugle, rensdyr og moskusokse er således vigtige ingredienser i den grønlandske kost. En faktor som institutioner i Danmark, der har grønlandske indsatte eller patienter har taget konsekvensen af. Således er der i Anstalten ved Herstedvester lavet aftaler om, at de grønlandske anstalter skal sende grønlandsk proviant til indsatte. Mens Rigshospitalet der modtager mange grønlandske patienter, bestræber sig på at tilnærme sig en grønlandsk menu.

I anstalten i Nuuk var der stor utilfredshed med maden: Der var for lidt grønlandsk mad, den var ulækker og uhygiejnisk, for få grøntsager, maden var usund, og de indsatte savnede en ugentlig madplan. For at finde ud af, om der var hold i denne kritik satte jeg mig for at se nærmere på maden i en periode. I den første tid, som jeg tilbragte i Sikret Afdeling, var det hver morgen til debat, hvilken farve brødet mon ville have. De indsatte viste mig, at det hjemmebagte brød ofte havde forskellige farver – en morgen var det grønligt, mens det en anden dag havde et rødligt skær. Forklaringen fra de indsatte var, at skålen dejen blev rørt i ikke blev gjort ordentligt rent, derfor tog brødet farve efter, hvad der tidligere havde været i skålen. Ofte blev der fremvist hår, fiskeben

eller plasticstumper, som var fundet i maden, og nogle dage mente de indsatte, at de var blevet dårlige af maden.

For at kunne se, om de indsatte havde ret i, at det var usund mad, og at der manglede grønlandsk proviant på menuen noterede jeg i en periode, hvad der blev serveret. Over en periode på tre uger så menuen for de dage jeg var tilstede ved middagsmaden således ud:

Mandag 16.nov 2009	2 røde pølser, 2 forårsruller, 2 hotwings, pomfritter.
Tirsdag 17.nov 2009	Frikadeller m. stuvet hvidkål og kartofler.
Torsdag 19.nov 2009	Spagetti med kødsovs (lavet af pølser)
Fredag 20.nov 2009	Pastaskruer med millionbøf
Mandag 23.nov 2009	Medisterpølse med kartofler og stuvet hvidkål
Onsdag 25.nov 2009	Paneret fiskefilet med pomfritter og remoulade.
Torsdag 26.nov 2009	Frikadeller m. kartofler, hvid sovs og kogte grøntsager
Mandag 30.nov 2009	Boller i karry
Tirsdag 1.dec 2009	Rensdyrsuppe
Onsdag 2.dec 2009	Kalkun
Lørdag 5.dec 2009	Hellefiskesuppe
Mandag 7.dec 2009	Forloren hare m. sovs og kartofler
Tirsdag 8.dec 2009	Fiskefilet med ris og karrysovs
Onsdag 9.dec 2009	Pølseret med pastaskruer

Som det ses, blev der kun to dage i perioden serveret grønlandsk mad. At servere fabrikspresset fiskefilet i et land fyldt med friske fisk udenfor vinduet, kan næsten synes som en provokation. Hvorvidt man bryder sig om en given menu er jo i den grad en smagssag. Men som udenforstående oplevede jeg, at maden bar præg af at være lavet på råvarer af laveste fællesnævner. Det var tung, fed mad og som flere havde påpeget, blev der ikke anvendt mange grøntsager. Dertil kom, at nogle dage virkede maden decideret uhygiejnisk. På disse dage vidste de indsatte reelt ikke, om de udsatte sig selv for sundhedsfare ved at indtage maden, et udtryk for hvad Goffman kaldte for interpersonel forurening.

Indsatte i de lukkede afdelinger var henvist til at spise den mad, som blev serveret i anstalten. Nogle indsatte i andre afdelinger, der havde rigeligt med penge, bestilte mad fra byens fastfood-butikker. Og andre igen havde valgt at lave små madklubber, hvor de

splejsede til at købe mad i byen og tilberede det i afdelingens lille te-køkken. Der var en slags "modstands-madlavning" over disse madklubber; ofte blev de afvist af vagterne, når de spurgte efter gryder, køkkenkniv eller krydderier. Derfor allierede de sig med nogle at de indsatte, som var beskæftiget i køkkenet. Køkkenmedhjælperne smuglede så grydeskeer, et par løg eller en kasserolle ud, så det blev muligt at tilberede mad.

Ugelvik beskriver, hvordan fangerne i det norske fængsel praktiserede, hvad han kalder "hemmelig madlavning", som han opdeler i tre trin. Den madlavning fangerne har lov til i forhold til fængslets regler, en gråzone hvor vagterne ikke ser så alvorligt på, og endelig de "grovere lovbrud i kulinarisk tjeneste", som fører til at fangerne flyttes til en mere restriktiv afdeling (Ugelvik 2010: 248).

I Ilulissat blev maden ligeledes lavet af en økonoma, som også var den der serverede den varme middagsmad for de indsatte. Alle indsatte spiser sammen i opholdsstuen. Om morgenen stilles morgenmaden frem, og de som har lyst kan spise, når de vil. Den varme middagsmad serveres kl. 12, og hver uge hænges en madplan op for den kommende uge. Der var en anelse utilfredshed med, at maden var for ensformig, og at der ikke blev serveret grønlandsk mad ofte nok. Men det var ikke i samme grad et tilbagevendende diskussionsemne, som det sås i Nuuk.

16.3.3 Talsmandsordningen

I det danske Vridsløselille Statsfængsel beskriver Linda Kjær Minke, hvorledes de indsatte som gruppe havde udarbejdet deres egen modtagelsesprocedure for nye indsatte, som afdelingstalsmanden stod for. Det indebar blandt andet, at nyindsatte skulle fremvise deres papirer fra retten til talsmanden. Det var så op til talsmanden at vurdere, om det var én, man ville afsone sammen med. Således synes talsmanden i det danske fængsel at have en betydelig rolle i hierarkiet (Minke 2010: 125).

Talsmandsordningen i de grønlandske anstalter er langt fra så formaliseret blandt de indsatte som i det danske fængsel. Af den husorden som nogle indsatte fik udleveret ved indsættelsen fremgår det, at de indsatte kan vælge talsmænd på de enkelte

afdelinger. Talsmanden kan henvende sig til anstaltens ledelse om ønsker eller klager vedrørende forholdene i anstalten (Anstaltssektoren 2006).

I Ilulissat var talsmandsordningen en integreret del af anstaltslivet. Der var valgt en talsmand for indsatte i hovedbygningen og en talsmand for annekset. Talsmændene stod for at arrangere hyggeaftner for medindsatte, og en gang om måneden indkaldte de til møde, hvor en af vagterne deltog som referent. Selvom de interviewede generelt var tilfredse med talsmandsordningen, var der en del utilfredshed med, at der var en vagt tilstede under mødet. Flere af de interviewede sagde, at de ikke havde lyst til at udtale sig om forskellige problematikker, når en vagt lyttede med.

Efter de månedlige møder mødtes talsmændene med vagtmesteren i anstalten, hvor de fremlagde de problematikker eller ønsker, som var blevet diskuteret på møderne. Blandt de ting, som talsmændene nævnte var blevet gennemført var, at der skulle være computere på alle afdelinger. Dette ønske blev imødekommet fra anstaltens side. Omvendt nævnte den ene talsmand også, at ledelsen indimellem kom til ham for at drøfte problematiske forhold i anstalten:

"Det kan være sådan noget som, at der er nogen der er begyndt at råbe højt. Jeg får det bare at vide, for de ved jo, at jeg ikke kan holde min kæft. Og et andet eksempel kan være med hash. Der kan vagterne komme hen til mig, og sige at de er begyndt at opdage, at det er ved at være for synligt. De siger ikke, at jeg skal ind til de andre og sige noget. Men jeg har på et tidspunkt følt mig presset til at sige, nu holder vi det der problem væk, det der holder vi op med at være så synlige med".

Dermed synes der i Ilulissat at være et vist samarbejde mellem vagtpersonalet og talsmanden om at opretholde ro og orden i anstalten.

Under feltarbejdet i Nuuk var det de færreste indsatte der frem til december 2009 var klar over, at de havde mulighed for at vælge en talsmand. Ifølge ledelsen var der dog en talsmand, en langtidsdømt, der havde haft denne rolle i flere år. Selv mente den pågældende, at han var ophørt som talsmand i 2007. I december 2009 begyndte der at ulme en del utilfredshed med forholdene i anstalten. Den tidligere talsmand satte derfor et opslag op om, at der skulle vælges ny talsmand. Der blev valgt talsmænd for de fire fællesskabs-afdelinger, og ud af disse fire valgtes en fællestalsmand. Allerede da talsmændene skulle holde deres første møde, opstod der problemer i forhold til personalet. Personalet insisterede på, at der skulle være en vagt tilstede, men det

mente talsmændene ikke, og mødet blev afbrudt. Fra starten var især fællestalsmanden vældig engageret. Han havde tidligere afsonet i et dansk fængsel og mente derfor at vide, hvordan en talsmandsordning skulle fungere. Der blev sendt klageskrivelser om "fejl og mangler" i anstalten, som eksempelvis manglende køkkenfaciliteter, ingen aktiviteter og ødelagte motionsredskaber. Ligesom han også begyndte at involvere sig i medindsattes forhold:

"Hvis nu man har fået afslag på prøveløsladelse, så har jeg spurgt nogen om, hvorfor de har fået afslag. Det ved de ikke. Det skal de da have skriftligt. Jeg havde fat i en i går, hvorfor han ikke fik prøveløsladelse. Det er sådan nogen ting, jeg godt kunne tænke mig at være med til. Der er også en, han har fået bank af politiet. Så er man da berettiget til at klage. Jeg vil godt være med til at kæmpe for de indsattes rettigheder".

Talsmanden lavede et opslag, hvor han opfordrede sine medindsatte om at henvende sig til ham for hjælp til klager. Han fik ingen henvendelser, og da han ikke syntes der herskede tilstrækkelig gruppesolidaritet, ebbede engagementet langsomt ud. Talsmanden blev senere overflyttet til afsoning andet sted, og der blev ikke valgt ny talsmand mens feltarbejdet pågik.

16.3.4 Oprør i Nuuk

I Nuuk herskede der stor utilfredshed med forholdene i anstalten. En aften i december 2009 var nogle af de indsatte derfor blevet enige om at forsøge at indkalde deres medindsatte til et møde herom. På mødet blev man enige om at skrive en klage (bilag 6, klage) til ledelsen over de områder, hvor man ønskede forbedringer. Klagen angik dels fysiske mangler i anstalten; der manglede køleskab på en afdeling, defekte ovne, ingen brødristere eller el-kogere, for få koste og spande, samt flere spil, ventilation i kondirummet og lignende. Derudover ønskede de indsatte at modtage skriftlige svar på deres anmodningssedler, og en sidste del af klagen gik på ændringer i kosten.

Ugen efter var der ingen ændringer at spore, og de indsatte havde ikke modtaget svar på deres klage. Der blev derfor indkaldt til et nyt møde. Det første møde havde været en succes i den forstand, at mange indsatte havde deltaget. Nu mente en gruppe af de ældre indsatte, at det var tid til at gå skridtet videre – der skulle iværksættes en protestaktion. De foreslog derfor, at på en aftalt dag skulle der være

arbejdsnedlæggelse. De som var ansat i henholdsvis køkken og vaskeri blev opfordret til at melde sig syge, og de øvrige skulle undlade at udføre deres daglige rengøring, og derfor lade sig enerumsanbringe. Derudover skulle man på denne dag nægte at indtage anstaltens "hundeæde", og dermed holde en dags sultestrejke. Nu begyndte solidariteten at smuldre. Indsatte der stod for at skulle prøveløslades før jul var nervøse for, at indstillingen ville blive inddraget. Andre frygtede at miste jule-udgang. Mens de som arbejdede i køkken og vaskeri var bange for at miste det job, som trods alt gav dem lidt indhold i hverdagen. Da aktionsdagen oprandt lignede den alle andre dage. Eneste forskel var, at rengøringspligterne ikke var udført. Umiddelbart virkede det ikke til at vagterne opdagede, at de indsatte aktionerede. Kun en enkelt var blevet enerumsanbragt på grund af arbejdsvægring, og det kun fordi han selv gjorde opmærksom på, at han nægtede at udføre sin rengøring.

I starten af det nye år, januar 2010, var der stadig ikke sket forbedringer. Til gengæld var den nye kriminallov trådt i kraft, som stillede udsigt til forbedrede vilkår for de indsatte. Noget som flere af de ældre indsatte, heriblandt fællestalsmanden, var opmærksomme på. Derfor sendte talsmanden endnu en klage, denne gang med tilføjelser om de nye besøgsregler, som gav dem ret til længere besøgstid. På samme tid havde nogle indsatte med arbejde i byen, nævnt for deres arbejdsgivere, hvordan de fysiske forhold var i anstalten, at der manglede køleskab og el-kogere, og at motionsredskaberne var i stykker. Nogle lokale håndværksmestre satte derfor en indsamling i gang, så de kunne donere køleskab og fjernsyn til anstalten.

En lørdag morgen i januar trillede en lastvogn op foran anstalten med varer til de indsatte. Om dette fortalte fællestalsmanden:

"Chaufføren siger så til vagterne, at de skal aflevere nogle ting. Så er de helt rundt på gulvet oppe på kontoret, truer med bål og brand, og hvis de ikke kører vil de ringe efter politiet. Chaufføren kontakter så en indsat, som siger "bare læs det af". Vi er så nogle indsatte, som får samlet alle de andre og fortæller, at der holder et læs med køleskab og fjernsyn og alt muligt. Selvfølgelig vil vi have det. Så alle folk står bare ude på trappen og råber: KØLESKAB, KØLESKAB… Til sidst, så må de jo give sig. Så det var jo nok alligevel en lille sejr, hvor vi så siger til de andre, det hjælper hvis vi står sammen".

Selvom de indsatte den pågældende lørdag følte en mindre sejr og kunne modtage donationerne, så var glæden kort. Allerede ugen efter blev størsteparten af effekterne indsamlet og stillet til opbevaring i anstaltens garage.

Med denne episode var modstanden for alvor tændt hos flere indsatte. En lille gruppe gennemlæste den nye kriminallov, som netop var trådt i kraft. De satte sig grundigt ind i, hvad der var deres lovmæssige ret. Herefter begyndte nogle af dem at teste personalet:

"Vi måtte jo fortælle dem om, hvordan den nye lov er, hvordan besøgstiderne er ifølge den. Ved siden af det, der lavede vi sådan for sjov en spørgeundersøgelse. Vi spurgte de vagter, vi mødte, om de kendte noget til den der paragraf om besøgstid i den nye lov. En sagde, han ikke havde læst den. En anden grinte bare. Men der var ingen der havde læst den. Så henvendte vi os til anstaltslederen og sagde, at vi havde fået afslag på to timers besøg. Så læste han det lige igen, og så sagde han pludselig, at vi måtte aflevere den der anmodningsseddel igen med den nye lov vedhæftet".

Mens nogen var optaget af at teste personalet, var andre indsatte blevet opmærksomme på deres ret til at kommunikere med pressen. En journalist fra en af landets aviser blev kontaktet, og den 20. januar 2010 udkom avisen AG-Grønlandsposten med et stort forsidebillede af tre indsatte under overskriften: *"Domfældte i Nuuk: - Vi bliver behandlet som dyr"* (AG 20.1.10). To artikler samt avisens leder beskrev, hvorledes forholdene for indsatte i anstalten ikke levede op til kriminallovens krav. Ugen efter afviste direktør for Kriminalforsorgen i Grønland de indsattes klager, idet han skrev: *"Deres opførsel og kriminalitet gør, at de i mange tilfælde bliver nægtet udgangstilladelse/ prøveløsladelse, og det forøger deres aggressivitet og destruktive adfærd. Underligt nok er det næsten altid denne gruppe der klager over dårlige forhold"* (AG 27.1.10).

Med denne udtalelse vælger direktøren altså at se de indsattes klager, som et udtryk for afvigende adfærd, frem for at forholde sig til klagernes indhold. Lauesen beskriver, hvorledes fangers udtalelser og handlinger sjældent bliver anerkendt som politisk modstand. I stedet forklares deres modstand fra officielt hold med en afvigende eller usamarbejdsvillig opførsel, der berettiger at disse mennesker skal være under overvågning og kontrol (Lauesen 1998: 171).

Ved afslutningen af feltarbejdet med udgangen af juni 2010 observerede jeg ingen ændringer på anstaltsforholdene i Nuuk. Det til trods for at der i den nye kriminallov blandt andet stod, at indsatte skulle have mulighed for selvforplejning, tilbud om behandling, der skulle indrettes besøgslokaler, og indsatte uden job i byen skulle have mulighed for beskæftigelse i anstalten. Den 25. august 2010 skrev AG-Grønlandsposten, at der efter et halvt år med den nye lov stadig ikke var sket ændringer (AG 25.8.10).

16.4 Personligt udgangspunkt

Med sig ind i anstalten bærer den indsatte sit personlige udgangspunkt og sin historie. Nogle forhold som køn, alder og sygdom kan have betydning for hvorledes den indsatte møder livet i anstalten – og hvorledes omgivelserne i anstalten møder den indsatte. Ligesom parforhold, forældreroller og social status kan blive påvirket eller tabes under opholdet i anstalten.

I de grønlandske anstalter lever unge og gamle, mænd og kvinder, psykisk traumatiserede, fattige og velfungerende erhvervsfolk side om side, og sammen skal de have hverdagen til at fungere.

16.4.1 De unge

Juni 2010 udgjorde gruppen af unge indsatte under 25 år på landsplan 27,2 pct. I Ilulissat var det kun to af de indsatte, som var under 25 år, mens i Nuuk var næsten en tredjedel af de indsatte under 25 år. De unge fylder meget – og ikke kun i antal. De er unge og vilde, som en stor del af deres jævnaldrende udenfor anstalten. Men derudover har flere af dem en del andet at slås med, end hvad der blot kan tilskrives almindelige ungdomsproblemer. Flere af dem har haft misbrugsproblemer siden deres tidlige teenageår, og mere end en femtedel af de indsatte under 25 år har været anbragt på institution tidligere i deres liv. Dertil kommer, at over en fjerdedel af de unge under 25 år har været udsat for traumatiserende svigt i deres barndom som seksuelt misbrug

eller massivt omsorgssvigt. På trods af deres unge alder, har flere af dem allerede en længere anstaltskarriere bag sig. Om sin baggrund fortalte en af de unge:

"Min mor hun misbruger… ryger hash og drikker alkohol, sprut. Så… jeg har altid været ballade-unge sådan set. Kan ikke følge rigtigt med i skolen, pjækker, tæsker de andre. Jeg drikker første gang… jeg begyndte, da jeg var 11 år og hash måske 15 år, men jeg prøvede det første gang da jeg var 11 år. Jeg har også sniffet gas, men det gør jeg ikke mere. Men nu jeg ryger hash. Hver gang jeg er ude, så tænker jeg på penge. Jeg tænker altid på penge, for hashen koster… Så nogen gange jeg stjæler inde i husene. Nogen af dem er bagmænd, så vi leder efter penge og hash hos dem, mig og mine venner".

Samme person fortalte om, hvordan han har været anbragt på forskellige institutioner:

"Først til OOO [ungdomsinstitution]*, der var jeg 12 år. Jeg var der i to og et halvt år, og jeg var ude… sådan hjemme efter to et halvt år. Så sagde de, at jeg skulle til PPP* [anden institution]. *Så efter et halvt år dér, så begynder jeg at stikke af hele tiden. Det var første gang de så et barn som mig, som havde så høj adrenalin, som stikker af hele tiden. Så blev jeg udskrevet, de kunne ikke tage mig til der igen, jeg stikker af hele tiden, og gemmer mig i næsten to måneder"*.

Den unge mand startede sin anstaltskarriere som 17-årig, og i en alder af 21 år afsonede han nu sin syvende anstaltsdom.

Unge under 18 år hører i princippet ikke hjemme i anstalten. For domfældte under 18 år, er det muligt at dømme til særlige hjælpeforanstaltninger under de sociale myndigheder (Kriminalloven §§ 152-153). Men politiet savner anbringelsesmuligheder ved tilbageholdelser. Politimesteren i Grønland siger:

"Problemet er, at vi har folk under 18 år, der begår rigtig grov kriminalitet. Drab, voldtægter og meget alvorlige voldssager… Men det er et problem i de konkrete sager. Det må være ødelæggende for den unge. Vi har gennem mange år presset på overfor Selvstyremyndighederne, presset på for at få en lukket institution for unge. Den er undervejs, og det er bestemt et skridt i den rigtige retning…" (Interview med politimesteren i Grønland d. 3.8.10)

Når anstalten modtager så unge mennesker, forsøger man i nogle tilfælde at skærme dem fra kontakt til ældre indsatte. Om dette fortalte anstaltslederen i Nuuk:

"Lige nu har vi en mindreårig i obs'en [observationscellen]. *Der er ikke tale om isolation, for døren er åben, så han har hele området for sig selv* [celle, gang og toilet]. *Det er sådan så han ikke bliver sat sammen med de hårde kriminelle, så han ikke bliver belastet sådan"*. (Interview med anstaltslederen i Nuuk d. 10.5.10).

Men det som skulle ses som beskyttelse af de unge, viste sig i nogle tilfælde at være langt mere belastende. En 17-årig dreng fortalte om sin første tid i anstalt, hvor han på indsættelsestidspunktet var 16 år:

"Fordi jeg var mindreårig skulle jeg være nede i kælderen [i observationscelle]*. Helt alene uden kontakt i en hel måned. Jeg har ellers sagt, at jeg ikke kunne lide at være der, men der var ikke noget at gøre, de sagde jeg skulle være der"*.

Selvom anstaltslederen ikke betragtede det som isolation, og selvom den unge mand kunne bruge området med gang og toilet, så oplevede han det selv som isolation – fordi han var alene, og ikke havde nogen at tale med.

Syv af de unge interviewpersoner under 25 år havde ikke fuldført folkeskolen. Om de nederlag han bar med sig fra skoletiden fortalte en ung mand:

"Jeg er ikke ret god til at læse, så kunne jeg ligeså godt lave ballade, sådan havde jeg det. Nogle af lærerne de gad mig ikke. De ligesom dumpede mig allerede i starten".

For flere af disse unge ville det være en stor fordel, hvis de under deres anstaltsophold havde haft mulighed for at dygtiggøre sig eller blive motiveret til videre uddannelse. Mens andre indsatte mener, at anstaltsopholdet har ødelagt deres fremtidsmuligheder. Om dette fortalte en 17-årig:

"Tre gange jeg bliver godkendt til efterskole. Så fik jeg brev fra politiet, at jeg må ikke efterskole, for jeg har for mange kriminalitet. Så bliver jeg godkendt til G.U [gymnasium]*, og jeg fik også brev fra politiet, at jeg ikke må. Det er mislykket, så jeg stopper. Jeg gider ikke mere få uddannelse… Jeg tænker rigtig meget på min fremtid nu. Jeg tænker rigtig meget, men jeg bliver altid skuffet. Det er ligesom om jeg altid skal være kriminel, jeg føler mig sådan. Så jeg giver op, jeg tænker jeg skal bare være kriminel"*.

Anstaltens snævre rammer levner ikke meget plads til ungdommelig udfoldelse. Der er begrænsede muligheder for fysisk aktivitet, og som øvrige indsatte er de unge uden arbejde henvist til en times morgenrengøring som eneste beskæftigelse. En del af de unge holder af at lytte til høj musik. Gangsta-rap og hiphop-musik med en aggressivt dunkende bas, der brager gennem anstaltens gange til stor gene for ældre medindsatte, hvilket hyppigt fører til skænderier.

De unge er – unge. Vilde og larmende som fører til irettesættelse af vagter eller uoverensstemmelser med andre indsatte, og ikke sjældent sidder unge enerumsanbragt for "upassende sprogbrug". Frustrationerne fører til udadreagerende reaktioner som undvigelser fra anstalten og slagsmål med medindsatte. Med det til

følge at de bliver enerumsanbragt, mister udgang, mister mulighed for prøveløsladelse og i sidste ende bliver afstraffet for deres ungdoms adfærd.

16.4.2 Psykisk syge

Ligesom de mindreårige hører psykisk syge i princippet heller ikke til i anstalten. Ved psykisk sygdom kan gerningsmanden i stedet dømmes til anbringelse på hospital eller anden institution i Grønland eller Danmark (Kriminalloven § 156). Men det sker, at psykiatriske patienter, der begår lovbrud, tilbageholdes i anstalten for en kortere eller længere periode. Deres tilstedeværelse er ikke blot en pine for dem selv, men er ligeså en belastning for både medindsatte og personale. Samtlige interviewede repræsentanter fra anstaltssektoren og kriminalforsorgen anså det for et stort problem at have psykisk syge i anstalten:

"Vi er ikke uddannet til at varetage psykisk syge, men sygehuset vil ikke have personfarlige psykisk syge. Vi har prøvet at henvise enkelte til sygehuset, men de vil ikke have dem. Så… hvor skal vi ellers placere dem. De fylder rimeligt meget. Og hvis vedkommende er til fare for sig selv eller de andre, så har vi næsten kun en mulighed; at låse dem inde på deres rum og holde dem adskilt fra de andre" (Interview med vagtmester d. 19.5.10).

Under feltarbejdet oplevede jeg 3-4 psykisk syge, der til daglig var anbragt på institution eller bosted i kraft af deres diagnose, opholde sig flere måneder i anstalten. Derudover sås andre indsatte, som måske ikke umiddelbart var diagnosticeret som psykisk syge, men som periodevis havde en stærkt afvigende – sandsynligvis psykotisk – adfærd.

De øvrige indsatte påvirkes af medindsatte med en psykisk afvigende adfærd. I nogle tilfælde, afhængig af hvorledes det giver sig til udtryk, forsøger medindsatte at tage sig af disse personer:

"Han fik vist røget noget, som var så stærkt at han faldt bagover. Og efter det har han ikke rigtig fungeret. Og så har han vist noget… der hedder skizofreni. Vi plejer at være sammen med ham. Nogen gange lukker han sig inde i sin celle, men så får vi ham ud. I sidste uge, han var så bange, han rystede helt vildt. Og han sagde hele tiden, at der var nogen som prøvede at komme ind til hans celle om natten nede fra gulvet. Vi prøvede ellers at få vagterne til at tage ham ned til kælderen, så han kan se, at det ikke kan lade sig gøre. Men de fik vist talt med ham, og gav ham nogle piller. Han blev i hvert fald helt vildt sløv".

I andre tilfælde kan en persons adfærd være så afvigende, at den skaber utryghed hos de andre indsatte. Dette særligt hvis de er anbragt i en af de små lukkede afdelinger, hvor de ikke kan komme væk fra personen, medmindre de låser sig inde. Under feltarbejdet var en psykisk syg anbragt i en af de lukkede afdelinger. Vedkommende havde nogle voldsomme udbrud, hvor der blev skreget umotiveret og opfordrede medindsatte til sex. En af de medindsatte fortæller:

"Nogen gange han skriger højt af vrede uden grund, og siger han kan finde på at dræbe alle sammen. Han kan gå pludselig amok, når det klikker… Og når vi spiser, han hoster og kaster op ud over mad, så vi må have ny mad, men ikke mig. Jeg gider ikke spise, ikke en skid. Jeg drikker bare kaffe, jeg har ikke spist ordentligt efter det… Nogle gange jeg kalder vagterne, men de siger bare, at der er ikke nogen beviser. Men det er sådan en fantasiverden, og nogen gange så han snakker til fjernsyn og siger grimme ting".

Ingen tvivl om at de øvrige indsatte i afdelingen var både utrygge og frustrerede over denne persons tilstedeværelse. Da det ikke hjalp at henvende sig til vagterne skrev de en klage adresseret til politimesteren med samtlige ni medindsattes underskrifter. De modtog intet svar, mens jeg var der, men kort efter blev den psykisk syge person enerumsanbragt – låst inde på sin celle.

Sandsynligvis var det en bedre løsning for afdelingens øvrige indsatte. Men for den syge, må det have været meget angstfremkaldende. Som udenforstående til dette scenarie oplevede jeg det som ren og skær mishandling af et sygt menneske. Det var ubehageligt og hjerteskærende at høre de lyde, som kom fra den enerumsanbragtes celle. Vi kunne sidde i opholdsstuen og høre personen kaste op, bumpe mod døren, og indimellem udstøde mærkelige skrig. Når personen skulle have sin mad eller på toilettet dukkede der to mandlige vagter op iklædt gummihandsker. De udførte deres ærinde og forlod så afdelingen igen. Cirka en måned efter denne enerumsanbringelse, blev personen flyttet til et psykiatrisk hospital.

16.4.3 Kvinde i en mandeverden

Anstalten er en mandeverden. I juni 2010 var der i Nuuk ti kvinder ud af 73 indsatte, mens der i Ilulissat var seks kvinder ud af 25 indsatte. I anstalten i Ilulissat er der i hovedbygningen indrettet to såkaldte kvindeceller med eget bad og toilet. De kvinder

som har fået dom flyttes herefter over i den ene af anneksets to lejligheder, hvor kvinderne bor samlet. I Nuuk bor kvinderne spredt på de fire afdelinger, som findes i hovedbygningen. Der er ikke særlige forhold for kvinderne, som alle andre må de benytte de fælles bad og toiletter.

Nogle af kvinderne i Nuuk fortalte, at de havde foreslået at der i det ene anneks blev indrettet en lejlighed kun for kvinder ligesom i Ilulissat, da de foretrak at bo samlet. Dette forslag blev ifølge kvinderne afslået af ledelsen, med begrundelse om, at så var der jo ingen mænd til at passe på dem. Anstaltslederen i Nuuk forklarede, at grunden til det ikke var muligt at placere kvindelige indsatte i et anneks var på grund af deres overtrædelser:

"Kvindernes domme er ret hårde. Og nogen af dem er ikke egnet til at være i annekserne. Vi skal tænke på kriminaliteten først, og hvordan personen er. Som regel er kvindernes overtrædelser ret grove, i det fleste tilfælde er det drab eller alvorlig vold. Men vi prøver så vidt muligt at undgå at have så mange kvinder her. Når der er ledige kvindeceller i andre anstalter, så prøver vi at sende dem der. Det er meget svært her, også fordi vi har så mange indsatte" (Interview med anstaltslederen i Nuuk d. 10.5.10).

I Nuuk ligger anstaltens toiletter og baderum med indgang fra opholdsstuen. Dette fandt flere af kvinderne utrygt, når de skulle i bad. Under feltarbejdet bemærkede jeg en pige, som stort set altid gik i bad lige efter jeg havde sat mig opholdsstuen. En dag spurgte jeg lidt til hendes bademønster. Hun fortalte, at hun foretrak at gå i bad, når jeg var i stuen, for så var de mandlige indsatte mere afdæmpede og "høflige". Om badeforholdene fortalte en kvinde:

"Altså det er ikke særlig rart, når det [badeværelset] *ligger på den gang dér. Der er altid mange i opholdsrummet, og så er det ikke så rart, at man skal komme frem og tilbage til badeværelset. De kan godt finde på at sige, de tager håndklædet fra dig. Så er man ikke så meget for at komme til bad, mens mændene er derovre"*.

Den samme kvinde ville foretrække, at kvinderne kunne bo samlet:

"Det ville være stor fordel, hvis kvinderne har deres eget sted. Man kan jo mærke… mandlige indsatte her, man kan jo mærke… at så begynder de at komme mere på besøg i en kvindes celle. Prøver at lave tilnærmelser og sådan noget… Når man så ikke er så meget for at have de der tilnærmelser, så kan det være rigtig godt, hvis kvinderne er sat sammen ind på et andet sted".

Netop det med tilnærmelser har også nogle af mændene bemærket, at ikke alle kvinder bryder sig om. På spørgsmål om, hvordan han troede det var at være kvinde i anstalt, svarede en mandlig indsat:

"Der var jo en her, hun havde det nok ikke helt nemt. Hun var jo ret svag, så… han forbrød sig på hende oppe i Sikret, da han sad der. Men hun siger jo åbenbart ikke noget. Og han har da også gjort det her. Hun kunne jo bare råbe op, hvis det var – men det har hun ikke gjort" .

Med sig i deres livshistorie bærer flere kvindelige indsatte på oplevelser med seksuelle overgreb og hustrumishandling. Hvor netop de overgreb, som de har været udsat for i flere tilfælde er den direkte årsag til, de er i anstalten, idet deres reaktion på overgreb har haft fatale konsekvenser som drab og alvorlig legemsbeskadigelse. En kvindelig anstaltsbetjent mener, at de kvinder, der tidligere er blevet misbrugt, har sværere ved at beskytte sig mod at blive udnyttet i anstalten. Men hun mener ikke, personalet kan blande sig:

"Jeg vil sige, at det er så synd for de kvindelige indsatte, som bliver betragtet som – undskyld udtrykket – et "hul", man bare kan misbruge. Det har jeg set, og det gør ondt på mig, fordi jeg selv er kvinde. Vi kan ikke gøre noget, for det er deres sexliv. Vi må ikke blande os i deres sexliv overhovedet. Og det gør mig endnu mere frustreret, fordi jeg kan ikke blande mig" (Interview med anstaltsbetjent d. 21.5.10).

Selv om personalet var klar over, at der fandt overgreb sted, og nogle mandlige indsatte var vidne til seksuelle krænkelser, så var der sjældent nogen som blandede sig. En kvinde der tidligere havde siddet i anstalt havde derfor lavet sin egen strategi:

"Jeg afsonede jo min straf i XXX [anstaltsby]*. Der blev jeg misbrugt seksuelt af flere af de andre indsatte. Da jeg så kom her, så tænkte jeg, at jeg skal have en mandlig ven. Uden at være kæreste på den måde, men jeg skal have en fast mand. Og når den mand jeg har går ud fra anstalten, så skal jeg finde en ny mand. Så jeg på den måde er beskyttet"*.

Denne strategi er velkendt fra danske fængsler. Således skriver Charlotte Mathiassen (2011) i sin undersøgelse *Perspektiver på kvinders dagligdag i danske fængsler*, hvorledes kvindelige indsatte i fængsler ikke altid træffer "frie valg" i forhold til parforhold. Mathiassen argumenterer for, at kvinderne er nødt til at etablere sig i parforhold for at opnå beskyttelse, en institutionsbetinget afhængighed af mandlig beskyttelse (Mathiassen 2011: 121).

Det er svært at vurdere i hvor stort et omfang, kvindelige indsatte i anstalterne oplever seksuelle krænkelser. En kvindelig indsat mente, det handlede om at kunne sætte sig i respekt og selv sige fra:

"Jeg stiller mig jo bare op foran de store og siger stop. Men som kvinde… altså prøv og hør, hvis du siger nej er det et nej. Det er ikke sådan, så de tvinger dig ind på værelset, vel. Men du kan vælge

og vrage mellem dem, de er jo selvfølgelig ligeså trængende som alle mulige andre. Men de er sgu meget søde ved pigerne, sådan generelt…".

Således var nogle kvinder i stand til at sætte sig i respekt og sige fra. Men det var tilsyneladende ikke alle. Og for de kvinder er deres personlige sikkerhed fuldstændig tabt, hvis hverken personale eller medindsatte vil beskytte dem.

16.4.4 Indsat som mor eller far

I den første tid i anstalten er kontakten til familie og netværk udenfor minimal. Mange indsatte er forældre, og de har svært ved at bevare følingen med deres børn. 11 af interviewpersonerne havde børn under 15 år. Hvor børnene til de syv indsatte var hos den anden forælder. For de øvrige fire var børnene anbragt på institution eller i plejefamilie.

Som tilbageholdte i den første tid, har de indsatte ingen eller ganske lidt kontakt til deres børn. Og i tilbageholdelsesperioden er denne kontakt som regel overvåget af en vagt eller en politibetjent. Flere forældre gør sig tanker om, hvordan de skal få børnene til at forstå, hvorfor de er væk og ikke kan komme hjem. En mor fortalte, hvordan hun forklarede sine små børn om, hvor hun var:

"Jeg skrev brev til dem. Jeg skrev til dem, at jeg var på et børnehjem for voksne, og det slet ikke var deres skyld. Men at jeg havde gjort noget, som jeg ikke måtte, og det var jeg meget, meget ked af. Det gik op for mig, at jeg skulle få dem til at forstå, at jeg ikke var i et fængsel. For fængsel er for dem sådan noget med orange dragter og Guantanamo, og hvad de ser i fjernsynet. Og så spurgte de "Er døren låst?" – og jeg sagde, ja det er den, for man må ikke bare løbe væk".

Den pågældende kvinde så ikke sine børn i hele tilbageholdelsesperioden, der varede over to måneder. Om det første besøg sagde hun:

"Jeg var meget spændt på at se, hvordan børnene reagerer på det her. Man kæmper bare for ikke at bryde sammen, ikk'. Fordi man ser dem for første gang i så lang tid. Jeg havde dem jo hverken til jul eller nytår, og jeg fik ikke sagt glædelig jul eller noget. Og så er de her en time. Én time om ugen. De klarede det meget godt, men hvad de går rundt med indeni, det vil de ikke ud med. Men den store har ondt i maven, ondt i hovedet…".

Børnenes reaktion påvirker forældrene og frembringer skyldfølelser. En far fortalte:

"Da de skulle til at gå, der begyndte den yngste ellers at græde. Han længtes efter mig, men så var han nødt til at gå efter den ene time. Så da de var kommet hjem, så begyndte han at ryste, og han havde fået et krampeanfald. Jeg troede ellers, det var det der omsorgssvigt jeg havde givet".

I anstalten bliver der ikke taget hensyn til om, indsatte har børn. Besøgstiden er den samme; én time om ugen. Da der ikke er indrettet besøgsrum, foregår besøgene på de indsattes celler, hvor børnene må ind gennem anstalten og samtidig møder andre indsatte.

En del forældre fortalte, at de mistede indflydelse og autoritet i opdragelsen af deres børn. At børnene begyndte at opponere overfor den tilbageværende far eller mor, og ikke vil modtage en irettesættelse fra den indsatte:

"Hun har fået besked om, at selvom far ikke er her, så er det mor der bestemmer. Der har hun fandme at rette ind efter, hvad der bliver sagt. Moren har ellers spurgt om de skal prøve noget familiebehandling, for hun har det svært med at hendes far sidder i spjældet. Men jeg siger nej, lad være med det. Jeg skal nok snakke med hende, når jeg kommer ud og får arbejde".

Lignende erfaringer sås hos indsatte i det lukkede danske fængsel i Kjær Minkes undersøgelse. Indsatte i fængslet gav udtryk for en fremmedgørelse overfor deres børn (Minke 2010: 181).

En times besøg om ugen er kort tid, hvis man som forældre skal nå sit barn, forklare og støtte det. Endnu vanskeligere er det, hvis der – som for de fleste – er flere børn. Børnene er for de flestes vedkommende påvirkede af tabet af deres far eller mor i hverdagen, og der tilbydes ingen støtteordning eller forklaring fra hverken Kriminalforsorg eller sociale myndigheder til disse børn.

16.4.5 Socioøkonomisk baggrund

Undersøgelser fra andre lande viser, at tilknytningen til arbejdsmarkedet for indsatte forud for indsættelsen er væsentligt ringere end hos den øvrige befolkning, ligesom også uddannelsesniveauet er betydeligt lavere (Nilsson 2002, Thorsen 2004, Tranæs og Geerdsen 2008).

Disse træk gør sig også gældende i Grønland. Som det fremgår af journalstudiet var lidt over en tredjedel af landets indsatte uden tilknytning til arbejdsmarkedet forud for indsættelsen, dvs. ledige og pensionister i juni 2010. Ligeså udgjorde personer i beskæftigelse, dvs. uddannelsessøgende, faglærte, ufaglærte og selvstændige også lidt

mere end en tredjedel af samtlige indsatte. Begge grupper kan dog være betydeligt større, på grund af det store antal uoplyste. En del indsatte har ingen fast bopæl, hvor journalstudiet viste, at i juni 2010 boede mindst 34 af landets 180 indsatte hos et familiemedlem, mens 47 personer var uden fast bolig.

Gennem samtaler fortalte nogle indsatte, at de forud for indsættelsen ernærede sig ved kriminalitet som fx hashsalg og tyveri, primært for at dække deres hashforbrug. Der var flere som udtrykte ønske om at komme i misbrugsbehandling, samtidig med at de anså det som umuligt at gennemføre. De beskrev det som, at de var havnet i en ond spiral: De var bolig løse, og det gjorde det vanskeligt at fastholde et job og opretholde en stabil hverdag. Hverdagen gik ud på at skaffe penge og hash, samt at finde et sted at overnatte. Som en indsat sagde: *"Først når jeg får en bolig, holder jeg op med at være kriminel".* Nogle af disse indsatte formåede at opretholde deres "forretning", mens de sad i anstalt, og af denne vej kunne de supplere deres lommepenge.

De økonomiske midler som indsatte havde til rådighed i hverdagen var for de flestes vedkommende de ugentlige lommepenge. De måtte ikke være i besiddelse af et større beløb end, hvad der svarer til det dobbelte af forhøjede lommepenge. For indsatte med arbejde i byen blev det overskydende beløb indsat på en konto, hvor det resterende beløb blev udbetalt ved løsladelse. Det er dog tilladt at foretage større indkøb som fx TV fra den private konto. Der var stor forskel på, hvorledes indsatte administrerede deres økonomi. For nogle indsatte var lommepengene stort set brugt, før de blev udbetalt og gik blot til at afdrage gæld hos medindsatte. Andre var nøjsomme og sparsommelige, købte hver onsdag en pakke kaffe, tobak og cigaretpapir, som skulle holde til resten af ugen. Mens de som lavede forretninger af den ene eller anden art havde større overskud, som forbedrede deres levestandard i anstalten betragteligt.

I princippet ville det for særligt indsatte med job være muligt at lave en mindre opsparing under anstaltsopholdet. Det synes dog ikke at være særlig udbredt. Derimod så jeg en del indsatte, som benyttede sig af muligheden for at gøre større indkøb. Eksempelvis havde en person sparet sammen til og indkøbt et stort fladskærms TV med playstation. Da han kort tid efter manglede kontanter blev TV og udstyr solgt til en medindsat for en betydelig lavere pris, end han havde købt det til.

En del indsatte har ikke gennemført folkeskolen, og kun ganske få har en længerevarende uddannelse bag sig. For de personer, som har siddet i en faglært stilling med personalebolig, kan det få ganske alvorlige konsekvenser for dem selv og deres familie, når de modtager en anstaltsdom:

"Altså fordi jeg blev domfældt, så mister jeg mit job. Og jeg har personalebolig, så det betyder vi bliver hjemløse. Men fordi hendes [samlevers] *arbejde ikke har nogen bolig stillet til rådighed, så er vi vist nok nødt til at flytte til en anden by. Vi kan jo ikke blive her i Nuuk uden bolig, fordi så bliver børnene taget fra os, og det vil vi slet ikke have"*.

Boligmanglen er et stort problem. En anden indsat fortalte, hvordan familien ligeledes mistede personalebolig, da vedkommende blev indsat. Denne person mente, at et anstaltsophold fører til yderligere lovbrud, idet familien nu var henvist til fremover at bo ulovligt til fremleje.

16.5 Anstaltsopholdets konsekvenser

Ideologien bag den åbne anstalt bygger på principper om, at domfældte skal bevare tilknytning til samfundet, og det tilstræbes, at de skadevirkninger som ses ved fængselsophold undgås eller mindskes. Hvad end det lykkes at leve op til disse principper eller ej, vil anstaltsopholdet få betydning for den indsatte. Afhængig af forskellige grader af åbenhed, hvilken afdeling den enkelte var placeret på, og hvorledes de indgik i den sociale sammenhæng i anstalten, har anstaltsopholdet som det vil fremgå haft konsekvenser for de indsatte.

16.5.1 Socioøkonomiske ændringer

I artiklen "En materiell prisoniseringsprosess?" beskriver Anka Ødegaardshaugen (2005), hvorledes et fængselsophold ikke blot betyder tab af frihed, men også tab af eksempelvis job, bolig og personlige ejendele. For hvert fængselsophold står indsatte fattigere ved løsladelsen, og er derfor afhængig af et hjælpeapparat. Gengangere i fængselssystemet bliver gengangere i det sociale system. Blandt fængslets skjulte konsekvenser ses, at de indsatte indenfor fængslet oplever en række nedværdigelser og

ydmygelser, mens de udenfor fængslet taber netværk, job, bolig og ejendele. Det er de dårligst stillede, som kommer i fængsel og med ophold i fængslet bliver de yderligere marginaliseret. "Der eksisterer ingen nul-tolerance mod fattigdom og udstødelse", og med fængselsopholdet bliver de indsatte endnu fattigere, i bedste fald fastholdes en allerede eksisterende fattigdom (Ødegaardshaugen 2005: 53-56).

På dette område adskiller den åbne anstalts ideologi sig fra fængslets. I anstalten er der mulighed for udgang, job og uddannelse i byen. Således skulle de indsatte kunne bevare kontakt til deres nærmeste, evt. tage en uddannelse og passe et job. Har de et job, bliver lønnen sat ind på en konto, der administreres af anstalten, og med dette skulle nogle indsatte faktisk være i stand til at afslutte anstaltsopholdet med en mindre opsparing. Det lyder attraktivt – og jævnligt dukker der holdninger op i den offentlige debat om, at anstalterne er "hoteller, hvor man kan få husly og arbejde". I Brochmanns undersøgelse fra 1997, mente enkelte informanter, at folk som kom fra ringe kår måske kunne spekulere heri. Men der var dog ingen af dem, der selv gjorde det (Brochmann 1997: 60). Ingen af de indsatte interviewpersoner til denne afhandling kunne se en lighed mellem anstalten og et "hotel med husly og arbejde", og der var bred enighed om, at anstalten ikke var et sted, hvor man opholdt sig frivilligt. Men muligheden for udgang, job og uddannelse findes, så spørgsmålet er, hvilke socioøkonomiske ændringer anstaltens indsatte oplever?

Den første tid i anstalten foregår for størsteparten af de indsatte med en længerevarende tilbageholdelsesperiode, hvor de afskæres fra kontakt til omverdenen. For nogle indsatte, viste denne periode sig som værende ganske ødelæggende for deres indkomstmuligheder. Fire af interviewpersonerne, som forud for indsættelsen var selvstændige erhvervsdrivende, havde problemer med at bevare styringen af deres firma. Om dette fortalte en indsat:

"Mit firma går nedenom og hjem, jeg mister alt hvad jeg har opbygget. Det kørte ellers fint, men det er bare lukket helt ned nu, og jeg kan jo heller ikke udbetale løn og husleje. Jeg kommer til at skylde en masse til mit firma, til løn, plus at jeg kan starte helt forfra".

Efter der er faldet dom, og de indsatte har opnået arbejds- og udgangstilladelse kan det fortsat være problematisk at videreføre firmaet. Anstaltens regler indebærer, at

indsatte med beskæftigelse i byen, ikke må arbejde med økonomi og personalestyring. En af interviewpersonerne fortalte om sine erfaringer:

"Jeg startede ellers ovre i firmaet. Men så stoppede de mig efter to måneder. Jeg måtte ikke arbejde med folk, siger de".

Den pågældende så sig herefter nødsaget til at skille sig af med sit firma. Samme tanke havde en anden indsat:

"Det koster mit firma i princippet, for jeg har ikke styr på mit firma, og jeg har ikke styr på de folk der. Min kassekredit er ved at være trukket op, så nu har jeg faktisk kun at sælge firmaet. For så kommer der jo feriepenge og skat, så derfor bliver du presset…".

Alle fire erhvervsdrivende interviewpersoner mente, at anstaltsopholdet forringede deres indtjeningsmuligheder. Den ene havde skilt sig af med sit firma, to mente at de ligeså var nødsaget til at afhænde firmaet, mens den sidste på interviewtidspunktet var i tvivl om, hvorvidt det var muligt for ham at bevare sit firma.

Syv interviewpersoner var i månedslønnet fastansættelse forud for indsættelsen. Alle syv mistede deres job ved indsættelse i anstalt. Den ene person mente dog, at det var muligt at vende tilbage til jobbet. Som yderligere konsekvens heraf mistede tre af personerne samtidig deres personalebolig. Yderligere otte personer var i løse ansættelsesforhold på fabrik, som fisker eller i restaurationsbranchen. De mistede indtjening under lukkede perioder uden udgang i anstalten, men mente at de kunne finde lignende job, når de fik arbejdsudgang eller, når de blev løsladt. Forud for indsættelsen var der 16 interviewpersoner, som var uden tilknytning til arbejdsmarkedet. Heraf var 12 arbejdsløse, mens fire var pensionister.

Ud af de 35 interviewpersoner, var der fire personer, som var i beskæftigelse på en af anstaltens arbejdspladser. En person havde arbejde i byen på interviewtidspunktet, mens tre personer havde haft arbejde i byen, men på interviewtidspunktet havde de mistet det.

Eftersom det var de færreste som havde arbejde under anstaltsopholdet, og derfor ikke kunne bidrage til den hjemlige husholdning, skabte det økonomiske problemer for den tilbageværende samlever. En interviewperson fortalte:

"Min kone har det hårdt mens jeg er her. Hun er nødt til at hive penge ud af socialkontoret for at få det til at køre økonomisk. Hun betaler 6.000 kr. af sin førtidspension, det er næsten det hele. Så har hun kun 800 kr. tilbage. Og så betaler hun elregningen på 500 kr. ved siden af. En dag hun ringede og sagde: "vi bliver slukket for strømmen". Så var jeg oppe og snakke med vagterne. Det er mig, der skal hjælpe, jeg skal betale elregningen. Men de ville ikke hjælpe, det var lige før jeg slog dem".

En indsat som modtog førtidspension, fortalte hvordan han under anstaltsopholdet oparbejdede en større gæld:

"Det er jo sådan, at jeg får tildelt førtidspensionslommepenge. Ifølge grønlandsk sociallov så har du kun mulighed for at få 20 pct. af pensionen som lommepenge, mens du er i anstalt. Det har så gjort, at jeg er begyndt at skylde nogen penge, som jeg ellers plejer at afdrage på lån i min bank".

Blandt de få som skaffede sig arbejde i byen, ville en del af dem sandsynligvis kunne bevare jobbet efter endt afsoning. Mens de som kom fra andre byer, ofte stod uden job, når de vendte hjem til deres egen by.

For de personer, som var i anstalt væk fra deres hjemby, gjaldt også, at de på trods af udgang havde svært at opretholde kontinuerlig kontakt til familien. For nogle førte denne afstand til en uvished om, hvorvidt de fortsat var inde eller ude hos en eventuel samlever. En indsat beskrev denne usikkerhed:

"Jeg kan ellers godt beholde arbejdet, hvis jeg bliver her i byen. Men det er lidt svært at afgøre, måske jeg bliver her i byen. Men jeg vil ellers rigtig meget tilbage til mine børn og kæresten. Men jeg tror vi er gået fra hinanden… det er svært at sige, jeg kan først sige om jeg skal tilbage, når det nærmer sig. Det er også afgørende med hende… for der har været rigtig mange problemer".

Andre indsatte fortalte om, hvorledes den lange tilbageholdelsesperiode havde skabt en afstand til dem og samleveren. Når de opnåede besøgstilladelse var den ene time om ugen svær at nå hinanden på:

"Man kan godt sige, at vores liv er godt smadret. For lige pludselig er vores sammenhold eller samliv, det er jo gået tabt. Og… så har jeg ellers prøvet at snakke min dame fra at drikke. Hun skal ikke drikke så meget mere. Men det er svært… hun har vist også set en anden mand".

Som ovenstående person, oplevede nogle indsatte, at samleveren havde et forhold til en anden person, mens de var i anstalt. Omvendt sås indsatte, som under anstaltsopholdet havde en "anstalts-kæreste". Det var dog kun en enkelt, der under interviewet berørte dette emne.

Indsatte der boede til leje i en kommunalt- eller selvstyreejet lejebolig, kunne bevare lejemålet, såfremt de ikke havde huslejerestance. I tilbageholdelsesperioden betalte kommunen husleje. Når der var faldet dom, blev der indgået aftale med boligselskabet om, at lejligheden kunne udlejes i den periode, vedkommende var i anstalt. Bortset fra de tre personer, der mistede personaleboliger, var der ingen af interviewpersonerne, som havde mistet egen bolig på grund af, de blev indsat i anstalt. Der var dog heller ingen af de, som havde været hjemløse forud for indsættelsen, som havde fået hjælp til at forbedre dette forhold.

Blandt de af interviewpersonerne, som forud for indsættelsen hverken havde fast job eller bolig, var der ikke udsigt til ændring hertil. En del af de unge havde ikke fuldført folkeskolen, og flere af dem havde store misbrugsproblemer. Nogle af dem efterlyste misbrugsbehandling eller psykolog samtaler. Mens en del gav udtryk for, at det var problematisk at opbygge en stabil hverdag, når de konstant skulle finde et sted at overnatte.

Kun en enkelt af de indsatte fortalte, at han havde formået at spare lidt op undervejs:

"Altså jeg har arbejdet hele tiden, når det er muligt. Og har sparet det op – jeg bruger dem ikke, jeg samler dem".

Det er altså kun en enkelt interviewperson, der har kunnet spare lidt op. For de øvrige gjaldt: De som var fattige, arbejdsløse og uden bolig bibeholdte denne situation. Efter anstaltsopholdet kunne de stille sig op i køen hos de sociale myndigheder. Mens de som havde haft fastansættelse med tilknyttet personalebolig mistede både job og bolig. Og endelig sås at de selvstændige erhvervsdrivende ikke var i stand til – eller havde svært ved – at bevare deres firma. Til trods for den forskellige ideologi, så synes tendensen for anstaltens indsattes socioøkonomiske forhold at være den samme som for fængslets: De indsatte bliver endnu fattigere – eller i bedste fald fastholdes de i en allerede eksisterende fattigdom.

16.5.2 Mentale påvirkninger af anstaltsopholdet

Selvom målet for anstaltsophold er et andet, så synes indsatte i anstalten – som i den totale institution – at blive udsat for en massiv krænkelsesproces. Goffman beskrev krænkelsesprocessen, som en systematisk nedbrydning af personligheden. På samme vis oplevede indsatte i anstalterne nogle mentale påvirkninger af anstaltsopholdet.

Over halvdelen af de interviewede fortalte, at de under opholdet i anstalten følte, at de havde ændret sig. Nogle gav udtryk for, at de med tiden var blevet opfyldt af en større vrede:

"Når man sidder her, så kan man blive sur, sådan rigtig meget".

"Det har gjort mig lidt ond. På en eller anden måde vred og irriteret. Nogen gange lidt aggressiv, irriteret på systemet".

En indsat var overbevist om, at den behandling han blev udsat for i anstalten, var årsag til, at han havde ændret sig til et mere aggressivt menneske:

"Før man kommer ind, man tænker selv, at man er et godt menneske. Og når man så kommer ind, på den måde man bliver behandlet af vagterne, man får bare had, ikk'. Man hader mere. Når man skal tilbage til samfundet, man kommer ud sur. Jeg har faktisk selv oplevet… man lærer noget fra vagterne med had, ikk'. Man bliver skældt ud og alle mulige ting. Så begynder man at hade. Så kan man eksplodere lige pludselig. Man samler de der forskellige ting i sjælen, og så eksploderer man".

En stor del af de interviewede ca. ti personer gav udtryk for, at de var blevet mere indelukkede, hvor de havde tendens til at isolere sig. Den livsglæde de engang havde haft var væk, og de var blevet mere forsigtige i deres omgang med andre mennesker. Om dette fortalte en ung mand:

"Før var jeg sådan mere glad og livlig og havde god kontakt med andre. Men nu er jeg mere, sådan har fjernet mig fra andre".

Nogle få indsatte oplevede, at de var blevet mere ligeglade. Andre var opmærksomme på, at opholdet i anstalten kunne være nedbrydende, og at de nægtede at lade sig kue. Som en indsat beskrev det, ville det at lade sig knække være en sejr til systemet.

Blandt de interviewede fortalte fire personer, at de var blevet mere eftertænksomme. De gjorde sig tanker om, hvad der havde bragt dem i den situation, som førte til ophold i anstalten, og tænkte over hvordan de fremover kunne leve deres liv.

Cirka halvdelen af de interviewede fortalte, at de jævnligt var triste og deprimerede. En indsat fortalte, at han altid var ked af det, mens en anden beskrev, hvordan opholdet havde udløst en depression, som vedkommende måtte i behandling for. Denne tristhed, som nogle indsatte oplevede, kunne føre til at lysten til livet forsvandt.

16.5.3 Når lysten til livet forsvinder

For nogle indsatte var opholdet i anstalten forbundet med så store lidelser, at de ikke længere fandt livet værd at leve. Fire interviewpersoner havde forsøgt selvmord, mens 12 interviewpersoner fortalte, at de havde haft tanker om selvmord. En af personerne, der i perioder havde gået med selvmordstanker, beskrev det sådan:

"Man får det sådan, man vil bare væk, man vil tage sit liv. Man vil bare op i himlen, i paradis".

Det der holdt dem tilbage fra at gøre alvor af tanken, var for manges vedkommende, dem de havde udenfor anstalten:

"Jeg tænkte ellers meget på et begå selvmord, fordi jeg har det så hårdt. Jeg plejer ellers ikke at tænke sådan. Men pludselig så tænkte jeg det hele tiden. Men… min familie, børnene… det kunne jeg ikke være bekendt".

Da jeg en morgen mødte i anstalten i Nuuk, blev jeg stoppet af anstaltslederen. Han ville forberede mig på, at der nok var en lidt dårlig stemning i afdelingerne, da en indsat aftenen i forvejen havde forsøgt at tage sit liv. Normalt var de to fællesskabsafdelinger A-B fyldt med larm, råb og høj musik, men denne dag blev jeg mødt af en larmende stilhed. Der var intet personale på afdelingerne, og i den ene opholdsstue sad en lille flok indsatte, som jeg satte mig hos. De fortalte, hvordan den indsatte var blevet fundet aftenen i forvejen, da de var ved at blive låst inde for natten. Nogle var allerede blev låst inde, og havde blot hørt ambulancen, mens andre havde oplevet, hvordan den indsatte blev genoplivet og kørt af sted. De indsatte var meget påvirket af situationen, og havde brug for at fortælle om deres følelser og oplevelsen. Det var en afholdt indsat, som alle kendte og havde et godt forhold til. Nogle bebrejdede sig selv, at de ikke havde set det komme. For de indsatte var uvisheden ulidelig. De havde set deres ven blive kørt livløs bort, og de vidste ikke, om han ville klare det. Ingen havde talt med dem.

I anstalten i Nuuk er der intet kriseberedskab eller tilbud om krisehjælp til indsatte, når en sådan situation opstår. Til gengæld er der tilbud om krisehjælp og debriefing af personalet. Så mens personalet var samlet i vagtstuen for at modtage krisehjælp, valgte flere indsatte at bedøve deres tanker med hash. Sidst på eftermiddagen meddelte anstaltslederen, at den indsatte ville overleve, og derefter vendte livet tilnærmelsesvis tilbage til normal i afdelingerne. Efter episoden var der flere indsatte, der gav udtryk for, at de havde savnet en samlet orientering, ligesom de også havde haft brug for at tale oplevelsen igennem i fællesskab.

I anstalten i Ilulissat havde en indsat oplevet selvmord under sin indsættelse. Om måden hvorpå det blev håndteret fra anstaltens side, fortalte ham:

"Mens jeg har været her, er der en, der har begået selvmord. Det påvirkede således, at vi er nødt til at snakke med hinanden. Så de samlede os oppe i opholdsstuen, og sagde, at ham der desværre har begået selvmord. Og hvis der var nogen, der vil snakke med en, var vi velkomne. Det er godt, at de sagde vi kunne komme til dem… jeg tror, det var der brug for".

Over 20 af de interviewede fortalte, at de havde oplevet selvmordsforsøg hos medindsatte. Ligesom de fleste var bekendte med medindsatte, der gik med selvmordstanker. Det skabte utryghed at gå med den viden, og flere udtrykte frygt for om medindsatte skulle gøre alvor af deres tanker. I Nuuk var der en vis enighed om, at det ikke var noget man fortalte til vagterne. Begrundelsen herfor var, at vagterne blot anbragte indsatte, som de fandt selvmordstruet, i en observationscelle. Alligevel hændte det dog, at indsatte fandt faren for selvmord, så alvorlig at de kontaktede personalet. I Ilulissat sås en større tilbøjelighed til at involvere personalet i denne slags problemer.

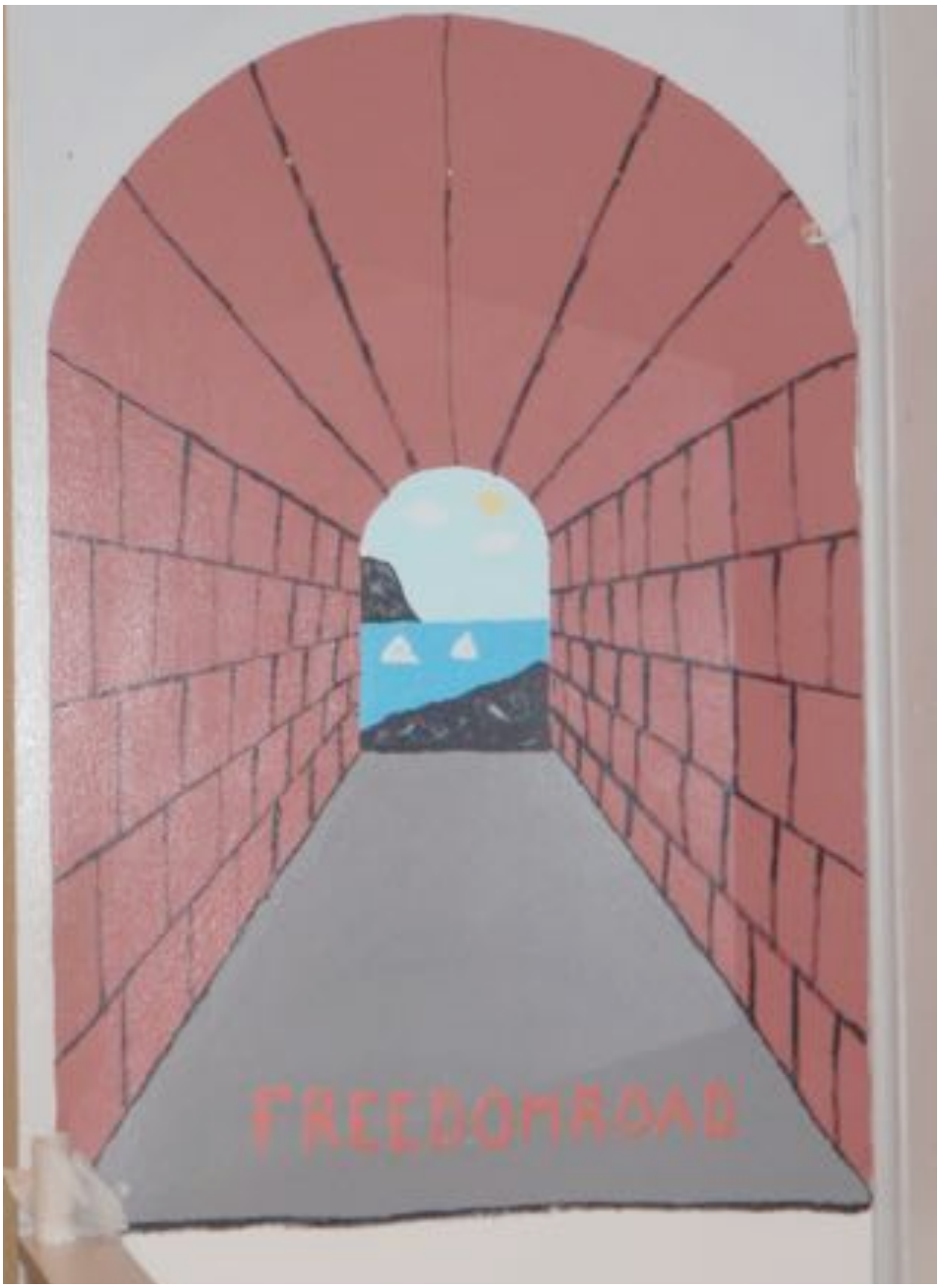

Vægudsmykning, anstalten Ilulissat.

16.5.4 Tanker om løsladelse og et muligt gensyn med anstalten

Når en person står overfor løsladelse kan overgangen til et andet liv synes overvældende. I artiklen *The day of release from prison*, beskriver Ragnhild Feyling (2004) både den praktiske forudsætning for løsladelse, samt den emotionelle side, hvilke følelser der rør sig forud for løsladelsen. Feyling påviser, at det har betydning for overgangen, hvor strengt et regime den indsatte har været under. Jo mere af personens

liv under fængselsopholdet, der kan fortsætte efter løsladelsen, des større platform vil vedkommende have at stå på, når de træder ud i livet udenfor (Feyling 2004: 70). Gennem en række interview med indsatte, erfarer Feyling, at mange indsatte forud for løsladelsen blev ramt af "løsladelsesfeber", følelser, som ved rejsefeber, der er fremkaldt af det, som ligger foran: Modstridende følelser som nervøsitet og glæde, forventning og ængstelse. "Løsladelsesfeberen" kan fortsætte med at stige efter løsladelsen, hvor nogle mener de har behov for at "medicinere" sig gennem alkohol eller stoffer (ibid.: 72).

Løsladelsesproceduren i Nuuk og Ilulissat var stort set ens: Den indsattes celle blev gennemgået for fejl og mangler, samt rengøring. Udleverede ting som dyne, håndklæde, bestik og lignende skulle leveres tilbage. Den løsladte fik udleveret konfiskerede effekter og bankkontoen skulle afregnes og hævekort udleveres.

For en del indsatte synes tiden efter løsladelsen at være et hypotetisk begreb. De som afsonede tidsubestemte domme, havde ingen udsigt til, hvornår fremtiden kunne begynde. Og det gjaldt til dels også flere af de tilbageholdte. En interviewperson, som havde siddet tilbageholdt i over et år beskrev sine tanker om løsladelsen:

"Hvad jeg skal lave efter jeg bliver løsladt… det er svært at sige. Hvis jeg er spåmand, så måske jeg skal sige. Jeg ved det ikke rigtigt. Det er meget svært at sige om min fremtid. Imaqa [måske] *når jeg har fået min dom, jeg ved…"*.

En del af de interviewede ville bruge den første tid efter løsladelsen på at "nyde friheden og slappe af". Nogle ville feste, og andre lede efter job. Men der var også flere indsatte som udtrykte bekymring ved løsladelsen. De gjorde sig tanker om, hvordan modtagelsen i samfundet ville være:

"Nu har jeg lavet det lort, det ved alle, så på en eller anden måde er jeg lidt nervøs over at jeg skal hjem. Vil de spørge mig, hvorfor jeg gjordet det? Vil de gerne vide om det var med vilje? Jeg ved det ikke, hvordan det bliver at tage hjem. De personer jeg har berørt… måske bliver der noget. Det ved jeg ikke".

Mens en anden gjorde sig tanker om, hvorvidt hans lovbrud umuliggjorde en videre fremtid i Grønland:

"I mine tanker vil jeg ikke tilbage til min hjemby. Fordi jeg er bange for, hvordan befolkningen vil reagere overfor mig. Jeg ved ikke hvor jeg skal være, når jeg bliver løsladt. Det kan godt være jeg forlader Grønland og tager til Danmark og starter nyt liv der".

Der var ingen af de interviewede, der havde noget positivt at sige, om tiden i anstalten. Men alligevel var der flere indsatte, som forudså at de kom tilbage. En del af de yngre indsatte mente, at de var nødt til at skifte miljø og vennekreds, hvis de skulle undgå at komme i anstalt igen:

"Jeg kunne ikke tænkte mig at komme tilbage her. Når jeg sådan tænker over, hvad jeg har gjort, så har det nok handlet om, at jeg er sammen med mine kammerater og lavede noget kriminalitet. Det kan jeg godt se nu, at jeg ville være med de andre. Jeg kunne ikke tænke mig, at komme ind i sådan noget igen".

"Jeg tror nok, jeg kommer tilbage, hvis ikke jeg flytter herfra byen. Mig og mine venner, vi laver kriminalitet hver dag".

Mens andre så deres lovbrud, eksempelvis det at sælge hash, som en del af deres erhverv. For dem krævede det, at de blev "dygtigere" til deres forretning, hvis ikke de skulle komme tilbage.

Nogle af gengangerne i anstalten mente, at deres hyppige anstaltsophold, var udtryk for en hetz fra politiets side. Hver gang de kom ud, var de overvåget af politiet, og hvis de befandt sig på et sted med optræk til ballade, blev de anholdt. Om det fortalte en indsat:

"De anholder mig bare på den måde. Jeg ved slet ikke, hvad det er der sker. Så finder jeg så ud af, at de [politiet] *påstår, jeg har banket én. Hver gang jeg bliver fri, så venter de på mig. Jeg håber sgu ikke, jeg kommer tilbage. Men sådan som det ser ud lige nu for mig, det ved jeg sgu ikke en gang. De kommer og henter mig, når de får lyst"*.

Hovedparten af interviewpersonerne mente ikke de skulle gense anstalten – og dog:

"Hundrede procent – det tror jeg ikke! Det kommer an på… med hensyn til min omgangskreds, når jeg kommer hjem. Der er rigtig mange her i Grønland, som om jeg så må sige det, bliver mobbet".

Således mente den pågældende, at han muligvis kunne blive udstødt af sin omgangskreds, og det kunne føre til et gensyn med anstalten. For knap halvdelen af de interviewede kredsede tankerne om stigmatisering ved løsladelsen. Som en person udtrykte det:

"Når du først har været her, så er du for altid dømt. Du kan ligeså godt få en tatovering i panden – du er stemplet".

16.6 Anstaltens funktioner

I Grønland straffer man ikke sine lovbrydere. Dette var den oprindelige ideologi, der lå bag betegnelsen "kriminallov" frem for "straffelov". Og ved at anvende foranstaltning i stedet for straf i loven, var det hensigten at signalere, at loven bygger på en tradition for individuel behandling af lovbryderne, hvor disse personer i mindst muligt omfang udelukkes fra det almindelige samfundsliv. Således er fundamentet for den åbne anstalt bygget på principper om resocialisering og gerningsmandsprincippet, hvor det var centralt at undgå de skadelige virkninger, som fængslet førte til. Som nævnt i afsnittet om fængslets funktioner, blev der allerede i 1840erne formuleret seks kritikpunkter, der begrundede fængslets fejl:

1. Fængslet reducerer ikke kriminaliteten.
2. Fængslet fremkalder tilbagefald.
3. Fængslet fabrikerer forbrydere.
4. Fængslet begunstiger dannelsen af et miljø af forbrydere, som er solidariske med hinanden.
5. Løsladte fangers livsvilkår dømmer dem til tilbagefald.
6. Fængslet fabrikerer indirekte nye forbrydere.

Dette til trods er fængslet fortsat med at bestå, og med Thomas Mathiesens ord er fængslet en fiasko i lyset af sine egne formål. Anstaltens udtalte hensigt er at undgå fængslets skadelige virkninger. Men som det fremgår af den kvalitative analyse, må også anstalten anses som en fiasko i lyset af egne principper. Den gennem årene anvendte retorik om den åbne anstalt, både i medier og fra Kriminalforsorgen, opbygger en forestilling om at anstalten er et sted, hvor der finder resocialisering sted; at anstaltens indsatte tilbringer størsteparten af deres liv udenfor anstalten, mens de indenfor anstalten bliver støttet med misbrugsbehandling, psykolog og uddannelsestilbud. En forestilling om at livet i anstalten ligefrem er attraktivt, og hvor anstaltens indsatte er bedre rustet både mentalt og materielt når de forlader anstalten, end da de trådte ind. En forestilling der ligger langt fra virkelighedens nutidige anstalt.

Anstalten er en total institution forklædt som åben anstalt. Resocialisering finder ikke sted, og der findes hverken behandlings- eller uddannelsestilbud. Anstaltens indsatte

gennemgår den samme krænkelsesproces som indsatte i fængslet, og fængslets skadelige virkninger genfindes i stor udstrækning hos anstaltens indsatte. Forskellen er, at i anstalten er ikke – som i fængslet – indrettet faciliteter til at afhjælpe den pålagte afsondrethed. Og med dette kan et ophold i anstalten synes endnu mere pinefuldt end i fængslet. Anstaltens vigtigste funktion; resocialisering og forbedre den enkeltes muligheder for at kunne skabe en fremtidig kriminalitetsfri tilværelse er for de fleste indsatte stort set ikke-eksisterende.

Hvilke funktioner opfylder anstalten da? Kunne det tænkes at også anstalten, som fængslet, udfylder ikke-anerkendte funktioner, som det grønlandske samfund har gjort sig afhængig af? Kan de fem funktioner, som fængslet ifølge Thomas Mathiesen udfylder, også genfindes i anstalten?

Hævnfunktionen: Antallet af forbrydelser mod liv og legeme og seksualforbrydelser er i Grønland ekstremt højt. Forbrydelser af denne karakter fremkalder stærke følelser både hos de forurettede og i samfundet. Følelser af fortvivlelse, vrede og afmægtighed og med dette kan opstå et ønske om hævn. Lovbryderen må "betale tilbage" med tab af sin frihed. Med ligestilling af gernings- og gerningsmandsprincippet i den nye kriminallov er der lagt vægt på, at visse typer forbrydelser er så grove, at de som det første indebærer anstaltsanbringelse, før der bliver set på, hvad der skal til for at hindre gerningsmanden fremover begår nye lovbrud. Og ifølge Grønlands landsstyreformand, Kuupik Kleist, ses der et stigende ønske i befolkningen om hårdere og længere straffe:

"Min opfattelse over de senere år i den almindelige debat og i den politiske har jo stort set været det modsatte [af resocialisering]. *Altså noget med straf, hårdere straf, skærpede domme osv., at det ligesom er det, der har været i højsædet. Og også hensynet til ofrene har været mere i fokus end de andre aspekter"* (Interview med landsstyreformanden d. 13.8.2010).

Da behandlingen af lovforslag til ny retsplejelov for Grønland blev fremlagt i det grønlandske landsting, lå det landstinget på sinde, at der med loven blev åbnet for konfliktmægling som alternativ til straf. Således blev en ny paragraf tilføjet i loven: *"Justitsministeriet kan efter drøftelse med Grønlands Hjemmestyre iværksætte en forsøgsordning med konfliktmægling"* (Retsplejelov for Grønland § 319). Det er dermed

op til Grønland at beslutte om forsøg med konfliktmægling skal iværksættes. At dømme efter landsstyreformandens udtalelse, er det hårde og længere straffe, der optager de grønlandske politikere, frem for at finde alternative konfliktløsninger. Og der er da heller ikke på nuværende tidspunkt fra Grønlands side taget initiativ til at benytte sig af den tilføjede paragraf i retsplejeloven.

Renovationsfunktionen: I anstalten opsamles, som i fængslet, dele af befolkningen som er uden tilknytning til arbejdsmarkedet. Således befolkes anstalten i et stort omfang af den uproduktive "overskudsbefolkning": Omsorgssvigtede børn, der er blevet voksne, går fra døgninstitutioner til anstalt. Psykisk syge, som landets øvrige institutioner ikke tør huse, placeres i anstalt. Pensionister, arbejdsløse og løsarbejdere udfylder ligeledes en stor andel af anstaltens pladser. I det polariserede grønlandske samfund flyttes landets marginaliserede grupper fra det sociale system til anstalt. Måske meget belejligt. Idet man med dette kan flytte rundt på disse grupper mellem et dansk og et grønlandsk ansvarsområde. For mens justitsområdet fortsat er et dansk anliggende, har Grønland hjemtaget det sociale område og sundhedsvæsenet. Omkring anbringelse af mindreårige i anstalten udtaler direktør for Kriminalforsorgen i Grønland, Thomas Nikolajsen:

"Der kan man sige, at anstalterne er mange gange skraldespand for kommunerne. Hvis kommunerne først får dem ind i anstalten, så glemmer de alt om dem. Jeg synes, der kommer flere og flere… Der er en kamp med kommunen med at få dem til at tage et ansvar også. De skal ikke sidde i anstalten. Men hvis politiet ikke kan tage dem, og kommunen ikke kan tage dem, så havner de i sidste ende i anstalten". (interview med direktør for Kriminalforsorgen i Grønland, d.6.7.2010)

Hverken psykisk syge eller mindreårige hører til i anstalterne, men af mangel på alternativer, er der til tider ikke andre muligheder end at placere dem her. En problematik der ud fra landsstyreformandens ord at dømme, ikke findes nogen forestående løsning for. På spørgsmål om hvorledes Naalakkersuisut, Grønlands Selvstyre forholder sig til problematikken om psykisk syge i anstalt, svarer landsstyreformanden:

"Vi synes bare, at det er en problematik, som er kanonsvær at løse op for. Vi har jo af naturlige årsager først og fremmest drøftet det i forbindelse med sundhedsvæsenet, som jo er vores eget

ansvar. Men altså… jeg har ikke selv nogen kreative bud på stående fod. Jeg savner ord…Tankefriheden er jo bare så blokeret af alle de her faktiske omstændigheder. Jamen, hvor skal vi tage pengene fra, og hvor skal vi få folk fra, hvis vi havde de der penge. Det er ligesom vi ikke når ud i meget seriøse debatter om, hvad man så ellers skulle gøre. Vi er meget blokeret af den umiddelbare virkelighed" (Interview med landsstyreformanden d. 13.8.2010).

Og på samme vis er Grønlands Selvstyre også blokeret, når det kommer til mindreårige unge:

"Der er en gruppe, som ifølge deres observationer overhovedet ikke hører hjemme der, hvor de sidder; behandlingskrævende børn og unge, som på grund af deres opvækst er havnet der. Jeg må jo nok indrømme, at min bevidsthed omkring de her ting er blevet skærpet, også fordi jeg har haft mulighed for at være ude og snakke med folk. Hvad vi kan foranstalte, det ved jeg ikke – men det er i hvert fald noget, som vi tager op. Men det er altså ikke med på finansloven, så det bliver altså ikke i morgen… men på sigt skal vi finde en løsning" (Interview med landsstyreformanden d. 13.8.2010).

Grønlands politikere er tilsyneladende bevidste om, at der i anstalten befinder sig grupper at både mindreårige og psykisk syge, som ikke hører til i en anstalt. Ligesom landsstyreformanden også erkender sit ansvar for området. En problematik som det altså synes svært at finde både økonomi og løsninger på. Og alt imens der tænkes på løsningsmuligheder, fortsætter opbevaringen af disse mennesker i anstalten.

Afmægtighedsfunktionen: Hvis renovationsfunktionen skal fuldendes, må det ske på en sådan måde, at den uproduktive overskudsbefolkning bringes til tavshed. Om end det ikke er tilsigtet, så følger ofte en følelse af afmagt hos de som placeres i anstalt. Og afmagt er en ganske effektiv måde at bringe indsatte til tavshed. Som resultat af krænkelsesprocessen ses, at flere indsatte nedbrydes mentalt. Mens de som bevarer en vis styrke forsøger sig med at klage over forhold og gøre krav på rettigheder. Men protester og oprørstendenser kan kvæles og bortforklares med afvigende adfærd, hvilket anstaltens indsatte da også oplever. I stedet for at forholde sig til deres klagers indhold, bliver klager og protester set som udtryk for aggressiv og afvigende adfærd.

Den afledende funktion: Også i det grønlandske samfund ses eksempler på handlinger, som magtmisbrug, økonomisk udnyttelse af betroede tillidsposter til egen vinding, miljøforurening der kan ødelægge fangstområder og arbejdspladser med farligt

arbejdsmiljø – handlinger som har karakter af alvorlige eller farlige lovbrud. Gerninger udført af personer eller organisationer i en magtfuld position, og som ikke stilles til ansvar. Handlinger som kan være mere skadelige for samfundet, end de som fører til en anstaltsdom. Men ved at rette opmærksomheden mod de som dømmes til anstalt, er det muligt at aflede fokus fra handlinger udført af mere magtfulde instanser eller personer.

Symbolfunktionen: Indsatte i anstalten bliver i forlængelse af den afledende funktion, symbol på det forkerte, det som er afvigende. Særligt i et lille samfund, som det grønlandske er der et godt kendskab til hvem der er, eller har været, i anstalt. Dermed bliver en stor del af indsatte og tidligere indsatte synliggjort som de afvigende. Ved at have en gruppe mennesker, som vi andre kan betragte som "urene", kan vi dermed definere os selv som "rene", rigtige og bedre mennesker. Stigmatiseringsprocessen starter på vejen ind i anstalten, uden der finder en "af-stigmatisering" sted ved løsladelsen. Som en indsat oplevede det; "når du først er dømt, er du dømt for altid". Som det sås med fængslet, så opsamler også anstalten en gruppe af "skadelige elementer", som almindelige borgere skal beskyttes mod. I anstalten er det muligt at holde dem væk fra gaden, kontrollere og uskadeliggøre dem. Anstalten opsamler de som ikke lykkedes, afvigerne, der står som et symbol på en afvigelse, der kan bekræfte almindelige borgere i deres egen normalitet.

Anstalten er i forhold til sin egen ideologi en fiasko. Men som det er tilfældet med fængslet, så har også anstalten indarbejdet nogle ikke officielt anerkendte samfundsmæssige funktioner. Og i forhold til disse funktioner, kan anstalten måske ses som en succes. Ved at undlade at fuldføre anstaltens oprindelige ideologi, virker den blot tilslørende, og derved tillægges anstalten en mening, som ikke bliver udført. Ligesom det nyliberale fængsel, bliver også anstalten et middel til styring af fattigdom, hvor de nederste i samfundet kan holdes under kontrol. Anstalten reformerer ikke de indsatte, men den tjener til opbevaring af "skadelige elementer", som almindelige borgere skal beskyttes mod.

17. Konklusion

Gennem mere end 50 år er Grønland blevet fremstillet som et land uden fængsel, hvor lovbrydere skulle forblive en del af samfundet, mens de afsonede i den åbne anstalt. Mens den grønlandske kriminallov med gerningsmandsprincip, resocialisering og afvisning af fængsler er blev kaldt for "verden bedste kriminallov". Dette til trods findes der meget lidt viden om afsoningsforløbet, livet i de grønlandske anstalter og anstaltsdommens placering i samfundslivet. Hensigten med denne afhandling har derfor været at skabe viden om de grønlandske anstalters fremvækst, hvem befolker anstalterne, og hvordan forløber dagligdagen i anstalten, samt hvorledes adskiller anstalten sig fra fængslet. Dette sammenfattet i et overordnet spørgsmål:

Hvad er anstalten?

Med en kriminallovsændring i 1963 blev der åbnet for mulighed for opførelse af anstalter i Grønland, hvor det stod centralt, at disse anstalter ikke skulle have karakter af fængsel. Det er derfor nødvendigt at gøre sig klart, hvad fængslet er for at forstå, hvad anstalten *ikke* er.

I 1600-tallet opstod de første fængselslignende institutioner som følge af det kapitalistiske samfunds fremkomst og deraf massefattigdom i Europa. Herfra har fængslets fremvækst og udvikling gennemgået tre faser. Den første fase er blevet kaldt "Den store indespærring", hvor der i 1600-tallet sås en voldsom fremvækst af indespærringsanstalter. Den anden fase opstod i slutningen af det 18. århundrede, som også er kaldt "Det moderne fængsels fødsel". Her ændrede straffen karakter fra tidligere at have kroppen som straffens mål, blev den et redskab, hvor den blev spærret inde og individet frarøvet sin frihed. Nye straffemetoder som disciplinering og overvågning fulgte med denne nye straffeform, og med dette fulgte en ny samfundsform der gik fra "de mange ser de få" til "de få ser de mange". En behandlingsideologi voksede frem og tog til i styrke. Og heraf fulgte en række institutioner og særlige tiltag, således at afvigere kunne differentieres ud på forskellige institutioner alt efter afvig, ligesom det var eksperter der skulle vurdere løsladelsestidspunkt.

Fængslets tredje fase kan kaldes "Den nye store indespærring", der tog sit udspring i USA i 1980erne og 1990erne. I det nyliberale samfund sker et skift fra socialpolitik til straffepolitik. Offentlig bistand nedbrydes, og dermed sker et fald i antallet af bistandsmodtagere, mens adgangen til fængslet bliver "lettere". Mindre forseelser fører til hårdere straffe i længere tid, mens adgang til prøveløsladelse bliver sværere; en udbygning af fængselssystemet og nedbrydning af bistandssystemet. Fælles for fængslets tre faser er, at de gennem tiderne i stor udstrækning befolkes af den samme befolkningsgruppe; de marginaliserede, unyttige fattigfolk, en overskudsbefolkning – "pjalteproletariatet".

Allerede i 1800-tallet blev fængslet stemplet som straffeplejens nederlag. Alligevel eksisterer fængslet fortsat ud fra samme principper. Årsagen hertil synes at være, at fængslet udfylder nogle samfundsmæssige funktioner, nogle funktioner som ikke officielt er anerkendt, og som der derfor ikke "tales højt om".

Fængslet er en total institution, der blandt andet kendetegnes ved at nedbryde de forskellige livsområder. Således foregår alle livets aspekter i den totale institution på samme sted, under samme myndighed og i fællesskab med den samme gruppe mennesker. Den totale institution indbefatter to grupper af mennesker, der er til for den andens skyld, hvor den ene gruppe har til opgave at sikre den anden gruppe overholder institutionens regler og rutiner. Indsatte i den totale institution udsættes for en proces af systematiske krænkelser, der nedbryder personligheden. Som reaktion herpå ses en række tilpasningsstrategier.

Med tilblivelsen af Kriminallov for Grønland, der blev sat i kraft i 1954 fulgte en afvisning af fængsler. Loven var blevet til på baggrund af Den juridiske Ekspeditions undersøgelser i 1948-49, hvor det var ekspeditionens opfattelse, at grønlandsk retspraksis var præget af et individualiserende personlighedssystem. Det var derfor ekspeditionens opfattelse at den grønlandske kriminallov skulle udarbejdes ud fra normer tilpasset dansk straffelov, mens sanktioner skulle bygge på grønlandsk praksis – gerningsmandsprincippet. Dette var samtidig strømninger som vandt frem på samme tid indenfor den europæiske retsvidenskab. Lovens grundlæggende afvisning af fængsler udsprang af, at Den juridiske Ekspedition mente at have dokumenteret, at

man i Grønland ikke isolerede lovbrydere. I de små samfund var det muligt at holde alle under opsyn, og de som havde været indespærret tålte det så dårligt, at det var nødvendigt hurtigt at slippe dem fri. Desuden ville det blive særdeles kostbart at opføre fængsler. Ved at støtte det ideologiske lovudkast, blev det muligt at fremstå som nytænkende på retsområdet, samtidig med det ikke var nødvendigt at afsætte midler til fængselsbyggeri. Desuden var det en enestående mulighed for at se, hvorledes lovens principper fungerede i praksis – et socialt eksperiment.

Op gennem 1950erne og 1960erne gennemgik det grønlandske samfund en gennemgribende moderniseringsproces. Erhvervsgrundlaget skulle omlægges, og træk fra det danske velfærdssamfund reproduceres med det til formål at gøre Grønland til et moderne samfund. Og med dette synes samtidig et klassedelt samfund at tage til i udvikling med kapitalistiske produktionsforhold og stigning i lønarbejdet. De gamle samfundsformer med små fællesskaber og stærk primærkontrol blev langsomt nedbrudt. Institutioner begyndte at vinde frem, mens personer med behov for specialinstitutioner blev sendt til egnede institutioner i Danmark.

Da en bølge af institutionsindespærringer rullede ind over Europa gik Grønland i første omgang fri. Med kriminallovsændringen i 1963 blev det fremover muligt at anbringe domfældte i anstalt, det blev i den forbindelse understreget, at de grønlandske anstalter ikke skulle have karakter af fængsel. I 1967 så den første grønlandske anstalt dagens lys. Anstalten blev opført i Nuuk med 18 pladser, og den var indrettet med henblik på at domfældte gik på arbejde i dagtimerne, mens de boede på anstalten. Anstaltens vigtigste princip var dermed, at de domfældte skulle bevare tilknytning til det omkringliggende samfund, resocialiseres og støttes til en fremtidig kriminalitetsfri tilværelse. Den lille anstalt i Nuuk kæmpede hurtigt med overbelægning, og flere anstalter kom til. Selvom anstaltskapaciteten blev forøget, fortsatte problemet med overbelæg i de grønlandske anstalter i en sådan grad, at da "Den nye store indespærring" satte ind i Europa, var Grønland med. I årene op gennem 1980erne og 1990erne startede det, der kan kaldes "Den store grønlandske indespærring". I disse år blev anstaltskapaciteten fordoblet, og antallet af indsatte sprængte alle rammer for, hvad der sås i Europa.

I 2000-tallet er det grønlandske samfund et stærkt polariseret samfund med et mangelfuldt socialt system og en "lettere" adgang til anstalten. Antallet af indsatte er således fortsat stigende i 2000-tallet, hvor der i 2000 var 15,7 indsatte pr. 10.000 indbyggere i Grønland, var tallet i 2011 mere end fordoblet til 34 indsatte pr. 10.000 indbyggere. Tallet er ekstremt højt, særligt til sammenligning med de øvrige nordiske lande, som alle har et fangetal på under 10 indsatte pr. 10.000 indbyggere.

Det opsigtsvækkende høje antal indsatte i Grønland skal ses i forhold til de fænomener, som den formelle kontrol, reaktionsapparatet beskæftiger sig med. Således sås der i 1950erne og 1960erne en kraftig vækst i den registrerede kriminalitet i Grønland. Det er dog interessant, at i perioden fra slutningen af 1980erne til slutningen af 1990erne altså perioden, hvor "den store grønlandske indespærring" tog til, sås et fald i den registrerede kriminalitet. Selvom det er formueforbrydelser, der udgør størsteparten af registrerede anmeldelser, tegner der sig dog et særdeles brutalt og voldsomt billede af den registrerede kriminalitet i Grønland, hvor antallet af voldsanmeldelser er knap otte gange så højt som i Danmark, mens anmeldelser om drab og sædelighedsforbrydelser er mere end ti gange højere end i Danmark. Derudover er antallet af anmeldelser om overtrædelse af lov om euforiserende stoffer også betydeligt højere end i Danmark, hvor disse overtrædelser i Grønland stort set kun er rettet mod hash.

Størsteparten af de som findes skyldig ved en kriminalretlig afgørelse har overtrådt kriminalloven, hvor der i perioden fra 2000 til 2009 er registreret et fald i antal personer. De fleste som modtager en kriminalretlig afgørelse er mænd, men hvor der hos mændene er registreret et fald i perioden 2000 til 2009, ses der i samme periode en svag stigning i antallet af kvinder. Selvom der altså er registreret et fald i kriminalretlige afgørelser fra 2000 til 2009, ses der i samme periode en voldsom stigning i antallet af sager, som fører til anstaltsanbringelse. Hvor det i 2000 kun var 3,2 pct. af de kriminalretlige sager som blev afgjort med anstaltsanbringelse, var det i 2009 hele 11 pct. af de kriminalretlige sager, som førte til anstalt, hvor den hyppigst afsagte anstaltsdom lå på mellem 1 og 6 måneder. At opholdet i anstalt indebærer resocialisering med henblik på at domfældte skal støttes i fremover at kunne leve en kriminalitetsfri tilværelse, er tilsyneladende ikke lykkes for en stor del af de anstaltsdømte. Mere end halvdelen af de personer, som dømmes til anstalt, findes

skyldig i nyt lovbrud indenfor de følgende 5 år, og knap en fjerdedel findes skyldig i lignende lovbrud, som det der førte til en anstaltsdom.

Afhandlingens journalstudie viser, at den samlede population af indsatte i grønlandske anstalter, juni 2010 udgjorde 180 indsatte, hvoraf 14,4 pct. var kvinder. Dermed er kvindelige indsatte hyppigere repræsenteret i Grønland, end det ses i nordiske fængsler. Cirka en tredjedel af de indsatte var over 40 år, mens knap halvdelen var under 30 år med hovedvægten på unge mellem 18 og 24 år. En mindre gruppe af de indsatte 2,8 pct. var under 18 år, hvilket dog også er en væsentlig større andel end indsatte i nordiske fængsler. Mindst 41,6 pct. af de indsatte lever alene, og mindst 45 pct. opfylder kriterier for hjemløshed. Forud for indsættelsen var cirka en fjerdedel af de indsatte registreret som ledige, mens 27,7 pct. havde været i ufaglært beskæftigelse. I lidt mere end en fjerdedel af de indsattes journaler fremgik det, at pågældende havde misbrugsproblemer med hash eller alkohol. Ti indsatte var diagnosticeret som autist, ADHD eller skizofren, mens 20 indsatte led af kronisk fysisk sygdom. I 27 pct. af de 18-24-åriges journaler fremgik, at den indsatte havde været udsat for massivt omsorgssvigt i barndommen. Det billede som viser sig af populationen i Grønlands anstalter er meget lig fængselspopulationen rundt om i verden. Som fængslet bebos anstalten i vid udstrækning af fattige, hjemløse og marginaliserede – samfundets udstødte overskudsbefolkning.

Størsteparten af Grønlands indsatte, 63,3 pct., er anstaltsanbragt for personfarlig kriminalitet, hvor halvdelen af landets indsatte var anbragt for vold, drabsforsøg eller trusler, mens 12,7 pct. var anbragt for drab, og 14,5 pct. var anbragt for sædelighedsforbrydelser. 12,7 pct. var anbragt i anstalt for formueforbrydelser, mens 6,7 pct. var indsat for hash-forbrydelser. I juni 2010 var 28,3 pct. af Grønlands 180 indsatte tilbageholdt. Nuuk var den eneste anstalt, hvor der forelå oplysninger om tilbageholdelse i isolation. Her sås det at 22 af Nuuks 73 indsatte havde været i isolation i forbindelse med nuværende indsættelse. Et opsigtsvækkende og foruroligende højt antal, taget i betragtning af isolationsfængslingens dokumenterede skadelige virkninger.

De grønlandske anstalter er indrettet med henblik på at være åbne anstalter og hviler på en ideologi med resocialisering, gerningsmandsprincip og tilknytning til det omkringliggende samfund som de væsentligste elementer. Det var dog yderst begrænset, hvor mange indsatte, der juni 2010 mærkede noget til dette. Ud af landets 180 indsatte, var det kun lidt over en tredjedel, som var i udgangsforløb, mens under en femtedel var i beskæftigelse udenfor anstalten. For størsteparten af landets indsatte er den oprindelige grundideologi om resocialisering altså stort set ikke-eksisterende.

Når en ny indsat modtages, er der i alle anstalter en formel modtagelsesprocedure, der er identisk med den totale institutions modtagelsesprocedure. Det første skridt ind i anstalten starter med en afklædning; afklædning af legemet og afklædning af det hidtidige livs roller. Herfra foregår den videre indrullering i anstalten fra tre niveauer: Nyindsat i isolation, nyindsat i lukket afdeling eller nyindsat i fællesskabsafdeling. Fælles for alle nyindsatte er, at den første tid – minimum 4 uger – skal de tilbringe i anstalten uden udgang eller beskæftigelse i byen.

Afhandlingens kvalitative studie bygger på feltarbejde i anstalterne i Nuuk og Ilulissat, hvor der er foretaget 48 interview; 35 interview med indsatte og 13 interview med fagpersoner. Blandt de 35 interviewpersoner var 15 personer i Nuuk og én person i Ilulissat startet deres anstaltsophold i isolation. Frem til 1. januar 2010 var det politiet, der vurderede om tilbageholdelse skulle foregå i isolation, herefter var det retternes beslutning. Der tegner sig et mønster i retning af en fast praksis, hvor personer tiltalt i hash-sager tilbageholdes i isolation. Alle interviewede, der havde været i isolation, gav udtryk for, at isolationsperioden havde været særdeles pinefuld og psykisk nedbrydende. I isolationsperioden havde interviewpersonerne savnet elementære oplysninger og en værdig behandling fra personalets side, mens den første kontakt til medindsatte foregik gennem den aflåste dør. For nogle indsatte var denne kontakt en trøst og opmuntring, mens andre oplevede at blive chikaneret og forulempet. Når døren åbnes er det ofte psykisk nedbrudte personer, der skal tilpasse sig livet i anstalten. Den første introduktion har de fået af medindsatte gennem den lukkede dør, og herfra er kimen lagt til de første alliancer og videre rangorden i anstaltens hierarki.

Nyindsatte i lukkede afdelinger tilbringer den første tid på en lille afdeling med få indsatte som eneste kontakt. Personalet viser sig i afdelingen i forbindelse med uddeling af mad, optælling eller for at foretage razzia. På de lukkede afdelinger socialiseres de indsatte ind i små grupper af gangen, hvor det er de stærke, som sætter dagsordenen. Tiden er lang og bruges blandt andet til at lære anstaltens formelle og uformelle regler og små tricks. De lukkede afdelinger er som "væksthuse" til oplæring i den rette "anstaltsånd" fra medindsatte.

Nyindsatte i fællesskabsafdeling har en større kontaktflade, idet de har mulighed for omgang med alle anstaltens indsatte og personale. I Ilulissat startede alle indsatte i fællesskabsafdeling, hvor personalet var meget tilstede. Det var derfor ikke i samme grad som i Nuuk muligt for stærke indsatte, at være styrende. Selvom indtræden i anstalten foregår på tre forskellige niveauer, er der for ingen nyindsatte tale om indtræden i en åben anstalt. Den første tid i anstalten tilbringes for alle under ekstremt lukkede forhold, der har større lighed med lukkede totale institutioner end de forestillinger der følger med en åben anstalt.

For en stor del af de indsatte i begge anstalter gjaldt, at de i lange perioder skulle leve deres fulde liv indenfor anstaltens mure. Hverdagens rutiner er styret af faste skemaer og regler, overvåget af uniformerede vagter, og alle gøremål sker med den samme gruppe mennesker. Fælles for hovedparten af de interviewede var følelsen af forspildt liv, en tid der blot skulle gå. I Nuuk supplerede flere indsatte lommepengene med "undergrunds-handel". Nogle solgte tobak eller opkøbte pantflasker, mens det som fyldte mest, og som virkede mest organiseret var hash-handlen, styret af et par magtfulde indsatte. Som det også kendes fra fængsler, havde disse stærke indsatte "soldater" til at sælge for sig, som derved opnåede en lettere tilgang til at få dækket eget forbrug, ligesom de opnåede en form for beskyttelse. I begge anstalter brugte mange indsatte hash som en slags selvmedicinering til at slippe væk. Nogle havde et misbrug forud for indsættelsen, mens andre startede på at ryge hash i anstalten.

I socialiseringsprocessen sker en forhandling om roller og positioner, hvor der i begge anstalter sås et hierarki blandt indsatte. Seksualforbrydelser, særligt mod børn er en legitim udstødelsesgrund, ligesom indsatte der angiver medindsatte til personalet også

ekskluderes. I Ilulissat var der primært tale om social eksklusion, mens stikkere eller seksualforbrydere i Nuuk kunne risikere at blive fysisk chikaneret af medindsatte. Af de væsentligste faktorer, der spiller ind i den hierarkiske placering, synes særligt lovbruddets karakter, kroppens fysiske størrelse og styrke, samt en ledende personlighed at være fremtrædende.

Både i Nuuk og Ilulissat var der tale om to parallelle verdner, henholdsvis de indsattes og vagternes, der levede side om side. I den mindre anstalt i Ilulissat, hvor vagterne var uddannet og ikke helt unge, synes grænsen mellem indsatte og vagter at være blødgjort uden, at der var opbygget decideret fjendebillede af den anden gruppe. Den diametrale modsætning sås i Nuuk. Her var en dyb kløft mellem de to grupper i anstalten stort set uden kontakt mellem de to verdner udover officielle kontaktpunkter. Personalet anvendte et hårdt sprogbrug, og selv mindre forseelser blev disciplinært afstraffet. Med dette opstod et stærkt fjendebillede af vagterne.

Det liv som opstår i anstalten bærer stort set alle de træk med sig, som kendetegner den totale institution, fængslet. En væsentlig forskel er dog, at i fængslet er indrettet faciliteter til at afhjælpe livet i afsondrethed. I den åbne anstalt findes naturligvis intet – netop fordi det er en åben anstalt. Men når den åbne anstalt lukker sig, og blot tilbyder de indsatte et liv ud fra den åbne anstalts manglende faciliteter, da kan livet her synes langt mere pinefuldt end i fængslet. I fængslet udvikler fanger forskellige modmagtsstrategier for at undgå fængslets magtteknikker, og for at bevare deres værdighed som menneske. På samme vis sås der i de to anstalter forskellige strategier, hvormed de indsatte gjorde modstand mod anstaltssystemet. Denne modstand spændte over politiske protestsange, at tilslutte sig en samfundsopportunistisk kultur, hvis synlige tegn, man bærer på kroppen, "forbudt madlavning" til, som det sås i Nuuk, oprørslignende tilstande. Og som det også ses i fængslet oplevede anstaltens indsatte, at deres aktioner med krav om at få opfyldt deres rettigheder ikke blev anerkendt som politisk modstand, men som et udtryk for afvigende adfærd.

I den åbne anstalt er det hensigten at de indsatte skal bevare tilknytning til samfundet, de skal beskæftiges i byen og gennem en række resocialiserende tiltag forbedre deres fremtidsmuligheder. Men som det fremgår, er den åbne anstalt langt fra åben for

hovedparten af de indsatte. De vigtigste elementer for at opretholde kontakt til familie og socialt netværk er gennem udgang, besøg og telefon. Flere indsatte fandt det skamfuldt at skulle modtage besøg i anstalten, hvorfor de med tiden fravalgte dette. Mens flere forældre med mindreårige i børn fandt besøgsforholdene upassende for små børn. En del indsatte med udgang, der afsonede i deres hjemby, benyttede som oftest udgangen i deres hjem eller med venner og familie. Der var dog også en del, som fravalgte at gøre brug af deres udgang. Enten fordi de ikke ønskede at overholde udgangsvilkår, eller fordi de var utrygge ved, hvordan de ville blive modtaget i samfundet. Kun ganske få indsatte var helt eller delvist beskæftiget udenfor anstalten. Dette skyldes for det første det høje antal tilbageholdte, dernæst kan enten arbejdsløshed eller arbejdsgiveres manglende lyst til at ansætte dem være en forklaring, ligesom også indsattes egen uvilje kan spille ind. Men en væsentlig faktor for det lave antal beskæftigede i byen synes også at være manglende opbakning og besværliggørelse fra anstaltspersonalets side. Flertallet af de interviewede i Ilulissat og samtlige interviewpersoner fra Nuuk mente ikke, at der fandt resocialisering sted.

Den åbne anstalt må siges at have lidt et nederlag i forhold til den oprindelige ideologi. Under halvdelen af de indsatte i de to anstalter var i udgangsforløb, mens under en femtedel var beskæftiget uden for anstalten. Resocialisering i form af behandlingstiltag og udarbejdelse af handlingsplaner er stort set ikke-eksisterende. Og med dette har de fleste indsatte svært ved at få opfyldt anstaltens fornemmeste principper: At bevare tilknytning til samfundet, og undgå de skadelige virkninger, som indespærring fører til.

Ingen interviewpersoner oplevede, at anstaltsforholdet havde forbedret deres fremtidsmuligheder – nogle mente tværtimod. Selvstændige erhvervsdrivende havde problemer med at videreføre deres firma. De som havde været i fastansættelse forud for indsættelsen mistede deres job, mens de som havde været fastansat med tilknyttet personalebolig mistede både job og bolig. De som var fattige, arbejdsløse og uden bolig bibeholdte denne situation uden nogle tiltag til forbedringer. De mentale påvirkninger af anstaltsopholdet førte til, at nogle indsatte gav udtryk for, at de følte sig mere aggressive og ophobede vrede, mens en del gik ind i en depressiv tilstand. For nogle interviewpersoner blev denne tilstand så voldsom at de ikke længere fandt livet værd at leve. Således havde en tredjedel af interviewpersonerne haft selvmordstanker, mens

det for fire personer havde drevet dem til selvmordsforsøg. Ingen af de interviewede havde noget positivt at sige om tiden i anstalten. Alligevel forudså flere indsatte, at de ville komme tilbage, idet da de mente et muligt gensyn med anstalten skyldtes en stigmatiseringsproces; når man engang er dømt, er man dømt for altid.

Den grønlandske anstalt er en total institution forklædt som åben anstalt. Anstalten fremstilles som en enestående institution, hvor landets indsatte hjælpes til en ny, forbedret livssituation. Hvilket muligvis kunne være tilfældet, hvis anstalten levede op til egne principper. Det synes at være en universel uskreven regel, at lovbryderes levestandard under frihedsberøvelse, hvad end det er fængsel eller anstalt, skal være dårligere end for den lavere del i samfundet udenfor. Ved at forklæde en total institution som åben anstalt, skabes en illusion om, at anstaltsopholdet giver indsatte muligheder, som er udenfor rækkevidde for de dårligst stillede samfundsgrupper. I et samfund præget af social ulighed kan det for den almindelige borger være svært at forlige sig med tanken om, at anstaltens indsatte tilbydes muligheder, som nogle lovlydige borger ikke kan nå. Hvilket da også blot er en illusion skabt af anstaltens historie og den retorik, der fortsat hersker om anstalten. Med dette kan retorikken, og derved forestillingen om den åbne anstalt, forstærke stigmatisering af anstaltsdømte.

Som det fremgår oplever anstaltens indsatte ikke, at de har fået hjælp til at forbedre deres livssituation. I stedet synes anstalten i vid udstrækning at påføre indsatte de skadelige virkninger som ses ved fængslet, ligesom den til en vis grad udfylder de samme funktioner. Og mens befolkningen lever i en forestilling om, at anstaltens indsatte gives bedre muligheder end de lavest stillede udenfor i samfundet, så lever mere end halvdelen af de indsatte under så lukkede og pinefulde kår, at de nedbrydes mentalt. Materielt bliver de ringere stillet end før indsættelsen eller i bedste fald fastholdes de i en allerede eksisterende fattigdom. Den åbne anstalt er en illusion. For de fleste indsatte er virkeligheden en ganske anden. I stedet synes anstalten i vid udstrækning at opfylde et eneste formål: At fungere som opbevaring af samfundets unyttige, udstødte og marginaliserede individer.

Resumé

Gennem mere end 50 år er Grønland blev fremhævet som et unikt og enestående samfund indenfor retssociologien. Baggrunden herfor skal findes i den grønlandske kriminallov, som trådte i kraft i 1954, og som adskilte sig markant fra anden vestlig straffelovgivning. Fængsler havde ingen plads i kriminalloven. Båndet mellem skyld og straf var brudt, forholdsmæssighed mellem lovbruddets grovhed og reaktionens strenghed forkastet. Foranstaltninger skulle vælges ud fra hvad som tjente gerningsmandens genindtræden i samfundet bedst. Hensigten med denne afhandling har været at skabe viden om de grønlandske anstalters fremvækst, hvem der befolker anstalterne, livet i de grønlandske anstalter og anstaltsdommens placering i samfundslivet, samt hvorledes anstalten adskiller sig fra fængslet.

Siden de første indespærringsinstitutioner vandt frem i 1600-tallet, som følge af det kapitalistiske samfunds fremkomst og deraf massefattigdom i Europa, har fængslet gennemgået tre udviklingsfaser. Fælles for fængslets tre faser er, at de gennem tiderne i stor udstrækning befolkes af den samme befolkningsgruppe; de marginaliserede, unyttige fattigfolk, samfundets overskudsbefolkning. Allerede i 1800-tallet blev fængslet stemplet som straffeplejens nederlag. Alligevel eksisterer fængslet fortsat ud fra samme principper. Årsagen hertil synes at være, at fængslet udfylder nogle samfundsmæssige funktioner, nogle funktioner som ikke officielt er anerkendt.

I Europa tog behandlingsideologien til i styrke fra slutningen af det 18. århundrede og frem mod 1950erne. I forhold til fængslerne vandt individuelprævention og resocialisering frem og behandlingsoptimismen var stor. På samme tid valgte den danske regering at sende Den juridiske Ekspedition til Grønland for at undersøge retstilstanden og stille forslag til en fremtidig grønlandsk retsorden. Af sine undersøgelser mente Den juridiske Ekspedition at kunne konkludere, at den grønlandske retspraksis var præget af et "individualiserende personlighedssystem", frem for et takstsystem baseret på en begået lovovertrædelse. På baggrund af Den juridiske Ekspeditions undersøgelser udarbejdede Verner Goldschmidt et udkast til en grønlandsk kriminallov med afvisning af fængsler.

Lovens grundlæggende afvisning af fængsler udsprang af, at Den juridiske Ekspedition mente at have dokumenteret, at man i Grønland ikke isolerede lovbrydere. Desuden ville det blive særdeles kostbart at opføre fængsler. Ved at støtte det ideologiske lovudkast, blev det muligt at fremstå som nytænkende på retsområdet, samtidig med det ikke var nødvendigt at afsætte midler til fængselsbyggeri. Desuden var det en enestående mulighed for at se, hvorledes lovens principper fungerede i praksis – et socialt eksperiment.

Op gennem 1950erne og 1960erne gennemgik det grønlandske samfund en gennemgribende moderniseringsproces. Erhvervsgrundlaget skulle omlægges, og træk fra det danske velfærdssamfund reproduceres med det til formål at gøre Grønland til et moderne samfund. Med dette synes samtidig et klassedelt samfund at tage til i udvikling med kapitalistiske produktionsforhold og stigning i lønarbejdet. De gamle samfundsformer med små fællesskaber og stærk primærkontrol blev langsomt nedbrudt. Institutioner begyndte at vinde frem, mens personer med behov for specialinstitutioner blev sendt til egnede institutioner i Danmark.

Med en kriminallovsændring i 1963 blev det fremover muligt at anbringe domfældte i anstalt, hvor det blev understreget, at de grønlandske anstalter ikke skulle have karakter af fængsel. Anstaltens vigtigste princip var, at de domfældte skulle bevare tilknytning til det omkringliggende samfund gennem beskæftigelse i byen, resocialiseres og støttes til en fremtidig kriminalitetsfri tilværelse. I årene op gennem 1980erne og 1990erne startede det, der kan kaldes "Den store grønlandske indespærring". I disse år blev anstaltskapaciteten fordoblet, og antallet af indsatte sprængte alle rammer for, hvad der sås i Europa.

Gennem 1950erne og 1960erne sås en kraftig vækst i den registrerede kriminalitet i Grønland. Mens der i perioden fra slutningen af 1980erne til slutningen af 1990erne altså perioden, hvor "den store grønlandske indespærring" tog til, sås et fald i den registrerede kriminalitet. Selvom det er formueforbrydelser, der udgør størsteparten af registrerede anmeldelser, tegner der sig dog et særdeles brutalt billede af den registrerede kriminalitet i Grønland, hvor antallet af voldsanmeldelser er knap otte gange så højt som i Danmark, mens anmeldelser om drab og sædelighedsforbrydelser

er mere end ti gange højere end i Danmark. Derudover er antallet af anmeldelser om overtrædelse af lov om euforiserende stoffer også betydeligt højere end i Danmark, hvor disse overtrædelser i Grønland stort set kun er rettet mod hash.

Størsteparten af de som findes skyldig ved en kriminalretlig afgørelse har overtrådt kriminalloven, i perioden fra 2000 til 2009 ses et mindre fald i antal personer. Selvom der er registreret et fald i kriminalretlige afgørelser fra 2000 til 2009, ses der i samme periode en voldsom stigning i antallet af sager, som fører til anstaltsanbringelse. Hvor det i 2000 kun var 3,2 pct. af de kriminalretlige sager som blev afgjort med anstaltsanbringelse, var det i 2009 hele 11 pct. af de kriminalretlige sager, som førte til anstalt, hvor den hyppigst afsagte anstaltsdom lå på mellem 1 og 6 måneder.

Afhandlingens journalstudie viser, at den samlede population af indsatte i grønlandske anstalter, juni 2010 udgjorde 180 indsatte. Det billede som viser sig af populationen i Grønlands anstalter er meget lig fængselspopulationen rundt om i verden. Som fængslet bebos anstalten i vid udstrækning af fattige, hjemløse og marginaliserede – samfundets udstødte overskudsbefolkning. Samtidig viser journalstudiet, at den åbne anstalt har lidt et nederlag i forhold til den oprindelige ideologi, eftersom under halvdelen af landets 180 indsatte var i udgangsforløb, mens under en femtedel var beskæftiget uden for anstalten. Resocialisering i form af behandlingstiltag og udarbejdelse af handlingsplaner er stort set ikke-eksisterende. Og med dette har de fleste indsatte svært ved at få opfyldt anstaltens fornemmeste principper: At bevare tilknytning til samfundet, og undgå de skadelige virkninger, som indespærring fører til.

Afhandlingens kvalitative studie bygger på feltarbejde i anstalterne i Nuuk og Ilulissat. Det kvalitative studier viser, at det liv som opstår i anstalten stort set bærer alle de træk med sig, som kendetegner den totale institution, fængslet. En væsentlig forskel er dog, at i fængslet er indrettet faciliteter til at afhjælpe livet i afsondrethed. I den åbne anstalt findes naturligvis intet – netop fordi det er en åben anstalt. Men når en åben anstalt lukker sig, og derved tilbyder de indsatte et liv ud fra den åbne anstalts manglende faciliteter, da kan livet synes langt mere pinefuldt end i fængslet. I fængslet udvikler fanger forskellige modmagtsstrategier for at undgå fængslets magtteknikker, og for at bevare deres værdighed som menneske. På samme vis sås der i de to anstalter

forskellige strategier, hvormed de indsatte gjorde modstand mod anstaltssystemet. Anstaltens indsatte oplever ikke, at de har fået hjælp til at forbedre deres livssituation. I stedet synes anstalten i vid udstrækning at påføre indsatte de skadelige virkninger som ses ved fængslet, ligesom den til en vis grad udfylder de samme – ikke anerkendte – funktioner. Den anvendte retorik om den åbne anstalt opbygger en forestilling hos befolkningen om, at anstaltens indsatte gives bedre muligheder end de lavest stillede udenfor i samfundet. Mens afhandlingen viser, at mere end halvdelen af de indsatte lever under så lukkede og pinefulde kår, at de nedbrydes mentalt. Materielt bliver de ringere stillet end før indsættelsen eller i bedste fald fastholdes de i en allerede eksisterende fattigdom.

Summary in English

For more than 50 years Greenland has been singled out as a unique and unprecedented society when it comes to sociology of law. The reason for this is due to Greenland's criminal law which came into force in 1954 and which differed significantly from the rest of the western penal legislation. Prisons were not mentioned in this criminal law. The tie between guilt and penalty was severed and the proportionality between the gravity of the violation and the severity of reaction was rejected. The measures were to be selected according to how they served the offender's re-entrance in society the best. The purpose of this thesis is to obtain information on the growth of the Greenland institutions, the people at the institutions, the life in the institutions and the position of the institutional sentence in society and how the institution differs from prison.

Since the first confinement institutions gained ground in the 17th century, the prison has gone through three development stages as a consequence of the capitalistic appearance and subsequently caused mass poverty in Europe. Common to these three stages is the fact that, to a large degree, they were populated by the same social group: the marginalised, useless poor and excess population of society. Already in the 19th century, the prison was branded as the defeat of the criminal procedure. Still the prison continues to exist with the same principles. The reason seems to be that the

prison perform some of society's functions; functions which are not officially recognised.

In Europe the treatment ideology idea became popular in the 1950s. As to the prisons the individual prevention and re-socialisation became prevalent and the treatment optimism was great. At the same time the Danish government decided to send the legal expedition to Greenland to study the state of law and submit a proposal to a future legal order in Greenland. From its studies the legal expedition found reasons to conclude that the legal usage of Greenland was affected by an "individualising personality system" rather than a rate system based on the committed offence. Based on the study of the legal expedition, Verner Goldschmidt prepared a draft of a criminal law for Greenland where the prisons were rejected.

The basic rejection of the law stemmed from the fact that the legal expedition believed to have documented that Greenland did not usually isolate criminals. Moreover it would be very expensive to build prisons. By supporting the ideological draft bill it became possible to appear as innovative at the area of law and at the same time it was unnecessary to allocate funds for constructing prisons. Furthermore it offered a unique opportunity to see how the principles of law functioned in real life – in other words a social experiment.

During the 1950s and 1960s the Greenland society went through a radical modernisation process. The industrial basis was to be reorganised and actions from the Danish welfare regime were reproduced to turn Greenland into a modern society. Together with this it seemed as if a society divided into classed started to emerge together with capitalistic production situations and an increase in paid work. The old social systems with small communities and a strong primary control were slowly being dismantled. Institutions started to gain ground while persons requiring special institutions were sent to more suitable institutions in Denmark.

With the amendment of the criminal law in 1963 it became possible to place convicted in an institution where it was pointed out that the Greenland institutions should not resemble a prison. The most important principle of the institution was that the convicted should maintain their connection to the surrounding society by way of jobs

in the town. Moreover they should be re-socialised and supported to live a future crime free life. During the 1980s and 1990s the so-called major Greenland confinement took place. During these years the institution capacity doubled and the number of prisoners went through the roof compared to Europe.

During the 1950s and 1960s a heavy increase in the registered crime in Greenland occurred. While a drop in the registered crime during the period from the end of the 1980s until the end of the 1990s where the major Greenland confinement increased was noticed. Although financial crimes constitute the majority of registered reports, an extremely brutal and severe picture of the registered crime in Greenland appears where the number of violent crime reports is almost eight times as high as in Denmark and reports of homicides and sexual crimes were more than ten times as high as in Denmark. Furthermore more violations of the Euphoriants Act are reported compared to Denmark where the violations in Greenland are mostly about hashish.

The majority of those who are found guilty by criminal court rulings have violated the criminal law a minor decrease in the number of persons was noticed in the period from 2000 to 2009. Although a decrease in criminal court rulings occurred from 2000 to 2009, a heavy increase in the number of cases involving institutional placing was registered. Where only 3.2% of the criminal court cases involved institutional placings in 2000, the percentage was, however, 11% in 2009 and the most commonly delivered institutional sentence lied between 1 and 6 months.

The register study of the thesis shows that the total number of inmates in the Greenland institutions amounted to 180 in June 2010. The picture emerging of the population of the Greenland institutions resembles the prison population around the world. Just as a prison the institution is to a wide extent occupied by people who are poor, homeless and marginalised – the excess population excluded by society. At the same time the study of registers shows that the open institution has suffered a defeat since only less than half of the country's 180 inmates were in a course of leave, whereas less than a fifth were occupied outside the institution. Re-socialisation by way of treatment measures and preparation of action plans are by and large non-existing. And

thus most of the prisoners find it difficult to meet the noble principles of the institution: to preserve the connection to society and avoid the damaging effects of imprisonment.

The qualitative study of this thesis is based on fieldwork in the institutions in Nuuk and Ilulissat. The qualitative studies show, by and large, that the institution life includes all the same features as found in the total institution, viz. the prison. However, a significant difference is that the prison has facilities alleviating a life in isolation. In an open institution you of course find none of these – for that exact reason that the institution is open. However, when an open institution closes and thus offers the prisoners a life where all the facilities of an open institution are missing, life may seem far more painful than a life in prison. In prison the prisoners develop various strategies against the authorities in the prison to avoid the power techniques of the prison and to retain their dignity as a human being. In the same way various strategies were found in the two institutions with which the inmates tried to resist the institutional system. The inmates of the institution do not feel that they have been helped to improve their life situation. Instead the institution seems to inflict a damaging impact on the prisoners, and this to a wide extent. A damaging impact which is found in the prisons just as the institution fill in the same – not approved – functions to some extent. The applied rhetoric about the open institution builds up an idea among the population where they believe that the inmates of the institution are get better opportunities than the poorest in the society outside the institution. Whereas the thesis shows that more than half of the inmates live under conditions which are so isolated and painful that they are broken down mentally. From a tangible perspective they are less favoured than prior to their imprisonment or, at best, they maintain their already existing poverty.

Litteratur og andre kilder

Adolphsen, Jes (2003): "Hvad er magt – i Grønland" i: Gorm Winther (red.) *Demokrati og magt i Grønland*, Magtudredningen, Aarhus Universitetsforlag, Århus.

Andersen, Henrik Steen, Tommy Lillebæk, Dorte Sestoft (1994): *Isolationsundersøgelsen – varetægtsfængsling og psykisk helbred*. Bind I og II. Bispebjerg Hospital og Retspsykiatrisk Klinik, København.

Andersen, Henrik Steen, Tommy Lillebæk og Dorte Sestoft (1997): *Efterundersøgelsen, en opfølgningsundersøgelse af danske varetægtarrestanter*, Bispebjerg Hospital og Retspsykiatrisk Klinik, København.

Andersen, Jan (2008): *Den juridiske ekspedition 1948-1949*, ph.d.-afhandling, Aalborg Universitet, Ålborg.

Andersen, Vinnie (1993): *Fra fangst til fiskeri – Erhvervsskiftet og dets betydning for husstandsstruktur og bosættelse i Sydprøvens distrikt i Sydvestgrønland 1900-1940*, Speciale ved Historisk Institut, Københavns Universitet, København.

Anstaltssektoren i Grønland (2006): *Regler og information for indsatte*, Kriminalforsorgen, Nuuk.

Anstaltssektoren i Grønland (2009): *Årsberetning – anstalten for domfældte i Nuuk, 2008*, Kriminalforsorgen, Nuuk.

Anstaltssektoren i Grønland (2010): *Beretning 2009 – Anstaltssektoren i Grønland*, Kriminalforsorgen, Nuuk.

Balvig, Flemming og Ole Dalå (1969): *En interview undersøgelse af indsatte og ansatte på danske ungdomsfængsler,* Nyt fra Samfundsvidenskaberne, København.

Balvig, Flemming (2006): *Den ungdom! – Om den stadigt mere omsiggribende lovlydighed blandt unge i Danmark*, Det Kriminalpræventive Råd, København.

Bentzon, Agnethe Weis (1979): *Ret og reformer 1 og 2*, Nyt fra Samfundsvidenskaberne, København.

Bentzon, Agnete Weis og Torben Agersnap (2000): "Verner Goldschmidt: Danish Sociologist of Law and Culture" i: *ACTA Sociologica*, vol. 43, 2000 ss. 375-380.

Bentzon, Agnethe Weis, Verner Goldschmidt og Per Lindegaard (1950): "Den juridiske ekspedition og dens arbejde i Grønland 1948-49" i: *Det Grønlandske Selskabs Årsskrift*, ss. 41-58.

Bondeson, Ulla (1989): *Prisoners in Prison Societies*, Transaction Publishers, USA.

Bourdieu, Pierre (1999): "The Abdication of the State" i: Pierre Bourdieu et al;*The Weight of the World*, Polity Press, Cambridge.

Brochmann, Helene (1997): *Anstalt, tilsyn, pension,* Rapport nr. 4; Den grønlandske Retsvæsenskommission.

Brochmann, Helene (1998): *Flergangskriminelle ,* Rapport nr. 5; Den grønlandske Retsvæsenskommission.

Bryld, Tine (1992a): *De nederste i Herstedvester*, Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag, København.

Bryld, Tine (1992b): *Abel*, Gyldendal, København.

Bryld, Tine (1998): *I den bedste mening*, Atuakkiorfik, Nuuk.

Brøndsted, Henning (1991): "Kriminalpolitik i Grønland" i: *Tidsskrift for Grønlands Retsvæsen*, ss. 152-156.

Christiansen, Peter Munk og Lise Togeby (2003): "Grønlands elite" i: *Demokrati og magt i Grønland*, (red. Gorm Winther), Magtudredningen, Aarhus Universitetsforlag, Århus, ss. 80-104.

Christensen, Else (2009): *Børn i Grønland – en kortlægning af 0-14-årige børns og familiers trivsel*, Departementet for Familie og Sundhed, SFI, Det nationale forskningscenter for velfærd.

Christie, Nils ([1974] 2001): *Hvor tett et samfunn?*, Universitetsforlaget, Oslo.

Christie, Nils ([1982] 2005): *Pinens begrensning*, Univsersitetsforlaget, Oslo.

Christie, Nils (2000): *Kriminalitets kontroll som industri – mot GULAG, vestlig type*, Universitetsforlaget, Oslo.

Clemmer, Donald ([1940]1958): *The Prison Community*, Holt, Rinehart & Winston, New York.

Curtis, Tine m.fl. (2006): *Unges trivsel i Grønland 2004*, Grønlands Hjemmestyre, Inussuk, Arktisk forskningsjournal 1.

Dahl, Jens (1986): *Arktisk Selvstyre*, Akademisk Forlag.

Departementet for familie og sundhed, Grønlands Hjemmestyre (2008); *Hjemløs i Grønland – et skøn over samtlige kommuners hjemløse*, Grønlands Hjemmestyre, Nuuk.

Direktoratet for Kriminalforsorgen (1998): *Kriminalforsorgens principprogram*, Direktoratet for Kriminalforsorgen, Danmark.

Direktoratet for Kriminalforsorgen (2010): *Statistik 2009*, Direktoratet for Kriminalforsorgen, Danmark.

Dullum, Jane (2009): "Fengslene og de psykiatriske institusjonene. Like eller forskjellige?" i: *Nordisk tidsskrift for Kriminalvidenskab*, 96 (1), 2009, De Nordiske Kriminalistforeninger, ss. 35-53.

Dybbroe, Susanne og Poul B. Møller (1981): *Om betingelserne for Grønlands kolonisering*, Magisterkonferens speciale, Århus Universitet.

Ericsson, Kjersti (1974): *Den tvetydige omsorgen, Sinnssykevesenets utvikling – et sosialpolitisk eksempel*, Universitetsforlaget, Oslo.

Feyling, Ragnhild: "The day of release from prison" i "Fängselsforskning – imprisonment" i: *Rapport fra NSfK's 46. forskerseminar*, Rørvig, Danmark, ss. 68-79.

Foucault, Michel ([1973] 1991): *Galskapens historie* [originaltitel: *Folie et dêraison. Histoire de la folie à l'âge classique*], Gyldendal, Oslo.

Foucault, Michel ([1977] 2001): *Overvåkning og Straff – Det moderne fengsels historie* [originaltitel: *Surveiller et pur*], Gyldendal, Oslo.

Foucault, Michel (1994): *Viljen til viden. Seksualitetens historie*, Bind I, Det lille Forlag, København.

Frantzsen, Evy (2007): *Grønlandske Herstedvesterfanger – et arkivstudie*, Københavns Universitet, København.

Gad, Finn (1974): "Retssituationen i Vestgrønland" i: (Finn Gad) *Fire detailkomplekser i Grønlands historie 1782-1808*, Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck, København.

Garland, David (2001): *The Culture of Control – Crime and Social Order in Contemporary Society*, Oxford University Press, UK.

Goffman, Erving (1967): *Anstalt og menneske: Den totale institution socialt set* [på engelsk: *The Asylum*], Paludans Fiol-Bibliotek, København.

Goffman, Erving (1989): "On Fieldwork" i: *Journal of Contemporary Ethnography*, 18: 123-132.

Goldschmidt, Verner (1953): "Bør Grønland have en straffelov?" i: *Tidsskriftet Grønland*.

Goldschmidt, Verner (1954a): "Den grønlandske kriminallov og dens sociologiske baggrund" i: *Nordisk tidsskrift for kriminalvidenskab*, årgang 42, 1954, København, ss. 242-268.

Goldschmidt, Verner (1954b): "Grønlands kriminallov og dens forudsætninger", i: *Tidsskriftet Grønland*, Det grønlandske Selskab, årgang 1954, ss. 161-167.

Goldschmidt, Verner og Guldborg Chemnitz (1975): *Samfund og kriminalitet i grønlandske byområder*, Institut for organisation og arbejdssociologi, Handelshøjskolen i København, Nyt fra Samfundsvidenskaberne, København.

Goldschmidt, Verner (1980): "Fra uskreven til skreven kriminalret i Grønland" i: *Retfærd* nr. 16, København, ss. 116-138.

Grønlands Landsråds forhandlinger 1950, trykt som bilag 1 til lovforslaget for Kriminalloven, i Folketingstidende 1953-54, tillæg A.

Grønlands Statistik (2009a): *Grønland 2009 – Statistisk Årbog*, Grønlands Statistik, Nuuk.

Grønlands Statistik (2009b): *Modtagere af sociale ydelser 2008*, Grønlands Statistik, Nuuk.

Grønlands Statistik (2010a): *Kriminalstatistik 2009*, Grønlands Statistik, Nuuk.

Grønlands Statistik (2010b): *Ledigheden i byerne 1. halvår 2010*, Grønlands Statistik, Nuuk.

Grønlands Statistik (2011): *Indkomststatistik 2009*, Grønlands Statistik, Nuuk.

Hammersley, Martyn og Paul Atkinson (1995): *Ethnography – Principles in practice*, Routledge, New York.

Hastrup, Kirsten (1992): *Det antropologiske projekt om forbløffelse*, Gyldendal, København.

Hastrup, Kirsten (1995): *A passage to anthropology*, Routledge, New York.

Hastrup, Kirsten (2003): "Sproget – den praktiske forståelse" i Hastrup, Kirsten (red.) *Ind i verden – en grundbog i antropologisk metode*, Hans Reitzels forlag, København.

Haugerud, Mikkel (2011): "Isolasjon i norske fengsler - Skattebetalerfinansiert tortur" i *Materialisten* 38. årgang, ss. 31-65.

Heckscher, Birthe (1969): *Traditionerne for socialforsorg i Grønland – i hovedtræk*, Stenciltryk.

Høigård, Cecilie ([1983] 1988): "Kvinnelige lovbrytere" i Høigård, Cecilie og Annika Snare (red.) *Kvinners skyld – En nordisk antologi i kriminologi*, KS-serien, nr.2-88, Institutt for kriminologi og strafferett, Oslo, ss. 19-78.

Høigård, Cecilie (2006): "Kriminalitetsbilder og kriminalstatistikk" i Finstad og Høigård (red.) *Kriminologi*, Pax Forlag, Oslo.

Høigård, Cecilie (2007): "Realistiske inspirasjoner. Noen grønlandske erfaringer" i: *Brott i välfärden. Om brottslighet, utsatthed och kriminalpolitik* – Festskrift till Henrik Tham, Kriminologiska institutionen, Stockholms universitet, Rapport 2007: 1, Stockholm.

Høigård, Cecilie og Ragnhild Hennum (2011): "Crime, Criminology and Criminal Justice in Norway" i: *European Journal of Criminology* (forthcoming).

Højbjerg, Jens Henrik (1992): "De grønlandske anstalter" i: *Tidsskrift for Grønlands Retsvæsen*, 1992.

Jacobsen, Birgitte (2009): "Hør selv – se selv. Sproglige stereotyper i Grønland og Danmark" i *Grønlandsk Kultur- og samfundsforskning 2008-09*, Ilisimatusarfik/ Forlaget Atuagkat, Nuuk.

Jacobsen, Michael Hviid og Søren Kristiansen (2001): *Farligt feltarbejde – etik og etnografi i sociologien*, Aalborg Universitetsforlag.

Jacobsen, Michael Hviid, Anja Jørgensen og Stine Svendsen-Tune (2002): "Sensitiv sociologi – undersøgelser af udsatte og udstødte mennesker" i Jacobsen, Michael Hviid, Søren Kristiansen og Annick Prieur (red.) *Liv, fortælling, tekst – strejftog i kvalitativ sociologi*, Aalborg Universitetsforlag.

Janussen, Jakob (1995): "Fødestedskriteriet – og hjemmestyrets ansættelsespolitik" i: *Tidsskriftet Grønland*, nr.2, 1995, Det grønlandske Selskab.

Jensen, Jette og Christine Halckendorff (2000): *Recidivundersøgelse,* Rapport nr. 6; Den grønlandske Retsvæsenskommission.

Jensen, Stine Grønbæk (2010): "Er der nogle åndssvage her? – nedsendelser af grønlændere med handicap til Danmark" i: *Nedsendt – i mangel af bedre*, Social kritik, nr. 123, 2010, ss. 112-127.

Jepsen, Jørgen (2008): "Forord" i: *Fattigdommens fængsler*, Loïc Wacquant 2008, Socialpolitisk Forlag, København.

Koch, Ida, Bent Sørensen, Manfred Petersen, Jørgen Worsaae Rasmussen, Henning Glahn (2003): "Isolation – en plet på det danske retssystem. Om at fungere som retspolitisk pressionsgruppe" i: *Retspolitiske udfordringer*, Jubilæumsskrift for Dansk Retspolitisk Forening 1978-2003, Dansk Retspolitisk Forening og Gads Forlag, København, ss. 311-338.

Kreutzmann, Elisæus (1992): "Kriminalforsorgen i frihed og de grønlandske anstalter for domfældte er fortsat et statsanliggende" i: *Tidsskrift for Grønlands Retsvæsen*, 1992.

Kreutzmann, Gladys (2002): *Farlige børn – børn i fare, en analyse af børneforsorgsarbejdet i Grønland*, Projektrapport, Den Sociale Kandidatuddannelse, Aalborg Universitet, Ålborg.

Kriminalforsorgen i Grønland (2011): *PowerPoint præsentation* ved offentligt foredrag d.5. maj 2011, Nuuk.

Kristensen, Ella (1987): *Dagligliv i anstalten – Da Grønland fik Anstalten for Domfældte*, Forlaget Hjulet, Viborg.

Kristoffersen, Ragnar, red. (2010): *Nordisk statistikk for kriminalomsorgen i Danmark, Finland, Island, Norge og Sverige – 2004-2008*, Kriminalomsorgens Utdanningssenter, KRUS, Oslo.

Kvale, Steinar (1997): *InterView*, Hans Reitzels Forlag, København.

Kyvsgaard, Britta (1989): *…Og fængslet ta'r de sidste. Om kriminalitet, straf og levevilkår*. Jurist- og Økonomforbundets Forlag, København.

Larsen, Finn Breinholt (1982): *Regler og konfliktbearbejdningsmetoder hos de grønlandske eskimoer i den førkoloniale periode*, Århus Universitet, Århus.

Larsen, Finn Breinholt (1991): ”Fra traditionel til moderne ret – nogle hovedtræk i den grønlandske retsudvikling” i: *Tidsskrift for Grønlands Retsvæsen*, 27. årgang (3-4).

Larsen, Finn Breinholt (1999): ”Den grønlandske kriminallov som ideologisk konstruktion”, i: *Rapport fra NSfK's 41. Forskerseminar*, Nordisk Samarbejdsråd for Kriminologi.

Larsen, Finn Breinholt (2003): *Kriminaliteten i Grønland – Omfang, årsager og handlemuligheder*, Rapport nr. 7, Den Grønlandske Retsvæsenskommission, København.

Lauesen, Torkil (1998): *Fra forbedringshus til parkeringshus – magt og modmagt i Vridsløselille Statsfængsel*, Hans Reitzels Forlag, København.

Lauritsen, Annemette Nyborg (2003); *Et socialt eksperiment – Empirisk analyse af den grønlandske kriminallovs virkninger i det nutidige grønlandske samfund*, speciale, Roskilde Universitetscenter, Roskilde.

Lidegaard, Mads (1969): ”Demokratiet i Grønland” i: *Tidsskriftet Grønland*, nr. 3, 1969, Det grønlandske Selskab.

Lihme, Benny (2010): ”En sær forsorgshistorie…” i: *Nedsendt – i mangel af bedre*, Social kritik, nr. 123, 2010, ss. 110-111.

Lynge, Finn (2010): *Et langt liv på tværs*, Forlaget Atuagkat, Nuuk.

Mathiassen, Charlotte (2011): *Perspektiver på kvinders dagligdag i danske fængsler – erfaringer med kvinders og mænds fælles afsoning*, Danmarks Pædagogisk Universitetsskole, Aarhus Universitet, Århus.

Mathiesen, Thomas (1965): *The Defences of the Weak – A Sociological Study of a Norwegian Correctional Institution,* Tavistock Publications, London.

Mathiesen, Thomas (1977): ”Forord til 1977-utgaven”, i: Michel Foucault (2001): *Overvåkning og straff: Det moderne fengsels historie*, Gyldendal, Oslo.

Mathiesen, Thomas (1994): ”Forord til 1994-utgaven” i: Michel Foucault (2001): *Overvåkning og straff: Det moderne fengsels historie*, Gyldendal, Oslo.

Mathiesen, Thomas ([1988] 2007a): *Kan fengsel forsvares?*, Pax Forlag, Oslo.

Mathiesen, Thomas (2007b): ”Fra ”Nothing Works” til ”What Works” – Hvor stor er forskjellen?” i: *Brott i välfärden. Om brottslighet, utsatthet og kriminalpolitik,* Festskrift till Henrik Tham (1), 2007, Kriminologiska institutionen, Stockholm.

Mikkelsen, Robert ([1953] 1970): ”Grønlandsk strafferet” i: *O, lyksalig folk*, Robert Mikkelsen, 1970, Forlaget Tiden.

Minke, Linda Kjær (2010): *Fængslets indre liv – med særlig fokus på fængselskultur og prisonisering blandt indsatte*, ph.d.-afhandling, Det juridiske Fakultet, Københavns Universitet, København.

Nilsson, Anders (2002): *Fånge i marginalen – Uppväxtvillkor, levneadsförhållanden och återfall i brott bland fångar*, Avhandlingsserie nr.8, Kriminologiska Institutionen, Stockholms Universitet.

Prieur, Annick (2002): "At sætte sig i en andens sted – En diskussion af nærhed, afstand og feltarbejde" i: Jacobsen, Michael Hviid, Søren Kristiansen og Annick Prieur (red.) *Liv, fortælling, tekst – strejftog i kvalitativ sociologi*, Aalborg Universitetsforlag.

Politimesterembedet (2009): *Virksomhedsberetning for politiet i Grønland 2008*, Politiet i Grønland, Nuuk.

Politimesterembedet (2010): *Politiet i Grønland – Årsstatistik 2009*, (http://www.politi.dk/groenland/da/servicemenu/forside/)

Rasmussen, Rasmus Ole og Carsten Petersen (2006): *Det skæve Grønland*, kronik i Sermitsiaq 24. februar 2006.

Rusche, Georg og Otto Kirchheimer ([1939] 2009): *Punishment and Social Structure*, Transactions Publishers, New Brunswick (USA) and London (UK).

Schutz, Alfred ([1972] 2005): *Hverdagslivets sociologi*, Hans Reitzels forlag, København.

Senholt, Leif (1985); *Den grønlandske kriminalret bind 1 og 2*, FAVN forlag.

Skardhamar, Torbjørn (2002): *Levekår og livssituasjon blant innsatte i norske fengsler*, Hovedfagsoppgave i kriminologi, Institutt for kriminologi og rettsosiologi, Universitetet i Oslo.

Skardhamar, Torbjørn (2003): "Inmates' Social Background and Living Conditions" i: *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention* 4 (1): 39-56.

Smith, Peter Scharff (2005): "Varetægtsfængsling i isolation – en besynderlig skandinavisk tradition?" i: *Socialkritik*, 99: 4-17.

Sveistrup, P.P. og Sune Dalgaard (1945): "Det danske styre af Grønland 1825-1850" i: *Meddelelser om Grønland*, Kommissionen for videnskabelige undersøgelser i Grønland, bd. 145, nr. 1., C.A. Reitzels Forlag, København.

Sørensen, Axel Kjær (1983): *Danmark-Grønland i det 20. århundrede - en historisk oversigt*, Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck, København.

Therbild, Niels (1965): *Rapport om kriminallovens foranstaltningssystem*, Dansk Forsorgsselskab.

Thiesen, Helene (2011): *For flid og god opførsel – vidnesbyrd fra et eksperiment*, Milik Publishing, Nuuk.

Thorsen, Lotte Rustad (2004): *For mye af ingenting: Straffedes levekår og sosiale bakgrunn;* Hovedfagsoppgave i kriminlogi, Universitetet i Oslo.

Tranæs, Torben og Lars Pico Geerdsen (2008): *Forbryderen og samfundet – Livsvilkår og uformel straf*, Rockwool Fondens Forskningsenhed, Gyldendal, København.

Tróndheim, Gitte (2005): "Kønsforskning i Grønland" i Poppel, Mariekathrine (red.) *Køn og vold i Grønland*, Forlaget Atuagkat, Nuuk, ss. 209-221.

Tróndheim, Gitte (2010): *Slægtskab og køn i grønlandske bysamfund – følelser af forbundethed*; ph.d.-afhandling, Ilisimatusarfik, Nuuk.

Udvalget for Samfundsforskning i Grønland (1962): *Kriminalloven og de vestgrønlandske samfund I og II*, Samfundsvidenskabelige undersøgelser, København.

Ugelvik, Thomas (2010): *Å være eller ikke være fange – frihet som praksis i et norsk mannsfengsel*, ph.d.-afhandling, Institutt for kriminologi og rettssosiologi, Universitetet i Oslo

Wacquant, Loïc ([1999] 2008): *Fattigdommens fængsler* [originaltitel: *Les prisons de la misére*], Socialpolitisk Forlag, København.

Wacquant, Loïc (2009): *Punishing the Poor – The Neoliberal Government of Social Insecurity*, Duke University Press, USA.

Wheeler, Stanton (1961): "Role Conflict in Correctional Communities" i: Cressey, Donald R. (Ed.): *The Prison: Studies in Institutional Organization and Change.* Holt, Rinehart & Winston, New York.

Ødegaardshaugen, Anka (2005): "En materiell prisoniseringsprocess?" i: *Materialisten.* Tidsskrift for forskning, fagkritikk og debatt, 33: 37-58.

Love, bekendtgørelser, vejledninger, betænkninger:

Instruksen af 19. april 1782

Lov om Grønlands Styrelse, Lov nr. 134 af 18. April 1925.

Borgerlig straffelov af 15. april 1930.

Kriminallov for Grønland, Lovbekendtgørelse nr. 49 af 13. februar 1979 med senere ændringer.

Lov om rettens pleje i Grønland, Lovbekendtgørelse nr. 99 af 21. marts 1984 med senere ændringer.

Retsplejelov for Grønland, Lov nr. 305 af 30. april 2008.

Kriminallov for Grønland, Lov nr. 306 af 30. april 2008.

Lov om Grønlands Selvstyre, Lov nr. 473 af 13. juni 2009.

Bekendtgørelse om anstaltsophold i Grønland af 20.april 2006, Politimesteren i Grønland.

Bekendtgørelse nr. 1156, Lovtidende årgang 2009 (Beskæftigelsesbekendtgørelsen).

Bekendtgørelse nr. 1157, Lovtidende årgang 2009 (Udgangsbekendtgørelsen).

Bekendtgørelse nr. 1174, Lovtidende årgang 2009 (Besøgsbekendtgørelsen).

Betænkning afgivet af den juridiske ekspedition til Grønland 1948-1949, bind 1-6, København 1950.

Grønlandskommissionens betænkning 2; *Politiske og administrative forhold i retsplejen*, København 1950.

Betænkning om kriminallovens sanktionssystem, september 1975, Afgivet af det af Landsrådet i december 1974 nedsatte udvalg.

Betænkning 1442/ 2004; *Betænkning om det grønlandske retsvæsen,* København 2004.

Folketingstidende 1962-63, tillæg A, sp. 703

Folketinget 2009-2010, svar 31, GRU alm. del – svar på spørgsmål 31, fra justitsministeren

Artikler fra pressen:

AG-Grønlandsposten, 20.1.2010: *Domfældte i Nuuk: - Vi bliver behandlet som dyr.*

AG-Grønlandsposten, 20.1.2010: *Leder: For dårligt!*

AG-Grønlandsposten, 20.1.2010: *Betjente overtræder loven.*

AG-Grønlandsposten, 20.1.2010: *Indsatte: - Ren elendighed.*

AG-Grønlandsposten, 27.1.2010: *Ikke nuanceret og ensidigt billede.*

AG-Grønlandsposten, 25.8.2010: *Indsatte: Betjentene er stadig inkompetente svin.*

KNR, 1.12.09: *Bugnende boligventelister i Nuuk,* (www.knr.gl, d. 1.12.09).

KNR, 25.11.10: *Myndigheder underkender kriminalstatistik*, (www.knr.gl, d. 25.11.10).

KNR, 4.2.11: *Hjemløse skal skrives i mandtal,* (www.knr.gl, d. 4.2.11).

Sermitsiaq, 17.4.2009: *Ingen isolation.*

Sermitsiaq, 17.6.2010: *Anstaltsbetjent modtog bestikkelse.*

Pressemeddelelse, Grønlands Selvstyre, 22.12.10: *Økonomien bag lukket anstalt i Grønland skal lige på plads* (www.nanoq.gl, d. 22.12.10)

Internetadresser:

Kriminalforsorgen i Grønland: www.kriminalforsorgen.gl

Grønlandsk Selvstyre: www.nanoq.gl

Grønlands Statistik: www.stat.gl

International Centre for Prison Studies: www.prisonstudies.org

Film

Qivitoq – Fjeldgænger (1956), Instruktion: Erik Balling, Nordisk Film, København.

Forbrydelse og straf i Grønland (2002), Instruktion: Sasha Snow, Diverse Production Limited, Storbritannien.

Fængselsfilmen R (2010), instruktion: Michael Noer og Tobias Lindholm, Nordisk Film, København.

Bilag

Bilag 1. Journalkategorier

A. Journal nr.

B. Køn:
1. Mand
2. Kvinde

C. Anstalt:
1. Ilulissat
2. Aasiaat
3. Sisimiut
4. Kangerlussuaq
5. Nuuk
6. Qaqortoq

D. Hjemby/ -distrikt / land:
1. Qaanaaq – og bygder
2. Upernavik – og bygder
3. Uummanaq – og bygder
4. Qeqertarsuaq – og bygder
5. Ilulissat – og bygder
6. Qasigiannguit – og bygder
7. Aasiaat, Kangaatsiaq – og bygder
8. Sisimiut – og bygder
9. Maniitsoq – og bygder
10. Nuuk – og bygder
11. Paamiut
12. Narsarsuaq, Ivittuut, Arsuk
13. Narsaq
14. Qaqortoq
15. Nanortalik
16. Tasiilaq og bygder
17. Ittoqqortoormiit
18. *Danmark*
19. *Andre lande*
20. Uoplyst

E. Alder:
1. Under 18 år.
2. 18-24 år.
3. 25-29 år.
4. 30-34 år.
5. 35-39 år.
6. 40-49 år.

7. 50-59 år.
8. 60-64 år.
9. Over 65 år.
10. Uoplyst

F. Bolig:
1. Egen lejebolig
2. Egen bolig
3. Bor hos forældre eller nærtstående familie
4. Bor på institution/ boenhed
5. Uden fast bolig
6. Uoplyst

G. Familie/ civil status:
1. Enlig
2. Samlever/ gift
3. Samlever/ gift m. mindreårige børn (u.18)
4. Enlig m. mindreårige børn (u.18)
5. Uoplyst

H. Har boet på børne/ ungdomsinstitution:
1. Ja
2. Nej
3. Uoplyst

I. Beskæftigelse før indsættelse:
1. Ledig
2. Pensionist eller førtidspensionist
3. Under uddannelse
4. Ufaglært beskæftigelse
5. Faglært beskæftigelse
6. Selvstændig
7. Uoplyst

J. Sygdom/ misbrug:
1. Ingen
2. Alkohol/ stof-misbrug oplyst i journal
3. Psykisk diagnose
4. Misbrug og psykisk diagnose (skizofren o.a)
5. ADHD eller autist
6. Misbrug og ADHD
7. Kronisk fysisk syg (afhængig af medicin, leverbetændelse, hjertesyg, sukkersyge, HIV o.a).
8. Misbrug og kronisk fysisk syg
9. Kronisk fysisk syg og psykisk diagnose
10. Misbrug, kronisk fysisk syg og psykisk syg
11. Uoplyst

K. Indsat som:
1. Tilbageholdt
2. Domfældt, 0-2måneder
3. Domfældt, 3-5 måneder

4. Domfældt, 6-8 måneder
5. Domfældt, 9-11 måneder
6. Domfældt, 1-2 år
7. Domfældt, 3-4 år
8. Domfældt, 5 år
9. Domfældt, 6 år
10. Domfældt, 7 år
11. Domfældt, over 7 år
12. Domfældt, Ubestemt tid
13. Uoplyst

L. Isolation i forbindelse med nuværende indsættelse:
1. Ja
2. Nej
3. Uoplyst

M. Dømt/ tilbageholdt for:
1. Drab
2. Vold, drabsforsøg og trusler
3. Brandstiftelse
4. Sædelighedsforbrydelse
5. Sædelighedsforbrydelse mod barn
6. Berigelsesforbrydelse
7. Euforiserende stoffer
8. Uoplyst

N. Anstaltsdømt inden for de sidste 5 år:
1. Ja – én gang
2. Ja – to eller flere gange
3. Nej
4. Uoplyst

O. Beskæftigelse under afsoning:
1. Uden beskæftigelse
2. Job i anstalt (fx køkken, pedel, vaskeri)
3. Job i byen
4. Uddannelse/ kursus i byen
5. Qaqiffik
6. Uoplyst

P. Udgang:
1. Tilbageholdt – ingen udgang
2. Domfældt – ingen udgang
3. Dagudgang
4. Dag og aftenudgang
5. Opnået udgang, men pt. inddraget
6. Uoplyst

Q. Disciplinær foranstaltning:
1. ERA under 4 dage
2. ERA 5 dage og derover
3. OBS-celle

4. OBS-celle og flere ERA
5. Sikringscelle
6. Sikringscelle og flere ERA
7. Ingen disciplinære foranstaltning
8. Uoplyst

R. Prøveløsladelse:
1. Indstillet til prøveløsladelse
2. Afslag på prøveløsladelse
3. Uoplyst – eller pt. ikke aktuelt

S. Opvækst:
1. Sex-misbrugt, anført i journal
2. Omsorgssvigt anført i journal

Bilag 2. Opslag

Kantinami ataatsimiisitsineq

Tallimanngorneq 23.oktober nalunaaqutaq 19.30-20.30

Qaaqquassi

Kaffeqarlunilu kaageqarumaarpoq, oqaluttuukkumaarlusilu anstalt-imut attaveqarnera sumik peqquteqarnersoq.

Ilisimatusarninni anstalt-imut attaveqanngitsuuvunga, ilisimatusarninnilu ulluinnarni anstalt-imi inuuneq qanoq innersoq misissorniarlugu.

Oktobarip naalerneraniit ukiup affaata missaanik sivisussuseqartussamik anstalt-imi ulluinnatigut isersimasassaanga.

Tallimanngorpat ilisimatusarninni misissuinera nassuiaatigiumaarpara, aammalu sooq anstalt-imiittarnissara oqaluttuariumaarlugu.

Naapinnissassinnut qilanaarlunga

Inussiarnersumik inuulluaqqusillunga

Annemette Nyborg Lauritsen

Cafémøde i kantinen

Fredag d. 23. oktober kl.19.30-20.30

vil jeg invitere jer på kaffe, kager og en snak om mit ophold i anstalten.

Jeg er en uafhængig forsker, der arbejder med et studie af hverdagslivet i anstalten. Fra slutningen af oktober og ca. et halvt år frem kan I næsten dagligt finde mig på anstaltens fællesarealer.

På fredag vil jeg fortælle lidt mere om selve undersøgelsen, og hvorfor jeg skal være i anstalten.

Jeg glæder mig til at møde jer.

Med venlig hilsen

Annemette Nyborg Lauritsen

Bilag 3. Interviewguide - indsatte

Baggrund

Navn, alder, skolegang, opvokset (hvor – hos hvem), forældres social status/ erhverv, opvækstvilkår, forhold i barndomshjemmet (bolig, alkohol, vold mm.), antal søskende.

Nuværende familiebaggrund/ civilstand, uddannelse/ beskæftigelse inden indsættelsen, diagnoser/ sygdomme/ medicin-brug, misbrug og misbrugsbehandling, social netværk, bolig.

Institutionserfaring

- Har du tidligere været på andre institutioner?
- Har du siddet i anstalt eller fængsel før? – Hvor?
- Hvad er din dom – hvor lang tid har du fået?
- Hvor længe har du været her – hvor lang tid har du tilbage?

Indsættelsen

- Beskriv den første dag her i anstalten. Hvordan kom du her til – fulgt af hvem, placeret i hvilken afdeling - isolation?
- Hvad tænkte du på vej hertil?
- Hvem tog imod dig? Hvordan var mødet med personalet?
- Hvilke oplysninger fik du (skriftlige/ mundtlige – husregler, rettigheder mm.) Og hvem fik du dem af?
- Var der noget du skulle, læge-undersøgelser osv.?
- Hvordan virkede stedet på dig?
- Følte du dig tryg/ utryg?
- Hvordan var første møde med de andre indsatte? Hvem tog først kontakt, dig – eller medindsatte?
- Kendte du nogen af de andre?

Forhold til medindsatte

- Har du fået en "omgangskreds" her i anstalten – nogen du er mere sammen med end andre? Har du fået nye venner her?
- Hvad laver I sammen?
- Spiser du sammen med nogen bestemte?
- Er der nogen af de andre, du ikke har lyst til at tale med/ være sammen med – hvorfor?
- Kan man tale om, at der er flere grupper/ kliker i anstalten?
- Er der nogen indsatte, som bestemmer mere end andre? Hvad og hvordan bestemmer de?
- Hvilke regler er der mellem indsatte? Hvad sker der, hvis man bryder dem?
- Er der en særlige solidaritet blandt indsatte? Hvordan fungerer den?
- Hvordan er en god medfindsat?
- Har I en talsmand for indsatte? Hvad synes du om talsmands-ordningen? Har du været med til at vælge talsmand?

- Gør samværet med andre indsatte det lettere eller sværere at begå nye lovbrud, når du kommer ud?
- Har du lært nye måder at begå kriminalitet?
- Taler I om, hvorfor I er her?
- Er der noget, som giver mere respekt?
- Har du overværet at andre har planlagt kriminalitet?
- Er der nogen grupper/ indsatte som bliver udstødt? Hvorfor?
- (Hvordan er det at være kvinde mellem mange mandlige indsatte?)

Sprog

- Har du oplevet problemer i forhold til sprogforskelle?
- Har du oplevet racisme i anstalten?

Konflikter

- Hvilke konflikter har andre haft med hinanden?
- Har du selv haft konflikter med andre indsatte?
- Hvad er årsagen til konflikter?
- Kan du komme med et eksempel på en typisk konflikt?
- Hvordan blev konflikten løst?

Forhold til personale

- Hvordan er dit forhold til vagterne? – Din kontaktperson? – forventninger til kontaktperson?
- Har du haft konflikter med vagter?
- Hvor synlige er vagterne, hvor meget kontakt har I?
- Hvad laver I sammen med vagterne (spiller kort, bordtennis, andet)?
- Hvordan er en god vagt?
- Er der forskelle på de danske og grønlandske vagter?
- Har du fået bøder, enerumsanbringelse, mistet udgang (disciplinærforanstaltning) – hvilke og hvorfor?
- Har du været i håndjern – hvorfor?

Hverdagsliv i anstalten

- Hvilke dagsrutiner er der?
- Er der nogle beskæftigelses tilbud i anstalten? – hvilke?
- Hvad får du tiden til at gå med?
- Har du arbejde i eller udenfor anstalten? – Vil du gerne have et arbejde?
- Har du selv gjort noget for at finde arbejde? – Har du fået hjælp til det?
- Vil du have en uddannelse? – Er der nogen der har talt med dig om uddannelse?
- Har du modtaget nogen form for behandling i anstalten?
- Hvem kommer i anstalten: præst, misbrugsbehandlere, kriminalforsorgs-arbejdere, læge, pårørende ?
- Har du haft besøg – af hvem? Hvor ofte? – Hvad siger dine pårørende til at besøge dig her?
- Hvordan fungerer et besøg – hvor lang tid – særlige besøgsrum?
- Har du haft op og nedture? Hvorfor?

- Har du oplevet andre have nedture – selvmord/ selvmordsforsøg – hvordan har det påvirket dig? Evt. tilbud om krise-hjælp?
- Har du ændret dig mens du har været her?
- Hvordan er en typisk hverdag ?

Forhold til omverdenen

- Hvor meget udgang har du (Detaljeret, tidspunkter)?
- Evt. ledsaget udgange til butik eller bibliotek o.lign.
- Evt. hvordan var dine udgange i sidste uge/ sidst måned?
- Hvad laver du på dine udgange, hvem besøger du?
- Hvordan har din familie/ socialt netværk reageret på at du er her?
- Hvor meget kontakt har du til familie og venner?
- Hvem tager kontakt, dig eller dem?
- Har du fået nye venner uden for anstalten?
- Deltager du i nogle sports/ fritidsaktiviteter, foredrag, offentlige ting i forsamlingshus o.lign. eller behandlings-grupper (AA) ude i byen (hvor ofte – hvordan)?
- Har du fået bedre/ dårligere kontakt til venner og familie

Udslusning/ løsladelse/ fremtid

- Er der udarbejdet en handlingsplan for dig?
- Har du talt med socialrådgiver?
- (Overflytning til Danmark – hvorfor? Og hvad er mulighederne?)
- Hvor løslades du til? – Har du bolig dér?
- Havde du bolig før indsættelsen? – hvordan betales huslejen?
- Hvordan er din økonomiske situation efter anstalt – bedre/ værre? Har du kunnet spare op ved at være her?
- Hvem venter på dig?
- Har du et arbejde at vende tilbage til?
- Kommer du tilbage til anstalten ? Hvorfor/ Hvorfor ikke?
- Hvad har opholdt her i anstalten gjort ved dig som menneske?
- Hvad er det værste ved at være i anstalt? Er der nogle fordele?

Bilag 4. Samtykkeerklæring

Akuersissummut nalunaajaat

Atsiortuusunga ulloq atsiorfimmi apersuisumit Annemette Nyborg Lauritsen-ip, PhD-minik suliaqarneranut atatillugu peqataasimavunga.

Ilisimavara paasissutissat tunniussakka allanit atorneqassanngitsut.

Nalunaajaaninni akuersivunga, apersorneqarninnit akissutikka tigulaariffigineqarlutik atorneqarumaartut, tamannalu kinaassutsima isertuunneranit aamma piumaartoq.

Ateq: Ulloq:

Samtykkeerklæring

Undertegnede har dd. deltaget i interview i forbindelse med Annemette Nyborg Lauritsens PhD-projekt.

Jeg er bekendt med at de givne informationer ikke kommer andre i hænde. Med denne erklæring giver jeg mit samtykke til, at brudstykker fra interviewet må anvendes i anonymiseret form.

Navn: Dato:

Bilag 5. Anmodningsseddel

D-29-10-09

Piumasaqaat /Anmodning:					
Journal nr.:	**Navn / Aloq:**			**Dato/Ulloq:**	
Piumasaqaatit atuuni kippariusumik nalunaarfissiakkat s-iterlagu nalunaaruk: Sæt x i firkanten til det du gerne vil anmode om:					
Oqaloqateqarneq: Samtale:		**Nakorsiarnissamut:** Lægetilsyn:		**Pisiniarnissamut aningaasat:** Penge til indkøb:	
Kriminalforsorgen:		**Imeikkut aniffimmik:** Ekstra udgang:		**Akilersinissamut:** Betaling af gæld:	
Isertitsiviup iliua: Ansøgningsskema:		**Pulaarnissamik:** Foretage besøg:		**Alla, namut?** Andet, hvad?	
Paarisut qallersaat: Overvågningsmotor:		**Aningaasersiorneq:** Rygeskabsleder:			
Ansatsbetjent: Atia/Navn:		**Sulilluarsiorneq:** Søge arbejde:			
Palasi: Præst:		**Pisiniarfiliarneq:** Foretage indkøb:			
Aningaasat atugassat annertussusia: Beløbet på de penge du skal bruge:				**kr.:**	
Immersukkat namut tunngatinnerlugu nassiussaqarfigisaq: Begrund din anmodning ved at skrive nedenunder:					
		Strimpel for modtagelse: Husk initial & tidspunkt!			
Piumasaqaatip akissutaa: Svar på anmodningen:					

Bilag 6. Klage, Nuuk

Hastemøde foretaget fredag 4. december 2009, i afdeling A medindsatte afd. B givet deres ønsker og mangler.

Hvilket hermed gives videre af indholdet.

Først efterlysning af de mangler i afdelingerne

1) Der efterspørges om repareret eller indsættes en ny køleskab i afdeling B samt der sættes en kaffemaskine i køkkenet, Grillovnen som allerede er i uorden bedes erstatet. Samt at der også er en defekt ovn i afdeling A. Samtlige afdelinger nærvnt A – B, bedes lagt flere spande til rengøring, og rengøringsartiklerne konstant ligger klar til brug, for bedre en hurtig rengøring om morgenen. Idet manglende rengøringsartikler formindsker lysten til rengøring, og venten i lang tid tager ens lyst til dette. Der ønskes ligeledes, at der burde være piskemaskiner til bagning eller madlavning, idet flere har ønsker om selv at lave deres madlavning. Samt at der burde ligge grydeskeer og andet behov dertil. En vandkoger til hver afdeling ønskes, i stedet for at der koges vand i lang tid i ovnen.

2) Det andet ønske som mangler: Spillekort til dyster, og andre spil såsom Yatzy og mere. Der blev foreslået, at de kanaler som allerede eksisterer, erstattes eller tilføjes med to nye kanaler, idet de gamle kanal+ og kanal5 kun indeholder genudsendelser gang på gang, hvorfor det vil være mere ønskeligt at National Geografic og Descovery kanalerne åbnes. Samtidig ønskes der, at hver afdeling tildeles Radioforbindelse ved at få lagt en radio. Og tredje ønske, at få lavet de rum, som har defekte TV stik og antennestik, idet de får virkning i andre rum med dårlige forbindelser.

3) Døren til telefonboksen ønskes påsat, som tidligere møde med ledelsen har godkendt at få lavet, yderligere ønskes der eventuelt, anden telefonboks påsat idet lang ventetid hverdag har hersket.

Anmodnings sedler som gives ved vagten, bedes svaret til ansøgeren, idet henvendelse til vagtstuen kun svares med: "Det skal nok vise sig", og menes derfor ikke er tilstrækkeligt for ansøgeren, som bliver frustreret af svaret, dagen lang. Hvilket et svar seddel, med godkendt og tidspunkt for at komme til møde eller kørsel derved svares til ansøgerne.

Der ønskes, at kondirummet får en udluftnings blæser, således at det er frisk luft hele tiden, når andre kommer til kondition.

Og ønsker til Køkkenet hermed som givet

Der ønskes at der laves, bedre føde i stedet for det samme og samme hver uge der leveres til servering. F.eks. bliver pålæg lagt, hver eneste dag med salami eller spegepølse og lidt til, hvilket bliver mere utåleligt og ønskes derfor lagt nye pålæg til på bakken.

Yderligere ønsker de fleste, at mere fiskeretter laves i stedet for kun kød. For det er jo uddannede køkkenøkonomaer vi har deroppe som ansatte, som kunne varetage sig opgaven med planlægning og fordeling af kalorierne.

Fg. Talsmand [redacted]